T.C.
DOKUZ EYLÜL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI ANABİLİM DALI
İSLAM TARİHİ VE SANATLARI PROGRAMI
YÜKSEK LİSANS TEZİ

EĞRİKAPILI MEHMED RÂSİM ve DİVANÇESİ
(İnceleme-Metin)

Yılmaz ÖKSÜZ

Danışman
Prof. Dr. İlhan GENÇ

2010

YEMİN METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum **"EĞRİKAPILI MEHMED RÂSİM ve DİVANÇESİ (İnceleme-Metin)"** adlı çalışmanın tarafımdan, bilimsel ahlâk ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin bibliyografyada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih
…./…./……
Yılmaz ÖKSÜZ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

<u>Öğrencinin</u>	
Adı ve Soyadı	**: Yılmaz ÖKSÜZ**
Anabilim Dalı	**: İslam Tarihi ve Sanatları**
Programı	**: İslam Tarihi ve Sanatları**
Tez Konusu	**: Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi (İnceleme-Metin)**
Sınav Tarihi ve Saati	**:**

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen öğrenci Sosyal Bilimler Enstitüsü'nün …………………….. tarih ve ………. sayılı toplantısında oluşturulan jürimiz tarafından Lisansüstü Yönetmeliği'nin 18. maddesi gereğince yüksek lisans tez sınavına alınmıştır.

Adayın kişisel çalışmaya dayanan tezini ………. dakikalık süre içinde savunmasından sonra jüri üyelerince gerek tez konusu gerekse tezin dayanağı olan Anabilim dallarından sorulan sorulara verdiği cevaplar değerlendirilerek tezin,

BAŞARILI OLDUĞUNA	O	OY BİRLİĞİ	O
DÜZELTİLMESİNE	O*	OY ÇOKLUĞU	O
REDDİNE	O**	ile karar verilmiştir.	

Jüri teşkil edilmediği için sınav yapılamamıştır.	O***
Öğrenci sınava gelmemiştir.	O**

* Bu halde adaya 3 ay süre verilir.
** Bu halde adayın kaydı silinir.
*** Bu halde sınav için yeni bir tarih belirlenir.

	Evet
Tez burs, ödül veya teşvik programlarına (Tüba, Fulbright vb.) aday olabilir.	O
Tez mevcut hali ile basılabilir.	O
Tez gözden geçirildikten sonra basılabilir.	O
Tezin basımı gerekliliği yoktur.	O

JÜRİ ÜYELERİ				İMZA
……………………………	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	……………...
……………………………	□ Başarılı	□ Düzeltme	□Red	……….........
………………………...…	□ Başarılı	□ Düzeltme	□ Red	…………..……

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi
Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi (İnceleme-Metin)
Yılmaz ÖKSÜZ

Dokuz Eylül Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
İslam Tarihi ve Sanatları AnaBilim Dalı
İslam Tarihi ve Sanatları Programı

"Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi (İnceleme-Metin)" adını verdiğimiz bu çalışmada, Râsim'in Divançe'sinin tenkitli metnini vererek eseri dinî ve tasavvufî edebiyat açısından tahlil etmeye çalıştık.

Çalışmamız, giriş bölümü dâhil dört bölümden oluşmaktadır. Giriş bölümünde, Divançe'nin daha iyi anlaşılabilmesi için, XVIII. yüzyılın siyasî ve kültürel hayatı hakkında bilgi verilmiştir.

Birinci bölümde Eğrikapılı Mehmed Râsim'in hayatı, çevresi, mesleği, edebî şahsiyeti ve eserleri ile ilgili malûmat sunulmuştur.

İkinci bölümde Râsim'in Divançe'sinin muhtevası sunularak önemi vurgulanmıştır. Daha sonra Divançe'de yer alan dinî ve tasavvufî kavramların tahlili yapılmıştır.

Üçüncü bölümde ise; mevcut nüshaların tavsifi yapılmış ve Divançe metninin kuruluşunda takip ettiğimiz metod açıklanmıştır. Ayrıca bu bölüm, Divançe'nin tenkitli metnini içermektedir.

Anahtar Kelimeler:
1) Divançe **2)** Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi **3)** Divan Edebiyatı **4)** Tasavvuf **5)** Hüsn-i hat.

ABSTRACT

Master's Dissertation
Egrikapili Mehmed Rasim and his Diwanche (Examination-Text)
Yılmaz ÖKSÜZ

Dokuz Eylul University
Institute of Social Sciences
Department of Islamic History and Art
Islamic History and Art Program

In this thesis, named "Egrikapili Mehmed Rasim and his Diwanche (Examination-Text)", we have at first tried to present the criticized text of Rasim's Diwanche and then analyzed it according to religious and mysticalliterature.

The thesis consists of an introduction and three chapters. In the introduction, to be more understandable, we have given informations about political and cultural life in the eighteenth century.

In the first chapter, Eğrikapılı Mehmed Rasim's life story, his entourage, profession, literary personality and his studies have been given.

In the second chapter, significance of Rasim's Diwanche was emphasized by submitting the content of Diwanche. Then, religious and mystical ideas in Diwanche were analyzed.

In the third chapter, the characterizations of various copied manuscripts of Divanche were examined and the method followed by us in constructing the text of the Diwanche was explained. In addition, this chapter includes a critical edition we have made (criticized text) regarding the Diwanche.

Key Words:
1) Diwanche **2)** Egrikapili Mehmed Rasim Efendi **3)** Ottoman Poetry
4) Islamic Mysticism **5)** Calligraphy.

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞRİKAPILI MEHMED RÂSİM EFENDİ, HAYATI, ÇEVRESİ, HATTATLIĞI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ

İKİNCİ BÖLÜM

DİVANÇE'NİN MUHTEVASI

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı geçen eser
a.g.m.	: Adı geçen makale
a.g.t.	: Adı geçen tez
AKM	: Atatürk Kültür Merkezi
bk	: Bakınız
c.	: Cilt
CÜİFD	: Cumhuriyet Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
çev.	: Çeviren
d.	: Doğumu
DEÜ	: Dokuz Eylül Üniversitesi
DEÜSBE	: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
DEÜİFD	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKS	: Dinî Kavramlar Sözlüğü
G.	: Gazeller Kısmı
H.	: Hicrî
Hz.	: Hazreti
hzl.	: Hazırlayan
İ	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası
İA	: Milli Eğitim Bakanlığı İslam Ansiklopedisi
İ(der)	: İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi Nüshası Derkenarı
İTÜSBE	: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü
K.	: Kasideler Kısmı
krş.	: Karşılaştır
KTB	: Kültür ve Turizm Bakanlığı
Ktp.	: Kütüphane
M.	: Miladî
Matb.	: Matbaacılık, matbaası
MEB	: Millî Eğitim Bakanlığı
MÜİFV	: Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Vakfı

Neşr.	: Neşriyat
No	: Numara
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
ss.	: Sayfalar arası
SBE	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
T.	: Tarihler Kısmı
TDK	: Türk Dil Kurumu
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Tic.	: Ticaret
trz.	: Tarihsiz
tür. yer.	: türlü yerler
TTK	: Türk Tarih Kurumu
v.	: varak
vb.	: ve benzeri
v.d.	: ve diğerleri
vs.	: ve saire
Y	: Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi Nüshası
Yay.	: Yayınları
yy.	: Yüzyıl
Yz.	: Yazma

TRANSKRİPSİYON İŞARETLERİ

ء ا : **a,e**	ض :**ż**
ا : **ā**	ط : **ṭ**
ب : **b**	ظ : **ẓ**
ت : **t**	ع : ʿ
ث : **s̱**	غ : **ġ**
ج : **c**	ف : f
ح : **ḥ**	ق :**ḳ**
خ : **ḫ**	ك : **k**
د : **d**	ك : **g**
ذ : **ẕ**	ك : **ñ**
ر : **r**	ل : **l**
ز : **z**	م : **m**
س : **s**	ن : **n**
ش : **ş**	و : **v**
ص : **ṣ**	ه : **h**
ض : **ḍ**	ي : **y**

GİRİŞ

A. ÇALIŞMANIN ÖNEMİ, AMACI, KAYNAKLARI VE METODU

Osmanlı toplumunda eğitim ve öğretimin çok yönlü olduğu ve burada yetişen talebelerin ileride birçok alanda eser verebildiği bilinen bir gerçektir. Meselâ bir metamatik bilgininin aynı zamanda iyi bir hekim olduğu; bir astronomi uzmanının tarih ve coğrafya alanında eserlerinin bulunduğu; bir fizik âliminin edebiyat âleminde saygın bir yeri işgal ettiği vb. mütekerrir defa görülmüştür. Bu şahısların her alanda aynı başarıyı gösterip gösterememesi ayrı bir konudur.

Çalışmanın konusunu teşkil eden Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi de böyle bir şahsiyettir. O, bir yandan hüsn-i hat alanındaki başarısı ve eserleriyle XVIII. yüzyılın büyük hattatları arasına adını yazdırırken; diğer yandan edebî eserler verme gayretinde olmuştur. Fakat onun bu yönü hattatlığının gölgesinde kalmış ve ihmale uğramıştır. Birçok kaynakta onun hattatlığına vurgu yapılmış ve büyük bir hattat olduğu dile getirilmiştir. Edipliği hakkında söylenenler ise; şiir ve nesirle de ünsiyetinin bulunduğunu anlatan kifayetsiz ifadelerden ibarettir[1]. Ayrıca Mehmed Râsim Efendi'nin eserlerinden bahsedilirken onun hep hüsn-i hatla ilgili eserleri mevzu bahs olmuş; edebiyat alanındaki iki önemli eseri pek ön plana çıkmamıştır.

Onun manzumelerini ihtiva eden *Divançe*'si ile mensur olarak kaleme alınmş mektup ve arzuhâllerini muhtevî bir *Münşeat*'ı bulunmaktadır. Onun zamanın birinci derece şairlerinden biri olup olmadığı; manzumelerinin sıradanlığı yahut şaheserliği hususlarında erken bir yargıda bulunmak doğru olmayacaktır. Ancak bilinmelidir ki;

"Edebiyat tarihinin konusu, sadece, bir milletin yalnızca en üst düzeydeki edebî temsilcileri ve onların şaheserlerinden ibaret değildir. Bunlarla birlikte, sosyolojik ve kültürel farklılaşmalar sebebiyle oluşan toplumun değişik kesimlerinin ortaya koymuş olduğu her kademeden edebî ürünler de edebiyat tarihinin konusudur. Bu itibarla edebiyat araştırıcısının çalışma alanı, sadece isimleri çok duyulmuş ve bu şöhrete hakikaten lâyık, edebî anlamda sanatçılarla sınırlı olmaması gerekir"[2].

---

[1] Mirza-zâde Sâlim Efendi, **Tezkiretü'ş-Şu'arâ**, (hzl. Adnan İNCE), AKM Yay., Ankara 2005, s. 336; **Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı, (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük)**, (hzl. Sadık ERDEM), AKM Yay., Ankara 1994, s. 106.

[2] Ali Öztürk, **XVI. yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2003, s. 1.

İşte bu çalışmanın amacı; XVIII. yüzyılın önemli hattatlarından olan Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'nin (edebî üslûp açısından başarı ve yeterliliği her ne olursa olsun) manzumelerini ihtiva eden *Divançe*'sini ortaya koyarak dinî-tasavvufî edebiyat açısından değerlendirmeye çalışmaktır.

Araştırma esnasında ilk olarak, Mehmed Râsim hakkında tezkirecilerin neler yazdığını görmek maksadıyla Haluk İpekten vd. tarafından hazırlanmış olan *Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü*[3] adlı esere başvurulmuştur. Bu esere göre; Mehmed Râsim Efendi hakkında bilgi veren şuara tezkireleri: Sâlim'in *Tezkiretü'ş-Şu'arâ*'sı, Râmiz'in *Âdâb-ı Zurafâ*'sı ve İsmail Belîğ'in *Nuhbetü'l-Âsâr li-zeyli Zübdeti'l-Eş'âr*'ıdır[4].

Mesleği hattatlık olan bir şahsın hattat tezkirelerinde de kendisine yer bulabileceği düşüncesiyle hattat tezkirelerine müracaat edilmiş ve onlardan gerekli bilgiler toplanmıştır. Bunlar arasında şair hakkında en çok bilgi veren kaynak, Müstakîm-zâde Süleyman Sâdeddin Efendi (ö.1202/1788)'nin *Tuhfe-i Hattâtîn*[5] isimli eseridir. Ebced hesabından 1173(1759-60) yılında yazıldığı anlaşılan eser; Türk, Arap ve Acem hattatları hakkında bilgiler ihtiva etmektedir[6]. Diğerleri ise; yine *Tuhfe-i Hattâtîn*'den faydalanmak suretiyle kaleme alınmış olan Şevket Rado'nun *Türk Hattatları (XV. yüzyıldan günümüze kadar gelmiş ünlü hattatların hayatları ve yazılarından örnekler)*[7] isimli eseri, Muhittin Serin'in *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar*'ı[8] ve Ali Alparslan'ın *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi*[9] adlı eseridir.

Araştırmaya kaynak teşkil eden makaleler ise; M. Cavid Baysun'un *"Eğrikapılı Râsim Efendi"*[10] adlı makalesi ile M. Uğur Derman'ın *"Mehmed Râsim, Eğrikapılı"*[11] ismini taşıyan makalesi olmuştur.

---

3 Haluk İpekten vd., **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.
4 İsmail Belîğ, **Nuhbetü'l-Âsâr li-zeyli Zübdeti'l-Eş'âr,** (hzl. Abdülkadir Abdülkadiroğlu), Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1985, ss. 146-147.
5 Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Devlet Matbaası Yay., İstanbul 1928.
6 Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK Yay., c. I, Ankara 1988, s. 399.
7 Şevket Rado, **Türk Hattatları, (XV. yüzyıldan günümüze kadar gelmiş ünlü hattatların hayatları ve yazılarından örnekler)**, Yayın Matb., İstanbul trz., ss. 155-156.
8 Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Neşr., İstanbul 1999, ss. 127-131.
9 Ali Alparslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999, ss. 74-76.
10 M. Cavid Baysun, *"Eğrikapılı Râsim Efendi"*, **Tarih Dergisi**, Osman Yalçın Matb., İstanbul 1954, c. VII, Sayı 10'dan ayrı basım, s. 2.
11 M. Uğur Derman, *"Mehmed Râsim, Eğrikapılı"*, **DİA**, c. XXVIII, Ankara 2003, ss. 514-515.

Mehmed Râsim Efendi'nin kendi kaleminden çıkan *Divançe* ve *Münşeat* da çalışmaya kaynaklık eden diğer iki önemli eserdir. Şair, gerek tarih manzumelerinde gerekse mektuplarında önemli bilgiler vermektedir. Esere Mehmed Râsim Efendi'nin talebesi İbrahim Tâhir'in ilave ettiği dibace de bize yol gösterici olmuştur.

Bütün bu eserlerden faydalanmak suretiyle şairin hayatı, mesleği, ailesi, eserleri ve kısmen çevresi hakkında malûmat edinilmiştir. Bilhassa şairin kendi eserleri, çevresi ve edebî şahsiyetini tanıma konusunda rehber vazifesi görmüştür. Bütün bu kaynaklardan elde edilen bilgiler çerçevesinde tezimiz son şekline kavuşmuştur.

B. XVIII. YÜZYIL OSMANLI TOPLUMUNA GENEL BİR BAKIŞ

Hayatı ve eseri üzerinde çalışma yapılan hattat şair Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi (1099-1169/1688-1756)'nin yaşadığı zaman dilimi, Türk dünyasının en büyük gücü konumunda olan Osmanlı İmparatorluğu'nda çeşitli problemlerin, sıkıntıların ve karışıklıkların yaşandığı; devletin üç kıt'a üzerindeki büyük kuvvet ve hâkimiyetini kaybettiği bir döneme rastlamaktadır. Bu sıkıntı ve güç kaybının daha ziyade siyasî alanı ilgilendirdiği söylenebilir. Edebî ve kültürel alanda kayda değer bir yükseliş olmasa da ciddi anlamda bir gerilemeden bahsedilemez. İmparatorluğun siyasî yöndeki zaafiyeti tabi ki edebî ve kültürel hayatı da etkilemiştir. Meselâ edebiyat dünyasında adını zirveye yazdıran şairlerin sayısı bu yüzyılda önceki asırlara nisbeten daha az olmuştur. Fakat devletin siyasî mekanizmasında meydana gelen duraklama ve çöküş, diğer alanları bu ölçüde etkilememiştir.

Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'nin yaşadığı çağı; siyasî, sosyal, edebî ve kültürel bakımdan genel hatlarıyla ele alıp değerlendirmek onun hayatı, şahsiyeti ve *Divançe*'sinin daha iyi anlaşılıp, tetkik edilebilmesi için faydalı olacaktır.

1. XVIII. ASIRDA SİYASÎ VE SOSYAL HAYAT

XVIII. yüzyıl içerisinde Osmanlı tahtında bulunan ve devletin siyasetine yön veren padişahlar şu şekilde sıralanabilir: Sultan II. Mustafa (1106-1115/1695-1703), Sultan III. Ahmed (1115-1143/1703-1730), Sultan I. Mahmud (1143-1168/1730-1753), Sultan III. Osman (1168-1171/1753-1757), Sultan III. Mustafa (1171-1187/1757-1774), Sultan I. Abdülhamid (1187-1203/1774-1789) ve Sultan III. Selim (1203-1222/1789-1808).

Bunlardan ancak ilk dördünün saltanatını görebilen şair, doğum tarihine (1099/1688) bakılırsa, II. Mustafa'nın hükümdarlığı sırasında yedi ile on altı yaşları arasında bulunmaktadır. Bununla birlikte Mehmed Râsim Efendi'nin *Divançe*'sinde bu padişahla ilgili herhangi bir kayıt bulunmamaktadır. *Divançe*'den bilhassa III. Ahmed ile yakınlığının bulunduğu anlaşılan şair, I. Mahmud'un saltanatını da idrak etmiş, III. Osman henüz tahtta iken vefat etmiştir. Mehmed Râsim Efendi, III. Ahmed başta olmak üzere bu üç padişah devrinde edebiyat sahasında kalem oynatmış ve *Divançe*'sinde çeşitli vesilelerle onlara yer vermiştir.

Osmanlı Devleti, XVIII. asra II. Mustafa döneminde Avusturya ile imzalanan Karlofça Antlaşması (1110/1699)'nın ağır hükümleri altında girmiş, devletin Avrupa kıt'asındaki birçok mühim toprağı bazı Avrupa devletleri arasında taksim olunmuştu. Bu anlaşma ile gerileme dönemine giren Osmanlı Devleti, yüzyılın başlarında kaybettiği toprakları geri alarak Avrupa'da tutunmayı ve eski gücünü korumayı amaçlamışsa da bir süre sonra durumun vahametini anlamış ve elindeki toprakları koruma politikası izlemeye başlamıştır. Bu dönemde Karlofça hezimeti ve onun devamı niteliğinde olan İstanbul Antlaşması (1112/1700) ile kaybedilen yerleri geri almak ve mevcut toprakları korumak için batıda Venedik ve Avusturya, kuzeyde Rusya, doğuda ise İran ile savaşılmıştır[12].

XVIII. yüzyılda dışarıda topraklarına göz diken büyük devletlerle savaşmak zorunda olan Osmanlı Devleti, içeride ise bitmek bilmeyen isyanlar, karışıklıklar ve ekonomik problemlerle uğraşmak mecburiyetinde kalmıştır. Nitekim III. Ahmed (ö.1149/1736), Edirne vak'ası[13] diye bilinen bir isyan sonucunda iktidara gelmiştir[14].

III. Ahmed sulh yanlısı bir padişah olmasına rağmen şartlar gereği Rusya, Venedik, Avusturya ve İran ile savaşmak zorunda kalmıştır. Bu savaşlar devleti yıpratırken, yüzyılın genel karakteristiğinin aksine bazı kazanımların elde edildiği de vakidir. Meselâ 1123(1711) tarihinde kazanılan Prut Zaferi önemli bir başarıdır. Baltacı Mehmed Paşa (ö.1134/1721)'nın azimli ve usta bir manevra ile Prut Bataklığı'nda muhasara ettiği Rus ordusu ve Büyük Petro mukadder bir imha felâketinden ancak Mehmed Paşa'nın affıyla kurtulabilmiştir[15]. Birkaç yıl sonra sadrazam Şehid Ali Paşa (ö.1128/1716)'nın Mora'yı geri alırken 1127(1715); Venedik ordu ve donanmasını mağlup ederken[16]; Avusturya'ya savaş açarken gösterdiği azim ve metanet, Osmanlı kudretinin herşeye rağmen devam ettiğini göstermektedir[17]. Fakat bütün bunlar, Osmanlı Devleti'ni bir zamanlar kendisine hayran olan Avrupa devletlerinin gerisine düşmekten kurtaramamıştır.

XVIII. yüzyıl, İmparatorluğun artık itibarını yitirdiği, Avrupaî yeniliklere

---

[12] Geniş bilgi için bk. İsmail Hakkı Uzunçarşılı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, TTK Yay., c. V, Ankara trz., ss. 47-234.
[13] I. Edirne vak'ası için bk. Uzunçarşılı, **a.g.e.**, ss. 24-46.
[14] Sultan III. Ahmed için bk. M. Münir Aktepe, "*Ahmed III*", **DİA**, c. II, İstanbul 1989, ss. 34-38.
[15] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 82.
[16] Ziya Nur Aksun, **Osmanlı Tarihi**, Ötüken Neşr., c. II, İstanbul 1994, s. 323.
[17] Aksun, **a.g.e.**, s. 327.

ihtiyaç duyduğu ve batının çeşitli yönleriyle Osmanlı Devleti üzerindeki etkisini göstermeye başladığı bir yüzyıldır. Asrın birinci yarısında III. Ahmed devrinde Nevşehirli Damad İbrahim Paşa[18] (ö.1143/1730)'nın sadrazamlığa gelişiyle başlayan; bir sulh ve eğlence dönemi olarak da bilinen Lâle Devri (1129-1142/1718-1730), bunun en önemli işaretlerindendir.

Avusturyalılarla imzalanan Pasarofça Muahedesi (1130/1718)'nin verdiği huzur ortamını fırsat bilen İbrahim Paşa, Türkiye'de kağıt fabrikası ve matbaacılığın kurulup gelişmesi için bir kültür ve kalkınma hamlesine girişmiştir. İstanbul Haliç'inin Kağıthâne semtinde köşkler, bahçeler, eğlence yerleri ve su cedvelleri yaptırarak o dönemde Sa'dâbâd adı verilen bir su şehri tesis ettirmiştir. Çeşitli lâlelerle donatılmış olan bu mekânda renkli bahar eğlenceleri yapılıyordu. Sonradan *Lâle Devri* adını alan bu zevk ve eğlence hayatı[19], İstanbul halkını bunlarla oyalayarak, yapılacak Avrupaî yenilikleri bir kısım halkın taassubunu tahrik etmeden gerçekleştirmek eğilimine sahiptir[20].

Yüzyılın kültürel alandaki en önemli faaliyeti sayılan matbaacılığın kurulması (1136/1724) ve gelişmesi de bu devirde olmuştur. Macar asıllı İbrahim Müteferrika[21] (ö.1160/1747)'nın himmeti ile gerçekleştirilen bu yenilik, Osmanlı medeniyeti ve bilhassa medrese zihniyeti tarihinde başlı başına bir inkılâp niteliğindedir. Fakat bunu gerçekleştirebilmek için matbaa vasıtasıyle lügatlar ve tarih kitaplarının basılacağı söylenmiş; başta *Kur'ân-ı Kerîm* olmak üzere dinî eserlerin Firenk matbaasıyle basılmayacağı teminatı verilmiştir. Zamanın şeyhülislamı Abdullah Efendi[22] (ö.1156/1743)'nin matbaanın lüzumu ve faydasıyla ilgili fetvası da bu yönde olmuştur. Bu husus, Osmanlı toplumunun yeniliklere karşı olan tepkisinin ve taassubkâr düşüncesinin çok açık bir ifadesidir. Tabi bunun sebeplerinden birisi de el yazısı ile kitap yazan ve ekmeğini bununla kazanan büyük

---

[18] Nevşehirli Damad İbrahim Paşa için bk. Aktepe, *"Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli"*, **DİA,** c. VIII, İstanbul 1993, ss. 441-443.

[19] *"Yahya Kemal tarafından verilen* ***"Lâle Devri"*** *adı, Ahmet Refik'in* ***Lâle Devri*** *adlı kitabıyla literatüre yerleşmiştir"* Beşir Ayvazoğlu, *"Lâle Devri"*, **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih / Medeniyet / Kültür)**, İz Yayıncılık, c. V, İstanbul 1996, s. 13.

[20] Nihad Sami Banarlı, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, MEB Yay., c. II, İstanbul 2001, s. 739.

[21] İbrahim Müteferrika için bk. Erhan Afyoncu, *"İbrahim Müteferrika"*, **DİA**, c. XXI, İstanbul 2000, ss. 324-327.

[22] Lâle Devri'nin meşhur şeyhülislamı Yenişehirli Abdullah Efendi için bk. Mehmet İpşirli, *"Abdullah Efendi, Yenişehirli"*, **DİA**, c. I, İstanbul 1988, ss. 100-101.

bir hattat zümresinin matbaaya karşı cephe almasıdır[23]. Nihayetinde matbaada basılan ilk eserler sözlükler, tarih ve coğrafya kitapları olmuştur. Nihat Sami Banarlı, bu kitaplarda tertip hatasının yok denecek kadar az oluşunu, o devirdeki yazı bilgisinin ve umumî kültürün hâlâ çok yüksek bir seviyede olduğunu belirten mühim bir nokta olarak görmektedir[24].

Yaklaşık on üç yıl süren bu sulh ve sükûn devrinde Osmanlı Devleti'nin *(muhtemelen ıslahatlar sebebiyle)* Avrupa ile büyük çapta bir problemi olmazken; Osmanlı-İran savaşları (1722-1746), aksine bu dönem ve sonrasında gerçekleşmiştir. Lâle Devri içerisinde 1135(1722) ile 1139(1726) yılları arasında olanları Mehmed Râsim Efendi eserinde kaydetmiştir. Divançe'de III. Ahmed döneminde yapılan İran seferlerinde Revan (T.22), Gence (T.23-25), Loristan (T.26), Tebriz (T.27-29) ve Isfahan (T.30)'ın fethedildiği; bunun akabinde İran ordusunun bozguna uğratıldığı ve 1140(1727) senesinde Acem barışının sağlandığı bilgisi verilmektedir (T.38).

Neticede savaşçılık bakımından bir dinlenme devri, yeniliklerin uygulanması açısından bir fırsat olan Lâle Devri, Patrona Halil İsyanı denilen bir ayaklanma ile nihayet bulmuştur. Bu ayaklanma sonucunda Nevşehirli İbrahim Paşa asiler elinde feci şekilde öldürülürken, Sultan III. Ahmed tahttan indirilmiş, yerine I. Mahmud geçmiştir[25].

Sultan III. Ahmed, yirmi yedi yıllık saltanatı boyunca devleti barış ve sükûnet içerisinde yaşatma çabasında olmuş, birtakım ıslahat hareketlerine girişmiş, bu teşebbüslerinde kısmen başarılı olmasının yanında, tam anlamıyla isteklerini yerine getirememiştir. Usta bir hattat olan, Ahmedî ve Necîb mahlaslarıyla şiirler de yazan[26]

---

[23] Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'nin hattatlığı ve bu alandaki şöhreti malûmdur. Türkiye'de matbaanın kuruluşu Râsim Efendi'nin Galatasarayı'nda meşk hocası olarak görev yaptığı yıllara (1126-1150/1714-1737) rastlamaktadır. Bu bilgiler göz önüne alındığında Mehmed Râsim Efendi'nin matbaaya karşı olan zümrenin içerisinde bulunduğu düşünülebilir. Bununla birlikte şairin bu yeniliklerin yapıldığı devrin padişahı ve sadrazamıyla iyi ilişkiler içerisinde olduğu da bilinmektedir.

[24] Banarlı, **a.g.e.**, s. 740.

[25] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 210.

[26] Aksun, **a.g.e.**, s. 343; Banarlı, **a.g.e.,** s. 747.

Sultan III. Ahmed, Topkapı Sarayı önündeki Sultan Ahmed Çeşmesi[27] ve annesi için yaptırdığı Valide Sultan Camii gibi değerli eserler bırakmıştır.

III. Ahmed'in yerine geçen Sultan I. Mahmud zamanında İran savaşları devam etmiş; Osmanlı-Rus ve Avusturya savaşları (1736-1739) yeniden başlamıştır. Prut Antlaşması'na rağmen Karadeniz'e inme ve Balkanlar'a yerleşme politikasından vazgeçmeyen Rusya ile yandaşı Avusturya yenilgiye uğratılmış ve Belgrad Antlaşması imzalanmıştır. 1152(1739) de yapılan bu anlaşma Osmanlı Devleti'nin XVIII. yüzyılda imzaladığı en kârlı antlaşma olarak tarihteki yerini almıştır[28].

I. Mahmud, Lâle Devri'nde büyük bir hız kazanan reform hareketlerinin Patrona Halil İsyanı'yla kesintiye uğradığı bir dönemde tahta geçmiştir. Amcasının başlattığı yenilik hareketlerini çekingen bir üslûpla da olsa devam ettirmiş, duraksayan matbaacılık hamlesini yeniden canlandırmıştır. Sultan I. Mahmud da Sebkatî mahlasıyla şiirler yazmış, isyanlardan korktuğu için ıslahat hareketlerinde yeteri kadar kararlılık gösterememiştir. Buna mukabil birçok yerde cami, türbe, çeşme, kasr inşa ve tamiriyle memleketi mamur hâle getirmek için bütün gayretini sarf etmiştir[29]. Meselâ Osmanlı mimarisinde Avrupaî üslûbun kendini kuvvetle gösterdiği ilk büyük eser olma hüviyetini taşıyan Nûruosmâniye Camii'nin inşası onun zamanında başlamıştır (1748)[30].

Mehmed Râsim Efendi'nin edebiyat sahasında eser verdiği dönemde Osmanlı tahtında bulunan diğer padişah, I. Mahmud'un kardeşi III. Osman'dır. Sultan I. Mahmud'un vefatı üzerine tahta geçen bu padişahın saltanatı devresinde içte ve dışta pek mühim bir hâdise meydana gelmemiştir. Hekimoğlu Ali Paşa (ö.1171/1758), Yirmi Sekiz Çelebi-zâde Mehmed Said Paşa (ö.1175/1761) ve Koca Râgıb Paşa (ö.1176/1763) gibi dirayetli devlet adamlarının da sadareti üslendiği bu dönem, sık sık sadrazam değişikliklerine sahne olmuştur[31]. I. Mahmud'un yapımını başlattığı Nûruosmâniye Camii, onun zamanında tamamlanmıştır (1169/1755)[32]. Bu bilgi,

---

[27] Bu çeşme üzerinde bulunan "*Târîhi Sultân Ahmed'in cârî zebân-ı lûleden / Aç besmeleyle iç suyu Hân Ahmed'e eyle duâ*" şeklindeki tarih beytinin şairi ve hattatı Sultan III. Ahmet'tir. Banarlı, **a.g.e.**, s. 747.

[28] Aksun, , **a.g.e.**, s. 367.

[29] Abdülkadir Özcan, *"Mahmud I"*, **DİA**, c. XXVII, Ankara 2003, ss. 351-352.

[30] Oktay Aslanapa, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005, ss. 276-277.

[31] Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 338; Aksun, **a.g.e.**, s. 383.

[32] Aslanapa, **a.g.e.**, ss. 276-77.

devrin siyasî ve kültürel faaliyetlerine kayıtsız kalmayan hattat şair Mehmed Râsim Efendi tarafından teyid edilmektedir (T.64, 65, 66).

III. Osman, tarihte pek dikkat çekmeyen bir padişahtır. Osmanlı sultanlarının genel karakterinin aksine şiir ve musikiyle ilgilenmemiştir. Hatta musiki ve kadından nefret ettiği rivayet edilir. Onun zamanında kadınlar saraydan uzaklaştırılmaya çalışılmış, çarşı ve pazarda kadınların giyim ve kuşamları ile ilgili yeni düzenlemeler yapılmıştır[33]. Padişahın bu kişilik ve tavrı, hayatının büyük bir kısmını hapiste geçirmesinden kaynaklanmış olmalıdır.

Daha sonra Osmanlı Devleti, Rusya ve Avusturya ile savaşa devam etmiş ve ağır şartları bulunan Küçük Kaynarca (1188/1774), Ziştovi (1205/1791) ve Yaş (1206/1792) gibi antlaşmalara imza atmıştır. Batı tarzı ıslahat hareketleri ise; daha sık aralıklarla gerçekleştirilmiştir. *Nizâm-ı Cedîd* adıyla yeni bir ordunun kurulması, donanmada yapılan değişiklikler, Avrupa'da elçiliklerin bulundurulması vb. bunlardandır[34].

Sonuç olarak denilebilir ki; XVIII. yüzyıl, çöküşe sürüklenen imparatorluğun çöküşünü durdurma çarelerinin arandığı; bu vesileyle birtakım ıslahatların yapıldığı asırdır. Orduda ve devletin idarî mekanizmasında meydana gelen gerileme İmparatorluğun bütün medenî müesseseleri sarsmış ve Osmanlı birçok alanda olduğu gibi kültür ve sanat alanında da gücünü yitirmeye başlamıştır. Bilhassa edebiyat yeni problemler karşısında bunalan devletin ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalmıştır.

2. XVIII. YÜZYILDA KÜLTÜR VE EDEBİYAT

Osmanlı'nın siyasî, askerî ve ekonomik alanda gerilediği; devletin küçüldüğü bu asır, an'anevî üslûbunu devam ettiren edebiyatın bir nebze mütevâzileştiği dönemdir. Değişen toplumun yenilenen zevkine cevap verecek taze bir edebiyatın yaratılması fikri, eski ve an'anevî edebiyatın süregelen hâkimiyeti karşısında hayli bocalamıştır. Dilin sadeleşmesi, şiir ve nesirde halk tabirlerinin kullanılması, dolayısıyla yüksek zümre edebiyatı ile halk edebiyatı arasındaki kopukluğun giderilmesi faaliyeti de her şeye rağmen ağırlığını koruyan klâsik edebiyat engeline

---

33 Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 337; Aksun, **a.g.e.**, s. 382.

34 Konu hakkında bilgi için bk. Necdet Şengün, **Nazîr İbrahim ve Divanı, (Metin-Muhteva-Tahlil)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ SBE, İzmir 2006, ss. XXVII-XXX.

takılmış ve istenilen seviyeye ulaşamamıştır[35].

Bununla birlikte asrın Nedim[36] (ö.1142/1730) ve Şeyh Gâlib[37] (ö.1213/1799) gibi iki büyük söz ustasını edebiyat sahnesine sürdüğü görülmekdir. Nedim yeni bir dille neşeli, hayat dolu şûhâne gazel ve şarkılarıyla Lâle Devri'ni süsleyerek *"Nedîmâne şiir"*[38] anlayışının temellerini atmış, Şeyh Gâlib de asrın ikinci yarısında *"Sebk-i Hindî"*[39] akımının en başarılı örneklerini vermiştir.

XVIII. yüzyıl edebiyatının belirgin özelliği halk zevkine yaklaşması ve mahallileşme cereyanı ile dilin sadeleşmesidir. Devrin edebiyatı her şeye rağmen İran şairlerine duyulan ilginin zayıfladığı, Fars menşeli söyleyişin azaldığı bir karakter sergilemektedir. Artık mahallî konular ve günlük hayat tarzı da edebiyat âlemine sunulmuş ve en güzide şairlerin bile kullanımına açılmıştır. Nedim başta olmak üzere hemen her şairin tamamen millî bir nazım şekli olan şarkıya rağbet etmesi; Şeyh Gâlib gibi bir mutasavvıfın bile hece vezniyle türkü yazması bu eğilimin açık bir göstergesidir[40].

Mahallîleşme cereyanının kendisini hissettirdiği asrın ilk yarısında Sultan III. Ahmed'in hüsn-i hat ve edebiyata ciddî katkıları olmuştur. Zekâca üstün, dil açısından sade söyleyişleri olan padişahın:

"Biz safâ ile Neşât-âbâdı etdik çün makar
Sana da ey gam adem-âbâda lâzımdır sefer"

beytine Nedim gibi bir söz ustası ilgisiz kalamamıştır[41]. Padişahın üslûbuna da yansıyan Lâle Devri'nin zevk ve eğlence içinde geçen hayatı XVIII. asır Türk edebiyatının ayrılmaz bir parçası olmuş; şairler şiirlerinde aşk, şarap ve eğlence öğelerini bol miktarda kullanmışlardır. Nedim'in açtığı bu çığırı devam ettiren

---

35 Banarlı, **a.g.e.**, s. 742.
36 Bilgi için bk. Muhsin Macit, **Nedim Divanı, (İnceleme-Tenkitli Metin)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1994; Nedim ve Lâle Devri hakkında geniş bilgi için bk. Ali Faik Ozansoy, **Nedim ve Lale Devri,** MEB Yay., Ankara 1950.
37 Geniş bilgi için bk. Ali Nihat Tarlan, **Şeyh Gâlib Hayatı ve Şiirleri**, Ankara 1939; İlhan Genç, "*Şeyh Gâlib'in Hayatına Dair Bazı Tespitler*", **Harman**, S. 46, 1996, ss. 2-6.
38 *"Nedîmâne şiir"* veya *"Mahallîleşme cereyanı"* hakkında bilgi için bk. İlhan Genç, **Edebiyat Bilimi (Kuramlar-Akımlar-Yöntemler)**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2007, s. 198.
39 Şiirde sesden ziyade anlam güzelliğini ifade eden *"Sebk-i Hindî"* için bk. Genç, **a.g.e.**, s. 197.
40 Mine Mengi, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, **(Edebiyat Tarihi-Metinler),** Akçağ Yay., Ankara 2005, s. 206.
41 Banarlı, **a.g.e.**, s. 748.

şairlerden bazıları şunlardır: İzzet Ali Paşa[42] (ö.1147/1735), Sünbül-zâde Vehbî (ö.1223/1809), Enderunlu Fâzıl (ö.1224/1810) ve edebiyat çevrelerince ihmale uğramış olan Râsih Bey[43] (ö.1143/1731). Onun dönemin ruhuna uygun olarak söylediği gazelinin makta beyti aşağıya nakledilmiştir.

"Hem mey içmez hem güzel sevmez demişler hakkına
Eylemişler Râsih'e bühtân bühtân üstüne".

Koca Râgıb Paşa[44] ve Zübeyde Fıtnat Hanım[45] (ö.1194/1780) gibi bir önceki asrın büyük tefekkür şairi ve Türk edebiyatında *"hikemî tarz"*[46] denilen ekolün temsilcisi Urfalı Nâbî[47] (ö.1123/1712)'nin yolunda gidenler de olmuştur. *Surnâme* sahibi Seyyid Vehbî[48] (ö.1148/1736), Neylî Ahmed Efendi[49] (ö.1161/1748) ve Kâmî[50] (ö.1724/1136) ise; sözü edilen üstadların her ikisinden de vazgeçememişlerdir. Devrin reis-i şairanı; Nef'î (ö.1044/1635) gibi hicivler söylemesine rağmen *"Velî ben bildiğim şâir fakat Neylî vü Kâmî'dir"* diyerek çağdaşlarını övme inceliği gösteren Osman-zâde Tâib[51] (ö.1136/1724)'dir. *"Kırk yıllık Kânî olur mu Yâni"* özdeyişiyle tanınan Kânî[52] (ö.1206/1792), hüsn-i hat alanında marifeti bulunan Nevres-i Kadîm[53] (ö.1175/1762), Suyolcu-zâde Mehmed Necîb (ö.1171/1757), Râmî Paşa-zâde Abdullah Re'fet (ö.1157?/1774?) ve Münîf[54]

---

42 Geniş bilgi için bk. A. İrfan Apay**, Lale Devri Şairi İzzet Ali Paşa Hayatı-Eserleri-Edebî Kişiliği, Divan Tenkitli Metin, Nigar-nâme Tenkitli Metin,** İstanbul 1998.

43 Râsih Bey hakkında bilgi ve gazelleri için bk. Haluk İpekten vd., *"Râsih Bey"*, **Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klâsikleri, Tarih / Antoloji / Ansiklopedi**, Ötüken-Söğüt Yay., c. VI, İstanbul 1987, ss. 292-294.

44 Geniş bilgi için bk. Hüseyin Yorulmaz, **Koca Râgıb Paşa Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1989.

45 Geniş bilgi için bk. İmran Azaklı, **Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale 1998.

46 Hikemî tarz için bk. Genç, **a.g.e.**, s. 198.

47 Geniş bilgi için bk. Ali Fuat Bilkan, **Nâbî Divanı**, MEB Yay., Ankara 1997.

48 Hamit Dikmen, **Seyyid Vehbi ve Divanının Karşılaştırılmalı Metni**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1991.

49 Neylî Ahmed için bk. Nurcan Bedir, **Neylî Hayatı, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1993.

50 Kâmî Mehmed için bk. Gülgün Erişen Yazıcı, **Edirneli Kâmî ve Divanının Tenkitli Metni**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1998.

51 Güler Doğan, **Tâib Mehmed Çelebi ve Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi SBE, İstanbul 2003.

52 Kânî hakkında bilgi için bk. Banarlı, **a.g.e.**, s. 751.

53 Banarlı, **a.g.e.**, s. 752. Ayrıca bilgi için bk. İpekten vd., *"Nevres-i Kadîm"*, **a.g.e.**, ss. 372-374.

54 Münîf için bk. İpekten vd., *"Münîf"*, **a.g.e.,** ss. 339-340.

(ö.1155/1742) de dönemin önemli şairlerindendir. Hoca Neşet[55] (ö.1221/1807) ve Nazîr İbrahim[56] (ö.1188/1774) ise; Şeyh Gâlib gibi asrın mutasavvıf şairlerindendir.

Bu dönemde *mesnevî* alanında fazla gelişme olmazken XVIII. yüzyıl edebiyatı mensur eserler bakımından oldukça zengindir. Bunlar çoğunlukla *biyografiler, tezkireler, tarihler* gibi ilmî eserlerdir. Bunların yanında *sefâret-nâme*ler ve değişik konularda kaleme alınmış eserler de görüıür.

Bu yüzyılda biyografi alanında önemli eserlerin verildiği görülmektedir. Hâfız Hüseyin Ayvansarâyî (ö.1198/1784)'nin *Vefeyât-ı Ayvansarâyî* isimli eseri ile *Vefayât-ı Selâtîn ve Meşâhir-i Ricâl*'i[57]; Müstakîm-zâde Süleyman Sâdeddin'in *Devhatü'l-Meşâyıh*'ı ile *Tuhfe-i Hattâtîn*'i; Suyolcu-zâde Mehmed Necîb'in *Devhatü'l-Küttâb*'ı kayda değer biyografilerdendir[58].

XVIII. yüzyıl tezkireciliği de kayda değer bir görünüm arz etmektedir. Nitekim asır, Safâî (ö.1137/1725), Sâlim (ö.1147/1734), İsmâil Beliğ (ö.1141/1729) ve Râmiz (ö.1208/1794) gibi önemli tezkireciler yetiştirmiştir[59].

Bu asır nesrinin tarih alanındaki belli başlı eserleri vak'a-nüvis tarihleridir. Bunun yanında serbest tarih yazanlar da yok değildir. Ancak, N. Sami Banarlı'ya göre; bunların hiçbirisi geçen asrın Nâimâ (ö.1128/1716)'sını geçmeye muvaffak olamamıştır[60]. Devrin tanınmış vak'a-nüvis ve serbest tarihçileri, aynı zamanda şair olan Râşid (ö.1148/1735), Çelebi-zâde Âsım (ö.1173/1760), Silâhdar Fındıklılı Mehmed Ağa (ö.1136/1724), Defterdar Mehmed Paşa (ö.1128/1716) ve Ahmed Vâsıf Efendi (ö.1221/1806)'dir[61].

Dönemin mensur eserleri geçen asrınkine göre; daha sade, daha durudur. Ancak bütünüyle önceki asrın sanatlı ve külfetli üslûbundan kurtulmuş da değildir. Dolayısıyla yeninin yanında eski tarzın da devam etmesiyle meydana sade, orta ve süslü olmak üzere üç çeşit düz yazı üslûbu çıkmış; tarih kitapları, tezkireler,

[55] Geniş bilgi için bk. İlhan Genç, **Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, İzmir 2005.
[56] Geniş bilgi için bk. Şengün, **a.g.t**.
[57] Agah Sırrı Levend, **Türk Edebiyatı Tarihi**, TTK Yay., c. I, Ankara 1988, ss. 423-424.
[58] Levend, **a.g.e.**, ss. 398-399.
[59] Bilgi için bk. Banarlı, **a.g.e.**, ss. 787-789.
[60] Banarlı, **a.g.e.**, s. 784.
[61] Levend, **a.g.e.**, ss. 384-385.

biyografiler ve diğer eserler bunlarla yazılagelmiştir[62].

Meselâ; *Çelebi-zâde Tarihi* ile *Silâhdar Ağa Tarihi* sade bir dille kaleme alınmış; Vâsıf'ın *Mehâsinü'l-Âsâr ve Hakâyiku'l-Ahbâr* adlı eseri ile *Râşid Tarihi*'nde ağır ve külfetli bir üslûp kullanılmıştır. Yine Safâî, tezkiresinde sade bir lisanı tercih ederken; Sâlim, devrin en önemli tezkiresi olma özelliğini taşıyan eserini, geçen asrın süslü ve ağır diliyle yazmıştır[63].

Eldeki malûmatı göz önüne alarak devrin edebiyatıyla ilgili genel bir değerlendirme yapıldığında kısa ve öz olarak şu söylenilebilir. Bazı yeniliklerin baş gösterdiği XVIII. asır, kendisine has bir edebiyat yaratma eğliminde olmuş; ancak önceki asrın etkisinden de kurtulamamıştır. Dolayısıyla ortaya geleneksel ile yeninin buluştuğu; fakat daha ziyade eskinin konuştuğu bir edebiyat çıkmıştır.

---

62 Mengi, **a.g.e.**, s. 207.
63 Ayrıntılı bilgi için bk. Banarlı, **a.g.e.**, ss. 785-89.

BİRİNCİ BÖLÜM

EĞRİKAPILI MEHMED RÂSİM EFENDİ, HAYATI, ÇEVRESİ, HATTATLIĞI, EDEBÎ ŞAHSİYETİ ve ESERLERİ

A. HAYATI

Çalışmanın konusu olan Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi, XVIII. yüzyılın büyük hattatlarındandır. Edipliği hattatlığının gölgesinde kalmış ve ihmal edilmiş olan şair, İstanbul'un Eğrikapı semtinde doğmuştur[64]. Doğum tarihinin H.1099 (M.1687-88) olduğu *Devhatü'l-Küttâb* müellifi Suyolcu-zâde Mehmed Necîb Efendi (ö.1171/1758)'nin *"Bâd nâm-âver-i irfân Muhammed Râsim"* mısraından anlaşılmaktadır[65]. Babası aynı mahalde bulunan Molla Aşkî Mahallesi'nin[66] imamı hattat Yusuf Efendi (ö.1142/1729)'dir[67]. Annesinin babası, Yatağan imamı Hakikî-zâde Şeyh Osman Efendi (ö.1140/1727-28)'nin oğlu Mustafa Efendi (ö.1169/1755-56)'dir[68]. Halvetîliğin Sinâniyye koluna mensub olan Osman Efendi[69], Yatağan Tekkesi'nin banisidir ve tekkeyi orada imam iken bina etmiştir. Mustafa Efendi de babasının vefatından sonra bu mekânda imamet vazifesini üslenmiştir[70].

Divançe'sinde *Râsim* veya *Râsimâ* mahlasını kullanan şairin asıl adı Mehmed'dir[71]. Bununla birlikte *Râsim Efendi* namıyla mevsuf, *Çelebi Efendi* veya *Eğrikapılı Çelebi Efendi*[72] diye şöhret bulan şaire *Ebü'r-Reşîd* künyesi ile birlikte *Hoca Mehmed Râsim*[73] denildiği de olmuştur.

---

64 Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, s. 127.

65 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 465. Mehmed Râsim Efendi, doğumuna işaret eden ve *"Mehmed Râsim irfan hususunda meşhur olsun"* anlamına gelen bu Farsça mısraı, sonradan, kullandığı şahsî mührüne kazımıştır. Derman, *"a.g.m."*, s. 514.

66 Mahalleye ismini veren Molla Aşkî, Fatih Sultan Mehmed Han devri şairlerindendir. Râmiz, **a.g.e.**, s. 106.

67 Zamanın hattatlarından olan Yusuf Efendi için Müstakîm-zâde, *"fudalâ-yı kirâmdan olup ömrünü ta'lim ve beyân-ı maâni-i ulûm ve maârif nahvine sârif idi"* der. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 595.

68 Mehmed Süreyyâ, **Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye)**, Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311'den Gregg İnternational Publishers Limited, c. II, England 1971, s. 349.

69 Râmiz, **a.g.e.**, s. 106.

70 Süreyyâ'nın nakline göre; Mehmed Râsim Efendi ile onun dedesi Mustafa Efendi aynı yıl (1169/1755-56) içerisinde vefat etmiştir. Bu, bir tevafuk mudur yoksa bilgi karışıklığı mı bilinmemektedir. Bk. Süreyyâ, **a.g.e.**, c. III, s. 427.

71 Sâlim, **a.g.e.**, s. 335; Râmiz, **a.g.e.**, s. 106.

72 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 465; Sâlim, **a.g.e.** s. 335.

73 Eğrikapılı Mehmed Râsim, **Divançe,** Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yz. No: Y-428, v. 1b; İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Yz. No: T-9632, v. 18b.

Mehmed Râsim Efendi, çocukluğunda tahsili esnasında babasından sülüs ve nesih hattı öğrendikten sonra yine onun izniyle dönemin önemli hattatlarından Yedikuleli Seyyid Abdullah Emir Efendi[74] (ö.1144/1731)'den derse başlamıştır. Aklâm-ı sittenin her nev'ini ayrı ayrı meşk ederek on sekiz yaşında icazetname almış ve hocasının takdirini kazanmıştır[75]. Emsali arasında temayüz eden Mehmed Râsim Efendi'nin 1126 (1714) tarihinde Enderûn mektebi[76] haline getirilen Galatasarayı'na meşk hocası olarak atandığını belirten Müstakîm-zâde, bu tayinin sadrazam Damad (Şehid) Ali Paşa tarafından, şairin icazetinin sekizinci senesinde olduğunu söylemektedir[77]. Bu bilgiye göre; Mehmed Râsim Efendi, 1118 (1707) yılında icazet almıştır.

Tezkire sahibi Sâlim Efendi, asıl mesleği hattatlık olan Mehmed Râsim'in edebiyat ve ilimle de meşgul olduğunu kaydetmektedir[78]. Bulunduğu devri idrak edip ehl-i kalemi yakından tanıyan Müstakîm-zâde ise, Yedikuleli'nin oğlu Abdülhalim Hasib Efendi (ö.1176/1763)'nin hâl tercümesinde bu zatın *"fudalâ-yı müderrisînden Abdülkerîm ve Hoca Râsim-i mersûmdan Arabî ve Fârisî ulûm-ı külliyye ve cüz'iyyeyi ahz ile şeş ciheti ma'mûr..."*[79] olduğunu söyleyerek Mehmed Râsim Efendi'yi âlim bir hattat olarak tanıtmaktadır. *Divançe* ve *Münşeat* da onun iyi derecede Farsça bildiğini ve Arapça'ya aşina olduğunu ispatlamaktadır. Kendisinin Farsça bir gazeli (G.6) ile üç tarihi (T.3, T.9, T.55); Arapça bir tarih beyti (T.73/15), bir tarih kıt'ası (T.83), bir de icazetnamesi[80] vardır.

---

74 Mîr-âhôr Câmii imamı ve *serây-ı âmire (Topkapı Sarayı)* hocası olan Yedikuleli Emir Abdullah Efendi, İstanbul Yedikule'de doğduğu için bu namla anılmaktadır. Hat sanatını devrin büyük üstadı Hâfız Osman Efendi (ö.1110/1698)'den meşk etmiş; şeş-kalemde tahsilini tamamladıktan sonra mûcize denilebilecek bir seviyeye ulaşmıştır. Mürekkebinin safiyeti ve mükemmel oluşuyla dillere destan olan Yedikuleli, 1144 (1731) yılında altmış üç yaşlarında vefat etmiştir. Sâlim, **a.g.e.** s. 335; Râmiz, **a.g.e.**,s. 106; daha geniş bilgi için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 269-271. Yedikuleli'nin ölümüne talebesi Mehmed Râsim Efendi'nin kaleminden şu tarih düşürülmüştür:

Yazdı tārīḫin ḳalem ḳalkup dü-pāyı üstine
Seyyidü'l-ḫaṭṭāṭ *'Abdu'llāh Efendi* göçdi ḫayf **1144**
T.79.

75 Sâlim, **a.g.e.** s. 335; Râmiz, **a.g.e.**,s. 106; Rado, **a.g.e.**, s. 155.

76 Enderûn mektebi, Osmanlı Devleti'nin güç ve kudretini korumaya kabiliyetli bir sınıf yetiştirmek için çeşitli odalarda ve muhtelif kademelerde eğitim ve öğretimin verildiği kurumdur. Ziya Kazıcı, **Osmanlı'da Eğitim Öğretim**, Bilge Yay., İstanbul 2004, s. 151.

77 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 465.

78 Sâlim, **a.g.e.**, s. 336.

79 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 242.

80 Râsim, **Münşeat**, Yapıkredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yz. No: Y-428, v. 43a.

Şairin değişik sebeplerle farklı kişilere yazdığı mektup ve arzuhâllerden oluşan *Münşeat*'ına bakarak medrese eğitimi gördüğünü söylemek mümkündür. Nitekim "*Mısır kalemine dühûl kasdıyla Rikâb-ı hümâyûnadır*" başlığı altında yazdığı arzuhâlde şu ifadeler yer almaktadır:

"... bu 'abd-i nāçize himmet ve merḥametleri efzūn lākin ***mülāzemetim*** *müddet-i medīde olup* ***medreseden*** *netīce-pezīr olıcaḳ menāṣıba sinnimiñ taḥammüli ve dāyinlerimiñ ṣabr u ṭāḳatleri olmamaġla merāḥim-i kerīmānelerinden mutażarrı'dır ki ..."*[81]

M.Cavid Baysun, Mehmed Râsim Efendi'nin *dâî* sıfatıyla vasfedildiğini, bu sıfatın, daha çok ilmiye sınıfı mensupları için kullanıldığını haber vermektedir[82]. Baysun'un söylediği gibi şairin, *Münşeat*'ta *dâî* sıfatını tasarruf ettiği görülmektedir:

"... 'İnāyet-kārā ḫāk-pā-yı devletlerine küstāḫ-āne 'arżuḥāl-i 'abd-i ṣādıḳu't-ṭaviyyetleri budur ki 'abd-i ***dā'īleri*** *zümre-i ḫaṭṭāṭāndan ḳadīmi fen-āşinā-yı resm-i kitābet ve terbiyyet-yāfte-i esātiẕe-i aṣḥāb-ı diḳḳat olup ..."* [83]

Yukarıda verilen tarihî bigilerle birlikte bu ifadelerden Mehmed Râsim Efendi'nin medrese eğitimi gördüğünü söylemek mümkündür.

Mehmed Râsim Efendi, III. Ahmed ve I. Mahmud gibi padişahlar; Nevşehirli İbrahim Paşa, Hekimoğlu Ali Paşa, Yirmi Sekiz Çelebi-zâde Said Mehmed Paşa gibi sadrazamlar tarafından takdir ile karşılanmış; belki de bu devlet erkânının himayesini görmüştür. Aynı şekilde kızlarağası Hacı Beşir Ağa (ö.1159/1746) gibi bir şahsiyetle dostane ilişkiler içerisinde olduğu halde fakir yaşamıştır. *Münşeat*'ındaki bazı ifadelerden onun darlık içerisinde yaşadığı anlaşılmaktadır. Mehmed Râsim Efendi, 1141 (1729) yılında meydana gelen büyük yangında[84] evini kaybetmiş, bu evin yerine yaptırdığı ev yüzünden borca girmiştir. Bir türlü ödeyemediği bu borç için Silâhdar Ağa (ö.1136/1724) vasıtasıyla padişah'a *"Sultan Ahmed-i Sâlis Rikâbına Arzuhâldir ki Hânesi Muhterik Oldukda Silahdâr Ağa Sevkiyle Ref Olınmuşdur"* ser-levhalı şu arzuhâli sunmuştur:

"...vāḳi' olan ḥarīḳ-i kebīrde bir sene muḳaddem hezār-meşaḳḳat ile binā eyledigim dā'ī-ḫānecigim bi-ḳażāi'l-Mevlā muḥteriḳ oldukda bir münāsib ḫarāb menzil bulup isticār olınmışıdı. Lākin ne ṭalebeye meşḳ ü ta'līme maḥall ü mekān ve

---

81 Tamamı için bk. Râsim, **Münşeat**, v. Y 38a-39a; İ 36b-37a.

82 Baysun, *"a.g.m."*, s. 2.

83 Tamamı için bk. Râsim, **Münşeat**, v. Y 37b-38a; İ 37b-38a

84 *"... bu ḳulları mülāzimīn zümresinden olup bi-emri'llāhi te'ālā ḳırḳ bir senesinde vuḳū' bulan iḥrāḳ-ı kebīrde eṡāṡ ve ḫānumān bi'l-külliyye sūzān olup ..."* Râsim, **Münşeat**, v. Y 38a-39a; İ 36b-37a.

ne kendim kitābet-i Ḳur'ān-ı Kerīm eylemege imkān bulınup bir sene-i kāmiledir ki böyle üftān ü ḫīzān gezüp yürimek daḫi 'ilāve-i bār-ı ıżṭırab olup....

... ve bu muṣībet-i 'uẓmānıñ elemi nev-be-nev āteş-endāz-ı ḫānümān rāḥat u ḥużūr ve pey-der-pey raḫne-güşā-yı esās-ı bünyān-ı şu'ūr olmaġın āḫirü'l-emr bu eṡnāda mütevekkilen 'ale'llāhi'l-vekīl istidāne ve istiḳrāż olınup 'arṣa-i muḥteriḳam üzerine ehl ü 'iyālim şemsiñ ḥarāretinden ve ṡelc ü bārānıñ şiddetinden ḥırāset olınacaḳ mertebe bir iki oṭacıḳ binā olınup yedi yüz ġuruş miḳdārı deyn belāsına mübtelā olmaġın kemāl-i taḥayyür ve ıżṭırābımdan i'lām-ı ḥāle cesāret ve beyt-i ma'mūr-ı gerdūn-nişān olan āsitāne-i felek-āşiyāne fersūde rū-yı ḍarā'at olındı..."[85]

Gecelerinin büyük bölümünü meşk ile geçiren Mehmed Râsim Efendi, Galatasarayı'nda meşk hocası olarak görev yaptığı dönemde (1126-1150/1714-1737) *"Uṭlübü'l-'ilme yevme'l-iṡneyni fe-innehū müyesseran li-ṭālibihī"*[86] hadis-i şerifine imtisalen pazartesi günleri talebelerine ders vermekle meşgul olmuştur[87]. Bu zaman zarfında Sultan III. Ahmed'in iltifatlarına mazhar olan şairin, bütün gayesi *serây-ı âmire (Topkapı Sarayı)*'ye geçerek oranın yazı muallimleri arasına katılmak olmuştur. Bu niyetle, padişah ve diğer devlet erkânına sunduğu arzuhâller, uzun zaman netice vermediği anlaşılmaktadır. Şair, bu arzuhâllerin birisinde, on sekiz senedir Galatasarayı'nda çalıştığını söyleyerek, *serây-ı âmire*ye alınmasını istemektedir. Galatasarayı'nda 1126 (1714) yılında başlayıp on sekiz yıl çalıştığı dikkate alınırsa bu arzuhâl, İbrahim Paşa'nın sadaretinin son zamanlarına rastlamış olmalıdır. *"Bu dahi Sadrâzam İbrâhim Paşa Emriyle Rikâb-ı Hümâyûnadır"* başlıklı vesika şu şekildedir:

"... beḳā-yı envā'-ı ḳavānīn-i ḫaṭ içün her birini bir rişte-i ta'ayyüne beste ḳılup şeş-cihāta ṣīt-i ṣarīr-i şeş-ḳalem neşr olınmaḳ mülāḥaẓasıyla serāy-ı 'āmire-i ḫāṣṣada altı 'aded mu'allim-i kāmil ve ḫaṭṭāt-ı mükemmil ta'yīn olınup...

... bu dā'ī-i ḳalīlü'l-biḍā'a ednā-yı erbāb-ı 'ilm-i biḍā'anıñ destinde vedī'a-i rūzigār olan ḫāme-i kūtāh ile serāy-ı Ġalaṭada on sekiz seneden beri ta'līm-i ḫuṭūṭ-ı şeş-ḳalem ve tefhīm-i rüsūm-i ḳavānīn-i raḳam ḫıdmetinde mehmā-emken müstaḫdem te'diye-i emānet ve neşr-i ḳānūn-ı kitābet ve iḥyā-yı sünnet-i selef ve iḳtidā-yı iṡr-i esāṭīn-i ḫalef hevesiyle ẕikr olınan altı 'aded cihātıñ ref' ü terḳīn olınanları yeñiden taṣḥīḥ ve iḥyāya ruḫṣat ve añlarıñ biri ile bu dā'īleri mümtāz buyurılmaḳ bābında ne añki cerr-i menfa'at belki emr-i ḥażret-i ṣadr-ı a'ẓamīye imtiṡāl ile taḥṣīl-i 'ayn-ı rıżā ve ḥüsn-i teveccühlerine i'timād ve istinād birle 'arżuḥāle cesāret olındı"[88].

---

85 Arzuhâlin tamamı için bk. Râsim, **Münşeat**, v. Y 35a-36a; İ 36b.

86 *"İlmi pazartesi günleri öğretiniz, muhakkak o, ilim isteyenler için kolaylıktır"* Aclûnî İsmail b. Muhammed, **Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amme'ş-Tehara mine'l-Ehâdîs 'alâ Elsineti'n-Nâs**, Dâr-ı İhyâü't-Türâsi'l-Arabî, c. I, Beyrut 1352(1933), s. 154, hadis no: 398.

87 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 465; Rado, **a.g.e.**, s. 155.

88 Tamamı için bk. Râsim, **Münşeat**, v. Y 36a-37a; İ 37a-37b.

Mehmed Râsim Efendi’nin Nevşehirli İbrahim Paşa’nın himayesiyle *serây-ı âmire*’ye nakli, pek mümkün olduğu halde, gerçekleşmemiştir. Sebebinin Patrona Halil İsyanı’nın meydana getirdiği karışıklık olması muhtemeldir. Nitekim isyan yüzünden Damad İbrahim Paşa idam edilmiş, III. Ahmed tahttan indirilmiştir. Bu kargaşa ortamı ve yönetim değişikliği dolayısıyla nakli unutulmuş veya askıya alınmış olmalıdır. Eski görevinde kalan Râsim Efendi, sadrazamlardan birisine, tevriyeli bir üslupla kaleme aldığı şu kıt’ayı ithaf etmiştir:

“Niçe dem kesb-i ma‘ārifde tekāpū iderek
Beẕl-i maḳdūr ile ṣūret virilüp ḥüsn-i ḫaṭa

Baḫtıñ evżā‘-ı ġalaṭ-kārı bu vādīde beni
Mūṣıl-i rif‘at olur diyü düşürdi ġalaṭa”
G.44.

Osmanlı Devleti’nde ilim adamı ve sanatkârların padişah ve devlet adamları tarafından himayesi bir gelenektir. Öyle anlaşılıyor ki, Mehmed Râsim Efendi de bu gelenekten nasibini almıştır. Nihayetinde kendisi, 1150 (1737) tarihinde talîk-nüvîs Sahhaf Nur Mustafa Efendi[89] (ö.1150/1737)’nin vefatı üzerine *“matmah-ı enzâr-ı üstâdân olan serây-ı cedîd-i hümâyûna nakl ile mu‘allim-i hutût-ı bâhire ve kâtib-i serây-ı ‘âmire olmuştur”*[90]. Bu tayine Hekimbaşı Hayâtî-zâde Mustafa Efendi[91]

---

[89] Hal tercümesi için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 746.

[90] Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 465.

[91] Mehmed Râsim’in bu tayini, Hayâtî-zâde ile ilgili rüyası ve tabiri hakkında Müstakîm-zâde’nin eserinde şunlar kayıtlıdır: Râsim Efendi, bir gece rüyasında; Kocamustafapaşa tekkesinde seccâde-nişîn olan *Şeyh Seyyid Nureddin Efendi*’nin kendisinden meşk aldığını ve hemen akabinde talim verip *elf, hâ* ve *sîn*i ihrac eylediğini görmüştür. Uyandığında rüyanın tabiri için Mehmed Emin Tokadî’ye gitmiş ve rüyasını ona anlatmıştır. Tokadî, rüyayı şöyle yorumlamıştır: *“Şeyh-i mezbûr sultân-ı mânevîdir. Elf, elf-i istikâmettir. Bi-hamdillâhi Teâlâ tarîk-i müstakîm üzeresin. Ve elf lll olup âlî adedine mutâbakatıyla sûrî ve mânevî teâlî ve takarrub-ı pâdişâhîye delâlet eder. Hâ dahi habîb-i hâmîmiñizden Hayâtî-zâde Muhammed Efendi hekîmbaşı bulınmak sebebiyle sîniñ delâlet eylediği serây-ı cedîd-i sultânî hidmetine hurûf-ı selâsenin adedi kadar vakitde Galatasarayı hidmetinden nakliñiz iktizâ eder. Ve bir pâdişâhıñ sizden temeşşukunu müstelzimdir”*. Nihayetinde rüyasının altmış dokuzuncu günü Hayâtî-zâde’nin himmetiyle serây-ı cedîd hidmetine nakl olunmuşdur. Ve Tokadî’nin söylediği gibi şehzadelerden bazıları Râsim Efendi’den ders almışlardır. Müstakîm-zâde, şöyle devam ediyor: *“Bu abd-i fakîriñ hâtırıma dahi gelür ki rü’yânın zuhûrı eyyâmında Balat zâviyesi şeyhi Vahyî-zâde Seyyid Mehmed Hâşim Efendi sevkimle üstâd-ı kül müşârun ileyh Mevlânâ Râsim-i mersûmdan telemmüz ve temeşşuk üzre idiler. Rü’yâdan yigirmi beş sene soñra Kocamustafapaşa hân-gâhına Kadem-zâde Alâaddin Çelebi rihletinde bi’l-istihkâk nakl olındı. Yahtemil ki azîz-i müşârun ileyh cenâbınıñ rü’yâda temeşşukları akrabâlarından câ-nişîn ve inâbet-gerdeleri olan Hâşim Efendi’niñ ta‘lîmi hidmetiniñ kabûli serâ olup ve inşâ’llâhü te‘âlâ Hâşim Efendi dahi “ez-zâhir unvânü’l-bâtın” hükmince vaktiyle şeyhiñ makâm-ı mânevîlerine resîde olalar. “ve mâ zâlik ‘ale’llâhi bi-azîz” ve kazıyye-i ittifâkıyyedir ki hurûf-ı selâse delâlet eylediği (69) adedi sâlinde üstâd-ı mezbûr leyle-i berâtda intikâl-i meşk-i hâne-i bekâ buyurdılar. Rıdvânu’llâhi te‘âlâ ‘aleyh”*. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 470.

(ö..?.) ile Kızlarağası Hacı Beşir Ağa[92] (ö.1159/1746) vesile olmuştur. Şairin, Hacı Beşir Ağa vasıtasıyla padişaha sunduğu arzuhâlde şunlar yazılıdır:

> *"...müddet-i medīde Ġalaṭasarayı meşk ḫ᷇āceliği ile imrār-ı evḳāt ve neşr-i ās̱ār-ı biḍā'a-i müzcāt eylemekle ṣūret-i aḥvāl-i perīşānım bi'l-cümle meş'ūr-ı hümāyūnlarıdır. Bu ḫidmet-i cemīleniñ ḫod-vaż'-ı aṣlīsi ba'de't-terbiyye serāy-ı cedīd-i 'āmireye naḳl ü īṣāl ḳā'idesine mebnī muḳaddime maḳūlesi olmaġla el-ḥāletü hāẕihī meşk-nüvīsān-ı serāy-ı cedīd-i hümāyūndan Ṣahḥāf Muṣṭafā Efendi ebḳākümü'llāhi te'ālā intiḳāl-i serāy-ı beḳā eylemegle yeri dā'ī-i devletlerine ṣadaḳa ve 'ināyet buyurılup ..."*[93]

Mehmed Râsim Efendi, şiirlerini toplamayı kendi talebelerinden İbrahim Tâhir[94] (ö..?.)'e tenbih etmiş; fakat şiirlerinin bir araya geldiğini göremeden 14 Şaban 1169 (13 Mayıs 1756) Perşembe günü yetmiş yaşında iken vefat etmiştir[95]. Bir başka rivayette Berat Gecesi'nde rihlet ettiği söylenen[96] Mehmed Râsim Efendi, doğum yeri olan İstanbul Eğrikapı semti dışındaki mezarlıkta[97], Karaküçük Hâfız Efendi (ö..?.)'nin yanında medfundur[98].

Şairin, *medkukan* yani *dîk humması* denilen verem hastalığına yakalanarak vefat ettiğini yazan Baysun, onun hastalığı ve ölümü hissetmesiyle ilgili olarak da şunları nakletmektedir:

> *"Vak'a-nüvîs Hâkim Efendi, "keşfine" inandığı bu zâhid ve müttakî hattatın dört ay öncesinden öleceğini hissederek bunu ağlaya ağlaya bizzat kendine atlattığını söyler. Râsim Efendi, son iki ayını hasta geçirmiş, fakat yatağa ancak öleceği gün girmiş, girer girmez de hayata gözlerini kapamıştır"*[99].

Râsim Efendi'nin vefatına talebelerinden Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin Efendi, *"Râsim üstâd geçdi ba'dehû ceffe'l-kalem (sene 1169)"* mısraını tarih

---

92 Cavid Baysun, *"... kendisi gibi hattat olan Beşir Ağa ..."* ifadesini kullanmaktadır. Baysun, *"a.g.m."*, s. 5. Ancak Mehmed Râsim Efendi'nin *serây-ı âmire*ye naklinde etkili olan Kızlarağası Hacı Beşir Ağa'nın hattat olduğuna dair bir bilgi yoktur. Hattat olan ise; aynı dönemde yaşamış ve Hacı Beşir Ağa'dan sonra Dârü's-saâde ağalığı yapmış Moralı Beşir Ağa (ö.1165/1752)'dır. Bk. Abdülkadir Özcan, *"Beşir Ağa, Hacı"* ve *"Beşir Ağa, Moralı"*, **DİA**, c. V, İstanbul 1992, ss. 555-556); Rado, **a.g.e.**, ss. 150-151.

93 Tamamı için bk. Râsim, **Münşeat**, v. Y 37b-38a; İ 37b-38a.

94 Baltacı Mehmed Paşa-zâde Silâhdar Mustafa Paşa (ö…?)'nın uzak akrabasından olup, künyesi İbrahim Tâhir b. Mustafa b. İbrahim'dir. Hal tercümesi için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 43-44. Şevket Rado, Mehmed Râsim Efendi'nin Divançe'sini cem ve tertip eden İbrahim Tâhir'in vefat tarihini 1167(1753) olarak vermektedir Rado, **a.g.e.**, s. 153. Ancak yukarıdaki bilgiler, dikkate alındığında İbrahim Tâhir'in bu tarihte vefat etmiş olması mümkün gözünmemektedir.

95 Râsim, **Divançe**, v. Y 1b-2a; İ 18b.

96 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 469.

97 Râsim, **Divançe**, v. Y 1b-2a; İ 18b; Râmiz, **a.g.e.**, s. 106.

98 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. II, s. 349.

99 Baysun, *"a.g.m."*, s. 8.

düşürmüş[100]; Suyolcu-zâde Mehmed Necîb Efendi, şairin ölümü üzerine şu tarih beytini söylemiştir:

"Necîbâ ben de târîhin sad- istircâ' ile yazdım
Edîb-i bezm-i hat Râsim Muhammed göçdi bu yıl âh
-sene 1169-"[101].

Mezar taşında ise, eski talebelerinden *serây-ı âmire* muallimi Mestci-zâde Ahmed Efendi[102] (ö.1174/1760)'nin şu kitâbesi vardır:

هوالحى الباقى الله سبحانه وتعالى

مرحوم ومغفورالمحتاج الى رحمة ربه الغفور

خطا ط راسم محمد افندى

قولنه وجميع مؤمنين ومؤمنا ته

رحمت ايليه الفا تحه

١١٦٩[103].

Kaynakların müttakî bir şahıs olarak tavsif ettiği Mehmed Râsim Efendi'nin her ay yetmiş bin fatiha okuduğu ve boş zamanlarını ibadetle geçirdiği söylenir. Sanatına kutsî bir bağlılığı olan şairin, meşki kutsal bir vazife bildiği ve abdestsiz kalemi eline almadığı da rivayetler arasındadır[104]. *Divançe*'deki na't-ı şeriflere ve İran seferleri üzerine kaleme aldığı tarih kıt'alarına dayanarak onun Peygamber sevgisiyle donanmış, koyu bir ehl-i sünnet yanlısı olduğunu söylemek mümkündür. Süreyyâ, her ne kadar onun Halvetî olduğunu söylese de[105] bazı kaynaklar, farklı görüşler ileri sürmektedir. Bunlara göre; Mehmed Rasim Efendi, Nakşibendî tarikatına intisab etmiş[106], İstanbul'da Emir Buharî Tekkesi'nin[107] şeyhi Kırımlı Tatar Ahmed Efendi[108] (ö.1156/1743)'den el almıştır[109]. Nitekim kendisi şeyhinin ölümü üzerine yazdığı manzumede şu ifadeyi kullanmakadır:

---

100 Râmiz, **a.g.e.**, s.106.
101 Baysun, *"a.g.m."*, s. 9.
102 Mestci-zâde Ahmed Efendi için bk. Rado, **a.g.e.**, s. 164.
103 *"Hüve'l-hayyü'l-bâkî / Allah sübhânehû ve teâlâ / merhûm ve mağfûr el-muhtâc / ilâ rahmeti Rabbihi'l-gafûr / Hattât Râsim Mehmed Efendi / kuluna ve cemî'-i mü'minîn ve mü'minâta / rahmet eyleye el-fâtiha /* ***1169****"* Baysun, *"a.g.m."*, ss. 8-9.
104 Süreyya, **a.g.e.**, c. II, s. 349.
105 Süreyyâ, **aynı yer.**
106 Râsim, **Divançe**, Y 1b; İ 18b; Râmiz, **a.g.e.**, 106.
107 Ayvansaray'da Derviş-zâde sokağında bulunan tekke, Nakşibendîliği İstanbul'a getiren ve *"Emir Buharî"* adıyla da tanınan Ahmed Buharî (ö.922/1516) tarafından kurulmuştur. Muslu, **a.g.e.**, s. 283.
108 Kırımlı Tatar Ahmed Efendi hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muslu, **a.g.e.**, ss. 244-45.

Nisbet-i ḫᵛāce-gān ile bu faḳīr
Andan olmışdı kām-yāb-ı s̱übūt
T.81/4.

Mehmed Râsim Efendi'nin ailesi ve aile hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Bazı kaynaklarda şairin oğulları ve kardeşleri hakkında malûmat mevcuttur. Fakat bunlar da muğlâk ifadelerden ibarettir.

Bu bilgilere göre; şairin, Mehmed Reşîd[110] (ö.1228/1813) ve Mehmed Emin (ö.1165/1752) isimlerinde iki oğlunun bulunduğu kesindir. Mehmed Reşîd Efendi, şairin büyük oğludur ve doğum tarihi konusunda net bir bilgi yoktur. 1228(1813)'de irtihal eden hattat Mehmed Reşîd Efendi, babasının yanında medfundur[111].

M. Cavid Baysun, herhangi bir kaynak belirtmeden Mehmed Emin'in doğum tarihini 1160(1747) kabul etmekte[112] ve küçük yaşta öldüğünü söylemektedir[113]. Mehmed Râsim Efendi'nin, oğlunun ölümü üzerine kaleme aldığı tarih kıt'asındaki *"Ṭıfl iken eyleyüp teveccüh-i Ḥaḳ" (T.88/2)* ve *"Atdı cān ol nihāl-i bāġ-ı berīn" (T.88/4)* mısraları, bu bilgiyi doğrular niteliktedir. Fakat şairin *Divançe*'sinde bulunan şu tarih beyti, delil olarak görülmemekle birlikte bizi düşündürmektedir:

Zamān-ı maḳdeminde söyledim tārīḫini Rāsim
Emīn ola *Muḥammed* geldi devrāna sa'ādetle. **1135**
T.15.

Mehmed Râsim Efendi, 1135(1723) tarihine işaret eden bu beyti, oğlunun dünyaya gelişi üzerine mi kaleme aldı; yoksa Mehmed Emin isminde bir kişinin doğumu dolayısıyla mı yazdı bilinmemektedir. Oğlunun doğumu vesilesiyle kaleme aldığı düşünülürse buradan Mehmed Emin'in otuz yaşlarında vefat ettiği ortaya çıkmaktadır. Bu durumda Baysun'un verileri ile şairin ifadeleri ters düşmektedir. Mehmed Râsim'in, 1165(1752) yılında vefat eden oğlu için yazdığı tarih manzumesi aşağıdaki gibidir:

Ah Emīnim benim ciger-pārem
Ḥayf kim ol şaḳīḳ-i rūḥ-ı hemīn

Ṭıfl iken eyleyüp teveccüh-i Ḥaḳ
İtdi cānın fidā-yı Rabb-i Mu'īn

---

109 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 468.
110 Hâl tercümesi için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 448-449.
111 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. II, s. 349.
112 Baysun, *"a.g.m."*, s. 13.
113 Baysun, *"a.g.m."*, s. 9.

Ṣunulup nāgehān şarāb-ı ecel
Gitdi maḫdūmum ol Muḥammed Emīn

İrci'ī emrine olup münḳād
Atdı cān ol *nihāl*-i bāġ-ı berīn

Aṣdiḳā ḳıldılar du'ālar anıñ
Sāline yazdılar bu beyti bihīn

Cilve-geh gülşen-i cināndan ola
Bülbül-i rūḥuña *Muḥammed Emīn* **1165**
T.88/1-6.

Mehmed Râsim Efendi'nin kaynaklarda ismi geçen oğulları bunlardan ibarettir. Fakat şair, eserinde yine Mehmed adında bir kişinin doğumundan bahsetmektedir ki, onun için *"zāde-i ṭab'ım"* ifadesini kullanmaktadır. İlgili tarih mısraından anlaşıldığına göre; bu şahıs 1142(1730)'de dünyaya gelmiştir.

Olınca *zāde-i ṭab'ım* bu tārīḫi didim Rāsim
Muḥammed maḳdemin devrāna mes'ūd eylesün Bārī **1142**
T.41.

Baysun'un, Mehmed Emin'in doğum tarihi ile ilgili verdiği bilgi doğru kabul edilirse; bu şahsın Mehmed Râsim Efendi'nin doğum tarihini bilmediğimiz diğer oğlu hattat Mehmed Reşîd Efendi olduğu düşünülebilir. Fakat yine yukarıda zikredilen ihtimale göre; Mehmed Emin'in 1135(1723) yılında doğduğu düşünülürse, Mehmed ismindeki bu zatın, şairin ilk oğlu olan Mehmed Reşîd Efendi olması mümkün değildir. Bu durumda Mehmed Râsim Efendi'nin başka bir oğlunun varlığından söz etmek gerekecektir.

Kaynakların nakline göre; şairin, İbrahim Vâsık (ö.1168/1755) ve Süleyman Râci (ö.1168/1755) adlarında iki kardeşi bulunmaktadır[114].

İbrahim Vâsık Efendi, Mehmed Râsim'in iki kardeşinden büyük olanıdır[115]. Yatağan Camii imamlığı yapan, aynı zamanda hattat ve şair olan İbrahim Vâsık Efendi, 1168(1755)'de Hicaz'dan dönerken Antakya'da vefat etmiştir[116].

Süleyman Râci Efendi ise, Mehmed Râsim'in küçük kardeşi olup babasından sonra Molla Aşkî mahallesinin imamlığını yapmıştır. Sülüs ve nesih hattı ağabeyi

---

[114] Rado, **a.g.e.**, s. 154.
[115] Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 217.
[116] Süreyyâ, **a.g.e.**, c. II, s. 349; Rado, **a.g.e.**, s. 154.

Râsim Efendi'den meşk eden Süleyman Râci, aynı zamanda şairdir[117]. Nitekim Mehmed Râsim Efendi'nin *Divançe*'sinde bulunan Tebriz'in fethi ile ilgili 29 nolu tarih manzumesi Süleyman Râci Efendi'ye aittir. Müstakîm-zâde'nin kaydına göre bu zat da 1168(1755)'de vefat etmiştir[118].

M. Cavid Baysun, bizim de yararlandığımız eserleri[119] kaynak göstermesine rağmen bu kardeşlerin mesleği hakkında aynı bilgileri vermemektedir. O, sözü edilen makalesinde Mehmed Râsim Efendi'nin kardeşleriyle ilgili şunları kaydetmektedir:

"Râsim Efendi'nin İbrahim Vâsık ve Süleyman Râci isminde iki biraderi bulunduğunu, bunlardan birincisinin Baltacı-zade Mustafa Paşa'ya divan kâtibi olduğunu, Yatağan cami'i imamı bulunan diğerinin de 1168'de Hicaz'dan dönerken Antakya'da öldüğünü biliyoruz" [120].

Ayrıca *Tuhfe-i Hattâtîn*'de Şu'ayb b. Mustafa b. Yusuf (ö.1192/1778) isminde bir hattattan bahsedilmektedir ki, Müstakîm-zâde, bu zatın Mehmed Râsim Efendi'nin birader-zâdesi olduğunu söylemektedir[121]. Süreyyâ, bu şahıstan Şu'ayb Rûhi Efendi diye bahsetmekte ve onun Baltacı-zâde Mustafa Paşa'ya divan katibi olduğunu ileri sürmektedir. Yine onun ifadeleri, Şu'ayb Rûhi'nin Süleyman Râci Efendi'nin oğlu olduğu yönündedir[122]. Şairin Mustafa adında bir kardeşi daha mı bulunmaktadır, yoksa zikri geçen kardeşlerinden birisinin bir ismi de Mustafa mıdır bilinmemektedir.

Görüldüğü gibi; şairin oğulları konusunda olduğu gibi; kardeşleri hakkında da çelişkili ifadeler bulunmaktadır. Bunların meslekleri, vefat tarihleri vb. hususlarla ilgili karışıklıklar mevcuttur. Eldeki bilgiler, bu meselenin tam anlamıyla çözümüne yeterli değildir.

B. ÇEVRESİ

Kaynaklarda, Mehmed Râsim Efendi'nin çevresinin kimlerden oluştuğu, kimlerle hem-hâl olduğu konusunda açık bilgi yoktur. Bununla birlikte, şairin, devlet adamlarından din adamlarına, mutasavvıflardan ulemaya ve hüsn-i hat âleminden

117 Bilgi için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 217; Rado, **a.g.e.**, s. 154.
118 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 217. Mehmed Râsim Efendi'nin her iki kardeşinin de 1168(1755) tarihinde vefat etmiş olması, bir tavafuk mudur; yoksa bilgi karışıklığı mı bilinmemektedir.
119 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. II, s. 349; Râsim, **Divançe**, tür. yer.
120 Baysun, *"a.g.m."*, s. 9.
121 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 226.
122 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. II, s. 349.

edebiyat dünyasına kadar çok geniş bir çevresinin bulunduğu *Divançe ve Münşeat*'ından anlaşılmaktadır. Bütün mesaisini meşke ve talebe yetiştirmeye ayıran şair, ne devletin siyasetine kayıtsız kalmış, ne din ve devlet adamlarının bir makama gelişini görmezden gelmiş, ne de yaşadığı muhitte bulunan meşayıhın sohbetlerine iştiraktan geri durmuştur. Çevresinin şahsî, ailevî ve toplumsal meseleleriyle ilgilenmiş; bu vesileyle eserinde onlara da yer ayırmıştır. O kiminin hayır, hasenat yapmasına, kiminin dünyaya gelişine, bazılarının evliliğine kalemiyle katkıda bulunarak onların mutluluğunu paylaşmış; bazılarının da ölümünden duyduğu üzüntüyü dile getirmek gayesiyle onların vefatına tarih düşürmüştür. Bu şahısların genel özelliği; hattat, tasavvuf ehli veya kalem erbabı olmalarıdır. Ancak Yedikuleli'nin talebesi olan; s*erây-ı âmire* hocası Sahhaf Nur Mustafa Efendi ve Bartınlı Rıdvan gibi zamanın ünlü hattatlarıyla da görüştüğü anlaşılan Mehmed Râsim Efendi'nin yakın çevresini oluşturan zatların büyük çoğunluğu onun meslektaşı yahut en azından hüsn-i hat meraklısıdır.

Divançe'sinde, padişahlardan III. Ahmed, I. Mahmud ve III. Osman'a yer veren şairin, bilhassa Lâle Devri hükümdarı III. Ahmed ile özel bir alakasının olduğu söylenebilir. Nitekim şair, aynı zamanda hattat olan padişahın meşk etmedeki başarısını bir tarih kıt'asıyla kutlamıştır. Bu manzumenin tarih beyti şöyledir:

Bu resme resm ider tārīḫini Rāsim-i du'ā-gūy
Münaḳḳaḥ bir muraḳḳa' yazdı Sulṭān Aḥmed-i Kāmil **1136**
T.16/10.

Şair, ayrıca Sultan III. Ahmed'in oğullarından şehzade Mehmed, Mustafa (ikiz), Bayezid, Nu'man ve Seyfeddin'in; kızlarından Nazife Sultan'ın doğumuna tarih düşürmüştür.

Mehmed Rasim Efendi, III. Ahmed'in saltanatında 1718 ile 1730 tarihleri arasında sadrazamlık yapan, ismi Lâle Devri ile özdeşleşmiş olan Nevşehirli İbrahim Paşa[123] ile iyi ilişkiler içerisinde olmuştur. Ona ithafen iki kaside kaleme almış ve onun padişahın damadı oluşuna şu beyitle tarih düşürmüştür:

Heft-çarḫıñ ṭāḳına yazsun felek tārīḫini
Oldı İbrāhīm Paşa *ṣıhr-ı Sulṭān Aḥmedī* **1129**
T.2.

---

123 Uzunçarşılı, **a.g.e.**, s. 147; Banarlı, **a.g.e.**, s. 739.

Şair, devlet adamlarından Hekimoğlu Ali Paşa[124] ile Yirmi Sekiz Çelebi-zâde Mehmed Said Paşa'nın sadrazamlığa gelişine; Defterdar İzzet Ali Paşa ile Halil Paşa (ö.1171/1758)'nın vezir oluşuna da tarih düşürmüş; Rumeli valisi Râtip Ahmed Paşa (ö.1175/1762)'ya hitaben bir arzuhâl yazmıştır[125].

Bunlardan İzzet Ali Paşa, Halil Paşa ve Râtip Ahmed Paşa hattattır. III. Ahmed ve Nevşehirli İbrahim Paşa döneminin önemli şair ve hattatlarından olan Defterdar İzzet Ali Paşa'nın şikeste talîk ve divanî hatta başarılı olduğu kaydedilmektedir[126]. Halil Paşa ve Râtip Ahmed Paşa ise, Mehmed Râsim Efendi'nin hüsn-i hat talabelerindendir[127]. Nevşehirli İbrahim Paşa'nın da Hâfız Osman'dan ders aldığı, sülüs ve nesih yazıyla ünsiyetinin bulunduğu bilinmektedir[128].

Hayrat yaptırması veya şeyhülislam oluşu, şairin manzumelerinin konusunu teşkil eden şeyhülislamlar; Kara İsmail (Nâim) Efendi (ö.1136/1724), Damad-zâde (Ebulhayr) Ahmed Efendi (ö.1154/1741) ve İshak Efendi (ö.1147/1734)'dir. Mehmed Râsim Efendi'nin Damad-zâde Ahmed Efendi ile tasavvuf; İshak Efendi ile de edebiyat yoluyla yakınlığının bulunduğu sanılmaktadır. Damad-zâde Ahmed Efendi, Mücedddîliği[129] İstanbul'a getirmesiyle bilinen Şeyh Murad Buharî[130] (ö.1132/1719)'den el almıştır. Hatta Eyüp'te babası tarafından yaptırılan medreseyi şeyhine tahsis etmiştir[131]. Mehmed Râsim Efendi, *Divançe*'deki 73 nolu tarih kıt'asında Şeyh Murad Buharî'nin sohbetlerine katıldığını ve ondan murad aldığını kaydetmektedir. Şeyhülislam İsmail (Nâim) Efendi'nin oğlu İshak Efendi ise, bir divan sahibidir[132].

Mehmed Râsim, Nakşibendî, Halvetî ve Mevlevî şeyhlerinin sohbetlerine katılmış, dostluğunu kazanmış ve hemen hepsinin vefatına tarih düşürmüştür. Şairin derunî dünyasında rol alan ve tasavvufî şahsiyetinin oluşmasında etki sahibi olduğu sanılan bu şahıslar şöyledir:

---

124 Âlî mahlasıyla şiirler yazan Hekimoğlu Ali Paşa için bk. M. Münir Aktepe, *"Hekimoğlu Ali Paşa"*, **DİA**, c. XVII, İstanbul 1998, ss. 166-168.

125 Arzuhâl için bk. Râsim, **Münşeat**, v. Y 39a-39b; İ 38a.

126 Nurettin Albayrak, *"İzzet Ali Paşa"*, **DİA,** c. XXIII, İstanbul 2001, s. 557.

127 Halil Paşa b. Yörük Hasan Paşa için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 194; Râtip Ahmed Paşa için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 73; Râmiz, **a.g.e.**, ss. 101-102.

128 Rado, **a.g.e.**, 134.

129 Nakşibendîliğin bir kolu olan Müceddidîlik hakkında bilgi için bk. Muslu, **a.g.e.**, ss. 232-34.

130 Şeyh Murad Buharî hakkında ayrıntılı bilgi için bk. Muslu, **a.g.e.**, ss. 234-36.

131 Mehmet İpşirli, *"Damad-zâde Ahmed Efendi"*, **DİA**, c. VIII, İstanbul 1993, s. 450.

132 Muhammet Nur Doğan, *"İshak Efendi, Ebûishak-zâde"*, **DİA**, c. XXII, İstanbul 2000, s. 531.

Nakşibendîlerden Mehmed Râsim Efendi'nin şeyhi[133] Kırımlı Tatar Ahmed Efendi (ö.1156/1743) başta olmak üzere, Şeyh Murad Buharî ve Mehmed Emin Tokadî (ö.1158/1745). Şair, şeyhinin ölümü üzerine kaleme aldığı 81 nolu tarih kıt'asında şeyhi hakkında bazı bilgiler vermekte; onun Emir Buharî Tekkesi'nin postnişini olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Mīr-i Buhārīde oldı zāviye-dār
Anda oldı o tarīk-i nāsūt
T.81/6.

Mehmed Râsim, Müceddidîliği İstanbul'a getirmesiyle tanınan Şeyh Murad Buharî'nin sohbetlerine katılıp kendisinden feyz ve murad aldığını, dolayısıyla madden ve mânen kurtuluşa erdiğini şöyle anlatmaktadır:

Nice dem ṣoḥbet eyleyüp ben de
Buldum anda hezār-ı kenz-i murād

İde tāḳdīs sırrı ile müfīż
Ṣūrī vü ma'nevī olam āzād
T.73/12-13.

Eyüp-Ayvansaray'daki Emir Buharî Tekkesi'nin Tatar Ahmed Efendi'den sonraki postnişini olan Mehmed Emin Tokadî[134], Mehmed Râsim'in yakın arkadaşı ve meslektaşıdır. Tokadî, hat sanatını, Yedikuleli Seyyid Abdullah Efendi'den meşk etmiştir[135].

Yedikuleli, bilindiği gibi Râsim Efendi'nin de hocasıdır. Kanaatimizce Râsim Efendi'nin Mehmed Emin Tokadî ile yakınlığı bu hat öğrenciliği yıllarına dayanmaktadır. Bunun yanında Tokadî'nin, Râsim Efendi'nin şeyhi Tatar Ahmed Efendi'nin halefi olduğu göz önüne alınırsa, sonraki dönemlerde ikilinin dostluklarının daha da arttığı iddia edilebilir. Nitekim Mehmed Rasim Efendi, oğullarından birine Mehmed Emin ismini vermiş ve Mehmed Emin Tokadî için biri Arapça olmak üzere iki tarih manzumesi kaleme almıştır. Tenkitli metinde tamamı mevcut olan bu manzumelerin tarih beyitleri aşağıdaki gibidir:

Rāsimün yestemiddü bi't-tārīḫ
Ḳabruhū ḳaṣru cennetin ebedā **1158**
T.83/6.

---

133 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 468.

134 Bursalı Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri (ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifîn Fihristi)**, (hzl. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz), c. I, Bizim Büro Yay., Ankara 2000, s. 36; Süreyyâ, **a.g.e.**, c. I, ss. 405-406.

135 Bursalı, **a.g.e.**, c. I, s. 36; Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 400.

Bu du'ādır yazdı kilk-i Rāsimā
Menzili cennāt ola el-fātiḥa **1158**
T.84/6.

Mehmed Râsim Efendi'nin *Divançe*'sinde yer alan Halvetî şeyhleri: İsa Mahvî Efendi[136] (ö.1127/1715), Balat şeyhi diye meşhur olan Mehmed Vahyî Efendi[137] (ö.1130/1718), Nûreddin Sünbülî[138] (ö1160/1747), Kız Ahmed Efendi[139] (ö.1160/1747) ve Mirza-zâde Ahmed Neylî Efendi[140] (ö.1161/1748)'dir.

Mevlevîlerden Yenikapı Mevlevîhânesi[141] onyedinci postnişini Seyyid Yusuf Nesîb Efendi[142] (ö.1126/1714) ile Galata Mevlevîhânesi'nin onbirinci postnişini Nâyî Osman Dede (ö.1142/1730) de şairin tanıdığı veya yakınlık kırduğu şahıslardandır (T.68, T.78). Tekkede neyzenbaşı olarak görev yapan Osman Dede, *sülüs* ve *nesih* yazıları bilmektedir[143].

XVIII. yüzyıl Osmanlı hattat ve şairlerinden Râmi Paşa-zâde Abdullah Re'fet, Mehmed Hıfzî[144] (ö.1173/1760) *Devhatü'l-Küttâb* isimli hattatlar tezkiresinin müellifi Suyolcu-zâde Necîb Efendi, *Devhatü'l-Meşâyıh* ve *Tuhfe-i Hattâtin* gibi eserlerin müellifi Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin Efendi[145], *Divançe*'de ismi geçen meşhur edip ve müelliflerdendir.

Mehmed Râsim Efendi, bu zatlardan Râmi Paşa-zâde Abdullah Re'fet Bey'in evliliğine tarih düşürmüş(T.20) ve onunla müşterek bir gazel kaleme almıştır (G.2). Ayrıca onun bir gazeline nazire yazmış(G.29), bir gazelini de tahmis etmiştir (G.57). Hıfzî'nin bir gazelini tanzir eden şair (G.30), Suyolcu-zâde Necîb Efendi'nin bir gazeline nazire yazmış (G.17), bir gazelini tahmis etmiştir (G.56). Mehmed Hıfzî,

---

136 Bilgi için bk. Bursalı, **a.g.e.**, c. I, ss. 126-127; Süreyyâ, **a.g.e.**, c. III, s. 612.

137 Bilgi için bk. Bursalı, **a.g.e.**, c. II, s. 481; Muslu, **a.g.e.**, ss. 159-160.

138 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. IV, s. 582. Ayrıntılı bilgi için bk. Osmân-zâde Hüseyin Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, (hzl. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), c. III, Kitabevi Yay., İstanbul 2006, ss. 421-429.

139 Muslu, **a.g.e.**, s. 191.

140 Ahmed Neylî Efendi hakkında geniş bilgi için bk. Sadık Erdem, **Neylî ve Divanı**, AKMB Yay., Ankara, 2005; Atabey Kılıç, **Mirzâ-zâde Ahmed Neylî ve Divanı**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2004.

141 XVI. Asır Mevlevîhanelerinden olup İstanbul Zeytinburnu, Merkez Efendi Mahallesi, Mevlânâkapı Caddesinde bulunmaktadır. Muslu, **a.g.e.**, ss. 358-359.

142 Esrar Dede, **Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye**, (hzl. İlhan Genç) AKM Yay., Ankara 2000, s. 496; Süreyyâ, **a.g.e.**, c. IV, s. 660; Ayrıca bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 754-755.

143 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. III, s. 427; Ayrıca bilgi için bk. Muslu, **a.g.e.**, ss. 321-323; Esrar Dede, **a.g.e.**, ss. 498-501.

144 Sultan I. Mahmud'un gümrük baş-kâtibi olan Mehmed Hıfzî b. Süleyman için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 412-413.

145 Bilgi için bk. Süreyyâ, **a.g.e.**, c. III, ss. 87-88; Muslu, **a.g.e.**, ss. 254-268. Eserleri için için bk. Vasssâf, **a.g.e.**, c. II, ss. 92-98.

Mehmed Râsim Efendi'nin talebelerindendir. İcazetini, Mehmed Râsim Efendi Galatasarayı'nda meşk hocası iken almıştır[146]. Yedikuleli'nin talebesi olan Suyolcu-zâde Necîb Efendi, Mehmed Râsim gibi zamanın önemli hattatlarındandır[147]. Nakşibendî tarikatine mensup olan Müstakîm-zâde ise, Mehmed Emin Tokadî'nin halifesi[148]; Mehmed Râsim Efendi'nin hüsn-i hat talebesidir[149].

C. HATTATLIĞI

XVIII. yüzyıl hüsn-i hat sanatının usta kalemlerinden olan Mehmed Râsim Efendi'nin ilk derslerini babasından aldığı, fakat asıl hüsn-i hat hocasının Yedikuleli Emir Abdullah Efendi olduğu daha önce belirtilmişti.

Şiirlerinde *Râsim* veya *Râsimâ* mahlasını kullanan Mehmed Râsim Efendi, hüsn-i hatta farklı isimlerle karşımıza çıkmaktadır. Hattatın, bu yöndeki tercihini mesleğindeki kariyeri ve yaşına göre belirlediği söylenebilir. Kendisi, Galatasarayı hat hocalığı hizmetine gelinceye kadar yazılarının altına *Muhammed min telâmîzi's-Seyyid Abdullâh* yahut *İmâm-zâde* isim ve künyesini koymuştur. Hat sanatında belli bir şöhret kazandıktan sonra bazen *Mehmed Râsim* bazen *Mehmed Râsim İmâm-zâde* yazmış; kırk yaşından itibaren vefatına kadar ise yalnız *Mehmed Râsim* imzasını atmıştır[150].

Talebeliği süresince hocasından en iyi şekilde yararlanan Mehmed Râsim Efendi, emsâli arasında temayüz edip, zamanında Eğrikapılı Efendi sanıyla az rastlanılan bir şöhret kazanmıştır[151]. Hat sanatında o kadar ustalaşmıştır ki, hocasının yazısıyla onunkini ayırt etmede zamanın hattatları bile zorlanmıştır. Hatta bir defasında Damad İbrahim Paşa'nın oğlu Mehmed Paşa[152] (ö..?.), Yedikuleli Emir Efendi'den gubârîn kalem bir *Kur'ân-ı Kerîm* yazmasını istediğinde Emir Efendi, Paşa'ya hiç tereddütsüz *"baş üstüne"* diyerek teklifi kabul etmiştir. Evine geldiğinde hemen Râsim Efendi'yi çağırmış ve ona hitaben *Çelebi Efendi sana güvenerek kabul ettim. Bizi mahçup etme* demiştir. Bunun üzerine Râsim Efendi, *başım gözüm üstüne*

---

146 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 412; Rado, **a.g.e.**, 164.
147 Rado, **a.g.e.**, s. 159.
148 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. III, s. 88.
149 Muslu, **a.g.e.**, s. 255. Müstakîm-zâde'nin sülüs, nesih koltuklu kıt'ası için bk. Serin, **a.g.e.**, s. 131.
150 Müstakim-zâde, **a.g.e.**, s. 468; Rado, **a.g.e.**, s. 156.
151 Sâlim, **a.g.e.** s. 335; Râmiz, **a.g.e.**,s. 106.
152 Aynı zamanda hattat olan Mehmed Paşa, Mehmed Râsim Efendi'nin de hocası olan Yedikuleli'nin talebesidir. Bilgi için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 375.

deyip *Kur'ân-ı Kerîm*'i yazmış ve *ketebe kaydını* koyması için hocasına teslim etmiştir. Müstakîm-zâde, hadiseyi ve Yedikuleli'nin kerametini şöyle anlatmaktadır:

> *"... üç ay zarfında bir sümün kıt'a Mushaf-ı Şerîf ketb ü tekmîl ve üstâdları nâm-ı nâmîsini dahi tastîr ile tebcîl idüp der-ceyb ve sû-yı dil-cû-yı üstâd-ı benâma azm ü ikdâm idüp tamâmî-i hidmetini i'lâm eyledikde kendileri ahz ü küşâde idüp "beyt"*
>
> *Ez-dîde-i nazâr-giyân mî-berd-i gubâr*
> *Her mushafı nüvişte baht-ı gubâr*تست
>
> *Mealince sitâyiş ve tahsînde istizâde buyırup ketebehû lafzını vaz'a mübâderet eyledikde "Sultânım ketebehû mahalline nazar buyuruñ" diye tenmîk eylediğine îmâ eyledikde anlar dahi mahall-i ketebehûye nigâh-endâz-ı tefekkud olurlar. Beyâz bulurlar. Bunlar dahi küstâhâne cesâret eylediğin bilüp hicâbından sükût ider. Fi'l-vâki' kendi kalem-i i'câz-tev'emleriyle bir iki du'â-yı me'sûr-ı mestûr buyurup ba'dehû ism-i sâmîlerin tasvîr ve takrîr eylediler diyü bu kerâmetlerini bu fakîre dahi nakl idüp hezâr levm ü bükâ ile tahassür buyurdular idi. Mukâbelesinde zuhûr eden hediyye-i kitâbetdir ki birkaç yüz altun idi. Fakat sekiz altun kabul buyurdukları dahi Emîr Efendi-zâde Abdülhalîm Efendi'nin rivâyet-kerde olan akvâlindendir"*[153].

Döneminde *reisü'l-hattâtîn* sıfatıyla anılan[154] Mehmed Râsim Efendi'nin hüsn-i hat sanatındaki maharetini anlatan ifadeler bunlarla sınırlı değildir. Müstakîm-zâde'nin eserinde şöyle bir hikâye bulunmaktadır: Bir gün biraderi Süleyman Râci Efendi ile Müstakîm-zâde onun şeyh hattını takliden yazdığı bir yazıyı, kağıdını biraz eskiterek bedestana götürmüşler. Mütehassıslar, Şeyh Hamdullah[155] (ö.926/1520)'ın eseri diye ona üç bin kuruş fiyat biçmişlerdir. Ancak devrin usta hattatlarından Bartınlı Rıdvan[156] (ö.1150/1737) yazıya şöyle bir bakıp *"gâyet âlâ hatt-ı Şeyh'dir derim. Eğer Râsim Efendi taklîd edüp ve bir üstad elinden çıkmadıysa"* dedikten sonra taklid dahi olsa aynı değerde olduğunu ifade etmiştir. Mehmed Râsim ise, kendinden habersiz yapılan bu işi duyunca çok sıkılmış, kardeşine ve Müstakîm-zâde'ye serzenişte bulunarak *"bu hareketler benim ömrümün kasrına sebeb olur. Böyle cesâretler bâ'is-i inkisar ve hasârettir"* demiştir[157].

Kendisinden yazı isteyenleri reddetmeyen Mehmed Râsim Efendi, sanat hayatı boyunca Hâfız Osman'ın üslûbuna bağlı kalmış ve bu tarzda birçok eser

---

153 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 466.
154 Süreyyâ, **a.g.e.,** s. 349. Râmiz, **a.g.e.**, s. 106.
155 Şeyh Hamdullah Agah için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 185-187.
156 Bartınlı Rıdvan için bk. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 203-204.
157 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 203.

vermiştir[158]. *Osmanlı Hat Sanatı Tarihi* adlı eserin yazarı Ali Alparslan ise; onun için *"Yazıları güzel ise de ayniyetten uzaktır ve kendine has bir yolu vardır"* [159] ifadesini kullanmaktadır.

Asıl maharetini nesih ve sülüste gösteren Mehmed Râsim Efendi, talîk hattın da ustasıdır. Bu hattı, talebesi Hekimbaşı Kâtib-zâde Mehmed Refî' Efendi[160] (ö.1182/1768)'den meşk etmiştir[161].

Ömrünün büyük kısmını meşk ederek ve talebe yetiştirerek geçiren Mehmed Râsim Efendi'nin çok sayıda talebesinin bulunduğuna birçok kaynak şahitlik etmektedir. Müstakîm-zâde, onun için *"Ṣıġār u kibār her kim ki ās̱ār-ı ḳalemine raġbet ide anı suṭūr-ı müte'addidesinden me'yūs eylemez idi"*[162] der. Süreyyâ, talebelerinin çok olduğunu[163], Râmiz, iki yüzden fazla kişiye icazet verdiğini[164], Baysun ise, yetiştirdiği hattatların sayısının bini aştığını[165] kaydetmektedir. Mehmed Râsim Efendi'nin asıl maharetinin sülüs ve nesih hatta olması itibariyle talebelerinin çoğu kendisinden sülüs ve nesih yazıyı meşk etmişlerdir. Mehmed Râsim Efendi'nin aynı zamanda talebesi olan Müstakîm-zâde, bunların birçoğunu *Tuhfe-i Hattâtîn* isimli eserinde kaydetmektedir. Muhittin Serin, bunların meşhur olanlarından bazılarını *Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar* isimli eserinde zikretmektedir[166].

D. EDEBÎ ŞAHSİYETİ

Hattat tezkirelerinde ve diğer kaynaklarda, XVIII. yüzyılın önemli hattatlarından olduğu belirtilen Mehmed Râsim Efendi'nin edipliği üzerinde çok fazla söz söylenmemiştir. Bununla birlikte onun edebî yöndeki seçkinliğinden bahsedenler de yok değildir.

Kazasker Sâlim Efendi, Mehmed Râsim'in kaleminin şiir ve nesirde de hüsn-i hattaki gibi pak, temiz ve mümtaz olduğunu söylerken[167]; Râmiz, onu pakize-eda

---

158 Derman, *"a.g.m."*, s. 515.
159 Alparslan, **a.g.e.**, s. 74.
160 Hekimbaşı Mehmed Refî' (Kâtib-zâde) için bk. Serin, **a.g.e.**, ss. 248-249.
161 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 467; Serin, **a.g.e.**, s. 127.
162 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 468.
163 Süreyyâ, **a.g.e.**, c. II, s. 349.
164 Râmiz, **a.g.e.**, s. 106.
165 Baysun, *"a.g.m."*, s. 11.
166 Serin, **a.g.e.**, ss. 127-128.
167 Sâlim, **a.g.e.**, s. 336.

mahir bir kalem olarak tavsif etmektedir[168]. Baysun ise; Mehmed Râsim Efendi'nin ebedî şahsiyeti için*"Vak'a-nüvis Hâkim, şâirimizin 'ekser kasâidinin selîs ve ma'nidâr' olduğunu kabûl ettiği gibi, müverrih Vâsıf da 'istihsâna şâyân makâli var idi' sözleriyle onun kıymeti hakkında daha mu'tedil ve hakikate daha uygun bir hüküm veriyor"*[169] sözlerini sarf etmektedir. Belîğ de, Mehmed Râsim Efendi'nin şairliğini takdir etmiş, aşağıda matla beytini verdiğimiz gazelini beğenmiş ve eserine dâhil etmiştir[170].

"Behcet-efzādır 'araḳ la'linde ol nāzik femiñ
Ġonçeye maḥz-ı ṭarāvetdir vücūdı şebnemiñ"

Şairin edebiyat ile ilgisini gösteren pek önemli iki eseri, *Divançe* ve *Münşeat*'ıdır. Mehmed Râsim, bu eserlerinde, Arapça ve Farsça'ya olan vukufiyetini kanıtlamış; Türkçe'yi ne kadar ustaca ve sanatlı bir şekilde kullanabildiğini ortaya koymuştur. Örnek olarak, Farsça gazelinin matla beyti aşağıda verilmiştir.

Zebān der-vaṣf-ı 'aşḳem pīş-i rū-yı yār mī-lerzed
Ki pervāne be-gerd şem' çün her bār mī-lerzed
G.6/1.

Mehmed Râsim Efendi, mutasavvıf bir şair olmasına rağmen *(Mutasavvıların vefatına yazdığı tarih kıt'aları istisna tutulursa)* şiirlerini daha çok bir divan şairi edasıyla kaleme almıştır. Bilhassa beşerî aşk motiflerinin hâkim olduğu gazellerinde bu izlenimi yakalamak mümkündür. Dinî-tasavvufî unsurlar, söz konusu şiirlerde, ara ara değinilen konular mesabesindedir. Şairin bilhassa gazel ve kasideleri, dinî-tasavvufî unsurlar açısından oldukça fakir; söyleyiş olarak tasavvuf şiirinden uzaktır. Bunun sebebi, şairin şeyh olarak bir dergâhta postnişinlik yapmayışı olabilir. O, biraz da mensup olduğu yüksek zümre icabı *"sanat için sanat"* yapmıştır denilebilir. Bu üslûp ile kaleme aldığı gazellerinden birkaçının matla beyti örnek olarak verilmiştir:

Göñül ey reşk-i gül-zār-ı melāḥat bī-ḳarārıñdır
Bahār-ı behc-ile bir ġonçesin 'āşıḳ hezārıñdır
G.12/1.

Ne dem ṣaḥbā-yı ḫande cām-ı la'linden ḫurūş eyler
O mest-i nāz u 'işve 'āşıḳı bī-'aḳl u hūş eyler
G.10/1.

---

168 Râmiz, **a.g.e.**, s. 106.
169 Baysun, *"a.g.m."*, s. 11.
170 İsmail Belîğ, **a.g.e.**, ss. 146-47. Bu gazeli, Sâlim de almıştır. Sâlim, **a.g.e.**,s. 336.

Ber-i sīmīniñe bī-gāne ey meh sīnedir dirler
O baḥr-i nūra vuṣlat āşinā gencīnedir dirler
G.13/1.

Divançe'de büyük bir yekûn teşkil eden tarih kıt'alarına bakarak şairin tarih düşürme sanatında usta olduğu söylenebilir. Şair, tarih kıt'alarında (bilhassa tasavvuf ehlinin vefatı üzerine yazdığı manzumelerde) diğer manzumelerden farklı olarak dinî-tasavvufî unsurlara bolca yer vermiştir. Eserde, tamamlanmış iki kaside vardır ki, her ikisi de Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'ya ithaf edilmiştir. Bunların akabinde yer alan kasideler nakıstır. Bu da gösteriyor ki; Mehmed Râsim Efendi, gazel vadisindeki başarısını kasidede gösterememiştir.

Diğer taraftan Mehmed Râsim Efendi'nin Lâle Devri'nde hâkim olan Nedim tarzı söyleyişe sahip olduğu iddia edilebilir. Aşağıda görüldüğü gibi; *gül, lâle, gülşen, bâde, câm, mest, zevk, şevk vb.* kavramların bulunduğu manzumeler, bu devrin düşünce ve üslûbuyla kaleme alınmış gibidir:

Fāş olaldan o *gül*üñ derdiyle dāġı *lāle*niñ
Bezm-i *gülşen*den kesilmişdir ayaġı *lāle*niñ

Ḳānzelidir *bāde*-i *cām*-ı muḥabbetden müdām
Mest-i bī-hūşı içün yoḳdur yasaġı *lāle*niñ
G.20/1-2.

Rāsimā gülşende *zevḳ*e ehl-i dil āġāz idüp
Şevḳ-ile muṭrib terennüm itmede şehnāz idüp
Sen de ey gül-çehre bir şeb def'-i ḫˇāb-ı nāz idüp
Gel efendim lāle-ruḫsārım çerāġān eyle gel
G.22/III.

Bunun yanında şairin, hikemî ifadelerine bakılınca Nâbî'nin tesirinde kaldığı da görülmektedir. O, Yenişehir Fenâr'ın ileri gelenlerinden İsa Ağa (ö.1134/1722) ve Hüseyin (ö.1137/1725) ismindeki şahsın ölümü dolaysıyla şu beyitleri söylemiştir:

Ḫāk u āb u dāne çekmişdi Sıtānbula anı
Nāzil oldı anda şām-ı ḳabre ḫayf olup nihān
T.74/3.

Velī ehl-i cihān fānīdir elbet
Ki olmış 'ādetu'llāh böyle cārī
T.75/5.

Mehmed Râsim Efendi'nin önemli bir özelliği de, manzumelerini hüsn-i hat terimleriyle süslemesi ve bu kavramları genelde tevriyeli olarak kullanmasıdır. Onun bu tavrı, *Divançe*'deki 1 nolu manzumede had safhaya çıkmıştır. Denilebilir ki;

Mehmed Râsim Efendi, âdeta hattat gözlüğünü takmış, fakat şair kimliğiyle iki yüzlü kelimelerin de yardımıyla Hz. Peygamber'i tavsif ve medh ü sena etmiştir. Bu manzumede geçen hüsn-i hat kavramları şunlardır: *Varak, hâme-keş, âharlamak, kağıd, üstâd, tâlim, hâce, tevkî, nesh, sülüs, harf, nukat, elif, celî, kalem, talîk, rik'a-nüvîsân, gizlik, muhakkak, tesvîd, kıt'a-i levha, kalem, puhte, âhar, varak, kalem, meşk, hâme, sarîr, ketebe izni.*

Tamamı tenkitli metin kısmında bulunan manzumenin bir bendi örnek olarak buraya alınmıştır. Mehmed Râsim Efendi, *aklâm-ı sitte (şeş-kalem)*den olan *tevkî, nesih* ve *sülüs* gibi yazı çeşitlerini, tevriyeli kullandığı aşağıdaki bendde, *hidâyet kürsüsünün şeyhi* olarak gördüğü Hz. Peygamber'in küfrü ve şerleri ortadan kaldırdığını ifade etmektedir:

Sensin ol püşt ü penāh-ı melek ü ins ü peri
Şeyẖ-i kürsī-i hüdā ḫˇāce-i *tevḳī*' es̱eri
Nesẖ idüp ḳalmadı küfrüñ *s̱ülüs̱*-i şūr u şeri
Ḥarf-i ḳaddiñ *nuḳaṭ*-ı şekden *elif* gibi biri
Enbiyānıñ güzeli sevgilisi ḫūb u ḫoşı
K.1/III.

Mehmed Râsim Efendi'nin diğer şiirlerinde kullandığı hüsn-i hat kavramlarından bazıları şöyledir: *Meşk (K.3/43); keşîde besmele (K.5/3); hüsn-i hat (G.44/1). Murakka' (T.16/10); hat, tevkî, kilk, nesh-i gubâr (T.57/3); karalanmak, rik'a, meşk, sülüs, nesh (T.62/12); nüvişte, hüsn-i hat (T.67/4).* Şair, Hâfız Ahmed (ö..?.) diye andığı şahsın sakal bırakması üerine kaleme aldığı manzumenin aşağıdaki beytinde de tevriye sanatına başvurmuş; *hat, tevkî, kilk* ve *nesh-i gubâr* kelimelerini bu şekilde kullanmıştır.

Ḫaṭ degil bir gül-sitān eṭrāfı anıñ būstān
Yazdı *tevḳī*' eyleyüp *kilk*-i ezel *nesẖ-i ġubār*
T.57/3.

Mehmed Râsim Efendi, gazellerinde Suyolcu-zâde Necîb Efendi ve Mehmed Hıfzî'nin izinden gittiği yönünde ipuçları vermektedir. Nitekim Necîb Efendi'nin bir gazeline nazire yazmış, burada Necîb gibi şiir söylemenin mümkün olmadığını ifade etmiştir. Mehmed Hıfzî'nin nazik bir üslûbunun bulunduğunu belirten şair, onun gibi söylemenin zorluğunu aşağıdaki dizelerle dile getirmektedir:

Ne mümkin *peyrev* olmaḳ Rāsimā ṭarz-ı *Necībā*ya
Süḫanda ḥaḳ bu kim siḥr-i ḥalāli söylenilmez
G.17/8.

Peyrev olınca Ḥıfẓī-i nāzik-edāya kilk
Tanẓīre dīde-bān
Düşmek göründi dāmen-i a'ẕāra göz göre
Çün dem'a-i sürūr
G.30/6.

Mehmed Râsim Efendi, gazelini tahmis ettiği ve kendisiyle müşterek gazel yazdığı Râmî Paşa-zâde Abdullah Re'fet Bey'i de övmektedir. Onun gazelini tanzir etme gayesiyle yazdığı bir manzumede, şiir yazmada ona ulaşmasının mümkün olmadığını şu dizelerle itiraf etmektedir:

Ne mümkin Ḥażret-i *Re'fet Beg*e tanẓīr ey Rāsim
Semend-i kilk-i nāzıñ cünbüşi geldikce reftāra
G.29/5.

Mehmed Râsim Efendi'nin şiir dünyasındaki farkı ve önemi şiirlerini hüsn-i hat terimleriyle süsleyerek yazmasıdır. Onun edebî yönü edebiyat çevrelerince yeterli görülmese bile, hattat bir şair olması bakımından incelenmesi gereklidir. Yine eserinin büyük bir kısmını işgal eden tarih kıt'aları, zamanına dair bilgiler vermesi yönüyle önem azetmektedir. Baysun'un söylediği gibi; Mehmed Râsim Efendi, zamanın birinci derece şairlerinden olmasa bile gazelleri okunup incelemeye değer niteliktedir[171].

E. ESERLERİ

Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi hakkında teferruatlı bilgi veren Müstakîm-zâde Süleyman Sâdeddin Efendi, onun: *"İdrâk olınsa nükteü'n-nûrı fi's-sevâd / Hurşîd gibi zâhir olur müdde'ā-yı şeb"* neşîdesince, gecelerini hasr u ta'yin ederek ömrünün sonuna kadar *(müsvedde ve temize çekme olmak üzere)* hüsn-i hatla ilgilendiğini söylemektedir[172]. Mehmed Süreyyâ ise; *"Halvetî ve hüsn-i hâl ile ma'rûf âbid idi"* dediği Râsim Efendi'nin birçok eserinin bulunduğunu ve abdestsiz kalemini hokkaya sokmadığını kaydetmektedir[173]. Anlaşıldığı üzere şair, yoğun bir mesai harcayarak birçok eser meydana getirmiş; eserlerini de takdire şayan bir itina ve ihlâsla kaleme almıştır. Bilinen eserlerini şu şekilde sıralamak mümkündür:

---

171 Baysun, *"a.g.m."*, s. 12.
172 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 466-67.
173 Süreyyâ, **a.g.e.**, s. 349.

1. Edebî Eserleri

1.1. Divançe

Eser, kaside, gazel, şarkı, tahmis vb. neviler dışında birçok tarih manzumesini ihtiva eden mürettep bir *Divançe*'dir. Eserin baş kısmında şairin kimliği; *Divançe*'nin nasıl ve kim tarafından tertip edildiği yönünde bazı bilgilerin sunulduğu bir dibace[174] bulunmaktadır.

İçerisinde tevhid ve münacat bulunmayan eserin manzum kısmında ilk sırayı, Dede Ömer Rûşenî (ö.892/1487)'nin şair tarafından taştir edilen na't-i şerifi teşrif etmektedir. Akabinde Damad İbrahim Paşa'ya ithafen kaleme alınmış iki kaside ile muhtelif temaları bulunan beş nakıs kaside olmak üzere toplam yedi kaside vardır. Bunların devamında iki adet tahmis yer almaktadır.

Kasidelerden sonra şairin muhtelif kişiler ve husular için kaleme aldığı tarih manzumelerine yer verilmiştir. Çeşitli durum, vak'a ve şahıslar konusunda bize ışık tutan bu tarih kıt'a ve beyitlerinin adedi seksen sekizdir.

Harf esasına göre sıralandığı görülen gazeller bölümü bir na't-ı şerifle başlamakta; gazel, nazire ve şarkılarla devam etmektedir. Bu harf terkibinin dışında kalan kısımda ise sırasıyla nakıs gazeller, kıt'alar, murabba, na't, matlalar ve müfredler bulunmaktadır.

1.2. Münşeat

Mehmed Râsim Efendi'nin çeşitli vesilelerle muhtelif kişilere yazdığı mektup ve arzuhâllerinden oluşmaktadır. *Divançe* ile birlikte tab edilen *Münşeat*, elde bulunan her iki nüshada da mevcuttur. Nüshalardan birisinde *"Münşeât-ı Merhûm-ı Müşârun İleyh"* (Y 35a); diğerinde *"Bi-inşâ-yı Sâhib-i Dîvân-ı Merhûm"* (İ 36b) başlığıyla gazellerin akabine ilave edilmiştir. *Münşeat*'ın *Divançe*'nin devamı yahut ayrı bir eser olduğu konusunda kesin kanaat yoktur. Fakat, tezin konusu, *"Mehmed Râsim Efendi ve Divançesi"* olduğu için bu bölüm ayrı bir eser olarak ele alınmış ve metne dâhil edilmemiştir. Bununla birlikte şairin hayatı yazılırken bu mektup ve arzuhâllerden bazı alıntılar yapılmak suretiyle yararlanılmıştır.

---

174 Dibace, Râsim Efendi'nin vefatının akabinde talebesi İbrahim Tâhir tarafından yazılmıştır.

2. Hüsn-i Hatla İlgili Eserleri

Altmış aded tamamlanmış *Kur'ân-ı Kerîm*[175]; pek çok *En'âm-ı Şerîf, Kehf-i Şerîf* ve *Hilye-i Şerîfler, Delâiller, Vakfiyeler;* şeş-kalemde *murakka'ât, kıtaât*[176], *sahâif* ve *mesâbîh-i şerîf, meşârık-i şerîf* onun kaleminden çıkmıştır[177]. Mehmed Râsim Efendi'nin bu eserlerini ekseriya Haydarpaşalı İbrahim Çelebi (ö..?.), Dırağmanlı Süleyman Çelebi (ö..?.), Bursalı Abdurrahman Çelebi (ö..?.), Sultan Selimli Reşîd Mustafa Çelebi (ö..?.) tezhip etmişlerdir[178].

Mehmed Râsim Efendi, hurde talîk hattı ile de birçok mecmua ve resâil kaleme almış; İmam Suyûtî (ö.911/1505)'nin *Enmûzecü'l-Lebîb* adlı eserini teberrüken yazmıştır. Ancak bu eserlerin akıbeti belli değildir[179].

Mehmed Râsim Efendi'nin müsennâ hatla İstanbul'daki birçok hayrat ve müberrâtın tarihlerini meşk ettiği de bilinmektedir. Galata'da Azabkapısı dâhilinde I. Mahmud'un annesi Sâliha Sultan tarafından yaptırılan sebil ve çeşmelerin üstündeki kitâbeler[180]; eski Beşiktaş sarayı kapısının karşısındaki çeşmelerin kitâbesi; Ebû Eyyûb el-Ensarî'nin türbesi civarında Hekimbaşı Hayâtî-zâde Mustafa Efendi'nin mezar taşı kitâbesi de onun hatt-ı kerimlerindendir[181]. *Divançe*'de *"Câmi'-i Cedîd" (T.64)* diye zikredilen Nûruosmâniye Camii'nin[182] hayru'l-ebvâbına hatt-ı müsennâ ile yazılan tarihsiz *"inne's-salâh ..."* ayet-i kerimesi[183] de Râsim Efendi'ye aittir. Fakat taşçı amele ve ustaların ihmali yüzünden kitâbe eski letafetini yitirmiştir[184].

---

175 Rado, **a.g.e.**, s. 156; Serin, **a.g.e.**, s. 127; Ali Alparslan, Râsim Efendi'in nesih hatla yazdığı *Kur'ân-ı Kerîm* sayfalarından birisini örnek olması kabilinden eserine almıştır. Alparslan, **a.g.e.**, s. 74.

176 Mehmed Râsim Efendi'nin sülüs ve nesih hatla yazdığı kıt'alar için bk. Rado, **a.g.e.**, ss. 155-156; Serin, **a.g.e.**, ss. 128-131; Derman, *"a.g.m."*, s. 514.

177 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 466-67; Süreyyâ, **a.g.e.**, c. II, s. 349; Mehmed Râsim Efendi'nin bu eserlerinden bazılarının bulunduğu yer için bk. Derman, *"a.g.m."*, s. 515.

178 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 467; Serin, **a.g.e.**, s. 127; Derman, *"a.g.m."*, s. 514.

179 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 467; Derman, *"a.g.m."*, s. 515.

180 Müstakîm-zâde, bu kitâbenin elflerinin zülfesiz olduğunu söylerken; M. Uğur Derman, bunların zülfeli olduğunu yazmakta ve bu farklılığın 1958 istimlâkinden kaynaklanmış olabileceğini ifade etmektedir. Keza bu çeşmelerin senelerce harabe kaldıktan sonra son zamanlarda mükemmel surette ihya edildiği bilinmektedir. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 467; Derman, *"a.g.m."*, s. 514.

181 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 467; Ali Alparslan, **a.g.e.**, s. 75.

182 M. Cavid Baysun, bu caminin Nûruosmâniye olduğunu söylemektedir. Baysun, *"a.g.m."*, s. 7. Caminin inşası I. Mahmud zamanında başlamış, III. Osman davrinde bitmiştir. Aslanapa, **a.g.e.**, ss. 276-277.

183 Mehmed Râsim Efendi'nin *hayru'l-ebvâba* kitâbe yazmakla görevlendirilmesi ve yazması Sultan I. Mahmud zamanına ait bir olaydır. Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, s. 467.

184 Müstakîm-zâde, **a.g.e.**, ss. 467-68; Derman, *"a.g.m."*, s. 514.

Şair, Nûruosmâniye Camii'nin söz konusu kitâbesinin kendisi tarafından yazıldığını, bu caminin tamamlanması üzerine kaleme aldığı manzumede bizzat söylemektedir:

Sebeb taṣdī'a ben de ḫādimim cüz'ice bu ḫayra
Ki ya'ni ḫidmet-i taḥrīr-i eczāsıyla Furḳānıñ

Daḫi bir āyet-i Ḳur'ānı da ol ḫayru'l-ebvāba
Yazup ḫādim yazıldım dergehinde dār-ı 'ulyānıñ
T.64/33-34.

İKİNCİ BÖLÜM

DİVANÇE'NİN MUHTEVASI

Mesleği, şahsiyeti, tasavvufi yönü ve siyasî-sosyal olaylara ilgisi dolayısıyla geniş bir çevreye sahip olan Mehmed Râsim Efendi'nin *Divançe*'sinin kapsamlı bir muhtevaya sahip olduğu söylenebilir. İçerisinde, devlet adamlarından mahalle esnafına kadar birçok şahsın bulunduğu eser, edebî bakımdam olduğu kadar, dinî, tasavvufî, siyasî ve sosyal açıdan da önem arz etmektedir.

Kaside, gazel, şarkı, kıt'a, tahmis gibi nazım şekilleriyle şiirler yazan Mehmed Râsim Efendi, manzumelerini divan şairi edasıyla kaleme almış; zaman zaman dinî-tasavvufî kavramlar kullanarak mutasavvıf bir şair tavrı takınmıştır.

Dinî-tasavvufî öğeler, eserin her yerinde aynı ölçüde değildir. Bu unsurlar, eserin genelinde ara ara kullanılmakla birlikte, tarih kıt'alarının içerisinde bulunan *vefeyât* kısmında yoğunlaşmıştır. Bunun sebebi; ölümüne tarih düşürülen zatların genelde mutasavvıflar olmasıdır.

Bu çalışmada, Mehmed Râsim Efendi'nin (mutasavvıf bir şair olması hasebiyle) eserleri, dinî-tasavvufî açıdan değerlendirilmiş ve *Divançe*'de bulunan ilgili kavramlar, tahlil edilmiştir. Çalışmanın sistemli ve düzenli bir şekilde yürütülebilmesi için, dinî unsurlar ve tasavvufî unsurlar olmak üzere iki ana başlık altında incelemeye tabi tutulmuştur.

A. DİNÎ UNSURLAR

1. İTİKAD

1.1. Allah

Yüce Yaratıcı'nın en büyük ve en muazzam ismi olup, bütün *esmâ-i hüsnâ*nın anlamlarını ihtiva eder[1]. İslam dinine göre; Allah'ın sıfatları, zatı, kudreti, kuvveti ve bilgisi âlemi kuşatmıştır. O, cihetlerden münezzehtir, mekâna sığdırılamaz. Suret, şekil ve renkten uzaktır[2]. O birdir, eşi ve benzeri yoktur. Her şey O'na muhtaç

---

1 Süleyman Uludağ, **Tasavvuf Terimleri ve Sözlüğü**, Kabalcı Yay., İstanbul 2005, s. 37.
2 İskender Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yay., İstanbul 2000, ss. 27-28.

olduğu halde, O hiçbir şeye muhtaç değildir[3]. İstediğini anında var veya yok eder. Bunun için *“ol”* demesi yeterlidir[4]. Allah’ın kendisini kullarına tanıttığı doksan dokuz güzel ismi vardır[5]. Allah’ın bu güzel isimleri *Kur’ân-ı Kerîm*’in ifadesiyle “*esmâü’l-hüsnâ*”dır[6].

Tasavvufa göre; O mutlak vücud ve salt güzelliktir. Bu yüzden aşk-ı zâtîsi ile bilinmeyi istemiş[7] ve kâinatı yaratmıştır. Dolayısıyla insan ve kâinat, aslında O’ndan bir cüzdür[8]. Edebiyatımızda İslamî inançlara uygun olarak daha çok vasıflarıyla zikredilmektedir. Allah lâfzı, şeklen benzemesi ve ebced hesabında aynı sayıya tekabül etmesinden dolayı *lâle* ile de sembolize edilmektedir[9].

Mehmed Râsim’in *Divançe*’sinde tevhid ve münacat bulunmamaktadır. Bununla birlikte, şair manzumelerinde Allah lâfzını ve Allahü Teâlâ’nın diğer isimlerinden bazılarını bol miktarda kullanmıştır. Şairin manzumelerini ses ve anlam yönünden zengin kılan *esmâ-i hüsnâ*yı şu şekilde sıralamak mümkündür: ***Bârî** (her şeyi yerli yerinde uygun yaratan), **Hâdî** (kullarına hidayet veren), **Hak** (varlığı hiç değişmeyen, hiç yok olmayan ve gerçek olan), **Hâlık** (her şeyi yoktan yaratan), **Hay** (gerçek hayat sahibi olan), **Kadîm** (başlangıcı olmayan, ezelî), **Kerîm** (kudreti var iken affeden, vaat ettiğini yapan, lûtfu bol olan, kime ne kadar verdiğini hesap etmeyen), **Rahmân** (dünyada bütün mahlukatı rızıklandıran), **Rahîm** (ahrette yalnız dostlarına rahmet edecek olan), **Kahhâr** (her şeye galip gelen ve bütün düşmanlarını kahraden), **Samed** (her şey kendisine muhtaç, O kimseye muhtaç değil)[10].*

Yüzi ak ola ol ḫaṭṭ-ı güzīniñ eyleyüp *Ḥaḳ* pīr
Vücūh ile meḥāsin maṣdarı ola belāġāya
T.12/5.

---

[3] İhlâs (112), 1-4.
[4] Yâsin (36), 82; Âl-i İmrân (3), 47, 59; En’am (6), 73.
[5] Esmâ-i Hüsnâ hakkında bilgi için bk. H. İbrahim Şener, **Türk Edebiyatı’nda Manzum Esmâ-i Hüsnâlar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ SBE, İzmir 1985; Ali Yılmaz “*Türk Edebiyatında Esmâ-i Hüsnâ Şerhleri ve İbn-i İsa-yı Saruhanî’nin Şerh-i Esmâ-i Hüsnâ’sı*”, **CÜİFD**, Sivas 1998.
[6] A’raf (7), 180; İsrâ (17), 110; Tâhâ (20), 8; Haşr (59), 24.
[7] *“Küntü kenzen lâ-ü‘rafü, fe-ücîbü ...”* Aclûnî, **a.g.e.**, c. II, s. 191, hadis no: 2016.
[8] Bâyezid-i Rumî bunu şöyle dile getirir: *“Kendi hüsnün hûblar şeklinde peydâ eyledin / Çeşm-i âşıktan dönüp sonra temâşâ eyledin”.* Uludağ, **a.g.e.**, s. 176.
[9] Bayrak şairi Arif Nihat Asya, bunu şöyle dile getirmektedir: *“Tek varlık Türk’e din, vatan, istiklâl / Üç unsuru ayrı-gayrı bilmekse muhâl / Farkettiğin an, sen de “ne hikmet!” dersin: / Birdir Ebcedde lâle, Allah ve hilâl!”* Arif Nihat Asya, **Fâtihler Ölmez ve Takvimler**, Ötüken Yay., İstanbul 2005, s. 104. Ebced hesabı hakkında geniş bilgi için bk. İsmail Yakıt, **Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yay., İstanbul 2003.
[10] *Esmâ-i Hüsnâ* için bk. İbn İsâ Saruhanî, **Esmâ-i Hüsnâ Şerhi**, (hzl. Numan Külekçi), Akçağ Yay., Ankara trz.

Şairin manzumelerinde geçen ***Mennân*** *(çok ihsan eden),* ***Mevlâ*** *(efendi, sahip),* ***Muîn*** *(Yardımcı),* ***Sübhân*** *(Allah),* ***İlâhî*** *(Allah'ım),* ***Hudâ*** *(Hâlık, Rab),* ***Rab*** *(Allah),* ***Kibriyâ*** *(ululuk, Allah),* ***Îzid*** *(Allah, Hudâ, Şeb-dîz, Şîzer, Yezdân, Zerdüştlerin hayır Tanrısı)* ve ***Yezdân*** *(Allah, Îzid, Zerdüştlerde hayır İlâhı)* ise; Allah'ın *esmâ-i hüsnâ* dışındaki isim ve sıfatlarındandır.

Ġonçe-i ümmīd-i fetḥ ü nuṣreti açdı *Ḫudā*
Baġ-ı şevḳi pür-ṭarāvet itdi şimdi ser-be-ser
T.24/2.

Nice daḫl eylesün a'dā-yı cihān devletiñe
Daḫle bir yer ḳomamışdır kerem-i *Yezdān*ī
K.3/36.

Şair, Allah Teâlâ'yı devranın sahibi, neşe ve sevinç kaynağı olarak görür. Ona göre; kişinin her işinde Cenab-ı Hakk'ın ezelî bir inayeti vardır. Hak Teâlâ kerem sahibidir ve kullarına karşı son derece merhametlidir. O isterse bütün günahkârların hatalarını veya günahlarını da silebilir.

Zihī luṭf-ı *Ḫudā* kim pür-ṣafā vü sūr olup şimdi
Dil-i 'ālem ser-ā-ser şākir-i evżā'-ı devrāndır
K.4/9.

'İnāyet-i ezeliyy-i Cenāb-ı *Ḥayy* u *Ḳadīm*
Ola her emr-i mühīmde mu'īni tā-be-ebed
T.20/5.

Ben añladığım baḥr ise zāhid kerem-i *Ḥaḳ*
Noḳṣān mı bulur defter-i 'isyānı silince
G.33/4.

Divançe'de *esmâ-i hüsnâ*nın zaman zaman niyaz ve tazarru için kullanıldığı görülmektedir. Bunlar bir şehzadenin ileride padişah olması, vefat eden bir şahsın mekânının cennet olup geride kalanlarının ömrünün ziyadeleşmesi, Allah'ın padişah ve ordusuna güç kuvvet vermesi, din düşmanlarını da Kahhâr ismiyle kahretmesi, hayırseverin hayrının ecrini alması, ay yüzlü sevgilisinin parlayan yanağını yaktığı için Mevlâ'nın da güneşi yakması vb. temennilerdir.

Çeşme yapdı eyleyüp 'aṭşānı sīr-āb-ı ṣafā
Ḥaḳ Te'ālā defterin ecriyle ide māl-i mal
T.19/2.

Ruḫ-ı pür-tābıñı yaḳmış seniñ ey māh-liḳā
Āfitābı dilerim ateşe yaḳsun *Mevlā*
G.38/1.

1.2. Melekler

*Kur'ân-ı Kerîm'*in birçok yerinde zikredilen[11] melekler, nurdan yaratılmış olup dişiliği-erkekliği ve gençliği-ihtiyarlığı olmayan lâtif varlıklardır. Yemez, içmez, uyumaz ve evlenmezler. Hâlleri başka yaratılmışlara benzemez. İlahî emirlerin gerçekleştirilmesinden sorumludurlar. *Cebrâil, Azrâil, Mikâil, İsrâfîl ile Kirâmen-Kâtibîn, Münker-Nekir* ve *Rıdvân* büyük melekler olarak bilinir[12].

Melekler, gece-gündüz Allah'a ibadet ve tesbih eder[13], O'nun emri ile iş görür ve O'ndan önce söz söylemezler[14]. Allah'ın emirlerine asla karşı gelmezler[15].

Ṣufūf-ı *ḳudsiyān kerrūbiyān rūḥāniyān* anı
Becādır rūz u şeb itse 'ibādet-gāhı Sübḥānıñ
T.64/11.

Mehmed Râsim Efendi, şiirlerinde bizzat *melek* kelimesini kullanmamıştır. Ancak *Divançe*'nin kasideler bölümünün başında Dede Ömer Rûşenî'nin şair tarafından taştir edilen na't-ı şerifi bulunmakta ve burada *melek (K.1/III)* kelimesi geçmektedir. Dolayısıyla bu ifade, Dede Ömer Rûşenî'ye aittir. Mehmed Râsim Efendi, melekler için *kudsiyân*, *sürûşân*, *kerrûbiyân* ve *rûhâniyân* (T.64/1, 11) kavramlarını kullanmaktadır. Aşağıdaki ilk beyitte *sürûşân* kelimesi ile ifade edilen meleklerin, yeryüzünde oruç tutan kimselerin sevabını altın kalemlerle arşa yazdıklarından söz edilmektedir. İkinci beyitte ise, Eyüp Sultan Camii'nin minarelerinin yenilenmesi sadedinde, III. Ahmed'in yaptığı bu işin melekler tarafından arşa yazıldığından bahsedilmekte ve minareler meleklerin elinde tuttukları kaleme benzetilmektedir:

Elinde ḫāme-i zerrīnidir *sürūşān*ıñ
Kitābet olmaġa 'arşa s̱evāb-ı ehl-i ṣıyām
K.5/5.

Bu tevḳīri ki itdiñ ey şeh-i ẕī-şān n'ola 'arşa
Fe-ṭūbā s̱ümme ṭūbāyı iderse *ḳudsiyān* imlā
T.17/16.

Melekler, sevgiliye benzetilmesinin yanı sıra sevgilinin bulunduğu yeri tavaf

---

11 Bakara (2), 30, 31, 32, 34, 98, 102, 161, 177, 210, 248, 285; Âl-i İmrân (3), 18, 39, 42, 45, 80, 87, 124, 125; Nisâ (4), 172; A'râf (7), 206; Meâric (70), 4 vs.
12 Fikret Karaman vd., **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., Ankara 2007, ss. 421-423.
13 Enbiyâ (21), 20.
14 Nahl (16), 50.
15 Tahrîm (66), 6.

etmesi yönüyle de şiirlerimize konu olurlar[16]. Nitekim aşağıdaki beyitte Mehmed Râsim Efendi, meleklere, âşıkların Kâbe'si olarak gördüğü Nûruosmâniye Camii'ni tavaf ettirmektedir.

Ḫoşā nev-cāmi'-i envār-ı lāmi' Ka'betü'l-'uşşāḳ
Te'āla'llāh metāfı ḳudsiyān ile *sürūşān*ıñ
T.64/1.

1.2.1. Cebrâil

Allah'tan peygamberlere vahiy getirmekle sorumlu olan melektir. Bazen insan suretine girdiği bilinen Cebrâil, minyatürlerde iki kanatlı olarak tasvir edilmiştir. Edebiyatta *Cibrîl, Cebreîl, Rûhu'l-Kudüs, Hümâ-yı Kudsî, Tâvûs-ı Arş* vb. isimlerle karşımıza çıkan Cebrâil'in *Sidretü'l-Müntehâ*'da ikamet ettiği rivayet edilir. Kanatlı oluşu, Miraç'da Hz. Peygamber'i arşa dek götürmesi, ateşe atılacağı zaman Hz. İbrahim'e yardım teklif etmesi ve Hz. Meryem'i nefesiyle hamile bırakması gibi hususlarda şiirlerimize konu olmuştur[17].

Mehmed Râsim, *Divançe*'de Cebrâil yerine *Cibrîl* ve *Rûhu'l-Kudüs* (T.62/7.) ibarelerini tercih etmektedir. *Cebreîl* kelimesinin geçtiği mısra (K.1/VI.), *melek* kavramında olduğu gibi Dede Ömer Rûşenî'nin ifadesidir. Manzumelerde geçen bu kavramlar daha çok benzetmelerde benzetme yönü olarak kullanılmaktadır. Örneğin aşağıdaki beyitlerden ilkinde sadrazam Ali Paşa'nın kullandığı mührün şekli ile Cebrâil'in kanadı arasında teşbih yapılmaktadır. İkinci beyitte ise; yine aynı şekilde Muhammed Said Paşa'nın sadaret mührü ile Cebrâil'in kanadı arasında bir şekil benzerliği bulunduğuna işaret edilmektedir. Mehmed Râsim Efendi'nin hattat oluşu dolayısıyla harflerle Cebrâil'in kanadı arasında benzerlik kurması dikkat çekicidir:

Meh-i pür-nūr-ı devlet mihr-i burc-ı ma'deletdir çün
Ṣaḥ-ı vālāsı olsa bāl-i *Cibrīl*e n'ola hem-tā
T.60/6.

Neyyir-i re'fet ü ḫurşīd-i sa'ādetdir çün
Bāl-i *Rūḥu'l-Ḳudüs*i ṣaḥḥına ḳılsun hem-tā
T.62/7.

1.3. Kitaplar

Allah'ın Cebrâil aracılığıyla bazı peygamberlerine göndermiş olduğu kitaplar vardır. Bunlar, *Tevrat, Zebur, İncil ve Kur'ân-ı Kerîm*'dir.

16 Pala, **a.g.e.**, s. 267.
17 Pala, **a.g.e.**, ss. 80-81.

1.3.1. Kur'ân-ı Kerîm

İslam dininin kutsal kitabıdır. Allah tarafından Cebrâil vasıtasıyla, mahiyeti bilinmeyen bir şekilde Hz. Peygamber'e yirmi üç yıl zarfında indirilen, Fâtiha ile başlayıp Nâs suresiyle biten *Kur'ân-ı Kerîm*, yüz on dört sureden oluşmaktadır. Mushaflarda yazılı, tevatür yoluyla nakledilen bir kitap olup lâfzen okunması da ibadettir[18].

Mehmed Râsim, Nûruosmâniye Camii'nin inşasının tamamlanması üzerine yazdığı tarih manzumesinde, bu camiyi inşa eden Sultan III. Osman ile isimdaş olması yönüyle *zi'n-nûreyn* diye bilinen Hz. Osman'a atıfta bulunmaktadır. Bilindiği gibi *Kur'ân-ı Kerîm*, İslam halifelerinden Hz. Ebûbekir döneminde bir araya getirilmiş; Hz. Osman zamanında çoğaltılmıştır. Şair ise, *Kur'ân-ı Kerîm*'i bir araya getirenin Hz. Osman olduğunu söylemektedir.

Ki yā'ni nām-dāş-ı *cāmi'u'l-Kur'ān* ẕi'n-nūreyn
Şeh-i şāhān 'Os̱mān Ḫān güzīni Āl-i 'Os̱mānıñ
T.64/20.

Şair, sözü edilen camiye *Furkân-ı Hakîm'*den bir ayet-i kerimeyi meşk ederek katkıda bulunduğunu ve bu ayeti *"ḫayru'l-ebvāb"* dediği kapıya yazdığını söylemektedir:

Sebeb taṣdī'a ben de ḫādimim cüz'īce bu ḫayra
Ki ya'ni ḫidmet-i taḥrīr-i eczāsıyla *Furḳān*ıñ
T.64/33.

Daḫi bir āyet-i *Ḳur'ān*ī de ol ḫayru'l-ebvāba
Yazıp ḫādim yazıldım dergehinde dār-ı 'ulyānıñ
T.64/34.

Mehmed Râsim Efendi, vefatına yazmış olduğu tarih manzumesinde Molla Ahmed adındaki şahsın henüz on altı yaşındayken *Kur'ân* ilminde çok ileri bir seviyede olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Bulmuş idi fenn-i *Ḳur'ān*da vücūh ile kemāl
Olmadın bāliġ on altı yaşına sinni tamām
T.76/3.

Mehmed Râsim Efendi, hattatlığının etkisiyle olmalı ki, manzumelerinde sakal bırakmasına tarih düşürdüğü şahısların yüzünü *Mushaf*'a, sakalını da *Mushaf*'ın hattına ve *Leyl* suresine benzetmektedir:

---

[18] Abdülhamit Birışık, *"Kur'an"*, **DİA**, c. XXVI, Ankara 2002, s. 383.

Yazdı Rāsim ḥarf-i menḳūṭıyla tārīḫin anıñ
Ḫaṭṭ-ı rū-yı Aḥmediñ *Muṣḥaf*dır āyet ber-kenār **1164**
T.57/5.

Anıñ-çün dil didi tekbīr ile tārīḫe bismi'llāh
Yazıldı muṣḥaf-ı rūyında sūre Ṭāhiriñ *ve'l-leyl* **1169**
T.67/5.

Mehmed Râsim Efendi, bunların dışında bir de güzellik kitabından bahseder. Mustafa Bey diye andığı zat için kaleme aldığı lihye tarihinde adı geçen şahsın yüzünü kitaba benzeten şair, sakalını bu kitabın önsözü olarak görmektedir:

Düşeş geldi derūna Rāsimā pākīze tārīḫi
Kitāb-ı ḥüsn-i mīre liḥyedir pākīze *dībāce* **1131**
T.8.

1.4. Peygamberler

Farsça bir kelime olan peygamber, *haber veren, haber getiren* anlamında *peyâm* ve *ber* kelimelerinin birleşmesiyle oluşmuştur. Arapça'da durumuna göre; *Resûl* ve *Nebî*, klâsik Türkçe'de *Yalvaç* karşılığını bulan peygamber kavramı; yaşayan Türkçe'de, *Elçi* kelimesiyle ifade edilmektedir[19].

Allah, peygamberleri doğruluk, güvenilirlik, günah işlememe, akıllı, zeki ve uyanık olma gibi birçok ahlâkî özelliğe sahip bir şekilde ve diğer insanlara örnek olabilecek kişiler arasından seçer. Peygamberler, Allah'tan almış oldukları emirleri değiştirmeksizin insanlara ulaştırmak ve onlara tebliğ etmekle görevlidirler. Allah'ın insanlığa gönderdigi ilk peygamber olan Hz. Adem Safiyyullah'dan son peygamber Hz. Muhammed Habîbullah'a kadar gelmiş pek çok peygamber bu görevi üstlenmiştir[20].

Mehmed Râsim Efendi, *Divançe*'sinde Hz. İbrahim, Hz. İsmail, Hz. Yakub, Hz. Yusuf, Hz. Süleyman, Hz. İsa ve Hz. Muhammed'i çeşitli vesilelerle anmakta, onların ve mucizelerinden bahsetmektedir.

1.4.1. Hz. İbrahim

Hz. İbrahim'in hayatı ve kıssaları hakkında *Kur'ân-ı Kerîm'*de geniş malûmat bulunmaktadır[21]. *Kur'ân-ı Kerîm'*in uzunca bir suresi, onun ismini taşımaktadır. Hz.

---

[19] Ali Yardım, **Peygamberimiz'in Şemâili**, Damla Yayınevi, İstanbul 2002, s. 1.
[20] Nisâ (4), 164; Mü'min (40), 78.
[21] Bakara (2), 127; En'âm (6), 74-79; Hûd (11), 73; İbrâhîm (14), 37; Nahl (16), 123; Enbiyâ (21), 58-70; Saffât (37), 91-107; Zâriyât (51), 30.

İbrahim, İsmail ve İshak peygamberlerin de babasıdır. Dolayısıyla Hz. İshak yoluyla diğer peygamberlerin, Hz. İsmail vasıtasıyla da Hz. Peygamber'in atasıdır.

Edebiyatımıza hemen hemen bütün yönleriyle konu olan Hz. İbrahim hakkında tarihî ve efsanevî birçok bilgi mevcuttur. Hz. Hacer ile oğlu İsmail'i çöle bırakması, Kâbe'yi inşa etmesi, göklerin ona açılması, arşı görmesi, arzın tabakalarını seyretmesi, torbasındaki kumların un olması, sofrasında her zaman misafirin olması vb. hadiseler, bunlardan bazılarıdır[22].

Mehmed Râsim, Damad İbrahim Paşa için kaleme aldığı kasidelerde (K.2-3) ve talebesi İbrahim Tâhir'e yazdığı lihye tarihinde (T.67) isimdaş olmaları cihetiyle Hz. İbrahim'e atıfta bulunmaktadır. İbrahim Paşa'yı diğer vasıflarının yanı sıra fahr-i âlem Hz. Muhammed'in atasıyla aynı ismi taşıması ve onun gibi cömert, lütufkâr olması yönüyle de övmektedir.

Ṣadr-ı a'zam o semiyy-i *ced-i faḫr-i 'ālem*
Eyledi ismi es̱er cūd ile ḫāṣṣ u 'āmma
K.2/8.

Bilindiği gibi Nemrut bir rüya üzerine ülkesinde iki yıl süreyle doğan bütün çocukları öldürdüğü halde Hz. İbrahim'e dokunamamış; yine kendisine inanmadığı için O'nu mancınıkla ateşe atmış, ancak yakmaya muvaffak olamamıştır[23]. Şair, kanaatimizce bu yüzden, namı İbrahim olan bir kişiye başkalarının üstünlük sağlamasının mümkün olamayacağını ifade etmektedir.

Bir vücūduñ ki ola nāmı meger *İbrāhim*
Nice mümkindir aña ġayrılarıñ rüchānı
K.3/29.

Bir rivayete göre; *"İbrahim peygamber ateşe atıldığı zaman Cebrâil O'nu havada tutmuş ve dileğini sormuştur. O da 'ben Allah'ın kuluyum hacetim O'na'dır, sana değil. Allah ne dilerse yapsın' demiştir. Bunun üzerine Allah O'nu dost edinmiş ve adı Habîbullah olmuştur"*[24].

Mehmed Râsim Efendi, bu isme binaen aşağıdaki ilk beyitte sadrazamın lûtuf ve kereminin bolluğundan bahsederken telmihte bulunduğu Hz. İbrahim'i, *Hakk'ın*

---

22 Geniş bilgi için bk. Abdullah Aydemir, **İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler**, TDV Yay., Ankara 2005, ss. 57-68.

23 Bu olay, A. Nihat Asya'nın dilinde şu ifadelere bürünmüştür: *"Gülistana dönmüş, o gün, ortalık; / Alevler su olmuş ve korlar balık"*. Asya, **a.g.e.**, s. 210.

24 Pala, **a.g.e.**, s. 167.

Halil'i diye anmaktadır. İkincisinde ise dost kavramından yola çıkarak Hz. İbrahim ile isimdaş olduğu için İbrahim Tâhir'i dostluk gülünün goncası diye nitelemektedir.

Ki semiy oluna ol ẕāt-ı *Ḫalīl*-i Ḥaḳḳa
Olur ol gevher-i lüṭf u keremiñ ʿummānı
K.3/30.

Semiyy-i *cedd-i sulṭān*-ı rusül gül-ġonca-i ḫullet
Resūl-i Ekremiñ fiʿline var anda kemāl-i meyl
T.67/1.

Ayrıca Mehmed Râsim, Kâbe'den söz ettiğinde (*İbrahim (a.s.)'ın Kâbe'nin banisi olduğunu vurgularcasına)* telmih yoluyla da olsa Hz. İbrahim'i anmadan yapamamıştır (T.54, T.55). *Kâbe-gönül* ilişkisine de değinen şair, Hz. İbrahim'in şahsında insan gönlünü Allah'ın evi olması açısından Kâbe'ye teşbih etmiştir:

Beyt-i dil-i *İbrāhīm* Kaʿbe gibi bula nūr **1143**
T.42.

1.4.2. Hz. İsmail

*Kur'an-ı Kerîm'*in birçok yerinde adı geçen İsmail peygamber[25] Hz. İbrahim'in ilk oğludur. Annesi Hacer'dir. İbrahim peygamberin eşi Sara, Hz. Hacer ve İsmail'i kıskanınca Hz. İbrahim onları Mekke'ye getirmiş ve orada bırakmıştır. Zemzem suyu da Hz. İsmail'in ayağını burada yere vurmasıyla ortaya çıkmıştır. Hz. Peygamber de onun soyundan gelmektedir[26]. Hz. İbrahim, Kâbe'yi de Hz. İsmail ile birlikte inşa etmiştir[27].

Mehmed Râsim Efendi, İsmail Efendi tarafından yapılan Şeyhülislam Camii için yazdığı tarih beytinde bu hususa atıfta bulunmaktadır.

Ṭarḥ-ı pāk-i cāmiʿiñ Rāsim didi tārīḫini
Yapdıñ *İsmāʿil* Efendi resm-i beyt-i Īzidi **1137**
T.18.

Rivayete göre; İbrahim peygamber bir oğlu olursa onu Allah için kurban edeceğini söylemiştir. Doğup belli bir yaşa gelince İsmail'i kurban etmek istemiş, ancak bıçak kesmemiştir. O sırada Cebrâil bir koç ile beraber gelmiş ve Hz.

---

25 En'âm (6), 86-87; Sâd (38), 48; Meryem (19), 54-55.
26 Geniş bilgi için bk. M. Asım Köksal, **Peygamberler Târihi**, TDV Yay., c. I, Ankara 2005, ss. 173-237.
27 Bakara (2), 127.

İbrahim'e koçu kesmesini söylemiştir[28]. İşte İslamiyet'teki kurban ibadeti bu şekilde ortaya çıkmıştır.

Mehmed Râsim Efendi, İsmail isminde bir şahsın doğumu için yazdığı tarih manzumesinin bir beytinde *akîka kurbanı* kesilmesi gerektiğini söylerken telmih yoluyla bu rivayete işaret etmektedir:

Sa'd-ı ẕābiḥ eylese n'ola fedā s̱evr u ḥamel
Aña ḳurbān-ı *'aḳīḳa* eyleyüp terkīmden
T.61/4.

Resm-i Ḳur'ān üzre ol tārīḫ-i pākīze budur
Nūrdur *İsmā'īl* geldi ṣulb-i İbrāhīmden **1169**
T.61/8.

1.4.3. Hz. Yakub

Kur'ân-ı Kerîm'de onunla ilgili on beş kadar ayet-i kerime vardır[29]. Hz. Yakub, İbrahim peygamberin torunu, İshak (a.s.)'ın oğludur[30]. Çok sevdiği evladı Yusuf, kuyuya atılınca onun hasretiyle "*Beytü'l-ahzen" (hüzünler evi)* denilen kulübesinde yıllarca ağlamış ve ağlamaktan gözleri kör olmuştur. Yıllar sonra Hz. Yusuf, kardeşi Bünyamin ile ona gömleğini gönderince gözleri açılmıştır[31].

Râsim Efendi aşağıdaki beyitte Yusuf hasretiyle ağlayan Yakub'un gözlerinin Yusuf'un kanlı gömleğiyle aynı renge büründüğünü ve sonuçta sevdiği evlâdına kavuştuğunu belirtmektedir. Ona göre; Yusuf yüzlü cananı görebilmek için, Yakub misali hasretle ağlanmalı, gözlerden yaş yerine adeta kan dökülmelidir.

Oldı tamām hecriyle hem-reng-i pīrehen
Ya'ḳūb-dīde ol meh-i Ken'ānı görmege
G.32/2.

1.4.4. Hz. Yusuf

Yakub peygamberin oğludur. Hayatı ve kıssası *Kur'ân-ı Kerîm*'de ayrıntılı bir şekilde anlatılmaktadır. *Ahsenü'l-kasas (en güzel kıssa)* olarak vasıflandırılan bu kıssada, Yusuf'un gördüğü rüya, kuyuya atılması, terazi ile tartılıp ağırlığınca altın karşılığı satılması, harikulâde güzelliği, Züleyha ile olan maceraları, zindana atılması, rüya tabir etmesi, köle iken Mısır'a sultan olması gibi hususlar

---

28 Sâffât (37), 100-107.
29 Bakara (2), 132-136; Âl-i İmrân (3), 84, 93; Nisâ (4), 163; Yûsuf (12), 4-6, 11, 13, 17, 18 vb.
30 Köksal, **a.g.e.**, s. 259.
31 Yûsuf (12), 84-96.

anlatılmaktadır[32].

Mehmed Râsim Efendi, Yusuf (a.s.)'a iki yerde değinmektedir. Bunlardan birisinde sevgiliyi, *"Yūsuf-ı Mıṣr-ı melāḥat"* (G.37/3) diye nitemekte; diğerinde kendisini Yakub'a, sevgilisini Kenan ilinin güzeline benzeterek Yusuf'un rüyasına, güzelliğine ve babasının onu hasretle beklemesine vurgu yapmaktadır.

Der-ḫˇābdır henüz elem-i intiẓār ile
Yūsuf düşünde sen *meh-i Ken'ān*ı görmege
G.32/3.

1.4.5. Hz. Süleyman

Kur'ân-ı Kerîm'de kendisiyle ilgili elli üç ayet-i kerime vardır[33]. Davud peygamberin oğlu olan Süleyman (a.s.) babası gibi bir hükümdar peygamberdir. Üzerinde İsm-i Azam yazısı olan mühürlü yüzüğü sayesinde cinlere, rüzgâra ve hayvanlara emretme yetkisinin bulunduğu söylenir. Halk arasındaki *"mühür kimdeyse Süleyman odur"* atasözü de buradan gelmektedir[34].

Mehmed Râsim, Süleyman peygamberi Kudüs'teki *Mescid-i Aksâ*'yı inşa etmesi, karıncayla olan diyaloğu, hükümdarlığı ve zenginliği açısından telmih yoluyla zikretmektedir.

Şair, yakın arkadaşı Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin için kaleme aldığı lihye tarihinde Hz. Süleyman ve Neml suresine, dolayısıyla karınca ile olan diyaloğuna (T.47/5); 1166 (1753)'da tamamlanan yeniçeri kışlağına yazdığı tarih manzumesinde ise, Hz. Süleyman'ın Mescid-i Aksâ'yı inşa etmesine telmihte bulunmaktadır.

'Atīḳ olmaġla erkān u cidāra vehn gelmişdi
Esāsen şübhesiz *Sulṭān Süleymān* eylemiş bünyād
T.59/3.

Mehmed Râsim Efendi, bir gazelinde hayatında binlerce Yusuf gibi güzel gördüğünü ancak; Süleyman'ın mülküne eşdeğer büyüklükteki bir naza ancak sevgilisinde rastladığını söylemektedir.

Biz hezārān Yūsuf-ı Mıṣr-ı melāḥat görmüşüz
Görmedik bir şāh-ı mülk-i nāz *Süleymān*ım gibi
G.37/3.

---

32 Ayrıntılı bilgi için bk. Yûsuf suresi (12), 1-104; Aydemir, **a.g.e.**, ss. 75-97.
33 Neml (27)15-44; Sebe (34), 12-21; Sâd (38), 30-40.
34 Ayrıntılı bilgi için bk. Aydemir, **a.g.e.**, ss. 187-225.

1.4.6. Hz. İsa

*Kur'ân-ı Kerîm'*de kendisiyle ilgili geniş malûmat bulunan Hz. İsa[35], İsrâiloğullarının son peygamberidir. Kendisine İncil indirilmiş olup, bir mucize olarak babasız dünyaya gelmiştir. O, Cebrâil'in Meryem'e üflediği ruhtur. Bu yüzden neye dokunsa ona can verir[36].

Mesih lâkabıyla bilinen ve kendisine *Rûhu'l-Kudüs* denilen İsa, divan şiirinde genelde hayat emaresi olan *dem (nefes)* kelimesiyle birlikte anılır. Çok zaman sevgilinin dudağı can bağışlamakta, bulunduğu yerden gelen saba yeli de diriltici özellikleriyle İsa'ya benzetilmektedir[37].

Râsim Efendi, bu geleneğe uygun biçimde *Mesih* kavramını *"dem, rûh-bahş, la'l-i nâb, hayât-ı nev"* gibi kelime ve tamlamalarla birlikte kullanarak tenasüp sanatı yapmıştır. Ona göre; yârin berrak dudağı ve nefesi, hayat bahşetmede *Mesih*'ten daha üstündür. Hatta *Mesih*'in bile yüz müşkilini halledebilir.

Nuṭḳ itse āh bir dem-i rūḥ-baḫş ile gehī
Virüp ḥayāt-ı nev
Ṣad müşkil-i *Mesīḥ*i ider ḥal o la'l-i nāb
Şek yoḳ belī aña
G.3/3.

Râsim Efendi, 74 nolu tarih kıt'asında, Yenişehir'in ileri gelenlerinden İsa Ağa'nın 1134 (1722)'te vuku bulan ölümüne tarih düşürmüştür. Bu manzumenin ilk beytinde, İsa Ağa'nın adının *Rûhullah* olduğunu söyleyerek Hz. İsa'ya; tarih beytindeki *"Rūh-ı İsānıñ semā-yı ḳudsi buldı āşiyān"* mısraı ile de İsa peygamberin semaya yükseltilmesine atıfta bulunmuştur.

Ḥasretā hem-nām-ı *Rūḥu'llāh* Aġa-yı celīl
'Ayn-ı a'yān-ı Yeñişehir Fenār ol nükte-dān
T.74/1.

1.4.7. Hz. Muhammed

Peygamberler zincirinin son halkası, ahir zaman peygamberi gibi isimlerle anılan Hz. Muhammed (s.a.v), *Kur'ân-ı Kerîm'*in ifadesiyle *"hâteme'n-nebiyyîn"*

---

[35] Bakara (2), 84; Nisâ (4), 156-159; Mâide (5), 109-120; Meryem (19), 16-34 vs.
[36] Ayrıntılı bilgi için bk. Aydemir, **a.g.e.**, ss. 235-266.
[37] Pala, **a.g.e.**, ss. 211-212.

(peygamberlerin sonuncusu)dir[38]. Miladî 571'de, kamerî aylardan Rebiülevvel'in on ikinci gecesi Mekke'de doğmuştur. Kırk yaşında peygamberlik görevini üstlenerek on üç yıl Mekke, on yıl Medine'de olmak üzere yirmi üç sene insanları, İslam dinine davet etmiştir. En büyük mucizesi, İslam'ın mukaddes kitabı olan *Kur'ân-ı Kerîm*'dir. Hz. Peygamber, kamerî takvime göre doğduğu günün yıldönümünde 632 yılında vefat etmiştir[39].

"Hazreti Peygamber, bütün peygamberlerin mânâda ilki, maddede sonuncusudur. O'nunla; peygamberlik zinciri hem tamamlanmış, hem de ilk halka ile bütünleşmiştir. Nübüvvet müessesesi O'nunla hitâma ermiş, ilâhî vahiy O'nunla kemâle ulaşmıştır. O, aynı zamanda; kusursuzluğun, eksiksizliğin, mükemmelliğin ve kemâlin eşsiz temsilcisidir. Kelimeler O'nu anlatmakta kifâyetsiz, akıllar O'nu kavramaktan âciz kalmaktadır"[40].

Bununla birlikte *"bir şeyi elde edemiyorsan bütün bütün terk etme"* veya *"en azından yolunda ölmek"* kaidesince klâsik edebiyatta, divan, mesnevî gibi manzum eserlerde tevhid ve münacatların akabinde bulunan na'tler yazmak, bir gelenek hâline gelmiştir. Böylece O, na't-ı şeriflerde değişik yönleriyle ele alınmış, birçok ad ve sıfatlarla anılmış ve çeşitli öğelerle temsil edilegelmiştir[41]. Ancak Arif Nihat Asya'nın *"Hâtîce'nin goncası, Âişe'nin gülüydün"*[42] dediği Hz. Peygamber, edebiyatımızda en çok kırmızı gül ile sembolize edilmiştir[43].

Mehmed Râsim Efendi'nin *Divançe*'sinde üç aded na't-i şerif bulunmaktadır. Bunlardan birisi, taştir etmiş olduğu Dede Ömer Rûşenî'nin na'tidir. Tevhid ve münacatın yer almadığı eser bununla başlamıştır. Diğer iki na't, gazeller bölümünde olup, bölüm bu na'tlerden birisiyle başlamaktadır. Bir beyitten ibaret olan üçüncü na't ise, gazeller bölümünde 46 numarada yer almaktadır.

Mehmed Râsim Efendi, eserinde Resûl-i Ekrem'i *şâh-ı rusül*, *fahr-i âlem*, *fahr-i rusül, Ahmed*, *zât-ı Ahmed*, *peygamber-i mevdûd, yâ Resûlallah, Efendim,*

---

38 Ahzâb (33), 40.

39 Geniş bilgi için bk. Muhammed Hamidullah, **İslam Peygamberi**, (çev: Salih Tuğ), İrfan Yay., c. I-II, İstanbul 1991; Mevlânâ Şiblî Numanî, **Son Peygamber Hz. Muhammed, Sîretü'n-Nebî**, İz Yay., c. I-II, İstanbul 2005; Salih Suruç, **Kâinatın Efendisi Peygamberimiz'in Hayatı**, Nesil Yay., c. I-II, İstanbul 2006.

40 Yardım, **a.g.e.**, s. 7.

41 Bilgi için bk. Emine Yeniterzi, **Divan Şiirinde Na't**, TDV Yay., Ankara 1993, ss. 308-323.

42 Emine Yeniterzi, **Türk Edebiyatında Na'tler, (Antoloji)**, TDV Yay., Ankara 1993, s. 84.

43 Bilgi için bk. Zülfikar Güngör, *"Edebiyatımızda Gül Sembolü ve Peygamberimiz"*, **Gül Kitabı Gül Kültürü Üzerine İncelemeler,** (Editör: Bilal Kemikli - Selâmi Turan), Isparta Belediyesi Yay., Isparta 2005, ss. 29-38.

Resûl-i Kibriyâ, *Resûl-i Ekrem*, *Sultân-ı Ekrem, Sultân-ı kevneyn* vb. kavramlarla anmaktadır. *"Enbiyânın güzeli, sevgilisi, hûb u hoşı"* ve *"Ebu'l-Kâsım" (K.1/III)* ifadeleri ise Dede Ömer Rûşenî'ye aittir.

Şair, aşağıdaki dizelerde, cihanı küfrün karanlığından kurtarması sebebiyle güneşe; güzelliği ile de aya benzetilen Hz. Peygamber'in Samed katındaki önemini vurgulamaktadır. Ayrıca cahiliye bataklığına saplanmış olan Kureyş'i, getirdiği dinle âharladığını yani onların kalplerine iman nurunu yerleştirdiğini savunmaktadır.

Çün ṭoġup ṭutdı cihān yüzini ḥüsnüñ güneşi
Fetret-i nüh-varaḳıñ ḳıldı Ṣamed ḫāme-keşi
Müşkin āharılayup beyża-i dīn-i Ḳureşi
Mihriñi kāġıẕ-ı ḳalbiñ çün ide mühr-veşi
Kim ola sevmeye bu vech-ile sen māh-veşi

K.1/I.

Hz. Peygamber, bir mucizesinde *parmağından akıttığı su* ile ordusunun susuzluğunu gidermişti. Mehmed Râsim Efendi, bu mucizeye telmih yaparak Hz. Peygamber sayesinde kalemine feyz geldiğini, parmağından akarcasına meşk ettiğini söylemektedir.

Parmaġıñdan aḳıdup āb-ı revān-baḫş revān
Ṣu virüp feyż-i celī aldı ḳalem çün reyhān
Ḳıldı ta'līḳ anı riḳ'a-nüvīsān o zamān
Yādigār oldı bu terkīb-i muḥaḳḳaḳ el'ān
Nīçe yüz biñ kişiden def' idisersin 'aṭaşı

K.1/IV.

Râsim Efendi, Peygamber sevgisinin gönül sayfasını kapladığını söylerken O'nun mucizelerinden olan *parmağıyla ayı ikiye ayırmasına* atıfta bulunmaktadır. Hüsn-i hatta hattatın meşk edebilmesi için kaleminin ucunu çatlatması gerekir. Aksi takdirde kalem yazmamaktadır. Hattat olan şair, Hz. Peygamber'e *senin parmağınla ayı iki şak etmen, benim kalemimin ucunu ikiye ayırdı ve ben de gönül sayfama senin sevgini meşk ediyorum* diye seslenmektedir.

Dīk-i ḥikmetde pişürdi çü seniñ sevgiñi Ḫaḳ
Puḫte āhar-ı muḥabbetle dil oldı çü varaḳ
Heyzüm-āsā ḳalem-i māhı sen itdiñ iki şaḳ
Ḳaṭ' u ḥakkıñda saña yārıcı Allāh olıcaḳ
Cebreīl olsa n'ola maṭbaḫınıñ hīme-keşi

K.1/VI.

Mehmed Râsim, Hz. Peygamber'in hızlı yürüyüşüyle bilinen *Düldül*'üne[44] de temas etmektedir. Düldül, bir cins attır. Aşağıdaki bende hattatın kaleminin yazma esnasındaki edası atın yürüyüşüne benzetilmektedir.

Ve'd-Ḍuḥā virdiñe *ve'l-Leyl* oḳurum sünbüliñe
Edhem-i ḫāme muṣallī olamaz düldüliñe
Çün ṣarīriyle süheyl urdı da girdi yolıña
Na'tiñi ḳıl ketebe iẕni bu Rāsim ḳulıña
Rūşenī virdi budur külle *ġadātin ve 'aşī*
K.1/VIII.

Şair, Allah'ın Hz. Peygamber'i bütün peygamberlerden üstün kıldığını ve her iki cihanı O'nun yüzü suyu hürmetine yarattığını söyleyerek; *"Levlâke levlâke lemâ halaktü'l-eflâk"*[45] şeklindeki kutsî hadise telmihte bulunmaktadır.

Vücūduñ 'illet-i ġāiyye-i kevneyn idüp Mevlā
Seni ḳıldı cemī'-i enbiyādan efḍal ü a'lā
G.1/1.

Mehmed Râsim Efendi, manzumelerinde kullandığı *"ḫāk-i dür-i peyġamber-i mevdūd" (sevilmiş Peygamber'in inci toprağı) (T.52/7), "ḫāk-pā-yı faḫr-i rusül" (resullerin gururunun ayağının tozu) (T.80/6)* gibi ibarelerle Hz. Peygamber'in ayağının ve kabrinin toprağına vurgu yapmaktadır. Hak edenlerin ve sevdiklerinin ona ulaşmasını niyaz eden şair, bundan kendisi de şöyle nasiplenmek istemektedir:

Der-i vālāña teblīġ-i dürūd-ı ümmet itdikce
İder kesb-i şeref-i kerr ü beyān 'ālem-i bālā

Ola sāyede rū-ḫāk-i der-i vālāña her demde
Budur ancaḳ Efendimden recā-yı Rāsim-i şeydā
G.1/4-5.

Şair, Resûl-i Ekrem'in kapısından toprak alıp gözüne sürme olarak çeken âmâların gözlerinin açıldığını; yani O'nun getirdiği dinden nasibini alanların cehalet ve küfr karanlığından kurtulup aydınlığa kavuştuğunu şu şekilde dile getirmektedir:

Alanlar tūtiyā ḫāk-i der-i şer'-i şerīfiñden
'Amādan açdılar çeşm-i 'alīli oldılar bīnā
G.1/2.

---

44 İskenderiye kralı Mukavkıs tarafından Hz. Peygamber'e hediye edilen dişi katırın adıdır. Hz. Peygamber, *Düldül*'ü daha sonra Hz. Ali'ye vermiş, o da halifeliği sırasında bu katıra binerek Hâricîler'e karşı savaşmıştır. Alevî-Bektâşî edebiyatında çokça zikredilen *Düldül*'e hızlı yürüyüşünden dolayı *(kirpi mânâsında)* bu isim verilmiştir. Pala, **a.g.e.**, s. 116.

45 *"Eğer Sen olmasaydın âlemleri yaratmazdım"* Aclûnî, **a.g.e.**, c. II, s. 232, hadis no: 2123.

1.5. Dört Halife

Hulefâ-yı Râşidîn veya *çâr-yâr*, Hz. Peygamber'in vefatından sonra 632-661 yılları arasında İslam devletinin yönetimini üstlenen dört büyük halifenin genel adıdır. Hz. Ebûbekir, Hz. Peygamber'e olan sadakati; Hz. Ömer, adaleti; Hz. Osman, güzel ahlâkı; Hz. Ali ise, ilim ve kahramanlığı ile hafızalarda yer edinmiştir. Ehl-i Sünnet, bunların dördünü de kabul ederken; Şiîler ve Alevîler, ilk halifeliğin Hz. Ali'nin hakkı olduğu; fakat hakkının yenildiği görüşüyle diğer üçünü reddederler[46].

Mehmed Râsim Efendi'nin eserinde dört halifeye fazla yer verilmemiştir. Şair, III. Ahmed'in İran seferleri üzerine yazdığı tarih kıt'alarında dört halifeden *çâr-yâr*; Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer'den *şeyhayn-ı güzîn* diye bahsetmektedir. Hz. Osman ve Hz. Ali'yi ise, isim benzerliğinden dolayı telmih yoluyla anmaktadır.

Şaire göre; padişah Râfizî olan İran'ı yenip Loristan'ı almakla bir anlamda *çâr-yâr*in intikamını almıştır. Çünkü; onlar Hz. Ali'ye olan kontrolsüz sevgilerinden dolayı diğer halifeleri kötülemekte, hatta onlara sövmektedirler.

Cihān içinde vaḳt-i devletinde **1135**
Alındı *çār-yār*iñ intiḳāmı **1135**
T.13/6.

Bir ġazā itdi ki oldı *çār-yār*iñ rūḥı şād
Ḳırdı el-ḥaḳ Rāfiżī didikleri ḳavm-i bedi
T.26/6.

Tebriz'in 1137(1725)'de Osmanlılar'a geçmesi üzerine kaleme alınan ve Râfizîler'in *çâr-yâr*e sövmesinden bahsedilen manzume ise, başlığından anlaşıldığı gibi[47] Mehmed Râsim'in kardeşi Süleyman Râci Efendi'ye aittir.

*Çıhār-yār*e sebb iden Revāfıż kāfirin ḳırdı
Bi-ḥamdi'llāh hele erbāb-ı sünnet ḳalmadı hem de
T.29/4.

1.5.1. Hz. Ebûbekir ve Hz. Ömer

İslam tarihinde *şeyhayn* diye anılan, 632-644 yılları arasında hilafet görevini üslenen İslam'ın birinci ve ikinci halifeleridir. Hz. Ebûbekir[48], Hz. Aişe; Hz. Ömer[49], Hz. Hafsa dolayısıyla Hz. Peygamber'in kayın pederidir.

---

[46] Bilgi için bk. Mustafa Fayda, *"Hulefâ-yıRâşidîn"*, **DİA**, c. XVIII, İstanbul 1998, ss. 324-339.
[47] Manzumenin başlığı *"Birāderī Süleymān Efendi Lisānından Tārīḫ"* şeklindedir.
[48] Bilgi için bk. Mustafa Fayda, *"Ebû Bekir"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994, ss. 101-109.
[49] Bilgi için bk. Mustafa Fayda, *"Ömer"*, **DİA**, c. XXXIV, İstanbul 2007, ss. 44-51.

Mehmed Râsim Efendi, Sultan III. Ahmed döneminde 1137 (1725) yılında Gence'nin fethedilmesiyle *"şeyḫayn-ı güzīn"* dediği bu iki halifenin intikamının alındığını, ruhlarının şad olduğunu dile getirmektedir.

Ḳırdı *şeyḫayn-ı güzīn*e sebb iden kāfirleri
Çār-yāri şād idüp erbāb-ı sünnet buldı fer
T.24/6.

1.5.2. Hz. Osman

İslam'ın üçüncü halifesi olan Hz. Osman, 644-656 yıllarında görev yapmıştır. Hz. Peygamber'in iki kızıyla (Rukiye ve Ümmü Gülsüm) evlendiği için *zi'n-nûreyn (iki nur sahibi)* diye anılır. Hz. Osman, İslam tarihinde *Kur'ân-ı Kerîm*'i çoğaltıp, önemli merkezlere göndermesiyle de bilinir[50].

Râsim Efendi, bu halifeyi *Câmi-i Cedîd* olarak zikrettiği Nûruosmâniye Camii'nin yapımını tamamlayan III. Osman'ı medih sadedinde anmaktadır. Sultan III. Osman'ın isimmdaşı olan halife, *Kur'ân-ı Kerîm'i cem etmesi* ve *zi'n-nûreyn oluşu* ile *Divançe*'de yer almaktadır. Ancak şairin *"cāmi'u'l-Kur'ān"* ibaresi tarihî bilgilere zıt düşmektedir. *Kur'ân-ı Kerîm* sayfalarını bir araya getiren Hz. Osman değil, Hz. Ebûbekir'dir[51].

Ki yā'ni nām-dāş-ı cāmi'u'l-Kur'ān ẕi'n-nūreyn
Şeh-i şāhān 'Os̱mān Ḫān güzīni Āl-i *'Os̱mān*ıñ
T.64/20.

1.5.3. Hz. Ali

Dördüncü halife olup, hilafet makamını 656-661 yılları arasında üslenmiştir. Hz. Peygamber'in amcazâdesi ve damadıdır. Hz. Ali'nin, Hz. Fâtıma'dan Hasan, Hüseyin, Muhsin, Zeynep ve Ümmü Gülsüm isimlerinde beş çocuğu olmuş; Resûl-i Ekrem'in soyu onunla devam etmiştir. Hz. Peygamber döneminde birçok savaşa katılmış, Hayber'de destanlaşan bir sancaktarlık yapmıştır[52].

Mehmed Râsim Efendi, Ali Paşa'nın 1168/1755'de sadrazam oluşu üzerine yazdığı tarih manzumesinde *"nām-dāş-ı Murtażā ya'nī 'Aliyyü'ẕ-ẕāt"* ifadesiyle Hz. Ali'ye atıfta bulunmaktadır.

Ḫoşā kim nām-dāş-ı *Murtażā* ya'nī 'Aliyyü'ẕ-ẕāt
Vekīl-i salṭanatü'l-Ḥaḳ niẓāmü'l-mülk-i sadr-ārā
T.60/3.

---

50 İsmail Yiğit, *"Osman"*, **DİA**, XXXIII, İstanbul 2007, s. 442.
51 Fayda, *"a.g.m."*, s. 105.
52 M.Yaşar Kandemir, *"Ali"*, **DİA**, c. II, İstanbul 1989, s. 371.

1.6. Diğer Şahsiyetler:

1.6.1. Bilal-i Habeşî

Habeşli bir köle olan Hz. Bilal (ö.20/641), İslam'ı kabul edince Müşrikler'in işkencelerine maruz kalmış; Hz. Ebûbekir'in onu satın almasıyla bu eziyetlerden kurtulmuştur. Sesi güzel olduğu için Hz. Peygamber'in müezzini olmuştur. Uzun yıllar İslam'a ve Hz. Peygamber'e hizmet eden Bilal-i Habeşî, 20(641) yılında 60 yaşındayken Şam'da vefat etmiştir[53].

Divançe'de Bilal-i Habeşî'nin isminin geçtiği mısra, Dede Ömer Rûşenî'ye aittir. Râsim Efendi'nin taştir ettiği na'tin aşağıdaki bendinde, Hz. Peygamber'e kul olanların, ona uyanların Bilâl-i Habeşî gibi, bir köle iken yüksek makamlara geleceği dile getirilmektedir.

Sen emīre ḳul olan her ne ḳadar müdbir ise
Ülfeti vaḥşi olup ünsi anıñ ḳāṣır ise
Ḫaşin-i terbiye nā-ḳābil olup nāfir ise
Līk üstād anı ta'līme eger ḳādir ise
Bende-i muḳbil olur mis̱l-i *Bilāl-i Ḥabeşī*
K.1/II.

1.6.2. Ebû Eyyûb el-Ensarî

Asıl adı Hâlid b. Zeyd olan Ebû Eyyûb (ö.49/669), Ensar'dan olduğu için *Ensarî* lâkabıyla anılır. Hz. Peygamber, Medine'ye hicret ettiğinde onun evinde ikamet etmiştir. Ebû Eyyûb el-Ensarî, Hz. Peygamber'in bazı gazvelerinde bulunmuş ve onun bayraktarlığını yapmıştır. İstanbul 672 yılında Müslümanlar tarafından ilk kez kuşatıldığında, bu kuşatmaya katılmış ve surlar önünde şehit olmuştur. İsmiyle anılan Eyüp semtindeki Eyüp Sultan Camii'nin avlusunda medfundur[54].

Râsim Efendi, III. Ahmed'in Eyüp Sultan Camii'nin minarelerini yenilemesi üzerine yazdığı tarih manzumesinde Ebû Eyyûb el-Ensarî'yi *"alemdâr-ı Resûl-i Ekrem"*, *"Resûl-i Kibriyâ'ya miz-bân"* diye anmakta, din ve devlet düşmanlarına karşı onun yüzü suyu hürmetine *Kahhâr-ı Zülcelâl*'den yardım istemektedir.

'Alemdār-ı Resūl-i Ekrem'e ta'ẓīm idüp yapdı
İki zībā-menār-ı bī-bedel merġūb u müsteṡnā
T.17/9.

---

53 Mustafa Fayda, *"Bilal-i Habeşî"*, **DİA**, c. VI, İstanbul 1992, s. 152.
54 Hüseyin Algül, *"Ebû Eyyûb el-Ensarî"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994, ss. 123-124.

Ne merḳad Ḥālid-ibn-i Zeyd Ebū Eyyūb-i Enṣārī
Ki olmışdır *Resūl-i Kibriyāyā mīz-bān* ḥaḳḳā
T.17/15.

Perīşān eyleyüp a'dā-yı dīn ü devletin Ḳahhār
Bi-ḥaḳḳ-ı *Ḫālid-ibn-i Zeyd* ide 'ālemlere rüsvā
T.17/19.

Mehmed Râsim Efendi'nin Ebû Eyyûb el-Ensarî'ye temas ettiği bir yer daha vardır ki, bu Şeyh Murad Buharî'nin vefatı üzerine kaleme aldığı 73 nolu tarih kıt'asıdır. Şair, Şeyh Murad Buharî'nin ömrünün son demlerini Eyüp'te geçirdiğini şu beyitle anlatmaktadır:

*Ḥażret-i Ḫālid*iñ olup āḫir
Hem-civārı o ṣāḥibü'l-evrād
T.73/10.

1.6.3. Ebû Cehil

Adı Ebu'l-Hakem Amr b. Hişam b. Muğîre (ö.2/624)'dir. Ebû Cehil ismini ona Hz. Peygamber takmış; onu ümmetin Firavun'u diye nitelendirmiştir. Kureyş'in reislerinden olan Ebû Cehil, Peygamber'e en büyük düşmanlığı yapmış, Müşrikler'in onu öldürme planlarında başrolü oynamıştır. Hicretin ikinci yılında büyük umutlarla geldiği Bedir Gazası'nda öldürülmüştür[55].

Bilal-i Habeşî bahsinde olduğu gibi, Ebû Cehil'in geçtiği mısra Dede Ömer Rûşenî'ye aittir. Manzumede Hz. Peygamber'e karşı olanlar, akıbetinin kötü olması yönüyle Ebû Cehil'e benzetilmiştir.

Üzilür 'ırḳ-ı *Ebū Cehl* gibi ebter olur
Kesilüp feyż-i teraḳḳī mütenezzil-ter olur
Ehl-i da'vā ne ḳadar kāmil ise bī-fer olur
Sā'id-i meşḳi ḳavī olsa daḫi ḳışmer olur
Sen Ebu'l-Ḳasım ile her kim iderse güreşi
K.1/VII.

1.6.4. İmam-ı Azam Ebû Hanife

Asıl adı Nu'man b. Sâbit (ö.150/767)'tir. İslam âlimlerinden olup Hanefî mezhebinin kurucusudur. İmam Muhammed ve İmam Yusuf gibi iki önemli talebe yetiştiren Ebû Hanife, Ehl-i Beyte bağlılığı ve dinde ihlâsı ile hafızalarda yer

---

[55] Mehmet Ali Kapar, *"Ebû Cehil"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994, s. 117.

edinmiştir[56].

Mehmed Râsim Efendi, Nu'man b. Sâbit'i şehzade Nu'man'ın doğumu ile Ahmed Efendi'nin 1169(1756) yılında sadrazam Muhammed Said Paşa'ya Kethüda olması üzerine kaleme aldığı tarih manzumelerinde zikretmektedir.

Şair, bu manzumelerden ilkinde şehzade Nu'man'ın dünyada saltanat sahibi olmasını isterken İmam-ı Azam'a telmihte bulunmaktadır. Diğerinde Muhammed Said Paşa ve Kethüda Ahmed Efendi'yi devlet tesbihinin iki cevheri, iki durağı olarak görürken, muhtemelen Hanefî oldukları için İmam-ı Azam'ı da bu tesbihin imamesi kabul etmektedir.

Tefe'ül biñde bir ancak düşer tārīḫ-ile Rāsim
Ola Nu'mān imām-ı salṭanat sa'dıyla dünyāda **1135**
T.15.

Sübḥa-i devlete dü-gevherdir
Be-imāme İmām-ı A'ẓam ile
T.63/11.

1.7. Ahiret ile ilgili Kavramlar

1.7.1. Haşir

Allah'ın emriyle ölümden sonra dirilip toplanmayı ifade eder. Haşir meydanına *mahşer*, diriliş ve toplanma vaktine ise *rûz-ı mahşer* denilmektedir[57]. Mahşerde bütün insanlar yapıp ettiklerinde hesaba çekileceklerdir. *"Kim zerre kadar iyilik yapmışsa karşılığını görecek, kim de zerre miktarınca kötülük yapmışsa onun karşılığını görecektir"*[58].

Mehmed Râsim Efendi, 80 nolu tarih manzumesinde Dellâl-zâde Hacı Mehmed Ağa (ö.1155/1742)'nın ölümüne tarih düşürmüştür. Bu tarih kıt'asının bir beytinde onun haşirde yüzü gülenlerden olmasını istemekte; diğerinde mahşerde günah ehli olanlar ağlayıp inlerken; müşârun ileyhin arşın kutlu gölgesinde yer edinmesini temenni etmektedir.

Eyle be-ḫāk-pā-yı faḫr-i rusül *ḥaşir*de
'Avf u keremle ḫandān *yā ẕe'l-'aṭāi ve'l-men*
T.80/6.

---

[56] Mustafa Uzunpostalcı, *"Ebû Hanife"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994, s. 131; Ebû Hanife ve mezhebi hakkında geniş bilgi için bk. Muhmmed Ebû Zehra, **İslam'da Fıkhî Mezhepler Tarihi**, (çev. Abdülkadir Şener), Hisar Neşr., İstanbul 1983, ss. 207-252.

[57] Hüseyin Algül v.d., **İlmihâl, (İman ve İbadetler)**, TDV Yay., c. I, Ankara 2004, s. 126.

[58] Zilzâl (99), 7-8.

Ẓıll-i saʿādet-i ʿarş altında müsteẓıl ḳıl
Ehl-i ḫaṭā-yı *maḥşer* zār u fiġān iderken
T.80/7.

Mehmed Râsim Efendi, 59 nolu tarihte yeniçeri kışlağının restore oluşundan bahsetmektedir. Dolayısıyla bu faaliyete yardım edenlere dua etmekte ve bu kışlağın kıyamete kadar ayakta kalması için şöyle niyaz etmektedir:

İʿānet eyleyenler iḫtiyārlar dāim olsunlar
Bu ocāġı Ḫudā tā *rūz-ı maḥşer* itmesün berbād
T.59/5.

1.7.2. Cennet

Behişt, uçmak vb. kavramlarla ifade edilen ve *bahçe* anlamına gelen cennet, ahirette Mü'minler'in gideceği, nimetlerle donatılmış yerdir. *Kur'ân-ı Kerîm*'de cennet hakkında *"Takvâ sâhipleri için Rablerinin önünde nimet cennetleri vardır"*[59] buyrulmaktadır. İnanışa göre; cennetin *Huld, Me'vâ, Nâîm, Âliye, Adn, Firdevs, Dâru's-Selâm ve Hayevân* şeklinde sekiz makamı vardır[60].

Mehmed Râsim Efendi, *Divançe*'de bizzat *cennet* kelimesini ve çoğulu olan *cennât* ile *cinân*ı kullandığı gibi, cennet ve makamlarını ifade etmek maksadıyla *huld (T.75/7.), (T.86/3.), dâr-ı huld (T.70/3.), dâr-ı ebed (T.86/1.), dâru's-selâm (T.76/4.), gülşen-i adn (T.76/5.), kürsi-i adn (T.71.), bâğ-ı berîn (T.88/4.), firdevs (T.80/9.), rahmet (T.87.) ve uçmak (G.2/6.)* kelimelerine de yer vererek manzumelerini ses ve anlam yönünden zenginleştirmiştir.

Râsim Efendi, bizzat *cennet* kelimesini kullandığı beyitlerden birisinde, Eyyûb el-Ensarî'nin kabrinin cennetten, toprağının hûrilerin gözlerindeki sürmeden geldiğini söylemekte (T.17/14.); aşağıdaki beyitte ise, Eyüp Sultan Camii ve civarını cennete benzetmektedir. dir.

Muvaffaḳ olmadı bu cāy-gāh-ı cennet-āsāda
Şu ās̱ār-ı cemīle eyleyenler ḫayr ile daʿvā
T.17/17.

Şair, İsa Ağa'nın can kuşunun cennete uçtuğunu (T.74/2.); Emine Kadın (ö.1157/1744)'ın ruhunun cenneti mesken edindiğini (T.82/6.) söylerken ve oğlu Mehmed Emin'in bülbül ruhunun cennette görünmesini niyaz ederken (T.88/6.) kelimenin çoğulu olan *cinân*ı kullanmıştır. Mehmed Emin Tokadî'nin vefatı için

---

59 Kalem (68), 34.
60 Pala, **a.g.e.**, s. 84.

kaleme aldığı manzumenin tarih beytinde ise, *cennât* kavramını tercih etmiştir.

Bu du'ādır yazdı kilk-i Rāsimā
Menzili *cennāt* ola el-fātiḥa **1158**
T.84/6.

Şairin, *cinân* kelimesini kullandığı ve cennetin başka bir boyutuna temas ederek Ramazan'ın gelişiyle cihanın cennetleri kıskandırdığını iddia ettiği beyti ise, şu şekildedir:

Ki nūr-ı reşk ider oldı cihāna şimdi *cinān*
Ki feyż-i 'ālemi ṭutdı sürūr-i ḫoş-fercām
K.5/2.

Cennet kavramı, Râsim Efendi ile Râmi Paşa-zâde Abdullah Re'fet Bey'in müşterek olarak yazmış oldukları gazelin zeylinde, Klâsik Türkçe'ye uygun olarak *uçmak* kelimesiyle ifade edilmiştir.

O Rāmī-zāde Mīr-i ma'rifetle Rāsim-i üstād
İdince müşterek inşād
Anı dil müstezād itdiñ du'ā-yı müstecāb-āsā
Ola meskenleri *uçmaḳ*
G.2/6.

1.7.3. Hûri

Kur'ân-ı Kerîm'de iman edip salih amel işleyenlere cennette hizmet edeceği bildirilen ve temiz oluşlarına vurgu yapılan hûriler[61], gözlerinin akı karasından çok olan, ceylan gözlü bakire kızlardır.

"Hûrilerin safran, misk, anber ve kâfur gibi güzel kokulu maddelerden yaratıldığına dâir rivâyetler vardır. Onların gül yanaklı, mercan dudaklı, inci dişli, hilâl kaşlı, selvi boylu, güzel huylu, gülden daha tâze ve temiz kızlar oluşu, dîvân şiirindeki sevgililerin hûriye benzetilmesine sebep olmuştur. Âşığın aklını başından alan sevgilisi hulleler içinde bir hûridir. Bu durumda sevgilinin mahallesi de cennet olur"[62].

Mehmed Râsim Efendi, eserinde hûrilerden *hûr* ve *hûrâ* şeklinde iki yerde bahsetmektedir. Bunlardan birisinde Ebû Eyyûb el-Ensarî'nin türbesinin pak toprağının cennetteki hûrilerin gözlerindeki sürmeden geldiğine dikkat çekmekte; diğerinde ise, Ramazan hilâlini onların kaşı ile kıyaslamaktadır.

Ne merḳad devḥa-i cennetden olmış ḳıṭ'a-i ra'nā
Ne merḳad ḫāḳ-i pāki tūtiyā-yı dīde-i *ḥūrā*
T.17/14.

---

61 Bakara (2), 25; Âl-i İmran (3), 15; Nisâ (4), 57.
62 Pala, **a.g.e.,** s. 191.

Sipihr bir daḫi anıñ bulaydı s̱ānīsin
Hilāl-ebrū-yı *ḥūr*a dir idi ’aḳl-ı enām
K.5/7.

1.7.4. Kevser

Kur'ân-ı Kerîm'de Hz. Peygamber'e verildiği belirtilen Kevser[63], cennette bulunan bir ırmaktır. Rivayetlere göre; Kevser suyu, sütten beyaz, baldan tatlı, kardan soğuk ve kaymaktan yumuşaktır[64].

Mehmed Râsim Efendi, Dellâl-zâde Hacı Mehmed Ağa'nın vefatına yazdığı tarih manzumesinin bir beytinde onun için şu niyazda bulunmaktadır:

Ser-şār-ı *Kevs̱er* itdir lüṭfeyle cennet içre
Dest-i sa‘ādet-ile yā Rab ḥabībiñe sen
T.80/8.

1.8. Kader

İmanın şartlarından biri olan kader, Allah'ın ebede kadar olacak şeyleri zaman, mekân, nitelik, nicelik vb. yönünden ezelde bilip, o şekilde takdir etmesidir[65]. Buna alın yazısı da denir.

Râsim Efendi, eserinde *kader* kavramına mesleğine uygun olarak *kalem yazdı anı evvelden, kader imlâsı ve kilk-i ezel (ezel kalemi)* tabirleriyle yer vermektedir. Hz. Peygamber'i övme sadedinde *kalem yazdı anı evvelden (K.1/V)* ibaresini tasarruf eden şair, III. Ahmed'in Eyüp Sultan Camii'nin minarelerini yenilemesi nihayetinde yazmış olduğu manzumede *kader imlâsı* kavramını kullanmaktadır.

Yazarken ḫāme-i resim *ḳader imlās*ını Rāsim
Dü-bālā eyledi tāriḫ-i ġarrāsın anıñ imżā
T.17/20.

Mehmed Râsim Efendi, 57 nolu tarih kıt'asında Hâfız Ahmed'in sakal bırakmasına tarih düşürmüştür. Burada onun sakalını hatta benzeten şair, bunun ince bir hat şeklinde *ezel kalemi*yle yazıldığını dile getirmektedir.

Ḫaṭ degil bir gül-sitān eṭrāfı anıñ būstān
Yazdı tevḳī‘ eyleyüp *kilk-i ezel* nesḫ-i ġubār
T.57/3.

---

63 Kevser (108), 1.
64 Pala, **a.g.e.**, ss. 238-239.
65 Algül v.d., **a.g.e.**, s. 132.

2. İBADET

2.1. Namaz

Farsça bir kelime olup, Arapça karşılığı *salât*tır. İslam'ın beş şartından biri olan namaz, belli şartları ve rükünleri bulunan özel bir ibadettir. Hz. Peygamber, *Miraç* hediyesi olarak getirdiği[66] *namazı, dinin direği*[67] olarak nitelendirmiştir.

Mehmed Râsim Efendi, *"Câmii-i Cedîd"* dediği Nûruosmâniye Camii'nin yapımı dolayısıyla kaleme aldığı manzumede *beş vakit* namazla birlikte *terâvih, teheccüd* ve *cumâ* namazlarından bahsetmektedir.

Sehī ḳad ḳāmeti zerrīn-kemer ḳandil-ile gelsün
*Terāvīḥ*e olup pīşinde peyki şāh-ı vālānıñ
T.64/9.

Mehe burc-ı *teheccüd* mihriñ işrāḳa namāz-gāhı
Sezā revzenleri olsa bu cā-yı zühd ü taḳvanıñ
T.64/10.

Mehmed Râsim Efendi, söz konusu caminin mevlid ayında (Rebîü'l-evvel) tamamlandığını, kılınan ilk namazın da cuma namazı olduğunu söylemektedir.

Binā-yı cāmi'i buldı nihāyet māh-ı mevlidde
*Namāz*ı ibtidā-yı cum'asında ḳıldılar anıñ
T.64/23.

Müezzinlerin orada beş vakit ezanı eda etmesini isteyen şair, beş vakit namazın Müslümanlar'a farz-ı ayn olduğunu hatırlatmaktadır.

Müez̠z̠inler ezān-ı penç-gāhı tā edā ide
Du'āsı *beş vaḳit*de farż-ı 'aynıdır Müselmānıñ
T.64/28.

2.2. Oruç

Farsça'sı *rûze*, Arapça'sı *savm* ve *sıyâm*dır. İslam'ın beş şartından biri olan oruç, hicrî ikinci senede Medine'de farz kılınmıştır. Oruç, tan yeri ağarmaya başladığı andan akşam güneş batıncaya dek bir amaç uğruna ve bilinçli olarak hiçbir şey yememek, içmemek, cinsî münasebette bulunmamak demektir[68].

"Divan şiirinde âşığın sevgiliden ayrı kalması oruç gibi düşünülür. Sevgiliye kavuşma ise, bayramdır. Oruç veya bayramın başlaması ise, sevgilinin hilâl kaşının görünmesiyle gerçekleşir"[69].

---

66 Karaman v.d., **a.g.e.**, s. 514. Namaz hakkında geniş bilgi için bk. Algül v.d., **a.g.e.**, ss. 217-379.
67 Aclûnî, **a.g.e.**, c. II, s. 39, hadis no: 1621.
68 Karaman v.d., **a.g.e.**, ss. 534. Oruç hakkında geniş bilgi için bk. Algül v.d., **a.g.e.**, ss. 379-418.
69 Pala, **a.g.e.**, s. 321.

Divançe'deki 5 nolu kaside *(Ramazâniyye),* oruç ayı olan Ramazan'ın gelişi üzerine yazılmıştır. Burada Mehmed Râsim Efendi, Ramazan hilâlini bir *keşîde besmele*ye benzetmekte ve onun gelişiyle oruç tutanların mükâfatının başladığını söylemektedir. Aynı kasidenin bir başka beytinde, oruç ehlinin sevabını meleklerin arşa altın kalemlerle yazdığı müjdesini vermektedir.

Hilāl-i rūze degil bir keşīde besmeledir
Ki bed' olındı anıñla berāt-ı *ecr-i ṣıyām*
K.5/3.

Elinde h̲āme-i zerrīnidir sürūşānıñ
Kitābet olmaġa 'arşa s̱evāb-ı *ehl-i ṣıyām*
K.5/5.

2.3. Hac

Mekke'de bulunan Kâbe'yi ve civarındaki kutsal yerleri belirli bir vakitte, usulüne uygun olarak ziyaret etmek ve diğer menâsiki yerine getirmektir. İslam'ın şartlarından biri olan *hac*, hem mal hem de beden ile yapılan bir ibadettir[70].

Râsim Efendi'nin eserinde bizzat *hac* kavramı bulunmamaktadır. Bununla birlikte Süleymaniye vaizi İsa Mahvî Efendi'nin hacca niyetlendiğini ifade eden şöyle bir beyit vardır:

Bu sāl-i berren nā-gāh olınca
Ṣavb-ı *Ḥicāz*ıñ iḥrām bendi
T.69/2.

2.4. Kurban

Allah'ın rızasını kazanmak, O'na yaklaşmak amacıyla belirli bir vakitte farz, vacip ve sünnet olarak icra edilebilen ibadettir. Bunun için sığır, deve ve davar cinsinden hayvanlar kesilir. Hac mevsiminde Arafat'ta, Kurban bayramı günlerinde kesilebildiği gibi, yeni doğan çocuk için de kurban kesilebilir. Buna akîka kurbanı denilmektedir[71].

Divançe'de akîka kurbanından bahsedilmektedir. Râsim Efendi, 61 nolu tarih kıt'asında talebesi İbrahim Tâhir'in, oğlu İsmail'in doğumu üzerine akîka kurbanı kesmesinin gayet güzel bir fiil olacağını şöyle dile getirmektedir.

Sa'd-ı ẕābiḥ eylese n'ola fedā s̱evr u ḥamel
Aña *ḳurbān-ı 'aḳīḳa* eyleyüp terkīmden
T.61/4.

---

70 Karaman v.d., **a.g.e.**, s. 210.
71 H. Yunus Apaydın v.d., **İlmihâl, (İslâm ve Toplum)**, TDV Yay., c. II, Ankara 2004, s. 11.

3. AYET ve HADİSLER

3.1. Ayetler

Mehmed Râsim Efendi, bazen bizzat kendisi ayet iktibasları yapmış; bazen de muhtemelen takdir ettiği ve na'tini taştir ettiği Dede Ömer Rûşenî'nin iktibaslarıyla yetinmiştir. İktibas edilen ayet-i kerimeler şunlardır:

ve'ḍ-Ḍuḥā …: *"Kuşluk vaktine and olsun ki:"*[72]. Bu ayet-i kerime, Dede Ömer Rûşenî'ye ait bir iktibastır. Kuşluk vaktini veya gündüzü ifade eden *duhâ*, *Kur'ân-ı Kerîm'in* 93. suresinin adıdır. Divan şiirinde aydınlatıcı olması yönüyle sevgilinin yüzü *duhâ*ya benzetilmektedir[73].

Aşağıdaki bendde Hz. Peygamber'in yüzünün aydınlığı *duhâ*ya, sünbül gibi olan saçlarının siyahlığı da *leyl* kelimesiyle anlatılmıştır. Hatta şair, O'nun yüzü için *Duhâ*, saçları için ise *Leyl* suresini okuduğunu söyleyerek tenasüp sanatı yapmıştır.

Ve'd-Ḍuḥā virdiñe *ve'l-Leyl* oḳurum sünbüliñe
Edhem-i ḫāme muṣallī olamaz düldüliñe
Çün ṣarīriyle süheyl urdı da girdi yolıña
Na'tiñi ḳıl ketebe iẕni bu Rāsim ḳulıña
Rūşenī virdi budur külle *ġadātin ve 'aşī*
K.1/VIII.

… ve'l-Leyl …: *"Âlemi karanlığı ile bürüyen geceye yemin ederim ki:"*[74]. Gece anlamına gelen *leyl*, *Kur'ân-ı Kerîm'in* 92. suresinin ismidir. Edebiyatımızda karanlık ve örtme ilişkisiyle sevgilinin saçına benzetilmektedir[75].

Râsim Efendi, bu kavram hususunda hem Dede Ömer Rûşenî'nin iktibasını kullanmış (K.1/VIII); hem de bizzat kendisi iktibasta bulunmuştur. Şairin, iktibas yaptığı beyitte İbrahim Tâhir'in yüzü ile *Şems* suresi, sakalı ile de *leyl* ayeti arasında telmih bulunmaktadır.

Ne liḥye sūre-i şems-i bahā tekmīl olup Rāsim
Nüvişte oldı ḥüsn-i ḫaṭla el-ḥaḳ āyet-i *ve'l-leyl*
T.67/4.

… ġadātin ve 'aşī …: *"Ey Peygamber! Sabah akşam sâdece Allah'ın rızâsını isteyerek O'na duâ ve ibâdet edenlerle birlikte olmaya et"*[76]**.** Dede Ömer

72 Duhâ (93), 1. Ayrıca bk. Şems (91), 1.
73 Pala, **a.g.e.**, s. 115.
74 Leyl (92), 1. Ayrıca bk. Duhâ (93), 2.
75 Pala, **a.g.e.**, s. 255.
76 En'am (6), 52. Ayrıca bk. Kehf (18), 28.

Rûşenî'ye ait olan bu iktibasta, sabah akşam vird olarak dilde, sevgilinin *duhâ*ya benzeyen yüzü ile *leyl*e teşbih edilen saçının olduğu ifade edilmektedir (K.1/VIII).

… aḥsen-i taḳvīm: *"Biz insanı (beden ve ruh bakımından) en güzel şekilde yarattık"* [77]. Râsim Efendi, bu iktibasın bulunduğu beyitte, talebesi İbrahim Tâhir'in oğlunun önemli bir zaman diliminde dünyaya geldiğini ifade etmekte ve onu *"ahsen-i takvîm"*in kutlu burcundan doğan cisimleşmiş bir nur olarak görmektedir.

Ṭoğdı bir nūr-ı mücessem eşref-i evḳātda
Ṭāli' oldı bürc-i sa'd-ı *aḥsen-i taḳvīm*den
T.61/1.

irci'ī …: *"O senden râzı, sen de ondan hoşnut olarak dön Rabbine"*[78] . Şair, ölümü anlatan bu kelimeyi *"emr-i irci'ī"* veya *"irci'ī emri"* şeklinde tamlama olarak zikretmektedir.

Çün emr-i *irci'ī*ye cān üzre idi başı
Ḥubb-ı sivā-yı Mevlā olmadı aña reh-zen
T.80/5.

İrci'ī emriyle cān indi civār-ı raḥmete
Göçdi Ḳız Aḥmed Efendi ide cā ḫuldi Samed
T.86/3.

…bismi'llāhi mecrāhē…: *"Nuh, 'bismillah diyerek gemiye binin' dedi. Onun yüzmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Hiç şüphe yok ki Rabbim Gafûr'dur, Rahîm'dir"*[79]. Şair, bir kalyonun yapımına tarih düşürdüğü beyitte *"bismillāhi mecrāhē"* ayet-i kerimesini zikrederek Nuh'un gemisine atıfta bulunmuştur.

Yazar tārīḫi *bismi'llāhi mecrāhē* diyüp Rāsim
Bu ḳalyonı şeh-i deryā-dile mes'ūd ide Allāh **1139**
T.30.

…lā yeste'ḫirūn…: *"Her ümmetin bu dünyâda belli bir yaşama süresi vardır. Süreleri dolunca onlar bu süreyi ne geciktirebilirler ne de öne alabilirler"*[80]. Mehmed Râsim Efendi, aşağıdaki beyitte ölümü, *"lā yeste'ḫirūn"* ayetinin sesine kulak vermekle ifade etmiştir.

Gūş-i hūşı ṣavt-ı *lā yeste'ḫirūn*ı gūş idüp
Mürġ-i cānı ḳıldı ol sā'atde pervāz-ı cinān
T.74/2.

… bismi'llāh …: *"Bu mektup Süleyman'dandır. Rahmân ve Rahîm olan*

---

77 Tîn (95), 4.
78 Fecr (89), 28.
79 Hûd (11), 41.
80 A'râf (7), 34; Yûnus (10), 49. Ayrıca bk. Nahl (16), 61.

Allah'ın adıyla"[81]. Râsim Efendi, Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin Efendi'ye ithafen yazdığı tarih kıt'asının aşağıdaki beytinde Neml suresinde geçen "*bismi'llāh"* ayetine telmihte bulunmaktadır.

Hediyye eyledi Rāsim de *bismi'llāh* ile tārīḫ
Yazıldı sūresi Nemliñ Süleymān rūyına elyaḳ **1146**
T.47/5.

3.2. Hadisler

Men benā …: *"Kim (kaya kuşu yuvası kadar bile olsa) bir mescid bina ederse, Allah da ona cennette bir ev bina eder"*[82].

4. DİGER DİNÎ KAVRAMLAR

4.1. İman

"Kalp ile tasdik, dil ile ikrar" şeklinde özetlenen iman, Hz. Peygamber'i, Allah'tan getirdiği kesin olarak bilinen hükümlerde (zarûrât-ı diniye) tasdik etmek ve onun haber verdiği hususlara gönülden inanmaktır[83].

Tasavvufta ise; iman, şeriatın gereklerini yapmakla birlikte Allah'a yönelmek ve masivayı terk etmek şeklinde tanımını bulur. İman aydınlık; küfr ise, zulmettir[84].

Mehmed Râsim Efendi, *Câmi-i Cedîd*'in devasa kubbesini kubbeden ziyade Hakk'ın bir gölgeliğine benzettiği gibi, onu iman nuruyla yanan kandilin hoş, latif fânûsu olarak değerlendirmektedir. Diğer beyitte ise, kelimeyi *"ehl-i îmân" (iman sahipleri)* şeklinde zikretmektedir.

Degildir ḳubbe yāḫūd sāye-bāndır cānib-i Ḥaḳdan
Ya bir fānūs maṭbū'ı sirāc-ı nūr-ı *īmān*ıñ
T.64/3.

İmām-ı milket-i millet ḫaṭīb-i minber-i şevket
Emīr-i farż u sünnet muḳtedāsı ehl-i *īmān*ıñ
T.64/18.

4.2. Küfr

Dine inanmayıp Allah'a ortak koşma anlamına gelen küfr, divan şiirinde genellikle iman ile birlikte anılır. Divan şiirinde iman, sevgilinin yüzünün aydınlığı,

---

81 Neml (27), 30.
82 Aclûnî, **a.g.e.**, c. II, s. 329, hadis no: 2426.
83 Algül v.d., **a.g.e.**, s. 68.
84 Ethem Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yay., Ankara 1997, ss. 394-395.

küfr ise, saçının rengidir. Saç, sevgilinin nurlu yüzünü gizlediği için küfr diye nitelenirken; gece de her şeyi örtmesi yönüyle kâfire benzetilir[85].

Râsim Efendi, Hz. Peygamber'in gelişiyle küfrün ve küfrün sebep olduğu şerlerin ortadan kalktığını şöyle beyan etmektedir:

Sensin ol püşt ü penāh-ı melek ü ins ü peri
Şeyḫ-i kürsī-i hüdā ḫˇāce-i tevḳīʻ es̱eri
Nesḫ idüp ḳalmadı *küfr*üñ s̱ülüs̱-i şūr u şeri
Ḥarf-i ḳaddiñ nuḳaṭ-ı şekden elif gibi biri
Enbiyānıñ güzeli sevgilisi ḫūb u ḫoşı
K.1/III.

4.3. Tevhid

Allah'ın birliğini bilmek ve böyle hükmetmektir. O'nun zatını bütün tasavvurlardan, kusurlardan, hayal ve evhamlarda tecrid etmek[86].

Râsim Efendi, Sultan III. Ahmed'in Eyüp Sultan Camii'ne iki büyük minare yapmakla baki olan tevhid gülşenine iki fidan diktiğini söylemektedir.

İdüp Ḫān Aḥmed Eyyūba iki bālā-menār icād
Nihāl-i gülşen-i *tevḥīd*-i bāḳī eyledi ebnā **1136**
T.17/21.

4.4. Amel Defteri

İslam inancına göre, insanın iyi ve kötü davranışlarının yazıldığı bir defter vardır ki buna *amel defteri* denilmektedir[87].

Mehmed Râsim Efendi, iyiliklerin yazıldığı defter için sade hâliyle *"defter"* kavramını kullanırken; kötülüklerin yazıldığı defteri *"defter-i isyân"* tamlamasıyla anlatmaktadır. O insanların hayırlı işlerinin karşılığını fazlasıyla almasından yanadır.

Çeşme yapdı eyleyüp ʻaṭşānı sīr-āb-ı ṣafā
Ḥaḳ Teʻālā *defter*in ecriyle ide māl-i mal
T.19/2.

Râsim Efendi, Allah'ın kereminin ve bağışlamasının bolluğuna işaret ettiği aşağıdaki beyitte, Yüce Yaratıcı'nın isterse kullarının bütün günahlarını silip onları affedebileceğini dile getirmektedir.

---

85 Ahmet Talat Onay, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay., Ankara 2000, s. 305; Pala, **a.g.e.**, s. 249.
86 Karaman v.d., **a.g.e.**, ss. 659-660.
87 Hâkka (69), 19; Kehf (18), 49.

Ben añladığım baḥr ise zāhid kerem-i Ḥaḳ
Noḳṣān mı bulur *defter-i ʿiṣyānı* silince
G.33/4.

4.5. Farz ve Sünnet

Allah'ın *Kur'ân-ı Kerîm*'de yapılmasını kesin olarak emrettiği hususlara farz[88]; bunun dışında Hz. Peygamber'in söz, fiil ve davranışlarına, sünnet denir[89].

Mehmed Râsim Efendi, Nûruosmâniye Camii'ni yaptıran Sultan III. Osman'ı *"Emīr-i farż u sünnet"* kavramıyla nitelendirmektedir.

İmām-ı milket-i millet ḫaṭīb-i minber-i şevket
Emīr-i *farż u sünnet* muḳtedāsı ehl-i īmānıñ
T.64/18.

Şair, ayrıca sünnet kavramına lihye tarihleri dolayısıyla değinmekte ve sakal bırakan şahısları, Hz. Peygamber'in sünnetini icra etmeleri yönüyle övmektedir.

Ne liḥye çeşm-i bedden ḥıfẓa bir taʿvīẕ-i pākīze
Ne liḥye *sünnet*-i sulṭān-ı kevneyn-i melāik-ḫayl
T.67/3.

4.6. İrşad

Sözlükte doğru yolu göstermek anlamına gelen irşad, dinî bir kavram olarak, dinin gereklerini anlatma ve kişileri buna göre yaşamaya çağırma etkinliğidir[90].

Râsim Efendi, Murad Buharî'nin şeyhi Muhammed Ma'sum'un babasından bahsederken onun irşadla olan ilgisine vurgu yapmaktadır:

Ḫ˘āce Maʿṣūm miyān Muḥammeddir
İbn-i Fārūḳı Aḥmedü'l-*irşād*
T.73/5.

Şair, katı dindarlığıyla bilinen zahidin sevgilinin bal damlayan dudağından etkilenmese bile, onun güzelliğine kayıtsız kalamayacağına dikkat çekmekte ve bunu da irşad olma ile anlatmaktadır:

Zühhādı lebiñ itmez ise pāk-ʿaḳīde
Ya āyet-i ḥüsnüñ görüp *irşād* mı olmaz
G.16/4.

---

88 Karaman v.d., **a.g.e.**, s. 172.
89 Karaman v.d., **a.g.e.**, s. 606.
90 Karaman v.d., **a.g.e.,** s. 320.

4.7. Rıza ve Bağy

Hoşnutluğu ve menuniyeti ifade eden rıza, Allah'ın takdirine boyun eğmek, ondan razı olmaktır[91]. Rızanın zıddı olan bağy ise; kısa tanımıyla haddi aşmaktır[92].

Râsim Efendi, bu kavramları *"rızâ-yı Hak* ve *ehl-i bağy"* şeklinde tamlama hâlinde zikretmektedir. 5 nolu kasidede Ramazan'ın gelişiyle Hakk'ın nurunun tecelli ettiğini ve cihanı bir başka güzelliğin sardığını kaydetmektedir. Ramazan hilâlinin görünmesiyle gökyüzünün eline ateşten bir kılıç aldığını söyleyen şair, haddi aşanların Hakk'ın rızasına boyun eğdiğini şöyle kelimelere dökmektedir:

Sipihr destine bir tīġ-i āteşīn almış
Rıżā-yı Ḥaḳḳa yine ehl-i bağy itmege rām
K.5/4.

4.8. Abid

Cehennemden kurtulmak, cennete girmek için ibadet eden; kurtuluşu ibadet ve taatte gören kişidir[93].

Mehmed Râsim Efendi, eserinde kelimenin çoğulu *ibâd*ı tercih etmiş ve kavramı kullar, ibadet edenler anlamında kullanmıştır.

Olurdı rūz u şeb *nād-ı 'aliyyen* virdini kerrār
*'İbād*ıñ da'veti oldı ḳarīn-i 'ālem-i bālā
T.60/2.

Nām-dāş-ı Ḥabīb-i Rabb-i *'ibād*
Vāṣıl-ı fāżılān Şeyḫ Murād
T.73/1.

4.9. Vaiz

Dini anlatan, dinî öğütler veren vaiz, şairlerin hoşlanmadığı bir kişiliktir. O, dinin kabuğuyla oyalanır. Bu yüzden onun, zahidden farkı yok gibidir[94].

Dinin özüne vâkıf olmayan vaiz, genelde olduğu gibi Râsim Efendi'nin de hoşlanmadığı bir karakterdir. Çünkü; o şekilci tavırlarıyla dikkat çekmekte ve sürekli ehl-i aşkı itham etmektedir.

Bir iki māhir u her meclisinde eksik olmazken
Geçilmez *vā'iẓ*iñ 'uşşāḳ-ı zārı ittihāmından
G.25/3.

---

91 Eraydın, **a.g.e.**, s. 180.
92 Sami, **a.g.e.**, s. 296.
93 Uludağ, **a.g.e.**, ss. 20-21.
94 Pala, **a.g.e.**, ss. 406-407.

4.10. Ölüm

Kur'ân-ı Kerîm'de bahsi geçen ölüm[95], canlıların dünya hayatını terk etmesi ve ebedî bir âleme göçmesidir. Ölüm, yok oluş değil, bilâkis hakikî âleme dönüştür.

Divançe'de bulunan tarih manzumelerinin büyük bir kısmını *tevârîh-i vefeyât (ölüm tarihleri)* oluşturmaktadır. Burada Mehmed Râsim Efendi, tarikat erbâbının, yakınlarının ve sevdiklerinin vefatına tarih düşürmüştür.

Bu manzumelerde ölümü, *şehâdet neş'esine vâsıl olmak (T.70/2.), kabir akşamına nâzil olup nihân olmak (T.74/3), bekâ yolunun niyetlisi olmak (T.75/6.), hâk içre salıp pâyimâl etmek (T.76/1.), zîr-i hâk içre nihân olmak (T.77/2.), vuslat denizinde balık gibi olmak (T.81/7.), hâke koymak (T.82/2.), terk-i sivâ-yı tâm etmek (T.86/1), teveccüh-i Hak eyleyip cânın fedâ etmek (T.88/2), irci'î emrine münkâd olup can atmak (T.88/3), can vermek (K.3/4)* veya *can nakdini vermek (G.5/3)* gibi deyimlerle anlatan Râsim Efendi, Hacı Mehmed Ağa'nın, ecel aslanının pençesine esir oluşunu ve kendisine siyah kâse sunulmasını şu beyitlerle ifade etmektedir:

Şīr-i ecel ṣalınca bir pence nā-gehānī
Tāb-āver olmadı hiç te'sīs bünye-i ten

Bir 'ādet-i ḳadīme sāḳī-i mevt-zehrin
Ṣundı aña da āḫir ol *kāse-i siyeh*den
T.80/3-4.

Ölümü, *"gitdi" (T.88/3.), "göçdi" (T.79), (T.86/3.), "beḳāya göçdi" (T.78.), "cān indi civār-ı raḥmete" (T.86/3), "geldi zamānı ḳıldı nüzūli" (T.69/5)* vb. kavramlarla da anlatan Mehmed Râsim Efendi, Şeyh Murad Buharî'nin vefatını Arapça *"māte"* kelimesiyle zikretmiştir.

***Māte** fi'z-zühdi ḳuṭbü'l-evtād*
Ṭayyebe'l-ḥayyü bihī ḫayra murād **1132**
T.73/15.

"Bād-ı ecel" (T.75/1.), "şarāb-ı ecel" (T.88/3.), "emr-i irci'ī" (T.80/5.), gibi tamlamalar kullanan Mehmed Râsim Efendi, dostu Mehmed Emin Tokadî'nin ölümü için, Arapça *"esedü'l-mevt"* terkibini tercih etmiştir:

***Esedü'l-mevt**i münşibü'ẓ-ẓufri*
Ḳaddese'llāhü sirrahü'l-ebhā
T.83/5.

[95] Bakara (2), 156; Âl-i İmrân (3), 185.

Râsim Efendi, *“Berg-i ‘ömrin ṭaġıdup ṣaldı siyāh-ı ḫāke” (T.77/1.), “Rū-be-rāh-ı cennet-i vuṣlat olup” (T.84/4.), “İrci‘ī emriyle cān indi civār-ı raḥmete” (T.86/3.), “Atdı cān ol nihāl-i bāġ-ı berīn” (T.88/4.)* gibi mısraları da ölüm için kullanmıştır. Şair, İsa Ağa’nın can kuşunun cennete uçuşunu ve Molla Ahmed (ö.1138/1726)’in cennet karşılığında can nakdini verişini şöyle edebîleştirmiştir:

Gūş-i hūşı ṣavt-ı *lā yeste’ḫirūnı* gūş idüp
Mürġ-i cānı ḳıldı ol sā‘atde pervāz-ı cinān
T.74/2.

Līk fehm idüp cihān-ı bī-beḳānıñ ġāyetin
Oldı naḳd-i cān-ile çün ṭālib-i dāru’s-selām
T.76/4.

Eserinde, ölüm temasına geniş yer veren Mehmed Râsim Efendi’nin, bu kavram için seçtiği tabirler, yukarıda sayılanlarla sınırlı değildir. O, Şeyh Murad Buharî’nin vefatını *teslîm-i rûh etme*, Hacı Mehmed Ağa’nın hizmetkârı Hüseyin’in ölümünü *fenâ bulma*, Fâtıma Hanım’ın dünyayı terk edişini *me’vâyı mekan edinme*, Şeyh Nûreddin Sünbülî’nin bu âlemden göçmesini de *râh-yâb-ı nûr-ı Hak olma*, deyimleriyle anlatmaktadır:

Anda *teslīm-i rūḥ idüp* oldı
Medfen-i feyżi buḳ‘a-i dāmād
T.73/11.

Cihāndan ḳaṭ‘ idüp bīḫ-i hayātın
Fenā buldı vücūdı berg ü bārı
T.75/2.

Fāṭıma Ḫānıma *me’vāyı idüp Bārīcā*
Eyleye cilve-gehin gülşen-i ḳurb-ı ikrām **1139**
T.77/4.

Didi Rāsim bendesi giryān olup tārīḫini
Oldı Nūre’d-dīn Efendim *rāh-yāb-ı nūr-ı Ḥaḳ* **1160**
T.85.

4.11. Kabir

Kabir, insanın ölümden sonraki ilk durağıdır. Genel anlamda İslam’da ölü mekânlarını ifade eden bu kavram; burada bulunan kişilere, konumuna, ait olduğu topluma vb. hususlara bağlı olarak farklı adlarla anılagelmiştir. Meselâ uyunacak yer, ebedî istirahatgâh anlamında merkad; fizikî özelliklerine göre kabir; şehitlik manasında meşhed; ölünün gömülmesi için kullanılan defin kelimesinden yola

çıkılarak medfen; cennetten bir bahçe olarak tasavvur edilmesinden hareketle ravza isimlerini almıştır[96].

Mehmed Râsim Efendi, yukarıda işaret edildiği gibi bu kavramı, kişilere göre farklı adlarla anmıştır. Ebû Eyyûb el-Ensarî'nin kabri için *merkad* kavramını tercih eden şair, bu kabrin cennetten gelmiş güzel ve hoş bir kıt'a olduğunu iddia etmekte; pak toprağının da cennetteki hûrilerin gözlerindeki sürmeden geldiğine inanmaktadır:

Ne merḳad devḥa-i cennetden olmış ḳıṭ'a-i ra'nā
Ne merḳad ḫāḳ-i pāki tūtiyā-yı dīde-i ḥūrā
T.17/14.

Mehmed Râsim Efendi, kendisiyle aynı tarikata mensub olan ve bir zamanlar sohbetlerinde bulunduğunu söylediği Nakşibendî şeyhlerinden Murad Buharî'nin kabrine *medfen* demeyi uygun görmüştür:

Anda *teslīm-i rūḥ idüp* oldı
Medfen-i feyżi buḳ'a-i dāmād
T.73/11.

Şairin, Nakşibendî meşâyıhından Mehmed Emin Tokadî'nin vefatına biri Arapça, diğeri Türkçe olmak üzere iki tarih manzumesiyle tarih düşürdüğü daha önce söylenmişti. Râsim Efendi, Arapça kıt'ada Tokadî'nin mezarı için *kabir* kavramını tasarruf ederken; Türkçe manzumede onun kabrini *ravza* kelimesiyle anlatmaktadır:

Rāsimün yestemiddü bi't-tārīḫ
Ḳabruhū ḳaṣru cennetin ebedā **1158**
T.83/6.

Şeyḫ Toḳatī emīnü'l-mürşidīn
Ravża-i ẕātın idüp Ḥaḳ fāyiḥa
T.84/1.

5. MEZHEPLER VE DİNÎ MEKÂNLAR

5.1. Mezhepler

5.1.1. Ehl-i Sünnet

Hz. Peygamber'i ve sahabeyi örnek alan, hayatına ona göre yön veren topluluğa denir. Genelde *Sünnîlik* olarak bilinen bu grup, sünnete bağlı olduğu ve cemaat ruhundan ayrılmadığı için *Ehl-i Sünnet ve'l-Cemaat* adıyla da anılmaktadır[97].

---

96 Hakkı Önkal, *"İslam'da Ölü Mekânları (Sosyo-Kültürel Bir Değerlendirme)"*, **Konya Kitabı X**, Konya Tic. Odası, Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayı, Konya 2007, s. 490.
97 Yusuf Şevki Yavuz, *"Ehl-i Sünnet"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994, s. 525.

İfadelerinden Sünnî olduğu anlaşılan Mehmed Râsim Efendi, *Divançe*'sinde İran fetihleriyle ehl-i sünnetin güç kazandığını ve kendisinin bundan memnuniyet duyduğunu belirtmektedir. Şair, ayrıca Eyüp Sultan Camii'nin minarelerini yenileyen Sultan III. Ahmed'i devletin koruyucusu, adalet güneşi ve ehl-i sünnet'in sığınağı şeklinde övmektedir.

Sipihr-i salṭanat mihr-i 'adālet ḥāmi-i devlet
Melāẕ-i *ehl-i sünnet* pādişāh-ı muḥterem ḥaḳḳā
T.17/3.

5.1.2. Şia

Kur'ân-ı Kerîm'in çeşitli yerlerinde geçen *Şia* kavramı[98], Arapça olup fırka, bölük, taraftar, bir kimseye uyan ve yardımcı olan anlamına gelmektedir. *Şia*, Hz. Peygamber'in vefatından sonra imametin Hz. Ali ve evlatlarına ait bir hak olduğunu iddia eden, birbirlerinden farklı mezheplerin müşterek adıdır[99].

Mehmed Râsim Efendi, bu mezhep yahut grupları, Sultan III. Ahmed'in İran seferleri üzerine kaleme aldığı tarih kıt'alarında değişik adlarla zikretmektedir. Bunlar şu şekildedir: *Şia, Râfizî, Kızılbaş, sürh-ser, mezheb-i bâtıl, ehl-i şer, kâfir, mel'ûn, kavm-i bed, kavm-i bed-fercâm vb.*

Alup dār u diyārın Rāfiżī'niñ mużmaḥil oldı
Zamān-ı devlet-i 'adlinde böyle *meẕheb-i bāṭıl*
T.31/5.
Bir ġazā itdi ki oldı Çār-yāriñ rūḥı şād
Ḳırdı el-ḥaḳ *Rāfiżī* didikleri *ḳavm-i bedi*
T.26/6.

III. Ahmed'in Râfizîler'e daha önce hiç görülmemiş ve bundan sonra da görülmeyecek bir şekilde kılıç çektiğini söyleyen şair, İslam'ın kuvvetli ve kahreden kılıcıyla yere serilen Kızılbaş'ın kızıla boyanmış bir halde kan selinde boğulduğunu şöyle beyan etmektedir:

Bir ḳılıç çaldı Ḳızılbaş 'askerine şimdi kim
Görmedi bir demde bu ḳahr u celāli *sürẖ-ser*
T.24/5.
*Ḳızılbaş*ı ser-ā-ser ġarḳa-i seylāb-ı ḫūn itdi
Olup yāver bu demde seyf-i ḳahr u ḳuvvet-i İslām
T.22/4.

---

98 En'âm (6), 65, 159; Hicr (15), 10; Meryem (19), 69; Kasas (28), 4, 15; Rûm (30), 32; Sebe (34), 54; Saffât (37), 83; Kamer (54), 51.

99 Bilgi için bk. Muhammed Ebû Zehra, **İslam'da Siyasî ve İtikadî Mezhepler Tarihi,** (çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin) Hisar Yayınevi, İstanbul 1983, ss. 39-41.

Râsim Efendi, III. Ahmed'in *halife-i güzin*e söven kafirleri kılıçtan geçirerek *çâr-yâr*i şad ettiğini ve bu hadisenin ehl-i sünnete güç kazandırdığını düşünmektedir. *Mel'ûn* ve *kavm-i bed-fercâm* dediği yersiz, yurtsuz kalan bu topluluğun da adeta çölde başıboş köpekler gibi dolaşmaya başladığını söylemektedir:

Ḳırdı şeyḫayn-ı güzi̇̄ne sebb iden *kāfir*leri
Çār-yārı şād idüp erbāb-ı sünnet buldı fer
T.24/6.

Açıḳda ḳaldı *mel'ūn* tārik-i dār u diyār oldı
Kilāb-āsā olup ṣaḥrā-neverd ol *ḳavm-i bed-fercām*
T.22/5.

Görüldüğü gibi; Râsim Efendi, *Şiiler*'i ağır sıfatlarla vasıflandırmakta, onların yenilgisiyle *halife-i güzîn*in intikamının alındığını ifade etmektedir. Kendisi de durumdan hoşnut bir şekilde Allah'a şükretmektedir: Bütün bunlardan Mehmed Râsim Efendi'nin koyu bir *ehl-i sünnet* taraftarı olduğu yargısına varılabilir.

5.2. Dinî Mekânlar

5.2.1. Kâbe

Allah'ın evi, Müslümanların kıblesi diye tavsif edilen Kâbe, İslam dini için büyük önemi olan bir mekândır. Sufilere göre; iki türlü Kâbe vardır. Biri Hz. İbrahim tarafından yapılan maddî Kâbe, diğeri Allah tarafından inşa edilen insan kalbidir[100].

Mehmed Râsim Efendi, Kâbe için *"beyt-i Rahmân", "beyt-i dil-i İbrâhim", "hâne-i dil-rübâ-yı İbrâhim"* ibarelerini kullanmaktadır.

Râsim Efendi, aşağıdaki mısra ve beyitte *Kâbe-gönül* ilişkisine değinmekte ve (Kâbe'yi Hz. İbrahim'in inşa etmesine de telmihte bulunarak) İbrahim ismindeki şahsın gönlünün *Kâbe* gibi nurlanmasını temenni etmektedir.

Beyt-i dil-i İbrāhi̇̄m *Ka'be* gibi bula nūr **1143**
T.42.

Benvi̇̄s be-dergāheş tāri̇̄ḫ u du'ā Rāsim
Çün *Ka'be* münevver-bād beyt-i dil-i İbrāhim**1160**
T.55.

Râsim Efendi, yine İbrahim adındaki zatın bir ev yapmasına veya onarmasına tarih düşürmüş; bu tarih kıt'asında müşârun ileyhin evini *"meṭāf-ı ma'ārif"* ifadesiyle *Kâbe*'ye benzetmiştir.

100 Cebecioğlu, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, s. 331.

Resm-i tebrīk-i ḫānesin Rāsim
Çün edā eyledim o dem didim

Bu meṭāf-ı ma‘ārifi ḳıldıñ
Ka‘be gūyā idüp ne ḫoş termīm

Ṭāḳ-ı dergāhına yazıñ tārīḫ
Ḫāne-i dil-rübā-yı İbrāhīm **1158**
T.54.

Şair, tezimizde çokça zikredilen Nûruosmâniye Camii'ni övme sadedinde, caminin altın alemli büyük kubbesinden söz etmekte; bu yönüyle kubbenin *Kâbe* civarında bulunan ve tarihî önemi haiz Nur dağı gibi olduğunu dile getirmektedir.

Ziyāret eyleyenler zer-‘alemli ḳubbesin dirler
Cebeldir nūr-ı şöhret hem civārı *beyt-i Raḥmān*ıñ
T.64/2.

5.2.1.1. Zemzem

Mekke'de, Kâbe'nin doğusunda bulunan ve kutsal kabul edilen suyun adıdır. Hz. Hacer'in, Safa ile Merve tepesi arasında su bulabilmek amacıyla koştuğu sırada; bir rivayete göre, Cebrâil'in yeri kazması; bir rivayete göre de, Hz. İsmail'in ayağını yere vurması sonucu ortaya çıkmıştır[101].

Mehmed Râsim Efendi, zemzemi tek bir beyitte zikretmektedir.

Aḥsen-i vechiyle Ḥaḳ şūyīde-i *zemzem* idüp
Ka‘betü'l-āmāl-i ‘irfān olup ola pāyidār
T.57/4.

5.2.2. Cami-i Şerifler

5.2.2.1. Eyüp Sultan Camii

İstanbul'un Eyüp semtinde Haliç kıyısında bulunmaktadır. Hz. Peygamber'in mihmandarı Ebû Eyyûb el-Ensarî'nin ismini taşıması ve kabrini ihtiva etmesi bakımından cami olmanın ötesinde kutsal bir ziyaret yeridir. Fatih Sultan Mehmed zamanında 862(1458) yılında yapılan cami çeşitli zamanlarda tamirat görmüştür[102].

Caminin minarelerinin 1136(1724) senesinde Sultan III. Ahmed'in emriyle yenilendiği, kısa olan minarelerin yerine daha uzunlarının yapıldığı Mehmed Râsim Efendi'nin eserinde kayıtlıdır.

[101] Pala, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, s. 424.
[102] Bilgi için bk. Mehmet Nami Haskan, **Eyüpsultan Tarihi**, Eyüpsultan Vakfı Yay., İstanbul 1996.

İdüp H̬ān Aḥmed Eyyūba *iki bālā-menār icād*
Nihāl-i gülşen-i tevḥīd-i bāḳī eyledi ebnā **1136**
T.17/21.

Yeni minareleri *baki tevhid gülşeninin fidanı* ifadesiyle medh ü sena eden şair, onları *güzel bir beytin vezinli iki mısraı*na benzetmekte, Eyüp Sultan'ın türbesini de *bu beytin mazmunu* olarak görmektedir (T.17/13).

Râsim Efendi, ayrıca bu minarelerin *ezân-ı Muhammedî* vasıtasıyla Hakk'ı ikrar, Hz. Peygamber'i tasdik ettiğini söylemektedir. Hz. Peygamber için *zât-ı Ahmed* ifadesinin kullanıldığı beyitte, aynı zamanda minarelerin Sultan Ahmed'in bu icraatına şahitlik ettiği dile getirilmektedir:

Bu iki şāhid-i 'ādildir el-ḥaḳ dīn-i Mevlāda
K'ider iḳrār-ı Ḥaḳ taṣdīḳ-i ẕāt-ı Aḥmedi icrā
T.17/12.

5.2.2.2. Nûruosmâniye Camii

Osmanlı mimarisinde Avrupaî üslûbun kendini kuvvetle gösterdiği ilk büyük eser olma hüviyetini taşır. I. Mahmud tarafından 1162(1748)'de inşasına başlanan cami, Sultan III. Osman zamanında 1169(1755) yılında Nûruosmâniye adıyla tamamlanmıştır. Mimarı, Mustafa Ağa, yardımcısı Simon Kalfa (Mimar Simeon)'dır.

Dış avlusunun iki kapısından biri Kapalıçarşı'ya diğeri Çemberlitaş'a açılan caminin önemli özelliği olarak, şadırvanının olmayıp önde ve arkada abdestliğinin bulunması ve mihrabının çıkıntılı oluşu söylenebilir. Çok fazla süslemesi olmayan caminin millî unsuru konumundaki yazıları ise, Hattat Râsim Efendi'yle birlikte Hattat Abdülhalim, Müzehhip Ali, Mehmet Refi Efendi'lere aittir[103].

Râsim Efendi, *Divançe*'de bu camiden *"Câmi-i Cedîd"* diye söz etmektedir. Caminin 1169(1755)'de tamamlanması üzerine üç adet tarih manzumesi (T.64-66) kaleme almıştır. Bunların bilhassa birincisinden eserin büyük bir kubbesinin ve dikili taşı hayran bırakan iki bâlâ minaresinin bulunduğu; caminin inşaatının Rebîü'l-evvel ayında tamamlandığı ve ilk namazın Cuma günü kılındığı anlaşılmaktadır. Râsim Efendi'nin de bu cami için bir hüsn-i hat meşk ettiği şu beyitte ifade edilmektedir:

Dah̬i bir āyet-i Ḳur'ānı da ol h̬ayru'l-ebvāba
Yazıp h̬ādim yazıldım dergehinde dār-ı 'ulyānıñ
T.64/34.

[103] Aslanapa, **Türk Sanatı**, ss. 276-277.

Mehmed Râsim Efendi'nin *Divançe*'sinde yine İstanbul'da bulunan Bayezid Câmii ile Süleymaniye Camii de zikredilmektedir. Ancak bunlar, kendisinden bahsedilmekten ziyade buralarda görev yapanları anlatmak maksadıyla anılmıştır. Bayezid Camii'nin sabık kâtibi, Süleymaniye vaizi gibi. Dolayısıyla bu camiler hakkında malûmat verme gereği görülmemiştir.

B. TASAVVUFÎ UNSURLAR

1. TASAVVUFÎ ŞAHSİYETLER

1.1. İbrahim Edhem

Asıl adı İbrahim b. Edhem (ö.161/778) olmakla birlikte İbrahim Edhem diye şöhret bulmuştur. Rivayete göre; bir gün av niyetiyle tavşanın peşinde koşarken üç defa "*ey İbrahim Edhem! Seni bunun için mi yarattık?"* denildiğini duyar. Bunun üzerine kaftan ve tacını yolda rastladığı bir çobana vererek onun kepeneğini hırka edinir; tasavvuf yoluna girer[104]. İbrahim Edhem, edebiyatta daha çok dervişliği sultanlığa tercih edişi ve menkabeleriyle ele alınır[105].

Sultan III. Ahmed'i hem cihanın *şehen-şâh*ı *(padişahlar padişahı)* hem de yoksulların *dil-nüvâz*ı *(gönül okşayan)* diyerek öven Râsim Efendi, sultanlığı bırakıp dervişliğe soyunan İbrahim Edhem'in (bu iki unsuru birleştiremediği için) padişahın karşısında aciz kaldığını iddia etmektedir.

Şehen-şāh-ı cihāndır hem gedānıñ dil-nüvāzıdır
Bunuñ cem'inde 'āciz oldı bī-şek İbn-i Edhem de
T.38/2.

1.2. Dede Ömer Rûşenî

Asıl adı Ömer, lakabı Dede'dir. Aydın ilinde 820(1417) tarihinde dünyaya gelen Dede Ömer Rûşenî (ö.892/1487), şiirlerinde kullandığı *Rûşenî* mahlasıyla tanınır. Zahirî ilimleri öğrenmek maksadıyla Bursa'ya gitmiş, ancak buradaki hayatını zevk ve eğlenceyle geçirmiştir. Rûşenî, manevî olgunluğa erişmek için Karaman'da irşad görevinde bulunan ağabeyinin yanına giderek tasavvufa yönelmiştir. Daha sonra Bakü'ye gitmiş, Halvetiyye tarikatinin pîr-i sânîsi kabul

104 Eraydın, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, s. 64.
105 Pala, **a.g.e.**, s. 122.

edilen Yahya Şirvanî (ö.868/1464)'ye intisab etmiştir. Sülûkunu tamamlayarak Şirvanî'nin halifesi olmuş ve Anadolu'da irşadla görevlendirilmiştir[106].

Halvetîliğin dört ana kolundan biri olan Rûşenîliğe mensubiyeti isminden de anlaşılan Dede Ömer Rûşenî'nin:

"Çün ṭoġup ṭutdı cihān yüzini ḥüsnüñ güneşi
Kim ola sevmeye bu vech-ile sen māh-veşi"

matlalı na't-i şerifi edebiyat âleminde itibar görmüş, mütekerrir defa tahmis ve taştir edilmiştir[107]. Söz konusu na't, Râsim Efendi'nin de beğeni ve takdirini kazanmış olmalı ki, şair, na't-i şerifi hüsn-i hat terimlerini kullanarak taştir etmiştir. Tamamı tenkitli metin kısmında mevcut olan manzumenin son bendi şu şekildedir:

Ve'd-Ḍuḥā virdiñe *ve'l-Leyl* oḳurum sünbüliñe
Edhem-i ḫāme muṣallī olamaz düldüliñe
Çün ṣarīriyle süheyl urdı da girdi yolıña
Na'tiñi ḳıl ketebe iẕni bu Rāsim ḳulıña
Rūşenī virdi budur külle *ġadātin ve 'aşī*
K.1/VIII.

Mehmed Râsim Efendi'nin eserinde, bu iki şahıs dışında efsaneleşmiş yahut tasavvufî edebiyatın konusu olmuş tasavvufî şahsiyet bulunmamaktadır.

2. TASAVVUFÎ TİPLER

Mehmed Râsim Efendi, dergâh veya tekkede lider konumunda olan *pîr, şeyh, mürşid, hâce, arif, vasıl, fazıl, kâmil, rehber* gibi tasavvufî tipleri genel itibariyle belli şahıslar için kullanmıştır. Bunlar: Şeyh Tatar Ahmed Efendi, Mehmed Emin Tokadî, Şeyh Murad Buharî, Kız Ahmed Efendi, Süleymaniye vaizi İsa Mahvî gibi vefatına tarih düşürülen tarikat büyükleridir. Bununla birlikte kavramların yeri geldikçe farklı şahıs ve öğelere alem olduğu görülecektir.

2.1. Pîr

Kelime olarak ihtiyar, üstad, mütehassıs ve işin ehli gibi anlamları olan *pîr*, tasavvufta, bir tarikatın kurucusu veya kaidelerini koyan şahsı ifade eder[108].

---

[106] Vassâf, **Sefîne-i Evliyâ**, c. III, s. 141; Eraydın, **ag.e.**, s. 394. Dede Ömer Rûşenî hakkında geniş bilgi için bk. Semra Aydemir (Tunç), **Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkîdli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya, 1990.
[107] Bilgi için bk. Vassâf, **a.g.e.**, c. III, ss. 143-147.
[108] Sami, **Kâmûs-ı Türkî**, ss. 365-366; Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 579.

Mehmed Râsim Efendi, pîrin yaşlı oluşuna ve tecrübesine vurgu yapmaktadır. Didaktik tarzda yazdığı bir gazelin aşağıdaki beytinde beli bükülmüş bir pîre yakın olunması gerektiğini söylemektedir. Çünkü ona göre; insanlara yardımcı olup, onların manevî anlamda mesafe kat etmesine ve ilerlemesine vesile olacak kişi tecrübeli pîrdir.

Bir ḳad-ḫamīde *pīr*e ḳarīn ol ki tīre tīz
Ḳaṭ'-ı menāzil itdiren eski kepādedir
G.7/3.

Mehmed Râsim, eserinde Şeyh Murad Buharî'nin sobetlerinde bulunduğunu ve ondan murad aldığını kaydetmektedir (T.73/12). Aslen Kâbilli olan Şeyh Murad Buharî'yi muhtemelen Müceddidîliğin İstanbul'daki ilk postnişini olmasından dolayı *pîr* diye anmaktadır:

Aṣlı Kābilden idi ol *pīr*i
Nisbet-i ḫ˅ācegān idüp ābād
T.73/3.

Râsim Efendi'nin, Nakşibendî şeyhlerinden Mehmed Emin Tokadî'ye ilgi ve yakınlığı malûmdur. Şair, vefatına yazdığı Türkçe tarih kıt'asında dostunu *vuslat dergâhının fatihi* ve *pîr* sözleriyle yâd etmektedir:

Fātiḥ-i der-gāh-ı vuṣlat *pīr* idi
Geldi tārīḫinde lafẓ-ı fātiḥa
T.84/5.

2.2. Şeyh

Bir tekke veya zaviyede talipleri irşad etme ehliyet ve liyâkatine sahip olan, onlara rehberlik eden kişiye denir. Şeyh-i talim (tasavvufî konularda bilgi veren), şeyh-i sohbet (hâl ve hareketleriyle örnek olan) ve şeyh-i terbiye (terbiye eden ve yetiştiren) olmak üzere üç türlü şeyh vardır[109].

Mehmed Râsim, eserinde Ahmedî bir tabiatı bulunan Tatarî Ahmed Efendi ile *"emīnü'l-mürşidīn"* (T.84/1) dediği ve feyzini ön plana çıkardığı Mehmed Emin Tokadî gibi Nakşibendî büyüklerini *şeyh* kavramıyla vasıflandırmaktadır.

Şeyḫ Aḥmed Efendi ya'ni kim
Aḥmedī-ḫulḳ u naḳş-bend-i sükūt
T.81/1.

Ṣāḥibü'n-nevbeti emīnü'l-Ḥaḳ
Şeyḫü feyżin Muḥammedü mecdā
T.83/1.

[109] Uludağ, **a.g.e.**, s. 334; Eraydın, **a.g.e.**, ss. 116-117.

Mehmed Râsim Efendi, masivayı terk edişini vurguladığı Halvetî Kız Ahmed Efendi'den de *şeyh* diye bahseder. Şair, Şam'da vefat ettiğini söylediği Süleymaniye vaizi İsa Mahvî için ise,*"şeyḫ-i ekber"* kavramını kullanmaktadır.

Allāh Allāh diyerek terk-i sivāyı tām idüp
Oldı *Şeyḫ* Aḥmed Efendi 'āzim-i dār-ı ebed
T.86/1.

Vardı Dımışḳa riḥlet idince
Şeyḫ-i ekber itdi pes der-kemendi
T.69/3.

Hz. Peygamber'i *"şeyḫ-i kürsī-i hüdā" (hidayet kürsüsünün şeyhi) (K.1/3)* tabiriyle öven şairin, ilgili kavramı tabiat unsurları için tercih ettiği de vakidir. Mehmed Râsim, 7 nolu kasidede *(şitâiyye), şeyh* kavramını bu şekilde kullanmıştır.

Vaḳār ile oturup ḫān-ḳāh-ı bāġ içre
Hezāra gülşeni *şeyḫ*in çınār ider taḳlīd
K.7/2

Bu demde eyleyüp efsūn-ı *şeyḫ*-i bād-ı şimāl
Çemende süseniñ itdi zebānını ta'ḳīd
K.7/4

2.3. Mürşid

Doğru yolu gösteren, irşad eden, uyaran, rehber, delil, kılavuz gibi anlamları bulunan *mürşid* kâmil olmayabilir. Fakat mürşidin en makbulü, hem *kâmil (kendisi olgun)*, hem de *mükemmil (başkalarını olgunlaştıran)* olanıdır[110].

"Mürşid merdiven gibidir, başkaları ona basa basa yükselir; mum gibidir, kendisi yanar ama çevresindekileri aydınlatır"[111].

Daha önce Mehmed Râsim Efendi'nin Tatar Ahmed Efendi'den el aldığı söylenmişti. Şair, şeyhinin aslen Tatar, mesleğinin de ahrarlık olduğunu belirttiği beyitte Tatar Ahmed Efendi'yi *"mürşid-i pür-ḳūt"* ifadesiyle yâd etmktedir.

Aṣlı Tatar u meslegi aḥrār
Rāh-ı āzāde *mürşid*-i pür-ḳūt
T.81/2.

Mehmed Râsim Efendi, Mehmed Emin Tokadî'nin vefatına birisi Arapça, diğeri Türkçe olmak üzere iki manzumeyle tarih düşürmüştür. Bunların birincisinde Tokadî'den *"Mürşidü'ṭ-ṭavrı Naḳşibendiyyün"* diye bahsederken diğerinde onun için *mürşidlerin emini* ibaresini kullanmaktadır.

---

110 Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 527.
111 Uludağ, **a.g.e.**, s. 263.

Mürşidü't-ṭavrı Naḳşibendiyyün
Fāżılun kāmilün hüve'l-etḳā
T.83/2.

Şeyḫ Toḳatī emīnü'l-*mürşidī*n
Ravża-i ẕātın idüp Ḥaḳ fāyiḥa
T.84/1.

2.4. Hâce

Efendi, hoca anlamına gelen kelime tasavvufta şeyh, mürşid karşılığında kullanılır. Özellikle ilk Nakşî şeyhleri seyyid, efendi ve şeyh gibi kavramlar yerine *hâce* unvanıyla anılır[112].

Mehmed Râsim Efendi, bu tanıma uygun olarak *hâce* kelimesini Nakşî şeyhleri Muhammed Ma'sum Efendi (ö.1079/1668), Yekdest Ahmed Efendi (ö.1119/1707) ve Tatar Ahmed Efendi için kullanmıştır. Bilindiği üzere Tatar Ahmed Efendi, Mehmed Râsim Efendi'nin şeyhidir. Yekdest Ahmed Efendi, Tatar Ahmed Efendi'nin; Muhammed Ma'sum Efendi de Yekdest Ahmed Efendi'nin şeyhidir. Muhammed Ma'sum aynı zamanda Râsim Efendi'nin sohbetlerine katılıp feyz aldığı Şeyh Murad Buharî'nin şeyhidir.

Ḫ˘āce Ma'ṣūm miyān Muḥammeddir
İbn-i Fārūḳı Aḥmedü'l-irşād
T.73/5.

Ḫ˘āce Yekdestden almış idi eli
Ola sırrı müeyyed-i melekūt
T.81/3.

Ḫ˘āce Aḥmed Efendiye her dem
Cilve-gāh ola kürsi-i lāhūt
T.81/10.

Mehmed Râsim Efendi, bazen kelimenin çoğulu *hâce-gân*ı kullanmıştır. Uludağ, *hâce* kavramının çoğulu olan *hâce-gân*ı *"Abdülhalik Gucdüvânî'ye nisbet edilen tarikat"*[113] olarak tanımlamaktadır. Mehmed Râsim, kelimeyi *nisbet-i hâce-gân* şeklinde Nakşîbendi meşâyıhından Murad Buharî ve Tatar Ahmed Efendi'ye bağlananları ifade maksadıyla kullanmıştır.

Aṣlı Kābilden idi ol pīri
Nisbet-i *ḫ˘āce-gān* idüp ābād
T.73/3.

---

[112] Uludağ, **a.g.e.**, s. 151.
[113] Uludağ, **a.g.e.**, s. 151.

Nisbet-i *ḫ̮ˇāce-gān* ile bu faḳīr
Andan olmışdı kām-yāb-ı s̱übūt
T.81/4.

Şairin *hâce* kavramını *"ḫ̮ˇāce-i ḥüsn"* şeklinde mecaz olarak tasarruf ettiği de görülmektredir. Aşağıdaki beyitte sevgili, güzelliğiyle âşıklarını eteğine doladığı için *hâce*ye benzetilmektedir.

Döküp naḳd-i sirişkin pāyine ol *ḫ̮ˇāce-i ḥüsn*üñ
Ḫ̮arīdār-ı metā'-ı vaṣlını naḫ̮vet-fürūş eyler
G.10/2.

2.5. Arif

Allah'ın zatını, sıfatlarını, isimlerini ve fiillerini müşahede eden kimsedir. Keşf ve müşahede yoluyla, yani manevî ve ruhî tecrübelerle Allah hakkında zevkî ve vecdî bilgilere sahip olan kişidir[114].

Mehmed Râsim Efendi, Sivasî şeyhlerinden olan İsa Mahvî Efendi için *ârif-i hucendî* tamlamasını, yakın arkadaşı Mehmed Emin Tokadî için de yalın olarak *ârif* kelimesini kullanmıştır.

Mihr-i kemāliñ çün jāle Maḫ̮vī
Şemsi ṭarīḳat *'ārif-i* ḫ̮ucendī
T.69/1.

Ḫ̮ˇāce-gānıñ kāmili *'ārif* idi
Sālike rehber idi bī-nāyiḫ̮a
T.84/3.

2.6. Vasıl

Kelime anlamı *ulaşan* olup, tasavvufî manada daha çok *vasıl-ı Hak* deyimi kullanılır[115]. *Vasıl-ı Hak,* manevî sülûk yollarından biriyle makamları geçerek ihsan mertebesine varan ve gerçek sevgiliye ulaşan erenleri ifade eder[116].

Mehmed Râsim Efendi, Şeyh Murad Buharî'nin vefatı üzerine kaleme aldığı kıt'anın aşağıdaki beytinde şeyhi, *fâzılların vâsılı* tamlamasıyla zikretmektedir:

Nām-dāş-ı Ḥabīb-i Rabb-i 'ibād
Vāṣıl-ı fāżılān Şeyḫ̮ Murād
T.73/1.

114 Uludağ, **a.g.e.**, s. 44; Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 117.
115 Uludağ, **a.g.e.**, s. 374.
116 Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 748.

Râsim Efendi, aşağıdaki beyitte *vasıl* kavramını tasavvufâ mânâdan ziyade sözlük anlamıyla kullanmıştır. Buradaki *vasıl* kelimesi, Sultan III. Ahmed'in rütbe, ilim ve olgunluktaki yüceliğini anlatmaya yöneliktir:

Tevārīḫ āşināyan söylesün şāhān-ı eslāfı
Bu rütbe-dāniş ü 'ilm ü kemāle var mıdır vāṣıl
T.16/5.

2.7. Rehber

Kılavuz ve yol gösterici anlamına gelen rehber, bir şeyhe intisab edecek olan kişiyi, şeyhin huzuruna götüren kişidir. Rehber, Mevlevîler'de tarikatçı (ser-tarik) iken diğer tarikatlarda aşçıbaşıdır[117].

Mehmed Râsim Efendi, kendisi ile aynı tarikata mensub olan Mehmed Emin Tokadî'nin hiçbir karşılık beklemeden salike rehberlik yaptığını söylemektedir:

Ḫ˘āce-gānıñ kāmili 'ārif idi
Sālike *rehber* idi bī-nāyiḥa
T.84/3.

2.8. Fazıl

Güzel ahlâk ve hasenatla bezenmiş, ilim ve irfanla emsaline tefevvuk etmiş olan fazilet sahibi kişidir[118].

Mehmed Râsim Efendi, bazı manzumelerinde yakın arkadaşı ve meslektaşı Mehmed Emin Tokadî'yi çeşitli tasavvufî tiplerle anmaktadır. Bu tasavvufî tiplerden birisi de arkadaşının vefatı üzerine yazdığı Arapça tarih kıt'asında onu övmek için kullandığı *fâzılun* kelimesidir.

Mürşidü't-ṭavrı Naḳşibendiyyün
Fāżılun kāmilün hüve'l-etḳā
T.83/2.

2.9. Kâmil

Kemale ermiş, mükemmel, ilm ü hüner ve güzel ahlâk kesb etmiş kişidir[119]. Tasavvufta genelde insan-ı kâmil kavramı kullanılmaktadır.

Yakın arkadaşı Mehmed Emin Tokadî'yi *hâce-gânın kâmili (T.84/3)* ve Arapça *kâmilün (T.83/2)* kavramlarıyla yâd eden Mehmed Râsim Efendi, yukarıda söylenenlerin paralelinde *kâmil*i olgun, hükmü geçen bir zat olarak görmekte;

117 Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 590.
118 Sami, **a.g.e.**, s. 978.
119 Sami, **a.g.e.**, s. 1140.

kendisinin anlam veremediği şeyleri onun bildiğini düşünmektedir.

Bu ḥāli nuṭḳına ḥaḳ eyleyüp taḫṣīṣ bir ẕātıñ
Bu te' s̱īr-i celī bir *kāmil*iñ ḥükminde pinhāndır
K.4/10.

Râsim Efendi'nin kâmil insanı anlatmak için *kemal erbabı* tamlamasını kullandığı da vakidir. Şair, bu ibarenin geçtiği beyitte *kemal erbabı*nın gerektiğinde Hakk'ın feyzinden yardım istemesinin mümkün olduğunu dile getirmiştir.

Ne ġam i'rāż idüp nev-devletān olsa hüner düşmez
Kemāl erbābı feyż-i Ḥaḳdan istimdād kābildir
G.11/3.

Râsim Efendi'nin tasavvuftaki kullanımdan farklı olarak *kâmil* kelimesini, kuvvet, iktidar, nüfuz anlamında kullandığı da görülmektedir. Nitekim aşağıdaki bendde Hz. Peygamber'i karşısına alanın ne kadar güçlü olursa olsun sonunda takatsiz kalacağını söylemektedir.

Üzilür 'ırḳ-ı Ebū Cehl gibi ebter olur
Kesilüp feyż-i teraḳḳī mütenezzil-ter olur
Ehl-i da'vā ne ḳadar *kāmil* ise bī-fer olur
Sā'id-i meşḳi ḳavī olsa daḫi ḳışmer olur
Sen Ebu'l-Ḳasım ile her kim iderse güreşi
K.1/VII.

2.10. Talib

İsteyen, hevesli olan, matlubunu bulmak ve muradına ermek için araştıran kişidir. Tasavvufta *talib*den kasıt, *talib-i Hak* veya *talib-i tarik-i Hak*'tır[120].

Şair, Şeyh Murad Buharî'yi övme sadedinde onun İmam-ı Rabbanî'nin oğlu Muhammed Ma'sum Efendi'den el aldığını belirtmektedir. İlgili manzumenin bir beytinde her ikisinin de (İmam-ı Rabbanî ve oğlu Muhammed Ma'sum) feyz menbaı olduğunu ve talibi dil-şad (gönlü hoş, sevinmiş) eylediklerini söylemektedir.

Menba'-ı feyż idi ikisi de
İder āṡārı *ṭālib*i dil-şād
T.73/7.

Râsim Efendi, Molla Ahmed'in vefatı üzerine yazdığı tarih kıt'asında bekâsı olmayan dünyanın fâniliğini anladığını, can nakdi karşılığında ebedî cennetin talibi olduğunu şu ifadesiyle edebîleştirmiştir:

120 Uludağ, **a.g.e.**, s. 342.

Lī̇k fehm idüp cihān-ı bī̇-beḳānıñ ġāyetin
Oldı naḳd-i cān-ile çün *ṭālib*-i dāru's-selām
T.76/4.

Râsim Efendi, *talib*i tasavvufî anlamın dışında da kullanmıştır. Şair, Sultan III. Ahmed'in hattatlığını medh ettiği 16 nolu tarih kıt'asında ilim *talib*inin ömründe ancak bir marifete sahip olmasına rağmen III. Ahmed'in bin marifete sahip olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Daḫi biñ ma'rifet var ẕāt-ı ẕī̇-şānında kim eyler
Ma'ārif *ṭālib*i 'ömründe ancaḳ birini ḥāṣıl
T.16/8.

2.11. Salik

Menzil-i maksuda ulaşmak amacıyla tasavvufa giren, Allah'a ulaşmak gayesiyle tasavvufun gereklerini maddi ihtiyaçlarından üstün tutan, ehl-i sülûktur[121].

Râsim Efendi, aşağıdaki beyitlerden birincisinde Nakşibendî şeyhi Tatar Ahmed Efendi'nin *sâlikân*a zikir telkin edip, yol gösterdiğini söylerken bir anlamda kendisinin de onun dergâhında *salik* olduğunu dile getirmektedir. İkincisinde ise, Mehmed Emin Tokadî'nin *salik*e rehberlik yaptığını beyan etmektedir.

Ya'ni telḳī̇n-i ẕikr idüp dir idi
Reviş-i *sālikān*ı tā tābūt
T.81/5.

Ḫ̌āce-gānıñ kāmili 'ārif idi
*Sālik*e rehber idi bī̇-nāyiḥa
T.84/3.

2.12. Âşık

Düşkün, tutkun anlamına gelen âşık, tasavvufî mânâda sevginin son mertebesine ulaşan, Allah Teâlâ'yı nihaî derecede seven kişiyi ifade eder. Hak âşığı, tamamen sevginin hükmü altında kalan ve varlığın aslına vâkıf olan kişidir[122].

Râsim Efendi, Tokadî'nin vefatına tarih düşürdüğü manzumede *ehl-i aşk*tan bahsetmektedir. Buradaki *ehl-i aşk* yukarıda tanımı yapılan âşık ile aynı anlamdadır.

Şemme-yāb oldı o nevbet-gī̇r-i vaṣl
*Ehl-i 'aşḳ*a ḳıldı neşr-i rāyiḥa
T.84/2.

---

121 Uludağ, **a.g.e.**, s. 306.
122 Uludağ, **a.g.e.**, s. 48.

2.13. Sufi

Tasavvufa mensup, gönlü saf, sükût halinde olmasına rağmen muhatabın sırrını okuyan, nefsinde ölen Hak ile diri kalan kişidir[123].

Râsim Efendi'nin eserinde değindiği tip yukarıda tanımı yapılan *sûfî*den ziyade *sofu* şeklinde telaffuz edilen mutaassıp, ham ruhlu, dinin özünden habersiz, şekilci, katı softa kişidir. Nitekim şair, aşağıdaki beyitte *sûfî*yi eleştirmekte ve onun için *sûfî-i har (eşek sûfî)*, *nahs-ı mücessem (uğursuzluğun cisimleşmiş hali)* ifadelerini kullanmaktadır.

Ṣūfī-i ḫar resenle mi bağlandı meclise
Ayrılmadı o *naḥs-ı mücessem* çözülmedi
G.36/5.

2.14. Zahid

Dünyaya rağbet etmeyen, ondan yüz çeviren, el etek çeken ve ahirete yönelendir. Dinin özünden habersiz, şekilci, ham sofu, ham ruhlu, pişmemiş, olgunlaşmamış kişidir. Arif ve âşık olmayan kimseye denir[124].

Bu tipe eserinde çokça yer veren Râsim Efendi, zahidi daima ehl-i aşkın karşısında görmektedir. Onu, başkalarına söylediği halde kendisi yapmayan, gösteriş delisi, ham sofu, riyakâr bir tip olarak ele almaktadır. Varlığından adeta huzursuzluk duyduğu bu tasavvufî tip için *zâhid-i har (eşek zahid)* tabirini kullanmaktan da hiç çekinmemektedir.

Yaḳında yüz çevirir sübḥa-i riyāsından
Elinde *zāhid*-i bed-meşrebiñ sebū gördük
G.18/4.

Baḳ mūmiyānı fikri ile *zāhid-i ḫar*ıñ
El-'ayn-ı ḥaḳ dimez
Bülbül baḳışlarını ruḫ-ı yāra göz göre
Ṭoymaz baḳar durur
G.30/3.

Hakk'ın rahmetinin genişliğini bilen ve kereminin bolluğuna gönülden inanan Râsim Efendi, zahidin henüz bunu kavrayamadığını ve dinin özünü hakkıyla bilmediğini düşünmektedir.

Ben añladığım baḥr ise *zāhid* kerem-i Ḥaḳ
Noḳṣān mı bulur defter-i 'isyānı silince
G.33/4.

---

[123] Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 650.
[124] Uludağ, **a.g.e.**, s. 389; Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 775.

Şair, zahidin dini korkutarak anlattığını, katı softa meşrebi yüzünden insanları samimiyetten uzaklaştırdığını düşünmektedir. Bu yüzden kendisi, güzelin ve güzelliğin aşkıyla yanmayı kâr bellemektedir.

Beni dūr itme *zāhid* bād-ı taḫvīfiñle bezminden
Benim pervāne-veş ol şem'-i ḥüsne yanmadır kārım
G.40/2.

Râsim Efendi, zahidin eğlence meclisini bilmediğini, ulaşamadığı için onu eleştirdiğini düşünmektedir. Çünkü ona göre, zahid, eğlence meclisini ve kendine ilgi gösteren putu görünce, riyakârlığını ele vermekte ve sarhoşlukta meclistekileri geride bırakmaktadır.

Görünce ol büt-i ṭannāzı mest-i nāz meclīsde
Bir iki cām-ile *zāhid* riyādan ibtidā geçdi
G.34/5

3. TASAVVUFÎ KAVRAMLAR

3.1. Vird

Ayet, hadis ve ermişlerin sözlerinden derlenmiş günlük dualardır. Genelde seher vaktinde okunur. Her tarikatin kendine özgü evradı vardır. İnanışa göre; vird feyiz kaynağıdır ve evrad okumayan derviş, kendisine feyz gelmeyeceği için tasavvufta ilerleyemez[125].

Dede Ömer Rûşenî'nin Râsim Efendi tarafından taştir edilen na't-ı şerifinde *vird*, Hz. Peygamber'in yüzüne benzetilmektedir. Aynı bendde ikinci kez zikredilen *vird*, tasavvuf ehlinin sabah akşam okuduğu dualar anlamında kullanılmıştır.

*Ve'd-Ḍuḥā vird*iñe *ve'l-Leyl* oḳurum sünbüliñe
Edhem-i ḫāme muṣallī olamaz düldüliñe
Çün ṣarīriyle süheyl urdı da girdi yolıña
Na'tiñi ḳıl ketebe izni bu Rāsim ḳulıña
Rūşenī *vird*i budur külle *ġadātin ve 'aşī*
K.1/VIII.

Râsim Efendi, Ali Paşa'nın sadarete gelişi üzerine yazdığı her iki tarih kıt'asında da vird kavramına temas etmiştir. Bunlarda birisinde Ali Paşa'nın (Hz. Ali ile isimdaş olması bakımından olsa gerek) sabah akşam *nâd-ı aliyyen* virdini tekrar ettiğini söylemektedir. Diğerinde ise; dua anlamında bir kullanım söz konusudur.

[125] Uludağ, **a.g.e.**, ss. 381-382; Pala, **a.g.e.**, s. 410.

Olurdı rūz u şeb nād-ı ‘aliyyen *vird*ini kerrār
‘İbādıñ da‘veti oldı ḳarīn-i ‘ālem-i bālā
T.60/2.

Bā-leb-i i‘zāz u ikrām ide bu *virdi* hemān
Ṣadr-ı a‘lāyı ‘Ali Paşaya Ḥaḳ mes‘ūd ide **1155**
T.52/12.

Râsim Efendi, Şeyh Murad Buharî’nin İstanbul’da vukû bulan ölümüyle Ebû Eyyûb el-Ensarî’ye komşu olduğunu belirtmekte ve onu *sâhibü’l-evrâd (evrâd sâhibi)* kavramıyla zikretmektedir.

Ḥażret-i Ḫālidiñ olup āḫir
Hem-civārı o ṣāḥibü’l-*evrād*
T.73/10.

3.2. Zikr

Esmâü’l-hüsnâ veya *kelime-i tevhid*in belirli vakitlerde belli sayıda okunması olarak tanımlanan zikir, bir tarikat büyüğünün gözetiminde, bazen ney, kudüm gibi enstrumanlar kullanılarak ritmik bir şekilde icra edilir. *Hafî (sessiz)* ve *cehrî (yüksek sesle)* olmak üzere iki çeşit olan zikr, âriflerin yaygısı, muhiblerin sağlamca bastığı yer, âşıkların şarâbıdır[126].

Râsim Efendi, aşağıdaki beyitte Nakşî şeyhi Kırımlı Tatar Ahmed Efendi’nin sâliklere *zikir* telkin ettiğini beyan etmektedir. Nakşbendi tarikatinde *hafî* zikrin esas olduğu hatırlanır, *telkin*in de alçak sesle verildiği düşünülürse şairin söz konusu beyitte tenâsüb sanatına başvurduğu söylenebilir.

Ya‘ni telḳīn-i *ẕikr* idüp dir idi
Reviş-i sālikānı tā tābūt
T.81/5.

Râsim Efendi, Arapça olarak kaleme aldığı bir beyitte Mehmed Emin Tokadî için *ehl-i hafâ* kavramını kullanmaktadır. Şairin bu ifadeyi kullanışının sebeb-i hikmeti Tokadî’nin Nakşbendî tarikatine mensubiyeti olmalıdır.

Min Toḳatin neşā ve sāḫa ve ḳad
*Seleke’l-mesleke **li-ehl-i ḫafā***
T.83/4.

Şair, Belgradlı Kâmil Ahmed Paşa’nın sadrazam Çelebi-zâde Mehmed Said Paşa’ya kethüda olması üzerine yazdığı tarih kıt’asında şu ifadeleri kullanmaktadır:

Vech-i te’ḫīr *ẕikr*-i ẓāhirdir
Ḫayra vaṣıf olur muḳaddem ile
T.63/8.

---

126 Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 783; Pala, **a.g.e.**, s. 426.

3.3. İlham

Feyz yoluyla kalbe gelen özel duygu, mânâ ve bilgilere denir. Kaynağı Allah veya melek olan ilham, çalışarak ve düşünerek elde edilemez. Peygamberlerin vahiy aldığı kaynaktan veliler ilham alırlar[127].

Şair, Mir Abdülmecid (ö..?.)'e (sakal bırakması üzerine) ne hediye götüreyim diye düşünürken kalbine bir kıt'a yazmanın ilham olunduğunu söylemektedir.

Derūna gūyıyā *ilhām* olındı resm-i tebrīki
Velākin rağbet itmez çün ḳalem biñlik hedāyāya
T.12/2.

Râsim Efendi, kendisine gaybdan bir sesin geldiğini ve gelen bu sesle Fâtıma Hanım (ö.1139/1727)'ın vefatına tarih düşürdüğünü şöyle dile getirmektedir:

İki tārīḫ gelüp fevtine Rāsim didiler
Bu du'ā ile idüp hātif-i ġaybı *ilhām*
T.77/3.

3.4. Keramet

Velilerin gösterdiği ve söylediği harikulâde hâller ve sözlerdir. Keramet, Allah'ın kuluna bir ikramıdır. Ve iki çeşittir. Birincisi, manevî ve hakikî keramettir. İlimde, irfanda, edepte, insanlıkta vb. hususlarda üstün meziyetler gösterme bu gruba girer. İkincisi ise, su üzerinde yürüme, kesenin içinde süt taşıma, ateşte yanmama gibi sûrî ve kevnî keramettir. Tasavvufta ikinci kısım esas değildir. Veliler, bu tür keramet göstermekten kaçınırlar ve zahir olduğunda izhar etmezler. Çünkü, kerametinin çok olması o velînin üstünlüğüne delâlet etmez, hattâ derviş kemâle erdikçe kerâmeti azalmaktadır[128].

Râsim Efendi'nin zikrettiği kerâmet, manevî ve hakikî olan türdendir. Kendisi de hattat olan şair, *Divançe*'deki 16 nolu tarih kıt'asında çok müşkil bir iş bildiği hüsn-i hat sanatını Sultan III. Ahmed'in talim görmeden tahsil ettiğini söylemektedir. Böyle bir şeye, beşerin gücünün yetmeyeceğini dile getiren şair, bunun ancak Hakk'ın feyziyle keramet olabileceğini ifade etmektedir:

Degil bī-şübhe maḳdūr-ı beşer illā *kerāmet*dir
Ki feyż-i Ḥaḳḳa el-ḥaḳ oldı maẓhar ol şeh-i 'ādil
T.16/7.

---

[127] Uludağ, **a.g.e.**, s. 184.
[128] Uludağ, **a.g.e.**, s. 211.

3.5. Marifet

Bilgi, irfan, tanıma anlamlarına gelen marifet, tasavvufta sûfîlerin manevî ve ilahî hakikatleri tadarak, vasıtasız olarak elde ettikleri bilgiyi ifade eder. Bu yolla Allah'ı tanımaya da *"mârifetullah"* denilmektedir. Sufi, Allah'ı tanımak için bütün gayretini gösterdikten sonra O'nu gerçek manada tanımanın imkânsız olduğunu anlar. İşte o zaman hakikî anlamda marifete ermiş olur. Hz. Ebubekir'in *"Marifet, salikin O'nun hakkında mârifet sâhibi olmaktan âciz olduğunu idrâk etmesidir"* sözü bunu ifade etmektedir[129].

Mehmed Râsim Efendi, *marifet* kelimesini tasavvufî mânâdan ziyade beceri anlamında kullanmıştır. Aşağıdaki beyitde geçen *marifet* kavramı, Râmi Paşa-zâde Re'fet Bey'in şiirdeki ustalığını övme maksadıyla zikredilmiştir. Bununla birlikte kelimenin bulunduğu beyit, 2 nolu gazelin zeylidir. Dolayısıyla Râsim Efendi'ye ait olmayabilir. Söz konusu beyit şöyledir:

O Rāmī-zāde mīr-i *ma'rifet*le Rāsim-i üstād
İdince müşterek inşād
Anı dil müstezād itdiñ du'ā-yı müstecāb-āsā
Ola meskenleri uçmaḳ
G.2/6.

Şairin kelimeyi çoğul olarak kullandığı da görülmektedir. 5 nolu tarih manzumesinde övdüğü şahsı maarif güneşinin doğuşuna benzetmektedir.

Seyyid-i 'ālī-neseb maḫdūm-ı dānā-yı edeb
Maṭla'-ı mihr-i *ma'ārif* ol Şerīf ibn-i Şerīf
T.5/1.

3.6. Kemal

Olgunluk, erginlik anlamına gelen kelime, tasavvufta nefsanî vasıflardan arınmayı ifade eder. Süflî düşünce ve duygulardan arınarak İlahî kemalden pay alan ve bu yolda ilerlen kişiye insan-ı kâmil denir. İnsan-ı kâmil, şeriat, tarikat ve hakikatin gereği olan bütün güzel hasletleri kendisinde toplayan kimsedir[130].

Anlaşıldığı kadarıyla Râsim Efendi, kavramı olgunluk ve mükemmellik anlamında kullanmış, tasavvufî yönüne pek değinmemiştir. Şair, 2 nolu kasidede söz ehlinin Nevşehirli Damad İbrahim Paşa'yı vasf eyleyerek *kemal* bulduğunu şöyle dile getirmektedir:

---

129 Uludağ, **a.g.e.**, s. 236.
130 Uludağ, **a.g.e.**, s. 210.

Seni vaṣf eyleyerek buldı *kemāl* ehl-i süḫan
Seniñ iḥsānıñ ile geldi zekā ifhāma
K.2/29.

Şair, bir ev yapmasıyla eserine konu olan Ahmed Ağa'yı övdüğü bir beyitte onun *kemal*in menbaı olduğunu şu beyitle anlatmaktadır:

Bedestān içre ol cevher-fürūş-ı ṣāḥibü't-tedḳīḳ
*Kemāl*iñ menba'ıdır şimdi devlet-ḫānesin buldı
T.10/2.

Râsim Efendi, Ali Paşa'nın sadarete gelişi üzerine yazdığı tarih kıt'asında, Allah'ın lûtfunun genişliğini anlatmak için *kemal* kelimesini tercih etmiştir.

Kemāl-i luṭf-ile iḥyā ḳılup şer' ile ḳānūnı
İde ṣadrında ḳāim dāim anı Ḥażret-i Mevlā
T.60/8.

Râsim Efendi, Molla Ahmed'in henüz on altı yaşına gelmeden Kur'ân ilminde kemale erdiğini şöyle beyan etmektedir:

Bā-*kemāl* olmışdı el-ḥaḳ ol vücūd-ı nāzenīn
Tāzelikde 'ilm ü 'irfān ile memdūḥ-ı enām
T.76/2.

Bulmuş idi fenn-i Ḳur'ānda vücūh ile *kemāl*
Olmadın bāliġ on altı yaşına sinni tamām
T.76/3.

3.7. Vuslat

Sevgiliye kavuşmak, ona ermek şeklinde tanımlanan vuslat, her halde *(çile, huzur vb.)* Hakk ile birlikte olmayı ifade eder. Tasvvufta bu makam, *seyr u sülûk* ile ve salikin kendinden geçmesiyle elde edilir[131]. Derviş, Allah'tan gelişinin idraki içinde sürekli O'na kavuşmak ister. Gerçek huzur ve mutluluğu Allah'ın varlığında yok olduğu zaman bulacaktır. Bunun için onun gönlü yaralı, gözü yaşlıdır.

Mehmed Râsim Efendi, Tatar Ahmed Efendi'nin vefatıyla vuslat denizinin balığı olduğunu, yani Allah'ın sonsuz rahmetine kavuştuğunu söylemektedir.

Nūr-ı ma'hūd olınca anda bedīd
Baḥr-i *vuṣlat*da oldı hem-çün ḥūt
T.81/7.

Şair, Mehmed Emin Tokadî'nin ölümü üzerine yazdığı Türkçe manzumenin aşağıda zikredilen beyitlerinde vuslat kavramına temas etmektedir. Bunların birisinde

131 Uludağ, **a.g.e.**, s. 375.

Tokadî'nin ruhunu teslim ederek vuslat cennetine yürüdüğünü beyan etmekte; diğerinde ise, onu vuslat dergâhının pîri diye anmaktadır.

Rū-be-rāh-ı cennet-i *vuṣlat* olup
Eyledi lāhūta rūḥın sāyiḥa
T.84/4.

Fātiḥ-i der-gāh-ı *vuṣlat* pīr idi
Geldi tārīḫinde lafẓ-ı fātiḥa
T.84/5.

Râsim Efendi, kelimeye *vasl* şekliyle de yer vermiştir. Aşağıdaki beyitte *nevbet-gîr-i vasl* diye andığı Mehmed Emin Tokadî'nin şemme-yâb (koku bulan) olup, ehl-i aşka güzel koku yaydığını anlatmaktadır.

Şemme-yāb oldı o nevbet-gīr-i *vaṣl*
Ehl-i 'aşḳa ḳıldı neşr-i rāyiḥa
T.84/2.

3.8. Terk

Bir şeyi bırakmak ve ondan vaz geçmektir. Dört şekli vardır: Terk-i dünya (dünya nimetlerini), terk-i ukbâ (cennet ve nimetlerini), terk-i hestî (kendi varlığını), terk-i terk (terk kavramını). Tasavvufun esası terk-i dünyadır[132].

Mehmed Râsim Efendi, terk kavramını, Halvetî tarikatine mensub olan Kız Ahmed Efendi'nin vefatı üzerine kaleme aldığı tarih kıt'asında kullanmaktadır. Halvetî tarikatinin özelliklerinden birisi, mâsivâyı *terk* ederek zikr-i Celâl ile meşgul olmaktır[133]. Şair, muhtemelen buna binâen aşağıdaki beyitte, dünya ve nimetlerini terk etmiş olan Kız Ahmed Efendi'nin Allah Allah diyerek ahirete göçmekle terk-i dünyayı tamamladığını söylemektedir.

Allāh Allāh diyerek *terk*-i sivāyı tām idüp
Oldı Şeyḫ Aḥmed Efendi 'āzim-i dār-ı ebed
T.86/1.

3.9. Masiva

Allah'tan gayrı her şey anlamına gelen kelimenin bazen *sivâ* şekli kullanılır. Tasavvufun özü masivayı terk etmektir. Gönlünde başka sevgi bulunduran kişi, mâsivâdan kurtulmuş sayılmaz ve dolayısıyla derviş olamaz[134].

Divançe'de, kelimeye *sivâ* şekliyle yer verilmiştir. Kız Ahmed Efendi'nin

---

132 Uludağ, **a.g.e.**, ss. 353-354.
133 Eraydın, **a.g.e.**, s. 390.
134 Uludağ, **a.g.e.**, s. 321; Pala, **a.g.e.**, s. 263.

terk-i *sivâ*yı tam ettiği bir önceki bahiste zikredilmişti. Şair, *irci'î emri*ne boyun eğen Hacı Mehmed Ağa'nın *masiva* sevgisine kapılmadığını şöyle anlatmaktadır:

Çün emr-i *irci'īye* cān üzre idi başı
Ḥubb-ı *sivā*-yı Mevlā olmadı aña reh-zen
T.80/5.

3.10. Tecelli

Zuhur etmek, görünmek, aşikâr olmaktır. Tecelli kavramında daima gaybdan şuhûda, karanlıktan aydınlığa ve meçhulden malûma geçiş söz konusudur. Tecelli, salike cezbe ve huzur verir. Allah her an ve her yerde çeşitli mertebelerde tecelli etmekte ve kendisini göstermektedir. Meselâ bir gül goncasında, Allah'ın Cemâl isminin yansıması; anne şefkatinde ise, Rahîm isminin tecellisi vardır[135].

Râsim Efendi, 5 numaralı kasidede Ramazan ayında Hakk'ın nurunun tecellî ederek karanlığı defettiğini ve gönüllerin elemlerden kurtulduğunu ifade etmektedir.

Yine *tecelli*-i nūr-ı Ḥaḳ itdi def'-i ẓalām
Dilinde kalmadı ehl-i ṭabī'atiñ ālām
K.5/1.

3.11. Sohbet

Kelime anlamı, söyleşi, hasbihâl ve arkadaşlıktır. Tasavvufta sufilerin ehil ve hevesli kişilere tasavvufî bilgileri aktarma faaliyetine denir. Sohbetin zıddı uzlet ve halvettir. Bazı tarikatler halveti, bazıları da sohbeti esas alırlar. Mesela; Mevlevîlik ve Nakşbendîlikte sohbet önemlidir[136].

Mehmed Râsim Efendi, Nakşibendî meşâyıhından Murad Buharî'nin, İmam-ı Rabbânî gibi büyük bir zatın oğlu olan Muhammed Ma'sum'un sohbetlerinde bulunduğunu ve ondan hilâfet aldığını şöyle dile getirmektedir:

Böyle ẕāt-ı şerīfden almış
Ṣoḥbet ile ḫilāfet-i irşād
T.73/9.

Şair, kendisinin de Murad Buharî'nin sohbetlerine katıldığını ve onda murad hazinelerinin binlercesini bulduğunu şu ifadesiyle açığa vurmaktadır:

Nice dem *ṣoḥbet* eyleyüp ben de
Buldum anda hezār-ı kenz-i murād
T.73/12.

---

135 Uludağ, **a.g.e.**, ss. 346-347.
136 Uludağ, **a.g.e.**, s. 322.

3.12. Feyz

Kelime olarak taşmak demektir. Tasavvufta ise, salikin çaba ve gayreti olmaksızın genelde velîler vasıtasıyla Allah tarafından onun kalbine bazı hususların ikram edilmesidir[137].

Râsim Efendi, Şeyh Murad Buharî'nin hocası Muhammed Ma'sum ve onun babası İmam-ı Rabbanî için *menba-ı feyz (feyiz kaynağı)* tabirini kullanmaktadır. Şaire göre; onlar, feyiz kaynağı olduğu için talibin gönlünü şad eylerler.

Menba'-ı *feyż* idi ikisi de
İder ās̱ārı ṭālibi dil-şād
T.73/7.

Râsim Efendi, Şeyh Murad Buharî'nin ömrünün sonlarına doğru Eyüp'te bulunduğunu ve burada vefat ederek feyizli kabrinin, bir anlamda bu mekânın damadı olduğunu şöyle dile getirmektedir:

Anda teslīm-i rūḥ idüp oldı
Medfen-i *feyżi* buḳ'a-i dāmād
T.73/11.

3.13. Sırr

Gizem, esrar anlamına gelen sır, tasavvufta gönül ehli ve keşf sahiplerinden başkasının elde edemediği bilgi, ahvâl ve duyguları ifade eder[138].

Râsim Efendi, Murad Buharî'nin, *sırr*ı ile kendisini mukaddes eylemesini istemekte; böylelikle bedenen ve ruhen kurtuluşa ermeyi umut etmektedir.

İde tāḳdīs *sırr*ı ile müfīż
Ṣūrī vü ma'nevī olam āzād
T.73/13.

Şair, aşağıdaki beyitlerden birincisinde şeyhi Tatar Ahmed Efendi'nin Hoca Yekdest'ten el aldığını belirtmekte ve sırrının kuvvet bulmasını istemektedir. İkinci beyitte, ruhu için dua okumak istediği şeyhin sırrıyla Hakk'ın kendisini takdis etmesini arzulamaktadır.

Ḫ̮ˇāce Yekdestden almış idi eli
Ola *sırr*ı müeyyed-i melekūt
T.81/3.

Bizi *sırr*ıyla ide Ḥaḳ taḳdīs
Oḳı rūḥına gel du'ā-i ḳunūt
T.81/8.

---

137 Uludağ, **a.g.e.**, s. 137.
138 Uludağ, **a.g.e.**, s. 317.

Râsim Efendi, Mehmed Emin Tokadî için yazdığı Arapça tarih kıt'asında ise, *sır* kelimesine şöyle yer vermektedir:

Esedü'l-mevti münşibü'ẓ-ẓufri
Ḳaddese'llāhü sirrahü'l-ebhā
T.83/5.

3.14. Dergâh

Eşik, atabe gibi anlamları olan dergâhın tasavvuftaki karşılığı tekke, âsitâne ve zaviyedir. Bu anlamda dergâh, şeyh veya halifesinin nezaretinde toplanan tarikat ehlinin zikir, ibadet, seyr u sülûk ve nefis terbiyesiyle meşgul olduğu yerdir[139].

Râsim Efendi'nin eserinde dergâh anlamına gelen farklı kavramlar görülmektedir. Şair, şeyhi Tatar Ahmed Efendi'nin İstanbul Emir Buharî tekkesinde zaviye-dar olduğunu şöyle ifade etmektedir:

Mīr Buḫārīde oldı *zāviye-dār*
Anda oldı o tārik-i nāsūt
T.81/6.

Râsim Efendi, dergâhı benzetme yollu da kullanmıştır. Mehmed Emin Tokadî vefat edince onu vuslat dergâhının fatihi diye vasıflandırmıştır.

Fātiḥ-i *dergāh*-ı vuṣlat pīr idi
Geldi tārīḫinde lafẓ-ı fātiḥa
T.84/5.

Râsim Efendi, kavramı makam ve itibar sahibi bir kişinin huzuru anlamında da kullanmıştır. Şair, güç durumda oluşunu acz ü niyaz ile sadrazam Nevşehirli İbrahim Paşa'ya şöyle arz etmektedir:

Ḥāl-i düşvārını ṣad 'acz ü niyāz ile ide
'Arż-ı *dergāh*-ı vezīr ü kerem-i Yezdānī
K.3/15.

Râsim Efendi'nin eserinde tekke, dergâh anlamında *hân-kâh* kavramı da sarf edilmiştir ki, bu tasavufî anlamın dışındadır. Meselâ; 8 nolu kaside olan *şitâiyye*de, bâd-ı sabânın *(sabah rüzgârı)* çemende üfürükçülük yapıp bitkilerin yapraklarını döktüğü ve adeta bir şeyh edâsıyla gülistan dergâhına oturduğu ifade edilmektedir.

Çemende ruḳye-ḫˇānlıḳ eyleyüp bād-ı ṣabā şimdi
Celāl ile oturmuş *ḫān-ḳāh*-ı gül-sitān üzre
K.8/2.

---

[139] Uludağ, **a.g.e.**, s. 350.

3.15. Zühd ve takva

Zühd, dünyaya duyulan rağbeti gönülden söküp atmak, nefse ait heves, şöhret ve hırsdan vazgeçmektir. Zühdden murad, gönül hanesini ağyardan temizlemektir[140]. Korkma, kaygılanma anlamına gelen takva ise, dinî hükümlerin düzenli, devamlı ve samimî bir şekilde özenle uygulanmasıdır. Takva tasavvufun temelidir[141].

Mehmed Râsim Efendi, 64 nolu tarih manzumesinde vasıflarını anlattığı ve tamamlanmasından hoşnut olduğunu belirttiği Nûruosmâniye Camii'ni zühd ile takva mekânı olarak değerlendirmektedir.

Mehe burc-ı teheccüd mihriñ işrāḳa namāz-gāhı
Sezā revzenleri olsa bu cā-yı *zühd ü taḳva*nıñ
T.64/10.

---

[140] Eraydın, **a.g.e.**, s. 174.
[141] Uludağ, **a.g.e.**, s. 342; Cebecioğlu, **a.g.e.**, s. 684.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TENKİTLİ METİN

A. NÜSHALARIN TAVSİFİ VE METİNDE İZLENEN YÖNTEM

1. DİVANÇE NÜSHALARININ TAVSİFİ

Yapılan araştırmalar sonucunda Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi'nin *Divançe*'sinin iki adet el yazması nüshasına ulaşılmıştır. Bunlardan ilki Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Y 428 numarada; diğeri İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, T 9632 numarada kayıtlıdır. Her iki nüshada da belirtildiği üzere Mehmed Râsim Efendi, edebî çalışmalarını henüz hayatta iken bir kitap haline getirememiştir. *Divançe* ve *Münşeat,* Mehmed Râsim Efendi'nin vasiyeti üzerine talebesi İbrahim Tâhir tarafından kaleme alınmıştır. Bu nüshaların özellikleri aşağıdaki gibidir:

Y Nüshası:

Yapı Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yz. No: Y 428

İstinsah tarihi	**:** 1169(1756)?
Müstensih	**:** İbrahim Tâhir
Tasnif no	**:** T.811
Yp.	**:** 33
Ölçü	**:** 220×140 (152×89)
Sütun	**:** 2
Satır	**:** 17
Dili	**:** Türkçe
Hat	**:** Nesih
Kağıt	**:** Âharlı, saykallı, âdî, nohudî kağıt.
Cildin evsafı	**:** Ciltsiz
Şiir sayısı	**:** 7 kaside, 3 tahmis, 88 tarih, 55 gazel, kıt'a, şarkı, matla', murabba, müfred olmak üzere toplam 153 manzume.

Başı: *Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm ve bihi'l-'avnü ḥamd ü şükr-i bī-ġāye ol emr-i zi-kār-ı güneh-kārān olan Cenāb-ı Mevlā'ya ki ...*

Sonu: *Ne bezme pertev-endāz oldı ol şem'-i edeb bilseñ*
Kimiñle hem-dem ü hem-ṣoḥbet olmışdır 'aceb bilseñ
Ferāmūşa ne oldı Rāsim-i zārı sebeb bilseñ
Bu gūne sūz-ı dil iẓhārı ne Re'fet 'aceb bilseñ
Reh-i 'aşḳında yāriñ nāle-kār olmaḳ mı istersin

Eserin ilk sayfasında Yapı Kredi Sermet Çifter araştırma Kütüphanesi'nin resmî damgası bulunmaktadır. Hemen akabinde Mehmed Râsim Efendi'nin talebesi İbrahim Tâhir tarafından kaleme alınmış *"Bi'smi'llāhi'r-raḥmāni'r-raḥīm ve bihi'l-'avnü"* diye başlayan bir varaklık dibace mevcuttur. Mehmed Râsim'in manzumeleri ise; 2b'den başlayıp 35a'da son bulur. Toplamı 43 varak olan mecmuanın 35a ile 43a varakları arasında şairin arzuhâl, mektup bir de icazetnamesinden oluşan *Münşeat*'ı bulunmaktadır.

İ Nüshası:

İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Yz. No: T 9632

İstinsah tarihi	**:** 1169(1756)?
Müstensih	**:** İbrahim Tâhir
Yp.	**:** 18
Satır	**:** Bir standart yok.
Hat	**:** Talîk
Sütun	**:** 3
Şiir sayısı	**:** 7 kaside, 3 tahmis, 87 tarih, 52 müstezad, gazel, kıt'a, şarkı, matla', murabba, müfred olmak üzere toplam 149 manzume.

Başı: *Dībāce-i Dīvān-ı Rāsim Efendi ḥamd ü şükr-i bī-ġāye ol emr-i zi-kār-ı güneh-kārān olan Cenāb-ı Mevlāya ki ...*

Sonu: *Ṣanma lebinde serd-i hevādan o şerḥalar*
Aġyār ile tekellümüne çāk çāk olur

Nüsha, içerisinde bulunduğu eserin 18b varağından başlamaktadır. İlk 18 varakta ne bulunduğu bilinmemektedir. 18b'de Y nüshasında olduğu gibi İbrahim Tâhir tarafından kaleme alınan ve *"Dībāce-i Dīvān-ı Rāsim Efendi ..."* diye başlayan bir dibace bulunmaktadır. Mehmed Râsim Efendi'nin manzumeleri ise, 19a ile 36a arasındadır. 36b'den itibaren *Münşeat* başlamakta ve bu kısım 41b'de nihayet bulmaktadır.

Bu nüsha, diğer nüshaya göre; bazı değişiklikler arz etmektedir. Meselâ Y'deki bazı gazeller, bu nüshada müstezad haline getirilmiştir.

Yine Y nüshasından farklı olarak *Münşeat*'ın akabinde, 42a-44b'de 16 lügaz, 8 tarih kıt'ası mevcuttur. Bunların bir kısmı, Mehmed Râsim'e ait değildir. Nitekim tarih kıt'alarından bazıları onun doğumundan önce; bazıları da ölümünden sonra kaleme alınmıştır (1024, 1183 gibi). Onun yaşadığı dönem içerisinde kaleme alınan manzumeler konusunda ise; kesin bir kanaat yoktur. Ayrıca *Divançe* der-kenarında, farklı şairlere[1] ait çeşitli manzume ve beyitler bulunmaktadır. Nüsha bütün bunlarla birlikte 27 varaktan oluşmaktadır.

İ nüshasında satır sayısı sabit değildir. Genelde üç sütun halinde yazılmış ancak ziyade beyitler ve der-kenardaki ibareler bu ölçüyü bozmuştur. Nüshanın ta'lik yazıyla kaleme alınması ve beyitlerin sayfaya çapraz olarak yazılması okumayı zorlaştırmaktadır. Bunun yanında söz konusu nüshada, izafet ve sıfat tamlamalarında *hâ-i resmiye*nin üzerine *hemze*nin konulmayışı; *noktalı harflerin noktalarının* ihmâl edilmesi ve bazı *harflerin* yazılmayışı gibi genel anlamda ihmâller mevcuttur. Sonuç olarak; İ nüshasının, Y nüshasına nazaran daha özensiz ve düzensiz yazıldığı söylenebilir.

2. METNİN OLUŞTURULMASINDA TAKİP EDİLEN YÖNTEM

1. *Divançe*'nin karşılaştırmalı metni oluşturulurken tertip şekli bakımından genel itibariyle Y nüshası esas alınmıştır. Fakat Y nüshasındaki bazı varakların, bilinmeyen bir sebeple koptuğu, tekrar tertip edilirken yerlerinin değiştiği ve varaklara, öylece numara verildiği anlaşılmaktadır. Bu durumda, İ nüshasının tertibinden faydalanmak suretiyle, karışıklık giderilmiş ve manzumeler, tenkitli metin kısmındaki gibi sıralanmıştır. Tenkitli metin oluşturulurken iki nüsha karşılaştırılmış; anlam, vezin, üslûp gibi birtakım ölçütler göz önüne alınarak sağlam bir metin ortaya koymaya gayret edilmiştir. Bir nüshada bulunup diğerinde bulunmayan manzume ve beyitlerde ise, onların yer aldığı nüshanın tertip sırasına riayet edilmiştir.

---

[1] Bunlar, Nevres-i Kadîm, Rahmî, Râgıb Paşa, Münîf, Mâdih, Ferdî, Sâhib Efendi, Selîm-i Tahrânî, Fehîm, Hilâlî, Vassâf, Şevket, Seyyid Vehbî, Lebîb gibi şairlerdir. Bazılarının hattat olduğu bilinen bu şahıslar, muhtemelen Mehmed Râsim Efendi'nin beğendiği, takdir ettiği şairlerdendir.

2. Metin, Kasideler, Tarihler ve Gazeller olmak üzere üç ana bölüme ayrılmıştır. Yalnız İ nüshasında bulunan ziyade beyitler, tenkitli metin kısmına alınmış ve gazeller, müstezad olarak değerlendirilmiştir. Lügazlar, Tarihler ve der-kenardaki ibareler ise, tenkitli metnin devamına "EK" ana başlığıyla ilave edilmiştir. Her bölümde şiirlere, birer şiir numarası verilmiş ve bu şiir numaralarının altlarında o şiirin vezni tespit edilmeye çalışılmıştır. Tespit edilemeyen şiirlerin vezin kısmı boş bırakılmıştır.

3. Metindeki manzumelerin beyitleri rakamlarla (1,2,3,...) sıralanmış, ancak manzume, tek beyitten oluşuyorsa buna gerek duyulmamıştır. Ayrıca genel itibariyle tertip sırası esas alınan Y nüshasının varak numaraları verilmiştir.

4. Nüshalar arasındaki farklar, dipnotta beyit numarası verilerek gösterilmiştir. Farklılıkların metne dâhil edilen şekli doğru kabul edilip farklılık yer aldığı nüsha ile belirtilmiştir. Bir beytin aynı mısraında yer alan birden fazla farkın gösterilmesinde (/) işareti kullanılmış; aynı beytin diğer mısraındaki farka geçildiğinde (//) işareti tercih edilmiştir.

5. İ nüshasının genelinde bulunan ihmaller, farklılık olarak gösterilmemiştir. Daha düzenli ve itinalı yazıldığı görülen Y'deki (harflerin noktalarının konulmaması vb.) ihmaller ise, farklılık olarak gösterilmiştir. *"aġāz"* kelimesinin *"aġār"* şeklinde yazılması gibi.

6. Vezin hataları dipnotlarda belirtilip bazı beyitlerde zaruri olarak yapılan metin tamirleri, köşeli parantez (**[]**) işareti içinde gösterilmiştir.

6. Mısralardaki farklılıklar dışında kullanılan dipnotlar için (*) işareti tercih edilmiştir.

7. Metinde geçen *italik yazılımlar,* ayet ve hadis iktibasları ile Arapça ve Farsça ifadelere işaret etmektedir. Bu ayetlerin anlamları ve bulundukları kaynaklar, tezin tahlil kısmında verildiği için metin kısmında tekrar gereği duyulmamıştır.

8. Arapça ve Farsça şiirler transkribe edilmiş ve bunlardan Arapça olanlar italik olarak verilmiştir. Osmanlıca'da farklı sesleri ifade eden harflerin bugün tek bir sesle ifade ediliyor olmasından kaynaklanan metin yazımı problemi

transkripsiyon harflerini kullanmak suretiyle aşılmıştır. Kullanılan transkripsiyon işaretleri tezin baş tarafına eklenmiştir.

9. Farsça'daki vâv-ı ma'dûleler (ḫ̮ˇāb) örneğinde olduğu gibi (ˇ) simgesiyle; Arapça ve Farsça kelimelerdeki med harfleri ise, şu şekilde gösterilmiştir:

آ : Ā, ā   و : Ū, ū   ي: Ī, ī

10. Arapça veya Farsça asıllı *âs-mân, âf-tâb, rûz-gâr, pây-mâl, şehr-yâr* gibi kelime ve terkipler; *âsumân, âfitâb, rûzigâr, pâyimâl, şehriyâr* şeklinde okunmuştur. Bununla birlikte *gülistân* kelimesi bazen vezin gereği *gül-sitân* şeklinde okunmuştur.

11. "bî-", "nâ-", "-âsâ", "-veş", "-gû" gibi Arapça ve Farsça ön ve son ekler, kelime ile arasına (-) işareti konularak yazılmıştır: *bî-çâre, nâ-kâm, kitâb-âsâ, bâdâm-veş, mûcize-gû* gibi.

12. Muzaf ve Muzafun ileyhin yer değiştirmesi sonucu meydana gelen Farsça birleşik isim ve sıfat tamlamalarında (izafet-i maktu) iki kelime arasına (-) konulmuştur: *âşüfte-hezâr, hûn-âşâm, nükte-şinâs, ser-nigûn* gibi.

13. Metinde geçen Farsça ikili tekrarların yazımında, tekrarlanan kelimelerin arasındaki ek veya edatlar kısa çizgi ile gösterilmiştir: *ser-â-ser, mâl-e-mâl, dem-â-dem, ser-be-ser* gibi.

14. Metinde, *rûz u şeb*, *dâr u dünyâ* gibi vavlı tamlamalar, bazen vavsız olarak yazılmıştır. Bu durumda metne olmayan bir vav harfi koymak yerine kelimeler, *rûz-ı şeb, dâr-ı dünyâ* şeklinde okunmuştur.

15. İki kelimeden müteşekkil birleşik isimlerde bu iki kelime arasına (-) konulmuş; iki farklı kelime gösterilmeye çalışılmıştır: *seyl-âb, gird-âb* gibi.

16. Allah lafzı, muzafun ileyh olduğu durumlarda kesme işaretiyle (') ayrılmış ve öylece yazılmıştır: *bismi'llâh, hamdüli'llâh* gibi.

17. Aitlik ifadeleri, imlâdaki yönlendirmeden dolayı *sen**iñ**, ben**im**, mihr**iñ**i, sevg**iñ**i, vird**iñ**e, sünbül**iñ**e, düldül**iñ**e, yol**ıñ**a, kul**ıñ**a* şeklinde düz okunmuştur. Bununla birlikte yine aynı yönlendirmeden dolayı *id**üp**, âharlay**up**, vir**üp**, çıkar**up*** gibi kelimeler, eski metinlerde olduğu gibi yuvarlak okunmuştur.

18. "ile" ve "içün" kelimeleri kendinden önceki kelimeye bitişik yazılmış ise; bitiştiği kelime ile arasına (**-**) işareti konulmuştur: *hasret-ile, aşk-ile* gibi.

19. *Çeşm, hüsn, resm, asl, haşv, mahv* gibi kelimeler, bazen vezin gereği *çeşim, hüsün, resim, asıl, haşıv, mahıv* şeklinde okunmuştur. Aynı şekilde *âharlayup* ve *beñzer* kelimeleri de vezin gereği *âharılayup, beñizer* şeklinde okunmuştur.

20. Metin içerisinde imlâsı belirtilerek yazılan kelimeler, farklı da yazılmış olsa aynen alınmış; metindeki imlâya sadık kalınmıştır: *görinür, sürinür, bilürüm, kullanur* gibi.

21. Y nüshasındaki yönlendirmeden dolayı *okumak* kelimesi *okıdı, okıdır* şeklinde yazılmıştır. Herhangi bir yönlendirme ve imlânın bulunmadığı *olmak* kelimesi; *olınca, olınmaz, olmış* şeklinde okunmuştur. Bununla birlikte, nüshalardan birinde olup, diğerinde olmayan kelimeler, bulunduğu nüshanın imlasına göre okunmuştur.

22. *Rû(y), cû(y), sû(y), berâ(y)* gibi kelimeler, tamlama oluşturduğunda kelimenin aslından olan *"y"* ayrılarak yazılmıştır: *rû-yı, sû-yı, cû-yı* gibi.

23. Özel isimlerin ilk harfleri büyük yazılmış; fakat kelimeye eklenen ekler kesme işaretiyle (') ayrılmamıştır.

24. Metin içerisinde (bilhassa *"ekler"* kısmında) okunamayan kelime ve terkipler, Arap harfleriyle yazılmıştır.

B. DİVANÇE (TENKİTLİ METİN)

[1b] Dībāce-i Dīvān-ı Rāsim Efendi [2]

(2)Ḥamd ü şükr-i bī-ġāye ol emr-i zi-kār-ı güneh-kārān olan Cenāb-ı Mevlāya ki şu‘arā-yı devlet-i İslāmiyyeyi **(3)**müttebi‘-i ġāvun ya‘ni rehberān-ı ṭāġıyān-ı dūzaḫ-nişān olmaḳdan kitāb-ı kerīminde istis̱nā ile berīyyü’s-sāḥa **(4)**eyledi.Ve ṣalāt u selām-ı bī-nihāye ol şefā‘at-kār-ı tebeh-kārān[3] olan Ḥabīb-i Ḫudā Te‘ālāya ki **(5)**ifāża-i enābīb *inne mine’ş-şi‘ri le-ḥikmeten*[4] ile anları dil-sīr ü fasīḥu’r-rāḥa eyledi.Ve daḫi **(6)**āl u aṣḥāb-ı z̠evi’l-elbāba ki Ka‘b u Lebīd ü Ḥassān ‘aleyhim rıḍvānu’r-raḥmān gibi anlarıñ **(7)**eks̱eri[5] şevāhid-i mu‘cizāt olan menāẓım-ı maḳālāta meyelān ile feżā’il-i eş‘ārı iş‘ār **(8)**u i‘lān ve tābi‘īn ü tebe‘-i tābi‘īn daḫi Ḥażret-i İmām-ı A‘zam Nu‘mān ve sāir müctehidān-ı z̠evī-şān[6] **(9)**gibi anlarıñ ās̱ārına tābi‘īn olup anları Ḫudā-yı Ekber *ve men yü’te’l-ḥıkmete fe-ḳad ūtiye ḫayran* ***(10)****kes̱īran*[7] mefhūm-ı mübīnine maẓhar ḳılmaġla nām u şānlarına isnād-ı şe’n-i ġayy u ġavāyet ü ‘ınādı **(11)**izāle ve izāḥa eyledi.

(12)*Meḥat bānet sü‘ādü z̠ünūbe Ka‘bin*
Ve a‘let Ka‘behū fī külli nādī [*]

(13)Es̱er-i z̠ā : Bu Dīvançe-i leṭāfet-‘unvānıñ ṣāḥib-i inşād u inşāsı ebu’n-nūn ve’l-ḳalem mālik-i ezimme-i mażmūn-ı[8] **(14)***‘alleme bi’l-ḳalem*[9] şeyḫ-i zamānı ve reīs-i aḳrānı menba‘-ı feyż-i celī üstād-ı müte‘allimān-ı meşḳ-i teraḳḳī ve te‘allī **(15)**sālik-i ṭarīḳat-ı Naḳş-bendiyye-i bāhire ve mālik-i ḫidmet-serāy-ı ‘āmire[10] Egrīḳapulı Çelebī Efendi dimekle cihānıñ şöhret-mendidir. Nām-dāş-ı Ḥażret-i Ebu’l-Ḳāsım **(16)**Mevlānā Ebu’r-Reşīd Ḫ˘āce Muḥammed Rāsim ibnü’ş-Şeyḫ

---

2 Y 1b-2a; İ 18b
Dībāce-i Dīvān-ı Rāsim Efendi: Bismillāḥmānirraḥīm ve bihi’l-‘avnü Y
3 tebeh-kārān: tebeh-kār Y
4 *“Şiirde hikmet vardır”*. Aclûnî, **a.g.e.**, c. I, s. 297, hadis no: 785.
5 eks̱eri: ekberi Y
6 z̠evī-şān: z̠ī-şān İ.
7 *“Kime hikmet verilmişse ona çok iyi ve güzel bir servet verilmiş demektir”*. Bakara (2), 269.
* Ka’b (Ka’b b. Züheyr) her nidasında Hz. Peygamber’i yücelttiği için yazdığı Bâned Süâdü (Kaside-i Bürde) Kasidesi onun günahlarını silmiştir.
8 mażmūn: Y nüshasında yok.
9 *“O insana kalemle yazma yeteneği vermiştir”* Alak (96), 4.
10 Y nüshasında şu şekildedir: ḫidmet-serāy-ı ‘āmire nām-dāş-ı Ḥażret-i Ebu’l-Ḳāsım Mevlānā Ebu’r-Reşīd Ḫ˘āce Muḥammed Rāsim. ibnü’ş-şeyḫ Yūsufü’l-imām fī-mescid-i Monlā ‘Aşḳī ḳarrabehü’l-Ḥaḳ bi’t-teraḳḳī cenābları ki Egrīḳapulı Çelebī Efendi dimekle cihānıñ şöhretmendidir. Sened-i ḥüsn-i …

Yūsufü'l-imām fī-mescid-i Monlā ʻAşḳī ḳarrabehü'l-Ḥaḳ **[2a]** bi't-teraḳḳī cenābları ki sened-i ḥüsn-i ḫaṭṭ **(2)**u kitābetleri ve ricāl-i ṭarīḳatleri müstaḳil silsile-nāmeler[11] ile tertīb ü yād ve īrād olınmışdır.**(3)**El-ḳıṣṣatü[12] aḥyānen vesīle-i tenşīṭ-i tabāyı'-ı aḥibbā ve ẕerī'a-i tefrīḥ-i eẕhān-ı elibbā olmaḳ içün ve niyyet-i **(4)**ḫāliṣe ile resm ve naḳş-ı mecāziyy-i maḫlūḳuñ medḥ u s̱enāsı *men lem yeşküri'n-nāse lem yeşküri'llāhe*[13] **(5)**delāletiyle fī-nefsi'l-emr aḥsenü'l-ḫāliḳīn olan Rāsim-i ḥaḳīḳīniñ ḥamd ü s̱enāsından numūne olduġı **(6)**cihetle merḥūm u merḳūm yenbū'-ı ḳalem-i nādire-gū-yı müşkīn-rikāb-ı ṭab'-ı mevzūnlarından aḥyānen icrā **(7)**eyledikleri füyūż-ı āsārı ve münteḫabāt-ı eş'ārı ṣafāyıḥ-ı zamān ve ṣaḥāyıf-ı devrānda şāyed **(8)**bā'is̱-i ẕikr-i ḫayr ve sebeb-i ta'līm-i ġayr olur diyü kendi me'ẕūnlarından ṭālib-i feyż-i bāhir İbrāhīm **(9)**Ṭāhir nām[14]-bendelerine cem' ü tertīb ile tenbīh[15] buyurup henüz es̱er-i[16] emr-i şerīfleri mir'āt-ı ḥuṣūlde **(10)**ṣūret-nümā-yı vücūd olurken biñ yüz altmış ṭokuz senesi[17] şa'bānınıñ on dördünci **(11)**pençşenbe güni yetmiş yaşına yetmiş iken medḳūḳār u be-rāh-ı 'uḳbā ve ḥıṣn-ı İstanbul **(12)**ebvābından kendi maḥall-i velādet ü neş'etleri ve vesīle-i şüyū' u şöhretleri olan **(13)**Egriḳapu ḫāricinde defn-i[18] ravża-i me'vā oldıḳdan[19] ṣoñra *el-ḫāletü hāẕihī* yine **(14)**ems̱ālinden[20] nām-ı nāmīleri pīrāye-i silsile-nāme-i ḫaṭṭāṭīn olan telāmiẕesiniñ **(15)**himmet ve meşveretleriyle mehmā-emken cem' ü tertīb olınup bu bende-i efkendeleri dest-i noḳṣān-peyvestiyle

(16)*Tuḥfe-i iḫvān-ı āgāh*
Ve s̱ebbit cerīde-i ilā māşā'llāh * **(17)**kılındı.

---

[11] silsile-nāmeler: silsile-nāmeleri İ.
[12] el-ḳıṣṣatü: el-ḳıṣṣa İ
[13] *"Kula şükretmesini bilmeyen Allah'a da şükredemez"* Aclûnî, **a.g.e.**, c. II, s. 384, hadis no: 2613.
[14] nām: İ nüshasında yok.
[15] tenbīh: emr Y
[16] es̱er: İ nüshasında yok.
[17] senesi: İ nüshasında yok.
[18] defn-i: defīn-i İ
[19] oldıkdan: oldıkların İ
[20] ems̱ālinden: anıñ ems̱ālinde İ
* Basiretli kardeşlerimize bir hediye olması için yazdıklarımızı Allah dilediği müddetçe sabit kılsın.

[2b]

1

Taḫmīs-i Na‘t-ı Şerīf-i Dede ‘Ömer Rūşenī ber-Ṭarīḳa-i Pervāzī

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

I

Çün ṭoġup ṭutdı cihān yüzini ḥüsnüñ güneşi
Fetret-i nüh-varaḳıñ ḳıldı Ṣamed ḫāme-keşi
Müşkin āharılayup beyżạ-i dīn-i Ḳureşi
Mihriñi kāġıẕ-ı ḳalbiñ çün ide mühr-veşi
Kim ola sevmeye bu vech-ile sen māh-veşi

II

Sen emīre ḳul olan her ne ḳadar müdbir ise
Ülfeti vaḥşi olup ünsi anıñ ḳāṣır ise
Ḫaşin-i terbiye nā-ḳābil olup nāfir ise
Līk üstād anı ta‘līme eger ḳādir ise
Bende-i muḳbil olur miṡl-i Bilāl-i Ḥabeşī

III

Sensin ol püşt ü penāh-ı melek ü ins ü peri
Şeyḫ-i kürsī-i hüdā ḫ̌āce-i tevḳī‘ eṡeri
Nesḫ idüp ḳalmadı küfrüñ ṡülüṡ-i şūr u şeri
Ḥarf-i ḳaddiñ nuḳaṭ-ı şekden elif gibi biri

---

[1] Y 2b-3a; İ 19a.
Taḫmīs-i Na‘t-ı Şerīf-i Dede ‘Ömer Rūşenī ber-Ṭarīḳa-i Pervāzī: Taḫmīs-i Na‘t-ı Şerīf İ. Başlıklarıyla yazılmış olan bu manzume, taḫmīs değil, bir taştirdir.
1 yüzini: nūrını İ
5 sevmeye bu vechile sen māh-veşi: İ nüshasında yok.
6 ne ḳadar: naḳd İ
10 olur miṡl-i Bilāl-i Ḥabeşī: İ nüshasında yok.
11 penāh: penā İ
15 sevgilisi ḫūb u ḫoşı: İ nüshasında yok.
20 kişiden def‘ idisersin ‘aṭaşı: İ nüshasında yok.
22 şer‘iñdir: şer‘ ile İ
25 ‘Arabīsin medenīsin Ḳureşī: İ nüshasında yok.
26 seniñ: seni seniñ İ
30 n'ola maṭbaḫınıñ hīme-keşi: İ nüshasında yok.
32 mütenezzil-ter: müntezil-ter Y
34 olur: İ nüshasında yok.
35 ile her kim iderse güreşi: İ nüshasında yok.
36 oḳurum: oḳunur İ / sünbüliñe: sümbīliñe Y
40 virdi budur külle *ġadātin ve ‘aşī:* İ nüshasında yok.

15 Enbiyānıñ güzeli sevgilisi ḫūb u ḫoşı

IV

16 Parmaġıñdan aḳıdup āb-ı revān-baḫş revān
17 Ṣu virüp feyż-i celī aldı ḳalem çün reyhān
18 Ḳıldı ta'līḳ anı riḳ'a-nüvīsān o zamān
19 Yādigār oldı bu terkīb-i muḥaḳḳaḳ el-ān
20 Nīçe yüz biñ kişiden def' idisersin 'aṭaşı

V

21 Türk ü Kürd ü 'Acem ü Hindī bilür bunı ki sen
22 O ḳalem-revleri hep gizlik-i şer'iñdir açan
23 Çıḳarup ḫıṭṭa-i tesvīdi beyāża aḥsen
24 Ḳıt'a-i levḫa ḳalem yazdı anı evvelden
25 Hāşimīsin 'Arabīsin medenīsin Ḳureşī

[3a] VI

26 Dīk-i ḥikmetde pişürdi çü seniñ sevgiñi Ḫaḳ
27 Puḫte āhar-ı muḥabbetle dil oldı çü varaḳ
28 Heyzüm-āsā ḳalem-i māhı sen itdiñ iki şaḳ
29 Ḳaṭ' u ḥakkıñda saña yarıcı Allāh olıcaḳ
30 Cebreīl olsa n'ola maṭbaḫınıñ hīme-keşi

VII

31 Üzilür 'ırḳ-ı Ebū Cehl gibi ebter olur
32 Kesilüp feyż-i teraḳḳī mütenezzil-ter olur
33 Ehl-i da'vā ne ḳadar kāmil ise bī-fer olur
34 Sā'id-i meşḳi ḳavī olsa daḫi ḳışmer olur
35 Sen Ebu'l-Ḳāsım ile her kim iderse güreşi

VIII

36 *Ve'd-Ḍuḥā* virdiñe *ve'l-Leyl* oḳurum sünbüliñe
37 Edhem-i ḫāme muṣallī olamaz düldüliñe
38 Çün ṣarīriyle süheyl urdı da girdi yolıña
39 Na'tiñi ḳıl ketebe iẕni bu Rāsim ḳulıña
40 Rūşenī virdi budur külle *ġadātin ve 'aşī*

2

Ḳaṣīde der-Medīḥa-i Dāmād İbrāhīm Paşa

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Lûṭf-ı Bārī ḳomadı dilde maḥal ālāma
Āṣaf-ı dehri irişdirdi yine bayrāma

2 Görmedi böyle 'ināyetli vezīr-i 'ādil
Ḥayf-ṣad-ḥayf o bī-hūde geçen eyyāma

3 Ne vezīr ol şeh-i deryā-ḥaşemiñ ṣıhri kim
Müstaḳil emr-i vezāretde o Cem ḫuddāma

4 Ne vezīr ol şeh-i z̲ī-şāna vekīl olmuş kim
Vaṣfı żımnında ḥaşıvdır ṣaded-i *Şeh-nāme*

5 Ne vezīr ol şeh-i sa'd-aḫtere ḫādim ki yeter
Ḫādim-i şāh-ı rusül oldığı zīver-nāme

6 Ya'ni deryā-'aẓamet Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed
[3b] Z̲ātı fer virdi ser-ā-ser felek-i nüh-bāma

7 Ḫālıḳ-ı dehr virir böyle vezīr-i ṣādıḳ
Bir şehen-şāhı muvaffıḳ idicek her kāma

8 Ṣadr-ı a'zam o semiyy-i ced-i faḫr-i 'ālem
Eyledi ismi es̱er cūd ile ḫāṣṣ u 'āmma

9 Ol kerem-ver ki yem-i cūdına nisbet deryā
Döndi ṣūretde bir içim ṣu ḳonulmuş cāma

10 Ol müdebbir bu dem-i re'yi ile virdi niẓām
Semt-i Rūma 'Araba memleket-i A'cāma

---

[2] Y 3a-4a; İ 19b-20a.
Ḳaṣīde der-Medīḥa-i Dāmād İbrāḥīm Paşa: Ḳaṣīde der-Medīḥa-i Dāmād İbrāhīm Paşa-yı Maḳtūl Y.
5 ol: o İ/
12 hüner-ver ki: hüner vü ki İ.
13 oḳıdır: oḳudur İ.
33 ser: İ nüshasında yok.

11 İtdi şerrinden emīn ʻālemi çoḳ bī-raḥmıñ
Oldı haḳḳā ki telāfī çekilir ālāma

12 Ol hüner-ver ki ne var ise maʻārifde bilür
O cihetden ider erbābına saʻy ikrāma

13 Ögredir Ḫāteme ādāb-ı seḫāyı bir bir
Fenn-i cūdı oḳıdır Bermekiyān-ı Şāma

14 Şāhid-i ġonçe-i mażmūn olur āşüfte-hezār
Bāġ-ı vaṣfında ḫırām itse nigār-ı ḫāme

15 Çıḳsa ṣayyād-ı ṭabʻ sāḥa-i medḥine o dem
Ṣad hümā-peçҫe-i maʻnā dökilür bir dāma

16 Açsa şeh-bāl-i fikir menḳabeti evcine per
Pā-yı ʻanḳā-yı meʻānī bula yer yer kāma

17 Baḳılurdı nigeh-i lûṭfına şāyān olsa
Feyż-i vaṣfıyla gelen bu ġazel-i ġarāma

18 Bir dolab itme gibi ḳaṣdı dil-i nā-kāma
Vaʻde-i vaṣlını ṣaldı o perī bayrāma

19 Laʻl-i cān-baḫşıñı nūş itdirip aġyāra meded
Ḳıyma ey ser-ḫoş-ı nāz ʻāşıḳ-ı ḫūn-āşāma

20 Dāġ-ı ḥasret midir ol sāʻid-i cānān üzre
Naḳş-ı zī-bende-i tamġa mı o sīm-i ḫāme

21 ʻĀrıż-ı yāri muṣavvir gīce taḥrīr it kim
Bār olur sāye-i ḫāme ḫaṭ-ı ʻanber-fāma

[4a]

22 Müje-i bülbül ile vaṣf-ı ḳadin yaz Rāsim
Kilk-i çūpīn ile bār olma o gül-endāma

23 Rāz-dān menḳabetā nükte-şināsā ṣadrā
Ey vücūduñ şeref-i ehl-i hüner kem-nāma

24 Keremiñle n'ola ḫurşīd ü mehe nār itseñ
Anlarıñ nevbet ile feyżi çü ṣubḥ u şāma

25 Seniñ amma ki seḥāb-ı felek-i mekremetiñ
Yaġdırır rūz u şeb iḥsānıñı ḫāṣṣ u 'āmma

26 Mürġ-i ṣūret gibi bī-rūḥ iken ey mu'cize-gū
Geldi cān emriñ ile ḳāfiye-i en'āma

27 Lafẓ-ı bī-ma'nī iken nice dem ilbās itdiñ
Dāniş-i cūd ile ma'nā-yı laṭīf ikrāma

28 'Urefāya cehele bildi mürüvvet niç'olur
Ḫuṣamāya seni gönderdi Ḫudā ilzāma

29 Seni vaṣf eyleyerek buldı kemāl ehl-i süḫan
Seniñ iḥsānıñ ile geldi zekā ifhāma

30 Ḥāṣılı şān-ı vezāret ne imiş bildirdiñ
Ehl-i dil tevbeler itdi felege düşnāma

31 Geldi hengām-ı du'ā eyleme Rāsim taṣdī'
Līk icābet içün ibrām idegör 'allāma

32 Fürū-tāb eyle meh ü mihr-i dıraḫşān u münīr
Tā ṭulū' ide ġurūb eyleye ṣubḥ u şāma

33 Ṣadr-ı ā'lāya vire ẕātı ile Ḥaḳ zīnet
'Iydı tā zīver ide her ser-i sāl eyyāma

3

Ḳaṣīde-i Berāy-ı Ṣadr-ı Müşārun İleyh

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe' i lün

1 Bir perī rūyuñ olup şimdi göñül ḥayrānı
Pāyimāl itmedeyiz māye-i ʻaḳl u cānı

[4b]

2 Mihrin ümmīd ideniñ ḫˇāhiş-i fikri fāsid
Deşne-i ġamze ider dem-be-dem īhām anı

3 Ḫaste-i pister-i hicrine müdāvāt olsa
Göremez düşde de ʻāşıḳ o ṭabīb-i cānı

4 İllet-i cevri ile ʻāşıḳ eġer cān virse
Ḫande idüp o cefā-pīşe ider şādānı

5 İltifat eylemez ʻāşıḳ dil esīr-i ʻaşḳa
Meskeni biñ yıl eger olsa ġamıñ zindānı

6 Bend-i zülfünden o büt ʻāşıḳın āzād itmez
Ser-nigūn itse eger kīse-i naḳd-i cānı

7 ʻĀşıḳ-ı zāra yine rū-yı melālet gelmez
Cevr-i yār ile gezer eylese hep evānı

8 Līk ʻuşşāḳa belādır bu ki aġyārı o şuḫ
Dāḫil-i bezm-i viṣāl ide gehī pinhānī

9 Pāre pāre idesin sen cigeriñ ḥasret ile
Ola ṣahbā-yı leb-i yāre raḳīb erzānī

---

[3] Y 4a-5b; İ 20a-21a.
Ḳaṣide-i Berā-yı Ṣadr-ı Müşārun İleyh: Ḳaṣīde der-Medḥ-i İbrāhīm Paşa İ.
6 büt: put Y.
7 Cevr-i yār: Cevr-i nāz Y.
21 aġāz: aġār Y.
31 şehen-şāh u vezīr: şehen-şāh-ı vezīr İ.
32 ṣadāret ṣadefā: saʻādet ṣaderā İ.
37 destiñe: destine İ.
40 rifʻatiniñ: rifʻatiñiñ İ.
44 ġalaṭān: çevgān İ.

10 Ḥased ol ‘āşıḳa kim ḥāl-i dilin her demde
Lûṭf u nāz ile tefaḳḳud idine cānānı

11 Ġam-ı ‘aşḳ-ile mürūr itmededir eyyāmım
Derd ü miḥnetle telef itmedeyim ezmānı

12 Ḥüzn-ile kūşe-i ġamda iderek güft ü şinīd
Didim āyā ne revā ehl-i dile ḥayrānı

13 Feyż-i ‘aşḳ eyledi ol demde bu remzi ilḳā
Ney gibi dem-be-dem ey dil ide gör nālānı

14 Gel açıl sen daḫi ey ġonçe-i ḫāṭır tā kim
Bülbül-i ḫāme-i ḫoş-naġme idüp efġānı

15 Ḥāl-i düşvārını ṣad-‘acz ü niyāz ile ide
‘Arż-ı dergāh-ı vezīr ü kerem-i Yezdānī

16 Ne vezīr ol dür-i yektā-yı mürüvvet ki henüz
Ṣadef-i ṣadr-ı vezāretde ‘adīm aḳrānı

17 Ne vezīr mihr-i żiyā-pāş-ı ‘adāletdir kim
Felek-i devlet-i ‘ālīde ide raḫşānı

18 Şeb-çerāġ-ı yem-i devlet ki ẓuhūrıyla anıñ
Tāb u fer buldı yine memleket-i ‘Os̱mānī

[5a]

19 Ṭab‘ı bir menba‘-ı enhār-ı keremdir ki müdām
Teşne-gān olmada sīr-āb-ı yem-i iḥsānı

20 Nehr-i pākīze gibi ‘āleme ḥükmi cārī
Seyf-i ḳāṭı‘ gibi dünyāya geçer fermānı

21 Bülbül-i naġmesi aġāz-ı naġam itse hezār
Bāġ-ı cūduñ olur üşküfte gül-i ḫandānı

22 Düldül-i himmeti āheng-i ḫırām itse eġer
Olamaz ḫıṭṭa-ı ecrām-ı felek-meydānı

23 Lenger-i lûṭfına teng oldı biḥār-ı ‘ummān
İtdi şermende nice kānı kef-i iḥsānı

24 H̱āmesi āb-ı ḥayāt-ı keremiñ mīzābı
Keffi dükkānçe-i iḥsān u ʻaṭā mīzānı

25 Bildiler şimdi nedir ʻādet-i ḫulḳ-ı vüzerā
Gömeyenler selefi devr-i Süleymān H̱ānı

26 Kim ider böyle kerem-pīşeyi eslāfa ḳıyās
Meger olmaya anıñ ẕerre ḳadar iẕʻānı

27 Ṭıfl-i kehvāre daḫi bezmine dāḫil olsa
Fehm ider elbet anıñ olmadığın aḳrānı

28 Buldı meydān-ı kerem ṣāḥibini el-ḥāṣıl
H̱ātem-i Ṭayyıñ eger var ise gelsün cānı

29 Bir vücūduñ ki ola nāmı meger İbrāhim
Nice mümkindir aña ġayrılarıñ rüchānı

30 Ki semiy oluna ol ẕāt-ı H̱alīl-i Ḥaḳḳa
Olur ol gevher-i lûṭf u keremiñ ʻummānı

31 Yaʻni dāmād-ı şehen-şāh u vezīr-i aʻẓam
Pāy-būsıyla çerāġ itmededir şāhānı

32 Ẕāt-ı ʻālī güherā dürr-i ṣadāret ṣadefā
Ey yem-i cūd u kerem mevc ü mürüvvet-kānı

33 Sensin ol ẕāt-ı felek pāye ki vaṣf-ı ḳadriñ
Lāl ider elsine-i nāṭıḳa-i iẕʻānı

34 H̱aylice kesb-i vaḳar eyledi şimdi gerdūn
Mihr olaldan ḥarem-i devletiñiñ der-bānı

[5b]

35 Şemʻ-i bezm-i şeh-i devrānsın ider kesb-i fürūġ
Senden iclāl-i niẓām-ı ḥaşem-i sulṭānī

36 Nice daḫl eylesün aʻdā-yı cihān devletiñe
Daḫle bir yer ḳomamışdır kerem-i Yezdānī

37 İtdi devletle seni feyż-i Ḫudā kām-revā
Zīr-i destiñe virüp dehr-i çehār-erkānı

38 Yoḳdur ʿālemde sitemden hele bir āh eyler
İde ʿuşşāḳa meger cevr ü cefā cānānı

39 Ravḥ-ı rāḥat olup āfāḳa benim sulṭānım
ʿĀlemiñ ẕātıñ ile geldi yerine cānı

40 Ṣāḥibin buldı hele devlet-i ʿOs̱māniyye
Dem-be-dem ber-ter ola rifʿatiniñ eyvānı

41 ʿĀcizim vaṣf-ı şerīfiñde ḳuṣūrum bilürüm
Dāmen-i ʿafv ile setr eyle kerem ḳıl anı

42 Nice taʿdād ideyim ḥüsn-i kemāl-i ḫulḳuñ
Beni efsürde-dimāġ itdi bu dehr-i fānī

43 Geh kemān geh hedef idüp seri meydān-ı ġama
Bende meşḳ itdi felek tīr-i miḥen-peykānı

44 Dem-be-dem olmada gū-yı dil-i zārım ġalaṭān
Cāy-gāh-ı elemiñ ḳadem olup çevgānı

45 Çeşme-sār-ı keremiñ eyledi irvā kevni
Benim ʿālemde hemān teşne-dil-i ḥırmānı

46 Bu leked-ḫorde-i ekdāra müdāvāt eyle
Mūmiyā-yı keremiñdir dilimiñ dermānı

47 Şekve-i ḥāli dırāz itme duʿā it Rāsim
Böyle taṣdīʿa ne ḥācet o kerīmü'ş-şānı

48 Encüm-i sebʿa-i seyyār-ı felek devr ide tā
ʿĀleme tā ki ṣala mihr ile meh-raḫşānı

49 Mihr-i iclāli ola farḳ-ı serinde tābān
Māh-ı iḳbāli ide şehr-i dilin nūrānı

4

Ḳaṣīde-i Nāḳıṣa

[6a] *Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün*

1 Fiten ol mest-i nāzıñ çeşm ü ebrūsunda pinhāndır
Ḳażā her ġamze-i ḫūnīde ol yüzden nümāyandır

2 O gül-rūyuñ ḫayāl-i ʿārıżıyla bāġ-ı hecrinde
Göñül bir ʿandelīb-i āteşīn feryād u efġāndır

3 İder bir anda taʿmīr-i ḫarāb-ı köhne-sāl-ı dil
Ser-ā-pā dil-nüvāzım anıñ içün behcet ü āndır

4 Debīristān-ı ġamda ḫidmet-i şūḫ-ı ḫayālinden
Bir ān ḫayl-i sirişkim dūr olmaz ṣāhib-i iẕʿāndır

5 Ne ḥācet ʿarż-ı sūz-ı dil o şāh-ı behcete her dem
Bu dāġ-ı ḥasret-i āteş-zebān ḫayli süḫandāndır

6 İder dīvān-gānı cünbiş-i zülfi perīşān ṭavr
Siyeh-mest eyleyen ʿuşşāḳ-ı zārı çeşm ü müjgāndır

7 Ne ḥācet dāġ u sūziş eylemek iẓhār cānāna
Bu demde ʿarż-ı ḥasret eyleyen ʿuşşāḳa cānāndır

8 Ḳıyās-ı ġayr-ı meşhūr üzre cārīdir şükür Ḥaḳḳa
Felek ḥācet-revā-yı zümre-i erbāb-ı ʿirfāndır

9 Zihī lûṭf-ı Ḫudā kim pür-ṣafā vü sūr olup şimdi
Dil-i ʿālem ser-ā-ser şākir-i evżāʿ-ı devrāndır

10 Bu ḥāli nuṭḳına Ḥaḳ eyleyüp taḫṣīṣ bir ẕātıñ
Bu te'sīr-i celī bir kāmiliñ ḥükminde pinhāndır

---

[4] Y 5b-6a; İ 21a.
Ḳaṣīde-i Nāḳıṣa: Ḳaṣāid-i Nāḳıṣa Y.
6. ve 7. beyitler İ'de yok.

5

Ḳaṣīde-i Nāḳıṣa Ramażāniyye

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

1 Yine tecelli-i nūr-ı Ḥaḳ itdi def'-i ẓalām
Dilinde kalmadı ehl-i ṭabī'atiñ ālām

2 Ki nūr-ı reşk ider oldı cihāna şimdi cinān
Ki feyż-i 'ālemi ṭutdı sürūr-ı ḫoş-fercām

3 Hilāl-i rūze degil bir keşīde besmeledir
Ki bed' olındı anıñla berāt-ı ecr-i ṣıyām

4 Sipihr destine bir tīġ-i āteşīn almış
Rıżā-yı Ḥaḳḳa yine ehl-i baġy itmege rām

5 Elinde ḫāme-i zerrīnidir sürūşānıñ
Kitābet olmaġa 'arşa s̱evāb-ı ehl-i ṣıyām

[6b]

6 Felekde ẓāhir olup bir ġarīb resim üzre
Ki ṭarzı olmada ḥayret-fezā-yı her ressām

7 Sipihr bir daḫi anıñ bulaydı s̱ānīsin
Hilāl-ebrū-yı ḥūra dir idi 'aḳl-ı enām

6

Ḳaṣīde-i Nāḳıṣa Bahāriyye

Me fā'i lün / fe'i lā tün / mefā'i lün / fe'i lün

1 Gelince mülket-i gül-zāra pādişāh-ı bahār
Ḳaṣīdeler okıdı vaṣf-ı gülde bülbül-i zār

---

[5] Y 6a-6b; İ 21a.
Ḳaṣīde-i Nāḳıṣa Ramażāniyye: Ramażāniyye Y.
2 ki: ne İ

[6] Y 6b; İ 21a-21b.
Ḳaṣīde-i Nāḳıṣa Bahāriyye: Bahāriyye Y.
4 ider: idüp İ

2 Berāy-ı tehniye şimdi fež̇ā-yı gülşende
Yeşil çiçekli ḳabālar giyindiler eşcār

3 Döşetdi bāġa ser-ā-ser yine żū'-dībāsın
Aḳup bu demde şu gibi bu ḫiẕmete enhār

4 İder edeble kibār-ı bahārı istiḳbāl
Birer ferāce-i şīrīn ile görüp kûh-sār

5 Görüldi bī-edebāne elinde bīdiñ tīġ
'Acemi sille ile ser-nigūn iderse çınār

6 Bu demde ser ü sehī ḳāmetin dırāz ideyor
Görür çemende ne endām keser aña dildār

7

Şitāiyye

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

1 *'Ale'ṣ-ṣabāḥ* ki ferāce-i sepīd ü cedīd
Çemende şevḳ-ile giydi çınār u 'ar'ar u bīd

2 Vaḳār ile oturup ḫān-ḳāh-ı bāġ içre
Hezāra gülşeni şeyḫin çınār ider taḳlīd

3 Mizāc-ı cūya ḥarāret-i ża'f virüp itmiş
Ṭabīb-i dey hele ma'cūn-ı berf-ile tebrīd

4 Bu demde eyleyüp efsūn-ı şeyḫ bād-ı şimāl
Çemende sūseniñ itdi zebānını ta'ḳīd

5 Kesildi şūriş-i mürġān-ı gül-sitān-ı çemen
Niyāmına ḳodılar tīġlerini lāle vü bīd

[7] Y 6b-7a; İ 21b.
Şitāiyye: Bahāriyye İ.
1sepid ü cedīd: sepīd cedīd İ
2 Hezāra: Hezār İ
6 şiltelerle: şilteler İ

[7a]

6 Şeh-i bahār geleyor ġāliba gülistāna
Çemen döşendi yine penbe şiltelerle cedīd

8

Diġer Şitāiyye[8]

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Degildir berf-i sermā dökdi ezhārın cihān üzre
Bahar irmiş nihālān-ı riyāż-ı āsumān üzre

2 Çemende ruḳye-ḫᵛānlıḳ eyleyüp bād-ı ṣabā şimdi
Celāl ile oturmuş ḫān-ḳāh-ı gül-sitān üzre

3 Görüp pejmürde geçmiş diyü tāb-ı āteş-i temmūz
Üfürmekde dem-i serdiyle naḫl-i erġuvān üzre

4 Degil yaḫ-pāreler yer yer bürūdet eyleyüp peydā
Yine her naḫl-i gül bir tīġ çekmiş bāġıbān üzre

5 Olurken naḫl-i gül üşküfte her sāl içre bir kerre
Firāvān eyleyüp ṣun'-ı Ḫudā lûṭfın cihān üzre

6 Gül-i ṣad-berg açar her günde birkaç def'a dükkānı
Niçe tercīḥ olınmaz böyle diler gül-sitān üzre

7 Bir elmas-ı girān-ḳadr oldı ol sīmīn benān üzre

---

[8] Y 7a; İ 21b.
Diġer Şitāiyye: Ḳaṣīde-i Şitāiyye İ.
4 naḫl-i gül: naḫl-i gül-üşküfte İ / üzre: İ nüshasında yok.
5 üzre: İ nüshasında yok.
6 ṣad-berg: ṣadr-berg İ / dükkānı: kānūnı Y.

9

Taḫmīs-i Ġazel-i Ṣuyolcı-zāde Necīb Efendi Ṣāḥibü't-Teẕkire

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

I

1 Bir serv-ḳadde cū-yı sirişkim revān idi
2 Ol nev-nihāl-i 'işve bir ārām-ı cān idi
3 Gāhī cefā iderdi gehī mihribān idi
4 Geh vaṣl u gāh cevr ile dil şādumān idi
5 'Āşıḳ o ẕevḳ ü şevḳ daḫi bir zamān idi

II

6 Ey dil bu cevr-i bī-nihāyeye tā-key taḥammülüñ *
7 Çekdiñ hezār zaḫmını ḫār-ı teġāfülüñ
8 Girmez gülüñ ḳulaġına feryādı bülbülüñ
9 Bī-hūde düştüñ üstine çün jāle ol gülüñ
10 Zaḥmet hevāya gitmesi günden 'ıyān idi

III

11 Nūş eyledikçe nāz ile yar bāde-i teri
12 Güller açardı meclise her demde ruḫları
13 Çoḳ yād idersin ey dil-i zārım o demleri
14 Nāz u niyāza yer ḳomadı şimdi ol perī
[34b] 15 Gāhī cefāsı ẓāhir u lûṭfı nihān idi

IV

16 'Arż-ı ṣadāḳat itdigimizdir meger günāh
17 Dāġ-ı derūnı var bize muġber yine o māh
18 Añlanmayor zebān-ı teġāfül-edāsı āh
19 Bā'iṡ ne cevre añlar idik itse ger niġāh
20 Dilden bilürdi çeşm-i siyeh tercümān idi

---

[9] Y 34a-34b; İ 21b-22a
Taḫmīs-i Ġazel-i Ṣuyolcı-zāde Necīb Efendi Ṣaḥibü't-Teẕkire: Taḫmīs-i Ġazel-i Ṣuyolcı-zāde Necīb Efendi Y *Başlıklarıyla yazılan manzume, Y nüshasında Gazeliyyât kısmında, Müfredâtın devamına ilave edilmiştir.*
9 jāle: jāle-i Y / ol: o İ.
20 siyeh: yine İ.
21 ḫalḳı: ḫalfi Y.

* Vezin hatalıdır.

V

Rāsim viṣāle ḫalḳı bıraḳsun o dil-firīb
Gitsün zamān-ı fikr-i cefā-yı ġam-ı raḳīb
Di başlasun terāneye mānend-i ‘andelīb
Bāġ-ı ruḫında tāze ḫaṭın gördük ey Necīb
Seyr-i çemen bahārda ḫāṭır-nişān idi

10

Taḫmīs-i Ġazel-i Rāmī Paşa-zāde Abdullāh Bey Efendi

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

I

Nedir bu sūziş ey dil dāġıdār olmaḳ mı istersin
Yine gül-zār-ı ‘aşḳ içre hezār olmaḳ mı istersin
Hezār-ı zār-āsā bī-ḳarār olmaḳ mı istersin
Ḳapıldıñ ol gül-i būyāya zār olmak mı istersin
Cefā-yı ḫār-ı bedden zaḫm-ḫ̌ār olmaḳ mı istersin

II

Ser-ā-ser ‘ālem olmış bir kemān-dāra dil-efkende
Esīr-i ṣayd-ı tīr-i ġamzesi āzāde vü bende
Hevā-dār eyleyüp āḫir o çeşm-i mest ü nāzende
Muḳavves ebrū-yı dil-dāra meyl itdiñ göñül sen de
Hedef-veş sīne-çāk-ı tīr-i yār olmaḳ mı istersin

III

İnanmam ben o şūḫuñ saña bir mūyında ey zāhid
Nişān-ı būse gördüñ la‘l-i dil-cūyında ey zāhid
Niçün reftār idersin ‘āşıḳıñ şuyında[*] ey zāhid

---

[10] Y 34b-35a; İ 22a
Taḫmīs-i Ġazel-i Rāmī Paşa-zāde Abdullāh Bey Efendi: Taḫmīs-i Ġazel-i Rāmī Paşa-zāde Abdullāh Bey Y. *Bu başlıklarla yazılan manzume Y nüshasında Gazeliyyât kısmında, Müfredâtın devamına ilave edilmiştir.*
11 mūyında: mūyuñda Y.
17 iltizāmıñdan: iltizāmından Y
18 iltiyāmıñdan: iltiyāmından Y
19 kelāmıñdan: kelāmından Y

14 Ṭururken cilve-gāh-ı gülşen-i kūyında ey zāhid
15 Ṣarıldıñ ol nihāl-i nāza bār olmaḳ mı istersin

[35a] IV

16 Geçüp ‘uşşāḳ-ı zārı ittihāmıñdan dem-i vuṣlat
17 Dürūġ-ı bī-meāli iltizāmıñdan dem-i vuṣlat
18 Nifāḳāne o şūḫa iltiyāmıñdan dem-i vuṣlat
19 Raḳībe āşināyāne kelāmıñdan dem-i vuṣlat
20 Ḥarīm-i ḫalvet-i dil-dāra bār olmaḳ mı istersin

V

21 Ne bezme pertev-endāz oldı ol şem‘-i edeb bilseñ
22 Kimiñle hem-dem ü hem-ṣoḥbet olmışdır ‘aceb bilseñ
23 Ferāmūşa ne oldı Rāsim-i zārı sebeb bilseñ
24 Bu gūne sūz-ı dil iẓhārı ne Re’fet ‘aceb bilseñ
25 Reh-i ‘aşḳında yāriñ nāle-kār olmaḳ mı istersin

---

* *“suyında”* kelimesi her iki nüshada da (Y-İ) ص ile yazılmış. Dolayısıyla *“su”* mânâsındadır. Fakat س ile yazılıp *“taraf”* mânâsında olması daha muhtemeldir.

[7b] Tevārīḫ bā-Tertīb-i Sāl [*]

1

Tārīḫ-i Vilādet-i Şeh-zādegān

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

Ṭulū'ına iki şemsiñ yazar Rāsim de bir tārīḫ
Muḥammed Muṣṭafānıñ maḳdemiyle oldı şādān nās

1129

2

Fā'i lā tün / fā'i lātün / fā'i lā tün / fā'i lün

Heft-çarḫıñ ṭāḳına yazsun felek tārīḫini
Oldı İbrāhīm Paşa ṣıhr-ı Sulṭān Aḥmedī

sene[**] 1129

3

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

Şüde rūyān zi-bāġ-ı ṭab'-ı Rāsim rīş-rā tārīḫ
Zi-berg-i gül benefşe mī-demed ez-ṣun'-ı Mevlāyī[***]

sene 1129

---

[*] Tevārīḫ bā-Tertīb-i Sāl: İ nüshasında (başlık) yok.
[1] Y 7b; İ 22b.
Tārīḫ-i Vilādet-i Şeh-zādegān: Berāy-ı Vilādet-i Şeh-zādegān İ.
[2] Y 7b; İ 22b.
[**] *"sene"* kelimeleri İ nüshasında yok.
[3] Y 7b; İ 22b.
[***] Yüzler, Râsim'in tabiatının bağında sakala karıştı / yaraya döndü. Mevlâ'nın yaratıcılığı, (tarihi) menekşe çiçeğinin yaprağında yetiştiriyor / ortaya çıktı.

[8a]

4

Tārīḫ-i Vilādet-i Şeh-zāde

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 İdüp Ḥaḳ maḳdemin mes'ūd u 'ālī-baḫt u rūşen-dil
İde 'ömr-i ṭabī'ī ile mükrem bu du'ā enseb

2 Sezādır tāc-ı devlet ṭarḥ olunsun Rāsimā tārīḫ
Veliyy-i salṭanat olsun felekde Bāyezīd yā Rab

1134

5

Fā' i lā tün / fā' i lā tün / fā' i lā tün / fā' i lün

1 Seyyid-i 'ālī neseb maḫdūm-ı dānā-yı edeb
Maṭla'-ı mihr-i ma'ārif ol Şerīf ibn-i Şerīf

2 Sünnet-i ceddin meḥāsinle çün iḥyā eyledi
Bā'iṣ̱-i ḳurb ide Ḥaḳ iḳbāl-ile ola 'arīf

3 Ḫāl-dārın yazdı Rāsim de aña tarīḫ idüp
Oldı ṭūl-i 'ömrine nev-liḥyesi ḫaṭṭ-ı şerīf

sene 1130

6

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / fe' ū lün

1 Ḫazīne-dār Aġa ẕāt-ı mükerrem
K'anıñ hem-nāmıdır Yaḥyā-yı Bermek

---

[4] Y 8a; İ 25a.
1 mes'ūd u 'ālī-baḫt: mes'ūd-ı 'ālī-baḫt İ.
2 ṭarḥ olunsun Rāsimā tārīḫ: alsa fāl-i sālden Rāsim İ.
1134: sene 1130 Y.

[5] Y 8a; İ 22b
3 nev: bu İ.

[6] Y 8a; İ 22b
1130: sene 1131 Y.

2 Çerāġ olup hem itdi rı̄şin irsāl
İde müstes‘ad anı Ḥaḳ tebārek

3 Dü-şevḳe yazdı yek tārı̄ḫ Rāsim
Bu ḫaṭṭ u manṣıbıñ ola mübārek
1130

Berāy-ı Liḥye-i Rāmı̄ Paşa-zāde

7

Me fā’ ı̄ lün / me fā’ ı̄ lün / fe’ū lün

1 İdüp irsāl-i liḥye Muṣṭafa Bey
Ararken ẕātına şāyeste ta‘bı̄r

2 Bir oldı Rāsimā tārı̄ḫ-i ra‘nā
Ḥaṭ-ı pākiyle zı̄bā ḳıṭ‘a-i mı̄r
sene 1131

8

Me fā’ ı̄ lün / me fā’ ı̄ lün / me fā’ ı̄ lün / me fā’ ı̄ lün

Düşeş geldi derūna Rāsimā pākı̄ze tārı̄ḫi
Kitāb-ı ḥüsn-i mı̄re liḥyedir pākı̄ze-dı̄bāce
sene 1131

[8b]

9

Dı̄ger

Me fā’ ı̄ lün / me fā’ ı̄ lün / me fā’ ı̄ lün / me fā’ ı̄ lün

Zi-bāġ-ı ṭab‘-ı Rāsim-gerde ihdā sünbül-i tārı̄ḫ
Zi-gül-zār-ı melāḥat āteş-i gül-dūd peydā-gerd *
sene 1131

---

7 Y 8a; İ 22b
Berāy-ı Liḥye-i Rāmı̄ Paşa-zāde: İ nüshasında (başlık) yok.
sene 1131: 1130 İ.

8 Y 8a; İ 22b

9 Y 8b; İ 22b
Dı̄ger: Tārı̄ḫ-i Liḥye İ.

* Şirinlik / zarif gül bahçesindeki gülün ateşinden duman peyda olunca Rasim'in tabiatının bağından sünbül gibi bir tarih hediye olundu.

10

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Sa'ādetle yapup Aḥmed Aġa bu menzili Rāsim
O dem ṣīt-i mübārek-bād-ile ṣaḥnı anıñ ṭoldı

2 Bedestān içre ol cevher-fürūş-ı ṣāḥibü't-tedḳīḳ
Kemāliñ menba'ıdır şimdi devlet-ḫānesin buldı

3 Mücevher ḥarf-ile aḥbāba tebşīr itdi tārīḫi
Muḥaḳḳaḳ şā'irāne beyt-i nev yapdı laṭīf oldı

1134

11

Fe'i lā tün / me fā'ī lün / fe'i lün

1 Oldı Mes'ūd Efendiniñ Rāsim
Ḫaṭ-ber-āverde ẕāt-ı behbūdı

2 Anı tebrīk idüp didim tārīḫ
Rūyına güldi ḫaṭṭ-ı Mes'ūdī

1134

12

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 İdüp tebrīk-i ḫaṭṭ-ı pāk-i Mīr Abdülmecīde 'azm
Ne dest-āvīz ola dirken 'aceb maḫdūm-ı dānāya

2 Derūna gūyıyā ilhām olındı resm-i tebrīki
Velākin raġbet itmez çün ḳalem biñlik hedāyāya

3 Pes itdim sa'y-ı mīri ḫoşca düşdi mıṣra'-ı sāli
İdüp ḫidmet bir iki beyt-ile dergāh-ı vālāya

---

10 Y 8b; İ 22b
1134: sene 1133 Y.

11 Y 8b; İ 22b
1134: sene 1133 Y.

12 Y 8b; İ 23a
4. ve 5. beyitler İ nüshasında şöyledir:
"Didim yā Rabbi ola mū-be-mū ser-riştesi ḫayrıñ
Vücūh ile meḥāsin maṣdarı ola belāġāya" İ'de bir beyit eksiktir.
1135: Y nüshasında yok.

4 Didim yā Rabbi ola mū-be-mū ser-riştesi ḫayrıñ
Ki ikrām eyledi bu emr-i mesnūn-ı dü-bālāya

5 Yüzi ak ola ol ḫaṭṭ-ı güzīniñ eyleyüp Ḥaḳ pīr
Vücūh ile meḥāsin maṣdarı ola belāġāya

6 Ebed olsun ilāhi sāye-i vālid de lûṭfuñla
Münevver dil muʿammer ḳıl maʿārifden virüp vāye

7 Olınca ser-nüvişti rū-nümā Rāsim didi tārīḫ
Bu vech üzre ne emced imtizāc-ı nūr-ı bā-sāye
1135

[9a]

13

Berāy-ı Fütūḥāt be-her Mıṣraʿ-ı Tārīḫ

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / fe'ū lün

1 Yine Sulṭān Aḥmed Ḫāna Bārī **1135**
İdüp tevfīḳ-i neyle hep merāmı **1135**

2 Şükür Allāha güm itdi bu demde **1135**
Ḳızılbaşdan ki seyfi şān u nāmı **1135**

3 Helāk-i Şīʿaya ol rütbe evvel **1135**
Ḥavāḳīn itmedi bu iltizāmı **1135**

4 Şehen-şāh-ı cihān u ḳuṭb-ı ekrem **1135**
Ki ḳavl ü fiʿli bi'l-ḥaḳ şerʿi ḥāmī **1135**

5 Cihād-ı ekber itdi şimdi kim bes **1135**
Bulup düşmen ser-ā-ser inʿıdāmı **1135**

6 Cihān içinde vaḳt-i devletinde **1135**
Alındı çār-yārīñ intiḳāmı **1135**

---

[13] Y 9a; İ 23a
Berāy-ı Fütūḥāt be-her Mıṣraʿ-ı Tārīḫ: Tārīḫ-i Fütūḥāt be-her Mıṣraʿ-ı Tārīḫ İ.
2 şān u nāmı: nām u şānı Y
6. beyit İ'de yok. Ayrıca bu manzumedeki bütün 1135'ler, İ nüshasında 135 olarak gösterilmiştir.
7 ḫāṣṣ u ʿāmmı: ḥāṣṣ-ı ʿāmmı İ.

7 Şehen-şāh ile kim Rāsim cihānda **1135**
İde āsūde Bārī ḫāṣṣ u ʿāmmı **1135**

8 Felekde mihr-i ʿadlin kıla tābān **1135**
Kevākib devr ide tā ṣubh u şāmı **1135**

14

Berāy-ı Şeh-zāde

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

Tefe'ül biñde bir ancak düşer tārīḫ-ile Rāsim
Ola Nuʿmān imām-ı salṭanat saʿdıyla dünyāda
1135

15

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

Zamān-ı maḳdeminde söyledim tārīḫini Rāsim
Emīn ola Muḥammed geldi devrāna saʿādetle
1135

16

Tārīḫ-i Muraḳḳaʿ-Nüvişten-i Sulṭān Aḥmed-i S̱ālis̱

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Cenāb-ı Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed Ḫān-ı dānā kim
Deḳāyıḳ fehm-i her fenn-i hünerdir kāmil ü ʿāḳil

---

[14] Y 9a; İ 23a
Berāy-ı Şeh-zāde: Tārīḫ-i Şeh-zāde İ.

[15] Y 9a; İ 23a
1135: Y nüshasında yok.

[16] Y 9a-9b; İ 23a
Sulṭān Aḥmed-i S̱ālis̱: Sulṭān Aḥmed Ḫān-ı S̱ālis̱ İ.
3 zeḫḫār: ẓeḫḫār İ.
4 cild: celle İ / dāḫil: vāṣıl İ.
7 el-ḥaḳ: ancaḳ İ.
9 Felekden: Felekde İ.

[9b]

2 Şeh-i zīnet-fezāyı taḫt-gāh-ı memleket-ʻirfān
Ki ẕātıdır şecāʻat maʻrifet envāʻına şāmil

3 İrişmez sāḥa-i ās̱ār-ı ʻirfānına naẓẓāre
Bulunmaz baḥr-i zeḫḫār-ı midād-ı fażlına sāḥil

4 Ṣarīr-i nāy-ı kilk-i pākiniñ te's̱īri itmekde
Her ās̱ārını ebri cild-i çarḫ-ı heftüme dāḫil

5 Tevārīḫ āşināyan söylesün şāhān-ı eslāfı
Bu rütbe-dāniş ü ʻilm ü kemāle var mıdır vāṣıl

6 Maʻārifden ki ḥüsn-i ḫaṭ ne rütbe emr-i müşkildir
Ki taḥṣīl itdi bī-taʻlīm-i ġayr ol şāh-ı dānā-dil

7 Degil bī-şübhe maḳdūr-ı beşer illā kerāmetdir
Ki feyż-i Ḥaḳḳa el-ḥaḳ oldı maẓhar ol şeh-i ʻādil

8 Daḫi biñ maʻrifet var ẕāt-ı ẕī-şānında kim eyler
Maʻārif ṭālibi ʻömründe ancaḳ birini ḥāṣıl

9 Hemīşe eyleyüp tenvīr-i Mevlā ṭabʻ-ı derrākın
Felekden bir nefes mihr-i kemālin itmesün zāil

10 Bu resme resm ider tārīḫini Rāsim-i duʻā-gūy
Münaḳḳaḥ bir muraḳḳaʻ yazdı Sulṭān Aḥmed-i Kāmil

1136

17

Berāy-ı Tecdīd-i Menār-hā-yı Cāmiʻ-i Ḥażret-i Ḫālid

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Nigeh-dār-ı cihān Ḫān Aḥmed-i Ġāzī-i ẕī-şān kim
Vücūdın cāmi'-i dīn ü şerīʻat eylemiş Mevlā

[17] Y 9b-10a; İ 23b
Ḥażret-i Ḫālid: Ḥażret-i Ḫālid Raḍıya'llāhü ʻAnh İ.
10 mis̱l-i: mis̱li İ

2 Ḫıdīv-i pür-kerem nūr-ı mücessem reşk-i cāh-ı Cem
Şeh-i şāhān-ı ‘ālem ẓıll-i ẕāt-ı Ḫālıḳ-ı yektā

3 Sipihr-i salṭanat mihr-i ‘adālet ḥāmi-i devlet
Melāẕ-ı ehl-i sünnet pādişāh-ı muḥterem ḥaḳḳā

4 Göreydi ṭavr u āyinin Sikender bu cihān-gīriñ
Lisāna salṭanat da‘vāların almaz idi ḳaṭ‘ā

5 Bileydi ẕihn-i derrāk-ı bülendin bu şehen-şāhıñ
Olurdı İbn-i Sīnā vü Felāṭūn vālih ü şeydā

6 ‘Ulüvv-i rütbe-i ṭab‘-ı hümāyūnın ider idrāk
Gelüp seyr eyleyen Eyyūba ās̱ārın anıñ ḥālā

[10a]

7 Yed-i ṭūlāsını gösterdi dehre ḫayra şüġlünde
Añā yoḳdur maḥallin bulmada ṣarf itmede hem-pā

8 Çeküp zerrīn ‘alemler rāh-ı Ḥaḳda çıḳdı ‘ayyūḳa
Ṣadā-yı ḫayr-ı maḳbūl ü ḳarīn-i dergeh-i a‘lā

9 ‘Alemdār-ı Resūl-i Ekrem’e ta‘ẓīm idüp yapdı
İki zībā-menār-ı bī-bedel merġūb u müstes̱nā

10 Nice zībā-menār *Allāhü ekber* mis̱l-i nādīde
Ṣalā şāhān-ı eslāfıñ menārına dise ber-cā

11 Dil-i ehl-i ṣalāḥı ceẕb-kārı her birisiniñ
Lisān-ı ḥāli *Ḥayy ‘ale’ṣ-ṣalāḥ*’ı olmada gūyā

12 Bu iki şāhid-i ‘ādildir el-ḥaḳ dīn-i Mevlāda
K’ider iḳrār-ı Ḥaḳ taṣdīḳ-i ẕāt-ı Aḥmedi icrā

13 Ya iki mıṣra‘-ı mevzūn-ile bir beyt-i ġarrādır
Anıñ mażmūnıdır ol merḳad-i pür-nūr-ı rūḥ-efzā

14 Ne merḳad devḥa-i cennetden olmış ḳıṭ‘a-i ra‘nā
Ne merḳad ḫāḳ-i pāki tūtiyā-yı dīde-i ḥūrā

15 Ne merḳad Ḥālid-ibn-i Zeyd Ebū Eyyūb-i Enṣārī
Ki olmışdır Resūl-i Kibriyāyā mīz-bān ḥaḳḳā

16 Bu tevḳīri ki itdiñ ey şeh-i ẕī-şān n’ola ‘arşa
Fe-ṭūbā s̱ümme ṭūbā[*]yı iderse ḳudsiyān imlā

17 Muvaffaḳ olmadı bu cāy-gāh-ı cennet-āsāda
Şu ās̱ār-ı cemīle eyleyenler ḫayr ile da‘vā

18 Füzūn itsün Ḫudā cem‘īyyet-i iḳbāl ü iclālin
Dura tā cāmi-‘i nüh-ḳubbe-i gerdūn bī-hemtā

19 Perīşān eyleyüp a‘dā-yı dīn ü devletin Ḳahhār
Bi-ḥaḳḳ-ı Ḫālid-ibn-i Zeyd ide ‘ālemlere rüsvā

20 Yazarken ḫāme-i resim ḳader imlāsını Rāsim
Dü-bālā eyledi tāriḫ-i ġarrāsın anıñ imżā

21 İdüp Ḫān Aḥmed Eyyūba iki bālā-menār icād
Nihāl-i gülşen-i tevḥīd-i bāḳī eyledi ebnā

1136

[10b]

18[18]

Tārīḫ-i Cāmi‘-i Şeyḫü’l-İslām ber-Resm-i Beytü’l-Ḥarām

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

Ṭarḥ-ı pāk-i cāmi‘iñ Rāsim didi tārīḫini
Yapdıñ İsmā‘il Efendi resm-i beyt-i Îzidi

1137

---

[*] Ne güzel, ne hoş, ne mutlu!

[18] Y 10b; İ 23b
Tārīḫ-i Cāmi‘-i Şeyḫü’l-İslām ber-Resm-i Beytü’l-Ḥarām: Tārīḫ-i Cāmi‘-i ber-Resm-i Beyt-i Şerīf Binā-yı Şeyḫü’l-İslām-ı Esbaḳ İ.

19

Tārīḫ-i Çeşme

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Nām-dāş-ı faḫr-i ʿālem Ketḫüdā-yı Āṣafā
Eyleyüp kesb-i yediyle cemʿ bir miḳdār mal

2 Çeşme yapdı eyleyüp ʿaṭşānı sīr-āb-ı ṣafā
Ḥaḳ Teʿālā defterin ecriyle ide māl-i mal

3 Rāsimā tārīḫi kilkimden teraşşuḥ eyledi
Akdı engüşt-i Muḥammedden içüñ āb-ı zülāl

1137

20

Berāy-ı Zifāf-ı Rāmī-zāde ʿAbdullāh Bey

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

1 Cenāb-ı Ḥażret-i Re'fet Begiñ degil mümkin
Feżāil ü şeref ü ḳadr-i ẕātın itmek ʿad

2 Müsellimi olup ehl-i maʿārifiñ el-ḥaḳ
ʿAdīli olmaġa aḳrānı içre yokdur eḥad

3 Tezevvüc emrine ḳıldı bu demde çünki şürūʿ
Tevekküline idüp sünnet-i ḳadīmi sened

4 Muḫadderātdan aldı bir ehl-i ʿiṣmeti kim
Cihān içinde anıñ ʿiffetine olmaz ḥad

5 ʿİnāyet-i ezeliyy-i Cenāb-ı Ḥayy u Ḳadīm
Ola her emr-i mühīmde muʿīni tā-be-ebed

---

[19] Y 10b; İ 23b
3 āb-ı zülāl: āb-zülāli Y.

[20] Y 10b; İ 23b-24a
Berāy-ı Zifāf-ı Rāmī-zāde ʿAbdullāh Bey: Tārīḫ-i Zifāf-ı Rāmī-zāde ʿAbdullāh Bey İ.
1 Begiñ: Beg Y
7 Begiñ: Beg Y

6 Hemīşe eyleye ẕātın kederden āsūde
Hemīşe eyleye Mevlā cihānda ʻömrini med

7 Bu gūne eyledi Rāsim duʻācısı tārīḫ
Zifāfı yümn ola Re’fet Beyiñ İlāhī meded

1137

[17a]

21

Berāy-ı Vilādet-i Sulṭān-zāde

Me fā’i lün / fe’i lā tün / me fā’i lün / fe’i lün

Vilādetinde didim cevherī ile tārīḫ
Muʻammer eyleye Îzid Nazīfe Sulṭānı

1137

22

Tārīḫ-i Fetḥ-i Revān

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

1 Açıldı ġonçe-i ser-beste-i ümmīd-i ehl-i dil
Ṭoḳunmaz hiç meşām-ı şevḳe şimdi nefḫa-i ālām

2 O rütbe naġme-sāz-ı ṣıyt-ı nuṣret oldı kim nāhid
Hezārān şevḳ-ile raḳṣ-āver oldı çarḫ-ı ezraḳ-fām

3 Ki ya‘ni Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed Ḫān-ı dārādır
Sezā şāhān-ı dehri dergehinde itse istiḫdām

4 Ḳızılbaşı ser-ā-ser ġarḳa-i seylāb-ı ḫūn itdi
Olup yāver bu demde seyf-i ḳahr u ḳuvvet-i İslām

5 Açıḳda ḳaldı mel‘ūn tārik-i dār u diyār oldı
Kilāb-āsā olup ṣaḥrā-neverd ol ḳavm-i bed-fercām

---

[21] Y 17a; İ 24a
Berāy-ı Vilādet-i Sulṭān-zāde: Tārīḫ-i Vilādet-i Sulṭān-zāde İ.

[22] Y 17a; İ 24a
Tārīḫ-i Fetḥ-i Revān: Tārīḫ-i Revān İ.
2 nāhid: nāhīd İ
9 tārīḫi de: tārīḫinde İ

6 Zihī fetḥ ü ẓafer kim görmemişdir dīde-i eslāf
Zamān-ı devletinde böyle Şīʿī oldıġın güm-nām

7 İdüp Ḥaḳ dāimā şāhen-şehiñ aʿdāsını maḳhūr
Revān olsun rehinde ḳāṣıd-ı fetḥ ü ẓafer peyġām

8 Açа tā ḳalʿa-i gerdūnı ṭop-ı mihr-i ālem-tāb
Bula ḥıṣn-ı ḥaṣīn-i şevketi hem-vāra istiḥkām

9 Bu tārīḫi de gül-mīḫ-i der-i gerdūna aṣ Rāsim
Revān miftāḥı geldi bāb-ı Sulṭān Aḥmede bā-kām

1137

23

Berāy-ı Gence

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Ser-ā-ser eyledi ehl-i dili leb-rīz-i şevḳ el-ḥaḳ
Yine bir sūr-ı şevḳ-engīz ile tezyīn olup dünya

[17b]

2 Bi-ḥamdi'llāh kudūret mużmaḥil oldı cihān içre
Pey-ā-pey gelmede tebşīr-ḫᵛān-ı nusret-i ġarrā

3 Zihī fetḥ ü ẓafer kim görmemişdir dīde-i eslāf
Bu rütbe ḳuvveti bir şāh-ı dehriñ oldıġın bālā

4 Ki yaʿni Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed Ḫān-ı ẕī-şāna
Sezā reşk eylese rūḥ-ı Cem ü İskender ü Dārā

5 Ne bāhir ḳuvvet-i şevketdir ol kim çend-sāl içre
Revāfıż ṭamʿa-i şimşīr ü tīġı oldı ser-tā-pā

6 İde düşmenlerin maḳhūr u dāim ẕātını mesrūr
Cihān içinde tā Ḥaḳ ide şerʿ-i Aḥmedi icrā

7 Bu fetḥiñ yazdı Rāsim bendesi de sāli tārīḫin
Kilid-i seyf-i Ḫān Aḥmedle açdı Genceī Mevlā

1137

---

[23] Y 17a-17b; İ 24a
1 Berāy-ı Gence: Tārīḫ-i Gence İ.
5 ṭamʿa: ṭaʿma İ.

24

Tārīḫ-i Dīger

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ḥamdüli'llāh bād-ı feyż-i Ḥaḳ vezān idüp yine
Nefḫa-i ġamdan meşāmm-ı dilde yoḳ ḳat'ā es̱er

2 Ġonçe-i ümmīd-i fetḥ ü nuṣreti açdı Ḫudā
Baġ-ı şevḳi pür-ṭarāvet itdi şimdi ser-be-ser

3 Cān bağışlar müjde-i naṣr u ẓafer-ḫˇān 'āleme
Hiç ḳalur mı böyle eyyām-ı meserretde keder

4 Ya'ni Sulṭān Aḥmed-i Ġāzī-i ṣāḥib-şevketiñ
Seyf-i 'adli ile bulmuşdur niẓāmın baḥr u ber

5 Bir ḳılıç çaldı Ḳızılbaş 'askerine şimdi kim
Görmedi bir demde bu ḳahr u celāli sürḫ-ser

6 Ḳırdı şeyḫayn-ı güzīne seb iden kāfirleri
Çār-yāri şād idüp erbāb-ı sünnet buldı fer

7 Pertev-i mihr-i vücūdın itmesün zāil Ḫudā
Bu şehen-şāhıñ ki tā devr ideler şems ü ḳamer

8 Dü-cenāḥ-ı bābına yaz Rāsimā tārīḫini
Leşker-i Sulṭān Aḥmed Gence bābın açdılar

1137

[18a]

25

Dīger

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Biñde bir ancaḳ düşer Rāsim bu tārīḫ-i laṭīf
Açdı Gence ṭılsımın Ḫuddām Sulṭān Aḥmede

1137

---

[24] Y 17b; İ 24a-24b
Tārīḫ-i Dīger: Tārīḫ-i Gence İ.

[25] Y 18a; İ 24b
Dīger: Tārīḫ-i Gence İ.

26

Tārīḫ-i Loristān

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 ‘Avn ü imdādıyla mümtāz eyledi feyż-i Ḫudā
Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed Ḫān ‘ālī-mesnedi

2 Bir şehen-şāha Ḫudā tevfīḳ idince sevḳ ider
Ḥal ü ‘aḳd emrine böyle bir vezīr-i es‘adı

3 Ya‘ni İbrāhīm Paşa kim budur ehl-i diliñ
İttifāḳı ṣadr-ı a‘lāya naẓīri gelmedi

4 Ol Arisṭo re'yi kim i‘māl-i fikr itse gehī
Ḥal ider yek laḥẓada ṣad-müşkili her maḳṣadı

5 Fī-sebīli'llāh umūr-ı ḥarb-i Şī‘īye bu dem
Eyleyüp teşvīḳ ü terġīb ol şeh-i ced-ber-cedi

6 Bir ġazā itdi ki oldı çār-yāriñ rūḥı şād
Ḳırdı el-ḥaḳ Rāfiżī didikleri ḳavm-i bedi

7 Oldı pey-der-pey fütūḥāt ile ‘ālem şād-kām
İtmedi Ḥaḳ bir şeh-i dehre bu lûṭf-ı bī-ḥadi

8 Ehl-i şer‘i sa‘d-ı maḥż-ı ẕātı me'mūn eyleyüp
Vaḳt-i mes‘ūdında Mevlā dīni te'yīd eyledi

9 Ḥāżret-i Ḥaḳ bu şehen-şāh ile ṣadr-ı a‘ẓama
Maḥż-ı fażlından ide iḥsān ‘ömr-i sermedi

10 Ḫāk-i pāye geldi Rāsim bende bir tārīḫ ile
Aldı Loristānı ednā cünd-i Sulṭān Aḥmedī

1137

---

[26] Y 18a; İ 24b
1 ‘Avn ü imdādıyla: ‘Avn-ı imdādıyla Y.
3 naẓīri: naẓiri İ.
4 fikr: eger Y.

27

T ārīḫ-i Tebrīz

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Nā-gehān çıḳdı beşāretle zebān-ı ḫāmeden
Seyf-ile Tebrīzi aldı cünd-i Sulṭān Aḥmedī

1137

[18b]

28

Dīger

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Ḫān-ı Aḥmed o şehen-şāh-ı hümāyūn-iḳbāl
Bendesidir felegiñ Ḫüsrev ile Pervīzi

2 Ḳıldı fetḥ-i mütetābi'la cihānı şādān
Cünd-i iḳbāliniñ iclāl ile tīġ-i tīzi

3 Çoḳ ḳılā' eyledi tesḫīr ü küşād ez-cümle
Hemedān Gence Revān ile bu dem Tebrīzi

4 İde yā Rab bu şehen-şāh ile ṣadr-ı a'ẓam
Seyf-ile nice dem a'dālarına ḫūn-rīzi

5 Bende Rāsim didi bu fetḥe yine ḫ̌oş tārīḫ
'Avn-ı Ḥaḳ ile alındı 'Acemiñ Tebrīzi

1137

---

[27] Y 18a; İ 24b
[28] Y 18b; İ 24b
Dīger: Tārīḫ-i Tebrīz İ.
1 Aḥmed: Aḥmede İ // felegiñ: felek Y / Pervīzi: pür-vezīri Y.

29

Birāderī Süleymān Efendi Lisānından Tārīḫ

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Yine bir sūr-ı şevḳ-āmīz ile tezyīn olup dünyā
Kudūret mużmaḥil oldı cihānda kimse yok ġamda

2 Cenāb-ı Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed Ḫān-ı ẕī-şānıñ
Ki şān u şevketin görmüş mi var Dārāda ya Cemde

3 Revāfıż ceyşine bir tīġ çekdi ya'ni ol Sulṭān
Ne bundan soñra mümkindir ne olmış bundan aḳdemde

4 Çıhār-yāre seb iden Revāfıż kāfirin ḳırdı
Bi-ḥamdi'llāh hele erbāb-ı sünnet ḳalmadı hem de

5 Fütūḥāt-ı celīleyle dem-ā-dem eyleyüp mesrūr
İde ẕāt-ı hümāyūnın Ḫudā maḥfūẓ 'ālemde

6 Bu gūne çıkdı bir tārīḫ-i ra'nā kilk-i Rācīden
'Adūnuñ Tebrīziñ Sulṭān Aḥmed aldı bu demde

1137

[11a]

30

Tārīḫ-i Binā-yı Ḳalyon

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

Yazar tārīḫi *bismi'llāhi mecrāhē* diyüp Rāsim
Bu ḳalyonı şeh-i deryā-dile mes'ūd ide Allāh

1139

---

[29] Y 18b; İ 25a
Birāderī Süleymān Efendi Lisānından Tārīḫ: Tārīḫ Birāderleri Süleymān Efendi Lisānından Tārīḫ-i Fetḥ İ.
1 sūr: sūz İ.
4 seb: sebt Y.

[30] Y 11a; İ 25a.

31

Tārīḫ-i Iṣfahān

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Yine bir sūr-ı şevḳ-engīz tezyīn itdi dünyāyı
Ser-a-ser ʻāleme lûṭf-ı Cenāb-ı Ḥaḳ olup şāmil

2 Muvaffaḳdır füyūżāt-ı Cenāb-ı Ḥaḳḳa pey-der-pey
Şehen-şāh-ı cihān Ḫān Aḥmed-i Ġāzī-i dānā-dil

3 İder tevfīḳ idince bir şeh-i ẕī-şānı ʻālemde
Vezīr-i kār-dān-ı ṣāibü't-tedbīre Ḥaḳ nāil

4 Ki terġīb eyleyüp emr-i ḳıtāl-i ḳavm-i Şīʻīye
Ġazaya fī-sebīli'llāh idüp ṣad-şevḳ-ile māil

5 Alup dār u diyārın Rāfiżīniñ mużmaḥil oldı
Zamān-ı devlet-i ʻadlinde böyle meẕheb-i bāṭıl

6 İdüp iḳbāl-ile Ḥaḳ ʻömrin efzūn düşmenin maḳhūr
Ola dil-ḫ˘āhı üzre her murād u maḳṣada vāṣıl

7 Ola mersūm Rāsim sermedān-ı şevḳe bu tārīḫ
Ṣıfāhān mülketin de aldı Sulṭān Aḥmed-i ʻādil

1139

32

Tārīḫ-i Sāl

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Ne tārīḫ ola bu sāl-i sürūr-efzāya kim āyā
Dir iken kilk-i ḥoş-lehce ḫayālimden idüp iẕʻān

[31] Y 11a; İ 25a
Tārīḫ-i Iṣfahān: Tārīḫ-i Iṣfahānī Y.
4 ḳavm: ḥarb Y.
5 dār u diyārın: dār-ı diyārın Y.
6 Ola: Yine İ

[32] Y 11a; İ 25a.
2 lafẓen: lafṭan Y.
3 ḳırḳı da: ḳırḳda Y.

2 Hemān iki ayāġ üstine kalkup lafẓen ü ma‘nā
Bu pākīze du‘ā-yı bī-riyāyı eyledi i‘lān

3 Ebed iclāl-i Sulṭān Aḥmede ḳuvvet gelüp her sāl
Hümāyūn eylesün bu sāl-i biñ yüz ḳırḳı da Raḥmān

1140

[11b]

33

Tārīḫ-i Vilādet-i Şeh-zāde

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed Ḫān Ġāzīniñ ebed
Lûṭf-ı Bārī ile evḳātı refāh u sūr ola

2 Dād-ı fermā-yı cihāndır ol şeh-i pür-intibāh
‘Adl ü dād ile uyutsa fitne-i dehri n’ola

3 Aġlamaz devrinde kimse kimseden ‘āciz deġil
Gāhi eṭfāliñ meger kim şīr içün çeşmi ṭola

4 Ṣulb-i pākinden gelüp yümn ile bir nūr-ı cesīm
Müjde-resler eyledi tebşīrler ṣaġ u ṣola

5 Pür-ṣafā itdi ḳudūm-i pāki dünyāyı hemān
Rāsimā şimdi du‘ādır cümleden akdem ḳula

6 Şehriyār-i ‘āleme göstermeyüp Mevlā keder
Her zamān dil-ḫˇāhı üzre cümle maḳṣūdın bula

7 Bu du‘ā geldi zebān-ı kilkime tārīḫ içün
Maḳdem-i Şeh-zāde Seyfeddīn yā Rab sa‘d ola

1140

---

[33] Y 11b; İ 25a-25b
Tārīḫ-i Vilādet-i Şeh-zāde: Tārīḫ-i Şeh-zāde İ
1 Aḥmed: İ nüshasında yok.
2 ‘Adl ü dād: ‘Adl-i dād Y.
3 devrinde: derūnda Y.

34

Dīger

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Şeh-i ʿālem deḳāyıḳ-fehm Sulṭān Aḥmed-i Ġāzī
Ser-ā-ser oldılar devrinde mükrem ehl-i istiʿdād

2 Süḫan-ver nükte-dāndır dil-nüvāz-ı ehl-i ʿirfāndır
ʿAceb midir olınsa ehl-i fażl u dāniş istiʿbād

3 Zamān-ı devletinde kimseden kimse degil şākī
Meger kim gül-sitān içre ʿanādil eyleye feryād

4 Ṭulūʿ idüp mücessem nūr-āsā ṣulb-i pākinden
Bu demde geldi bir şeh-zāde ḥaḳḳā pādişāh-ecdād

5 Nüvīd-i pür-ḥubūrı dehre şāyiʿ oldıġı sāʿat
Ṣafā kesb itdi ʿālem ḥarem oldı bende vü āzād

[12a]

6 Bu sūra virmişidi gerçi Rāsim bendesi tārīḫ
Teṣādüf eylemiş çün beyt-i pāk-i Raḥmi-i üstād

7 Efendim ʿādet olmışdır tevārüd şiʿr u inşāda
Bu ḳavli eylerim ʿilm-i hümāyūnuñla istişhād

8 Yine birḳaç meṣārīʿ şimdi küstāḫāne s̱ebt oldı
Ne rütbe lāyıḳ-ı ʿavfıñ degilse itme istibʿād

9 Cesāret imtis̱ālendir efendim emriñe yoḫsa
Ne ḥaddimdir ki ʿulyāña ʿöẕürüm eyleyem īrād

10 Ḥaḳīḳatde duʿadır çün ġaraż taṣdīʿi terk eyle
Cihānda tā ki erbāb-ı hüner şiʿr eyleye inşād

[34] Y 11b-12a; İ 25b
Dīger: Tārīḫ-i Şeh-zāde İ.
1 devrinde: derūnda Y.
4 idüp: itdi Y.
6 vermişidi: yazmışdı İ // Raḥmi-i üstād: Raḥmi-i inşāda Y.
9 eyleyem: eylemek İ.

11 Vücūd-ı nāz-perverdī̇n daḫi evlād-ı emcādın
Ḫaṭādan ḥıfẓ idüp Mevlā cihānda eyleye dil-şād

12 Yazılsa heft-çarḫa bu du‘ā tārīḫ içün şāyān
Hümāyūn maḳdem-i Şeh-zāde Seyfeddīn mübārek-bād

1140

35

Dīger

Me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün

Zebān-ı ḫāmeden de çıḳdı bir tārīḫ-i müstes̱nā
Hümāyūn geldi dehre maḳdem-i Şeh-zāde Seyfeddīn

1140

36

Dīger

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

Gel leb-i ikrām-ile eyle du‘ā tārīḫ içün
Maḳdem-i Şeh-zāde Seyfeddīni yümn ide Raḥīm

1140

37

Dīger

Me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün

Derūna düşdi bir tārīḫ-ile Rāsim du‘ā itmek
Ḳudūmin yümn ide Şeh-zāde Seyfeddīniñ ‘avn-i Ḥaḳ

1140

---

[35] Y 12a; İ 26a
Dīger: İ nüshasında (başlık) yok.

[36] Y 12a; İ 26a

[37] Y 12a; İ 26a
Dīger: İ nüshasında (başlık) yok.
1 bir: İ nüshasında yok.

38

Tārīḫ-i Ṣulḥ-i ʿAcem

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Cenāb-ı Ḥażret-i Sulṭān Aḥmed Ḫān Ġāzī kim
Degil şāyeste-i der-bānlıġı Keyḫüsrev ü Cemde

[12b]

2 Şehen-şāh-ı cihāndır hem gedānıñ dil-nüvāzıdır
Bunuñ cemʿinde ʿāciz oldı bī-şek İbn-i Edhem de

3 O rütbe sāye-i lûṭfında gümdür sorsalar farżā
Degil mümkin ġamıñ is̱bātı bir keyfiyyet ü kemde

4 Zamān-ı devletinde fitne cümle mużmaḥil oldı
Meger kim saklıya ḫūbānı dehriñ zülf ü perçemde

5 Aḳıtdı seyl-i ṭūfān gibi ʿasker şaşdı Mīr-Eşref
Bu rütbe kes̱reti görmüş degildi mevce-i yemde

6 Neye kādir idigin bildi Sulṭān Aḥmediñ ẓāhir
Unutdı iddiʿā-yı bāṭılın şimdi o sersem de

7 Ser-ā-ser mülk-i Îrān oldı tābiʿ ṣad-şükür Ḥaḳḳa
Duʿādan ġayrıya yoḳdır maḥal elfāẓa bir femde

8 Maṣūn ide şehen-şāh-ı cihānı Ḥażret-i Allāh
Dü-ʿālemde kedersiz bula maḳṣūdını her demde

9 İdüp şeh-zādegānı ile etbāʿın Ḫudā me'mūn
Zamān-ı devletinde olmasunlar bir nefes hemde

10 Sürūr oldı bu sūruñ bāʿis̱-i te'ḫīr-i tārīḫi
Kemāl-i şevḳ-ile ḳalmaz efendim hūş ādemde

---

[38] Y 12a-12b; İ 25b-26a
Tārīḫ-i Ṣulḥ-i ʿAcem: Tārīḫ-i Ṣulḥ Y.
2 gedānıñ: ki anıñ İ.
6 Neye: Ne İ.
10 oldı: old Y.
13 emānıñ: imāmıñ Y.

11 ‘Öẕür maḳbūl imiş *‘ınde’l-Kirām* ey Rāsim-i küstāḫ
Ḳabūl eyler ümidim budur ol Sulṭān-ı Ekrem de

12 Bu cürmi fikr iderken i‘tiẕāra başlayup itdi
İki tārīḫ-i tām ile ḳuṣūrın ‘arż ḫāmem de

13 Recāya çāresin buldı emānıñ ṣulḥ-ile nā-çār
Ḳul oldı bāb-ı Sulṭān Aḥmede Eşref de ‘ālemde

1140

39

Tārīḫ-i Nev-Sāl

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / fe’ū lün

1 İrüp devletle bu sāle şehen-şāh
Sipās oldı ‘ibāda resm-i ‘ādī

2 Edā-yı resm-i tārīḫ itdi Rāsim
Bu sāle ḫayrı mes‘ūd ide Hādī

1140 [*]

40

Tārīḫ-i Kitābet

[13a] *Me fā’ī lün / me fā’ī lün / fe’ū lün*

1 Bu ‘ünvānü’ş-şeref nāmında nüsḫa
Olındı kilk-i Mīr Aḥmedle tebcīl

2 Şehen-şāh idüp istiktāb anı
Şeref oldı bu ‘ünvān ile teclīl

---

[39] Y 12b; İ 26a
Tārīḫ-i Nev-Sāl: Tārīḫ-i Sāl Y.
2 sāle: sāl İ.

[*] Y nüshasında 1140; İ’de 1141 olarak yazılmış. Tarihte problem var. Değeri 1144.

[40] Y 12b-13a; İ 26a
Tārīḫ-i Kitābet: Tārīḫ İ.
1 tebcīl: tebḫīl Y.
2 oldı: ola İ / teclīl: taḫlīl İ.

3 Yazıldı ḥüsn-i ḫaṭla sanma bī-kilk
Olup mīri yediyle sa‘y ü taḥṣīl

4 Ġam-ı ḳalbi Ḫudāya pādişāhıñ
Sürūr ile ṣafāya ola tebdīl

5 Didi Rāsim de itmāmında tārīḫ
Kitāb oldı zihī ṣad-ḥamd-i tekmīl
1142

41

Tārīḫ-i Vilādet

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

Olınca zāde-i ṭab‘ım bu tārīḫi didim Rāsim
Muḥammed maḳdemin devrāna mes‘ūd eylesün Bārī
1142

42

Mıṣra‘-ı Ḫātem Tārīḫ-i Vilādet

Mef’ū lü / me fā’ī lün / mef’ū lü / me fā’ī lün

Beyt-i dil-i İbrāhīm Ka‘be gibi bula nūr [**]
1143

43

Tārīḫ-i Vezāret-i Defter-dār ‘İzzet Paşa

Fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’ i lün

Oldı müstevfī-i tārīḫi ḳalemde Rāsim
‘Ali Bey oldı ‘aceb ‘izzet ü ‘avnıyla vezīr
1144

---

[41] Y 13a; İ 26a

[42] Y 13a; İ 26a
Mıṣra‘-ı Ḫātem Tārīḫ-i Vilādet: Mıṣra‘-ı Mühr Tārīḫ-i Vilādet İ.

[**] Farsça olarak kaleme alınmış olan 55 nolu tarih beytinin 2. mısraının manasıdır. Bk. T.55.

[43] Y 13a; İ 26a
Tārīḫ-i Vezāret-i Defter-dār ‘İzzet Paşa: Tārīḫ-i Vezāret-i ‘İzzet Bey İ.

44

Tārīḫ-i Fetvā-yı Dāmād-zāde

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

Didi tārīḫini Rāsim de idüp istiftā
Oldı fetvāya zihī Aḥmed Efendi şāyān
1145

45

Tārīḫ-i Fetvā-yı İsḥaḳ Efendi

Müs tef i lün / müs tef i lün / müs tef i lün / müs tef i lün

1 Feyż-i Ḫudā-yı ẕü'l-kerem dünyāyı ḳıldı pür-ni'am
Gitdi göñüllerden elem ṣadra gelüp ṣāḥib-himem

2 Sevḳ eyleyüp lûṭf-ı Ḫudā bildi 'ulüvv-i ḳadrini
Ol fāżıl u 'allāmeniñ Sulṭān Maḥmūdü'ş-şiyem

[13b]

3 Ne fāżıl u 'allāme kim ḥāmi-i şer'-i Aḥmedi
Ne fāżıl u 'allāme kim ẕātına 'adl olmış 'alem

4 Memdūḥ-ı aṣḥāb-ı vera' merġūb-ı erbāb-ı kemāl
Maḳbūl-i eşrāf-ı cihān muḫtār-ı a'yān-ı ümem

5 Ya'ni Cenāb-ı Ḥażret-i İsḥaḳ Efendi kim añā
Fetvā-yı tefvīż eyledi ol pādişāh-ı muḥterem

6 Her ḥālde tevfīḳ idüp şāhen-şeh-i devrān-ile
Allāh dāim eylesün bu mesned-i fetvāda hem

7 Rāsim bu tārīḫi yazıp 'arż eyle ḫāk-i pāyine
İsḥaḳ Efendi yümn-ile müftī-i dīn oldı bu dem
1146

---

[44] Y 13a; İ 26a
Tārīḫ-i Fetvā-yı Dāmād-zāde: Tārīḫ-i Dāmād-zāde İ.

[45] Y 13a-13b; İ 26b
Tārīḫ-i Fetvā-yı İsḥaḳ Efendi: Tārīḫ-i Fetvā İ.

46

Dīger[46]

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Çıkarsunlar ġam-ı menḥūsı erbāb-ı hüner-dilden
Şümūl-i lûṭf-ı Mevlā ẓāhir oldı şimdi dünyāda

2 Ki ya'ni Ḥażret-i Sulṭān Maḥmūdü'ş-şiyemi'l-Ḥaḳ
Muvaffaḳ oldı bir niḥrīr-i fāżıl ẕāt-ı dānāya

3 Ne dānā mihr-i çārem āsumān-ı 'iffet ü 'iṣmet
Ne fāżıl sevḳ-i isti'dādı kāfī cā-yı vālāya

4 Ki ya'ni Ḥażret-i İsḥaḳ Efendi kim sa'ādetle
İdüp teşrīf oldı zīb ü zīver emr-i fetvāya

5 'Alemdir 'ilm ü 'adli ẕātına ol ekmel-i dehriñ
Bu ma'nā āfitāb-āsā müşāhed bāy u ednāya

6 Mu'ayyen aña mevrūs̱-ı peder oldıġı müsnedlik
Müberhen vech-i istiḥḳāḳ-ı fażlı ṣadr-ı a'lāya

7 Nice demlerdi dest ber-āsumān erbāb-ı isti'dād
İderlerdi du'ā-yı ṣubḥ u şāmı hep bu ma'nāya

8 Ḳo taṣdī-'i vaṣıfdan ẕātı müstaġnīdir ey Rāsim
Emānet ḳıl bi-ḥaḳḳ-ı şer'-i Aḥmed ḥıfẓ-ı Mevlāya

9 Bu tārīḫi de küstāḫāne 'arż it ḫāk-i pāyine
[14a] Kemāl-i 'ilm-ile İsḥaḳ Efendi geldi fetvāya

1146

[46] Y 13b-14a; İ 26a
Dīger: Tārīḫ-i Fetvā İ.

47

Tārīḫ-i Liḥye-i Mürettib Müstaḳīm-zāde Efendi[47]

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Ma'ārif-mend-i dānā-dil ki ya'ni Müstaḳīm-zāde
Vücūh ile güzīni cümle aḥbābıñ odur muṭlaḳ

2 Eb ü ceddi fażīletle olup ma'rūf-ı 'ālem çün
İlāhī ola Sa'deddīn efḍāle bu da mülḥaḳ

3 İdüp tekmīl ser-cümle meḥāsin liḥyesin ḳıldı
Bu vechiyle kemāl-i ẕātına pīrāye-i evfaḳ

4 İde fażlıyla ṣūrī ma'nevī dānende-i ḳuṣvā
İdüp ḫoş-ḥāl-i elṭāf-ı ḫafiyye ẕāt-ı pākin Ḥaḳ

5 Hediyye eyledi Rāsim de bismi'llāh ile tārīḫ
Yazıldı sūresi Nemliñ Süleymān rūyına elyaḳ

1146

48

Tārīḫ-i Vilādet-i Maḫdūm-ı Kātib-i Sābıḳ Cāmi'-i Sulṭān Bāyezīd Ḫān[48]

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Mücessem nūr-āsā toġdı Feyż-i Ḥażret-i Bārī
Olup ṭāli' şeref burcundan ol mihr-i cihān-vārı

2 Ki ya'ni geldi bir maḫdūm-ı ālī-ḳadr dünyāya
Göñüller maḳdemiyle ḳıldı güm āṡār-ı ekdārı

---

[47] Y 14a; İ 26b
Tārīḫ-i Liḥye-i Mürettib Müstaḳīm-zāde Efendi: Tārīḫ-i İrsāl-i Meḥāsin Y.
1 dānā-dil: ehl-i dil İ // güzīni cümle aḥbābıñ odur muṭlaḳ: meḫārīm-i kirāmıñ zübdesi el-ḥaḳ İ.
4 ṣūrī ma'nevī: ṣūrī vü ma'nevī İ // ḫafiyye: ḥafiyye Y.
5 elyaḳ: el-ḥaḳ İ

[48] Y 14a-14b; İ 26b
4 olup: oldı İ

3 Zihī maḫdūm-ı ālī-ḳadr ü āl-i seyyidi'l-kevneyn
Zihī eṣdāf-ı baḥr-i feyż-i Ḥaḳḳıñ dürr-i şeh-vārı

4 Cenāb-ı Bāyezīde nisbeti daḫi müberhendir
Dü-bālādır şeref-ẕātında ʻavn-i Ḥaḳ olup yāri

5 Olup meh dāye ol mihr aḫtere şāyān idi çarḫıñ
Daḫi āvīze-i gehvāre olsa sebʻ-i seyyārı

6 O dem kim zīver-i gül-pūş-ı eczā-yı vücūd oldı
Feraḥ-yāb oldılar ser-tā-ser aḥbāb-ı s̱enā-kārı

[14b]

7 Didiler kim ne tārīḫ ola bu maḫdūm-ı ẕī-şāna
Bu oldı mülhem-i ġaybī zebān-ı ḫāmeden cārī

8 Duʻā tażmīn idüp tārīḫe Rāsim böyle ḳıl taḥrīr
Ḳudūm-i Hāşim İsmāʻīl Begi mesʻūd ide Bārī

1152

49

Tārīḫ-i Zifāf

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

Bu zifāfa didi Rāsim tārīḫ
Müşterī māh ile hem-cāy oldı

1152

50

Tārīḫ-i Sāl

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / fe'ū lün

1 Sezādır Rāsimā bu sāl-i ḫoş-fāl
Olınsa tehniyet taʻẓīm ü iclāl

2 Ki zīrā oldı bu tārīḫ mülhem
Müşerref-sāz-ı ʻālem sāl-i iḳbāl

1154

---

49 Y 14b; İ 26b
50 Y 14b; İ 26b

51

Tārīḫ-i Manṣıb-ı İzmir

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Şehen-şāh-ı cihān bir ehl-i fażlı ṣad-şükür Ḥaḳḳa
İdüp ḥākim yine oldı muvaffaḳ ḥüsn-i tedbīre

2 Bu emri ehline tefvīż idüp bā-yümn-i Rabbānī
Murād itdi yine çeşm-i ülü'l-aḥzānı tenvīre

3 İdüp ya'ni Żiyāü'd-dīn 'Ali-zāde Efendiyi
Umūr-ı şer'i icrā itmege tevkīl İzmire

4 O kān u baḥr-i fażl u 'ilm ü 'irfānıñ meḥāsinde
Zebān evṣāfını taḳrīre ḳāṣır ḫāme taḥrīre

5 İdüp āfātdan Mevlā vücūdın ḥıfż u hem-vāre
Murād u ḥüsn-i tedbīri muvaffaḳ ola taḳdīre

6 Bu dem ḳalḳup iki ayaġı üzre kilk-i çāpuk-ḫīz
Efendiñ manṣıb oldı diyü āġāz itdi tebşīre

7 Dü-bālā oldı şevḳ emriyle Rāsim çünki yaz tārīḫ
[15a] Sa'ādetle 'Ali-zāde Efendi oldı İzmire
1154

52

Tārīḫ-i Ṣadāret-i S̱āniye-i 'Ali Paşa

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Şādumān itdi bu dem Sulṭān Maḥmūd 'ālemi
'Ömr ü iḳbālin Cenāb-ı Kibriyā memdūd ide

---

51 Y 14b-15a; İ 26b
5 ḥüsn-i tedbīri: ḥüsn ü tedbīre İ.

52 Y 15a; İ 27a
Ṣadāret: Vezāret İ.
2 āfākıñ: āfākın Y.
3 ide: İ nüshasında yok.
8.ve 9. beyitler Y nüshasında şöyledir: Y'de bir beyit eksiktir.
"Bī-ta'ab menfūrını i'dām ile mesrūr idüp
Dāimā aḥbābınıñ ḳalbin sürūr-ālūd ide"
12 i'zāz: i'zār Y.

2 Bir vekīl-i salṭanat naṣb eyleyüp ḳaṣd itdi kim
Ṣadrı teşrīfiyle āfāḳıñ ġamın nā-būd ide

3 Baʿde-zīn eşḫāṣ-ı ġam bulmaya imkān-ı ẓafer
Ḥıṣn-ı cūdı kim maʿārif ehlini maḥdūd ide

4 Baʿde-zīn meşhūd olup rū-yı merām-ı ehl-i dil
Dīdesin neẓẓāre yap[up] şāhid-i maḳṣūd ide

5 Bir zamān müsteṣḳal-i nā-dān idi ehl-i hüner
Bir zamān da cāhil ehl-i dānişi maḥsūd ide

6 Mefḫar-i ehl-i kerem yaʿni ʿAli Paşa yine
Ṣadrı teşrīf itdi Ḥaḳ elṭāf-ı nā-maʿdūd ide

7 ʿĀcizāne saʿyini meşḳūr idüp iḫlāṣını
Vāṣıl-ı ḫāk-i dür-i peyġamber-i mevdūd ide

8 Bī-taʿab menfūrını iʿdām ile mesrūr idüp
Bī-tekellüf meyl ü iḳbāl itdigin mevcūd ide

9 Her nefes bed-ḫˇāhınıñ Mevlā derūnın ḫūn idüp
Dāimā aḥbābınıñ ḳalbin sürūr-ālūd ide

10 Med ola ʿālemde ẕāt-ı mekremet-meşhūdı tā
Devr-i nā-hem-vārını bu çarḫ nā-āsūd ide

11 İdemez āġāz-ı vaṣf-ı lāyıḳ-ı şānı meġer
Kilk-i ter şükrāna Rāsim secde-i maʿbūd ide

12 Bā-leb-i iʿzāz u ikrām ide bu virdi hemān
Ṣadr-ı aʿlāyı ʿAli Paşaya Ḥaḳ mesʿūd ide

1155

53

Tārīḫ-i Ḳaṣr

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Ḳalem du'ā ile tārīḫini yazar Rāsim
Mübārek eyleye bu ḳaṣr-ı dil-keşi Mevlā

1155

[15b]

54

Tārīḫ-i Menzil

Fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

1 Resm-i tebrīk-i ḫānesin Rāsim
Çün edā eyledim o dem didim

2 Bu meṭāf-ı ma'ārifi ḳıldıñ
Ka'be gūyā idüp ne ḫoş termīm

3 Ṭāḳ-ı dergāhına yazıñ tārīḫ
Ḫāne-i dil-rübā-yı İbrāhīm

1158

55

Tārīḫ-i Menzil

Mef'ū lü / me fā'ī lün / mef'ū lü / me fā'ī lün

Benvīs be-dergāheş tārīḫ u du'ā Rāsim
Çün Ka'be münevver-bād beyt-i dil-i İbrāhim[*]

1160

[53] Y 15a; İ 27a
[54] Y 15b; İ 27a
[55] Y 15b; İ 27a
[*] Ey Râsim! Onun dergâhına tarih ve dua yaz. Çünkü; Kâbe, İbrahim'in gönül evi gibi parlamaktadır.

56

Tārīḫ-i Cisr

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Bu ḫayr-ı cārīye tārīḫ-i Rāsimā geldi
Güẕār-gāh-ı berāyā ḥisāb olınca tamām

1161

57

Tārīḫ-i Liḥye

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Neş'et-i ḫullān ya'ni ḥāfıẓ-ı sırr-ı vücūh
Nām-dāş-ı faḫr-i 'ālem Aḥmed-i 'ālī-tebār

2 Ḫaṭ ber-āverde olup bu sāl-i ferruḫ-fālde
Eyledi icrā-yı sünnet buldı 'izzetle vaḳār

3 Ḫaṭ degil bir gül-sitān eṭrāfı anıñ būstān
Yazdı tevḳī' eyleyüp kilk-i ezel nesḫ-i ġubār

4 Aḥsen-i vechiyle Ḥaḳ şūyīde-i zemzem idüp
Ka'betü'l-āmāl-i 'irfān olup ola pāyidār

5 Yazdı Rāsim ḥarf-i menḳūṭıyla tārīḫin anıñ
Ḫaṭṭ-ı rū-yı Aḥmediñ Muṣḥafdır āyet ber-kenār

1164

---

[56] Y 15b; İ 27a
Tārīḫ-i Cisr: İ nüshasında (başlık) yok.

[57] Y 15b; İ 27a
Tārīḫ-i Liḥye: İ nüshasında (başlık) yok.
1 neş'et: neş'e İ.
2 sāl-i ferruḫ-fālde: sāl-i fenn-i ḫafālde: fer-i İ.
3 nesḫ: nesc İ.
5 Rāsim: İ nüshasında yok.

[16a]

58

Tārīḫ-i Vezāret

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Şehen-şāh-ı cihān u mefḫar-i şāhān u ẓıll-i Ḥaḳ
Semiyy-i faḫr-i ʻālem Ḥażret-i Sulṭān Ḫān Maḥmūd

2 Ḫazīne ketḫüdāsına vezāretle ḳılup ikrām
Ḫulūṣ-kārān-ı dīrīne duʻāyı eylesün memdūd

3 Vezīr ibn-i vezīr ü ẕü'l-ʻaṭā yaʻni Ḫalīl Paşa
Ki her vechiyle elyāḳ ẕātına ikrām-ı nā-maʻdūd

4 Ṣadāḳat-pīşe ḫayr-endīşedir emr-i hümāyūnda
Ki fevḳa'l-ḥad iderdi ṣarf-ı himmet saʻy-i ṣıdḳ-ālūd

5 Şehen-şāh-ı cihānıñ ḳalbini dāim teveccühden
Bu ẕātı ḫidmetinde itmesün Allāh nā-mevcūd

6 ʻAdāvet-kār u bed-efkāra furṣat virmesün Mevlā
Ḫıyānet ḳaṣd iden melʻūnuñ itsün bābını mesdūd

7 Gelürse sādece tārīḫ-ile maʻẕūrdur Rāsim
Velī bī-gāne vażʻ-ı noḳṭa eylerse olur merdūd

8 Yazup kilk-i ʻUṭārid heft-çarḫa eyledi tebşīr
Ḫalīl Paşaya virdiler vezāret ḳıldılar mesʻūd

1165

---

[58] Y 16a; İ 27b
1 mefḫar-i: mefḫ İ.

59

Tārīḫ-i Ḳışlaḳ

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Yeñiçeri ocāġından bu ṭoḳsan üç cemā'atdir
Maḳarrıdır şehīdān u ġuzātıñ itmek istib'ād

2 Niçe demler ḫarāb idi degildi ḳābil-i süknā
Muvaffaḳ olmadı ta'mīre kimse itmedi imdād

3 'Atīḳ olmaġla erkān u cidāra vehn gelmişdi
Esāsen şübhesiz Sulṭān Süleymān eylemiş bünyād

4 Türābı ferş ider ṭaş yaṣdanur gerçi yeñiçeri
Yine ammā ki ḳışla bir maḥal olmaġla der-mu'tād

5 İ'ānet eyleyenler iḫtiyārlar dāim olsunlar
Bu ocāġı Ḫudā tā rūz-ı maḥşer itmesün berbād

[16b]

6 Güzel ṭarz-ı cedīd oldı ahālisi idüp ġayret
Cenāb-ı Kibriyā me'cūr ide bī-ḥad u bī-i'dād

7 Çıḳup iki Ḳaraḳulluḳcı Bāba yazdı bir tārīḫ
Cemā'at ḳıldı iḳdām oldı ṭoḳsan üç yine ābād

1166

60

Tārīḫ-i Ṣadāret

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Mübārek-bād geldi mevsim-i ḫoş-ḥāli-i 'ālem
Zamān-ı pür neşāṭ u rūzigār-ı şevḳ-i bī-hem-tā

---

59 Y 16a-16b; İ 27b
1 bu: vü İ.

60 Y 16b; İ 27b-28a
1 şevḳ: şevn İ
2 rūz u şeb: rūz-ı şeb Y
5 'Ali-Şīri: 'Ali-Şīre İ

2 Olurdı rūz u şeb *nād-ı ʿaliyyen* virdini kerrār
ʿİbādıñ daʿveti oldı ḳarīn-i ʿālem-i bālā

3 H̱oşā kim nām-dāş-ı Murtażā yaʿnī ʿAliyyü'ẕ-ẕāt
Vekīl-i salṭanatü'l-Ḥaḳ Niẓāmü'l-mülk-i sadr-ārā

4 Kerīm-i Bermekī sāil raḥīm ü Āṣaf-ı ʿādil
Saḫayyu'ṭ-ṭabʿ-ı dānā-dil vezīr-i efḫam u vālā

5 ʿAli-Şīri ider baḫşāyişi taḫcīl bī-şübhe
Cevād-ı Isfahānī olmaz aña cūdda hem-tā

6 Meh-i pür-nūr-ı devlet mihr-i burc-ı maʿdeletdir çün
Şaḥ-ı vālāsı olsa bāl-i Cibrīle n'ola hem-tā

7 Cihān-ı bī-direngi maḳdemiyle ḳıldı āsūde
Derūn-ı ʿāleme ḳıldı H̱udā ẕātın ṣafā-baḫşā

8 Kemāl-i lûṭf-ile iḥyā ḳılup şerʿ ile ḳānūnı
İde ṣadrında ḳāim dāim anı Ḥażret-i Mevlā

9 Refīḳ-i hem-rikābı ola Tevfīḳ-i H̱udā dāim
Żaʿīfān-ı ümem rāḥat ide ʿasrında ser-tā-pā

10 İdüp Rāsim teveccüh çıḳdı ḳalb-i ṣāfdan tārīḫ
Zihī ṣadr-ı ṣudūr oldı ola dāim ʿAli Paşa

1168

61

Tārīḫ-i Vilādet ber-Ṭarīḳa-i Taʿlīm

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ṭoġdı bir nūr-ı mücessem eşref-i evḳātda
Ṭāliʿ oldı burc-ı saʿd-ı aḥsen-i taḳvīmden

[61] Y [(1.16b), (2-8.19a)]; İ 28a
Tārīḫ-i Vilādet ber-Tarīḳa-i Taʿlīm: Tārīḫ-i Vilādet-i ber-Tarīḳa-i Taʿlīm-i Vāvī İ.
1 burc-ı saʿd: burc-ı esʿad İ.

[19a]

2 Geldi bir maḫdūm-ı ʻālī-ḳadr yaʻni ʻāleme
Maḳdemiyle oldı güm ekdār heft-iḳlīmden

3 Revnaḳ-ı gül-pūş eczā-yı vücūd oldı sezā
Aṭlas-ı çarḫ itse pāy-endāz aña taʻẓīmden

4 Saʻd-ı ẕābiḥ eylese n'ola fedā s̱evr u ḥamel
Aña ḳurbān-ı ʻaḳīḳa eyleyüp tekrīmden

5 İbtidā māh-ı muḥarremde ṭulūʻ idüp bu sāl
Mehdi nev-mehden yapıldı ḥıfẓ ola her bīmden

6 Baḫtı saʻd u maḳdemi mesʻūd olup ide Kerīm
Zāide'l-aʻdād-ı ʻömrīn ḥarf-i fā vü mīmden

7 Ṭāhir anıñ kilk-i şevḳi meşḳ idüp bu mıṣraʻı
Ḳıṭʻasında yazdı Rāsim ḫāme-i taʻlīmden

8 Resm-i Ḳur'ān üzre ol tārīḫ-i pākīze budur
Nūrdur İsmāʻīl geldi ṣulb-i İbrāhīmden

1169

62

Tārīḫ-i Ṣadāret-i Yigirmi Sekiz Çelebī-zāde Saʻīd Paşa

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Rāsimā ḫayr ile ḳāl eyledim inşāallāh
Ola bu sāl cihān pür-feraḥ u saʻd u ṣafā

---

[62] Y 19a-19b; İ 28b
Tārīḫ-i Ṣadāret-i Yigirmi Sekiz Çelebī-zāde Saʻīd Paşa: İ nüshasında (başlık) yok.
4,5 ve 6. beyitler İ nüshasında şöyledir:
Pāyidār olmaġa saʻdiyet ile şāhid bu
ʻAded-i pāk-i Saʻīd ile ḳademdir hem-pā
Āṣaf-ı ʻārif ü fāżıl kerem-ārā ʻādil
ʻĀlim ü ʻāmil ü kāmil o cevād-ı dānā
Anı cūd ile cevād-ı Ṣıfahān vaṣf itsün
Virsün efżāli ʻAlī-Şīr Nevāyīye nevā
9 cihānda: cihānı İ
10 gürūh: gerde İ
11 145, 169, 1024: İ nüshasında yok.

2 K’eyledi ṣadr-ı ṣudūrı bu yıl Allāh sa‘īd
Ṣadrımız şevḳ-ile pür-dilde keder nā-peydā

3 Nām-dāş-ı sebeb-i ḫilḳat-i ‘ālem ya‘ni
Nām u şān ṣāḥibi mühr aldı sa‘īdü’s-sü‘edā

4 Āṣaf-ı ‘ārif ü fāżıl kerem-ārā ‘ādil
‘Ālim ü ‘āmil ü kāmil o cevād-ı dānā

5 Anı cūd ile cevād-ı Ṣıfahān vaṣf itsün
Virsün efżāli ‘Alī-Şīr Nevāyīye nevā

6 Pāyidār olmaġa sa‘diyet ile şāhid bu
‘Aded-i pāk-i Sa‘īd ile ḳademdir hem-pā

144 144

7 Neyyir-i re’fet ü ḫurşīd-i sa‘ādetdir çün
Bāl-i Rūḥu’l-Ḳudüsi şaḥḥına ḳılsun hem-tā

[19b]

8 İde ṣadrında sa‘ādetle Niẓāmü’l-Mülki
Ẓıll-i şāhen-şeh-i ‘ālemde Cenāb-ı Mevlā

9 Ḳıla destinde Ḫudā mürde-dilānı zinde
Şer‘-ile eyleye ḳānūnı cihānda iḥyā

10 Ola tevfīḳ-i Ḫudā cümle umūrında refīḳ
Olalar rāḥat u emn üzre gürūh-ı żu‘afā

11 Ḫayr-ı maḥż ile sa‘ādet ki olur bir tārīḫ
Ger Sa‘īdāya ḳırān eylese ḫayr-ı vüzerā

145 169 1024

12 Ḳaralanmışdı nice riḳ’ada meşḳ-i şi‘re
Ḳalmadı s̱üls̱i velī nesḫ idüp ekdār ammā

13 Oldı kilk-i dü-zebānımla lisānım yek-dil
İki tārīḫi bu bir maṭla‘a yazdı ḥaḳḳā

14 Ḳurretü’l-‘ayn-ı cihān Āṣaf-ı vālā hālā
Merdüm-i ṣadr-ı sa‘īd oldı Muḥammed Paşa

1169

63

Ṣadr-ı A‘ẓam Muḥammed Sa‘īd Paşaya
Aḥmed Efendiniñ Ketḫüdā Bey Oldıġına Tārīḫdir

Fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

1 Bāreka'llāh Cenāb-ı Rabb-i Kerīm
Bizi şād eyledi bu ḫoş-dem ile

2 Çend-eyyām olup tebeddüller
Ḥüsn buldı niẓām-ı eslem ile

3 Bu ḫulūṣ-ı ḫidīvv-i ‘ālemdir
Es̱er-i ‘avn-ı Rabb-i erḥam ile

4 K'aña tevfīḳ virdi gösterdi
Ḫidemātın birer müsellem ile

5 İşte ez-cümle ṣāḥibü'd-devle
Ketḫüdā Bey o ẕāt-ı ekrem ile

6 Nām-dāş olmış ikisi de anıñ
Aḥmedu'llāh ki faḫr-i ‘ālem ile

7 Biri Aḥmed biri Muḥammeddir
Yümn-i tev'em sa‘īd-i maḳdem ile

[20a]

8 Vech-i te'ḫīr ẕikr-i ẓāhirdir
Ḫayra vaṣıf olur muḳaddem ile

9 Ḥāṣılı āsumān-ı devlete fer
Virdi añlar meh-i muḥarrem ile

10 Ṣakk-ı cāh u celāle her birisi
Oldı imżā-nigīn ecsem ile

---

63 Y 19b-20a; İ 28a
Ṣadr-ı A‘ẓam Muḥammed Sa‘īd Paşaya Aḥmed Efendiniñ Ketḫüdā Bey Oldığına Tārīḫdir: Ṣadr-ı A‘ẓam Muḥammed Sa‘īd Paşa İ.

11 Sübḥa-i devlete dü-gevherdir
Be-imāme İmām-ı A‘ẓam ile

12 Şāh-ı ‘ālem-penāh *edāma’llāh*
Maḥż-ı fażl-ı Ḫudā-yı a‘lem ile

13 Zaḫm-ı *vaḳtü’l-yetāmına* ḳıldı
İkisin çün cebīre merhem ile

14 Ḥarf-i ism-i şerīfi sāde olup
Aña ta‘ẓīm içün bu ḫāmem ile

15 Geldi bir beyt-i sādede Rāsim
Yazdı tārīḫi kilk-i mülhem ile

16 Ketḫüdā Bey Efendiyi Allāh
Ber-ḳarār ide ṣadr-ı a‘ẓam ile

1169

64

Tārīḫ-i Cāmi‘-i Cedīd

Me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün

1 Ḫoşā nev-cāmi‘-i envār-ı lāmi‘ Ka‘betü’l-‘uşşāḳ
Te‘āla’llāh metāfı ḳudsiyān ile sürūşānıñ

2 Ziyāret eyleyenler zer-‘alemli ḳubbesin dirler
Cebeldir nūr-ı şöhret hem civārı beyt-i Raḥmānıñ

3 Degildir ḳubbe yāḫūd sāye-bāndır cānib-i Ḥaḳdan
Ya bir fānūs maṭbū‘ı sirāc-ı nūr-ı īmānıñ

[64] Y 20a-21a; İ 28b-29a
2 ‘alemli: ‘alemi İ // şöhret: şeh-rab Y / civārı: civār-ı İ
3 ḳubbe: ḳubbe-i Y
7 nev: Y nüshasında yok.
15 naṣṣa: naṣā İ
20 şāhān: şāyān İ
22 müftisidir: müftīsidir Y
33 cür’īce: ḫur’īce İ

4 O mevzūn ḳubbe ḥaḳḳā ḳubbe-i ‘arş ile hem-serdir
Odur gūyā ki bir nıṣfı budur nıṣfı bir elmanıñ

5 Anıñ her ṭāḳı yoldur ḳorḫuluḳsuz sū-yı maḳṣūda
Ziyāretle yüri ḳıl māceräyı zīr-i dāmānıñ

6 Bu nev-cāmi‘ idüp ‘arż-ı cemāl iki mināreyle
Dikili ṭaş dikildi ḳaldı ḥayrānı o bünyānıñ

[20b]

7 Bu hem-vār iki nev-bālā mināre tev’em olmışdır
Dü-şem‘-i enver-i miḥrābına bu ḫayr-ı zībānıñ

8 Muṣanna‘ nev-buḫūr-dān elde olmış her biri nāẓır
Ḳudūmine şehen-şāh-ı melik ḫayl-i cihān-bānıñ

9 Sehī-ḳad ḳāmeti zerrīn-kemer ḳandil-ile gelsün
Terāvīḥe olup pīşinde peyki şāh-ı vālānıñ

10 Mehe burc-ı teheccüd mihriñ işrāḳa namāz-gāhı
Sezā revzenleri olsa bu cā-yı zühd ü taḳvanıñ

11 Ṣufūf-ı ḳudsiyān kerrūbiyān rūḥāniyān anı
Becādır rūz u şeb itse ‘ibādet-gāhı Sübḥānıñ

12 Degil miḥrābı sū-yı ḳıble-gāhında küşād olmış
İcābet içün ey dil gösterir rāh-ı nümāyānıñ

13 Degil āvīze-gāhı dāiren mā-dār-ı çenberler
Felek cevvāle ḳıldı şu‘lesin mihr-i dıraḫşānıñ

14 Olursa beyża-i māh-ı münīr āvīze şāyāndır
Sirācı olmaġa mum oldı mihri çarḫ-ı mīnānıñ

15 Ne şübhe *men benā* naṣṣı s̱evābın eyledi inhā
Bināsı ḫidmetinde sa‘y iden erbāb-ı ‘irfānıñ

16 Bināsı ḫayli aġırdır İlāhī rūz-ı rustāḫīz
Mes̱ūbātın mużā‘af eyle fażlıñla o sulṭānıñ

17 O sulṭān-ı cihān ẓıll-i İlāhī ḥāmi-i berrīn
Dür-i deryā-yı iḥsān dürri-i burcı ʻaṭāyānıñ

18 İmām-ı milket-i millet ḫaṭīb-i minber-i şevket
Emīr-i farż u sünnet muḳtedāsı ehl-i īmānıñ

19 Meh-i burc-ı ʻadālet āfitāb-ı maşrıḳ-ı re'fet
Vücūdı cāmiʻ-i ʻilm ü ʻamel etḳāsı şāhānıñ

20 Ki yāʻni nām-dāş-ı cāmiʻu'l-Kur'ān ẕi'n-nūreyn
Şeh-i şāhān ʻOs̱mān Ḫān güzīni Āl-i ʻOs̱mānıñ

21 ʻAceb mī pādişāhān-ı cihāna mültecā olsa
Nigeh-dārende-i beyti odur devletle Mennānıñ

22 ʻAyān erkān-ı devlet feyż u saʻdiyyetle ez-cümle
Olup ṣadrı saʻīd ü müftisidir feyżi Mevlānıñ [*]

23 Binā-yı cāmiʻi buldı nihāyet māh-ı mevlidde
Namāzı ibtidā-yı cumʻasında ḳıldılar anıñ

[21a]

24 Olındı müstaḥiḳḳānı daḫi taʻyīn ü istiḫdām
Ḫaṭīb ile müeẕẕinler imām u ḳayyım-āsānıñ

25 Muvaffaḳ oldı vāʻiẓ ḳıldı bir ʻabd-i şekūri çün [**]
Budur bürhān-ı bāhir saʻyi meşkūr oldı ḫāḳānıñ

26 İdüp baḥr-i şerīʻatden cevāhir baḫşına himmet
Ḥaḳīḳat şemʻini yaḳdı gehī mişḳāt-i ʻirfānıñ

27 Ḫalīfe kīsesinden tā *mine'l-bāb-ı ile'l-miḥrāb*
Giyüp ḫilʻat bu nīçe gördiler envāʻın iḥsānıñ

28 Müeẕẕinler ezān-ı penç-gāhı tā edā ide
Duʻāsı beş vaḳitde farż-ı ʻaynıdır müselmānıñ

29 Ṣalādır var ise nādir muvaffaḳ olmış eslāfı
Bu ḫayrın yā İlāhī sen ḳabūl eyle o sulṭānıñ

---

[*] Ṣadr-ı Aʻẓam Saʻīd Paşa müfti Dāmād-zāde Feyżu'llāh Efendi.
[**] Himmet-i rāha ʻAbdü'ş-şekūr ibtidā cumʻa vāʻiẓi oldı.

30 Ola tā minber-i nüh-pāye çarḫıñ revnaḳı kürsī
Erāik-zīb ola ẕāt-ı hümāyūnı bu devrānıñ

31 Ne dem kim minber-i çarḫa ṣu‘ūd ide ḫaṭīb-i mihr
Ola maḥfil-güzīni na‘t-ḫˇānı sübḥa-gerdānıñ

32 Berāt-ı ḫayrına bu cāmi‘-i pāki ide Mevlā
Bihīn bir ḳubbeli ser-levḥa ol fermān-ı fermānıñ

33 Sebeb taṣdī‘a ben de ḫādimim cüz’īce bu ḫayra
Ki ya‘ni ḫidmet-i taḥrīr-i eczāsıyla Furḳānıñ

34 Daḫi bir āyet-i Ḳur’ānı da ol ḫayru’l-ebvāba
Yazup ḫādim yazıldım dergehinde dār-ı ‘ulyānıñ

35 Du‘ā idüp didi itmāma Rāsim bendesi tārīḫ
Hümāyūn ola bu nev-cāmi‘i Sulṭān ‘Os̱mānıñ

1169

65

Dīger

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

İdüp tebşīr Rāsim bendesi tārīḫini yazdı
Güzel yapıldı ḥaḳḳā cāmi‘i Sulṭān ‘Os̱māna

1169

66

Dīger

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

Mu‘ammā-gūnedir tārīḫin anıñ bendesi Rāsim
Bu zībā cāmi‘-i bālā vü ceyyid resm-i ‘Os̱mānī

1169

65 Y 21a; İ 29a
66 Y 21a; İ 29a

[21b]

67

Tārīḫ-i Liḥye

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Semiyy-i cedd-i sulṭān-ı rusül gül-ġonca-i ḫullet
Resūl-i Ekremiñ fi'line var anda kemāl-i meyl

2 Ki bu sāl-i sa'īd içinde farṭ-ı iḥtirāmından
Müyesser oldı liḥye sünnetin icrā-yı ḥaḳḳā neyl

3 Ne liḥye çeşm-i bedden ḥıfẓa bir ta'vīẕ-i pākīze
Ne liḥye sünnet-i sulṭān-ı kevneyn-i melāik-ḫayl

4 Ne liḥye sūre-i şems-i bahā tekmīl olup Rāsim
Nüvişte oldı ḥüsn-i ḫaṭla el-ḥaḳ āyet-i ve'l-leyl

5 Anıñ-çün dil didi tekbīr ile tārīḫe bismi'llāh
Yazıldı muṣḥaf-ı rūyında sūre Ṭāhiriñ ve'l-leyl

1169

Tevārīḫ-i Vefeyāt *

68

Tārīḫ-i Seyyid Yūsuf Nesīb Efendi

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Eyleyüp imdād enāmil yazdı tārīḫin ḳalem
Rūḥına Seyyid Nesīb-i Mevlevīniñ fātiḥa

1126

---

[67] Y 21b; İ 29b
2 liḥye sünnetin: liḥyesin Y.

* Tevārīḫ-i Vefeyāt: İ nüshasında (başlık) yok.

[68] Y 21b; İ 29b
Tārīḫ-i Seyyid Yūsuf Nesīb Efendi: Tārīḫ-i Seyyid Nesīb Yūsuf Efendi İ.

69

Tārīḫ-i Vā'iẓ-i Süleymāniye İsā Efendi[**]

Müs tef 'i lā tün / müs tef 'i lā tün

1 Mihr-i kemāliñ çün jāle Maḥvī
Şemsi ṭarīḳat 'ārif-i ḫucendī

2 Bu sāl-i berren nā-gāh olınca
Ṣavb-ı Ḥicāzıñ iḥrām bendi

3 Vardı Dımışḳa riḥlet idince
Şeyḫ ekber itdi pes der-kemendi

4 Sū-yı semādan bir beyt-i ma'mūr
Tārīḫ düşdi Rāsim üzündī

5 Geldi zamānı ḳıldı nüzūli
Me'vā-yı Şāma 'İsā Efendi

1127

[22a]

70

Tārīḫ-i Vefāt

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / fe'ū lün

1 Taḥammül itmeyüp ol mest-i 'iṣmet
Ḫumār-ı dehre verd-i rūyı ṣoldı

2 Olup zehr-āba nūş-ı cām-ı ṭā'ūn
Şehādet neş'esine vāṣıl oldı

3 Didiler ḳudsiyān-ı 'arş tārīḫ
Ṣafiyye ide melce' dār-ı ḫuldi

1129

---

[69] Y 21b; İ 29b.
[**] İ nüshasında *"Müellif-i Müfīdü'l-A'rab"* ibâresi mevcuttur.
[70] Y 22a; İ 29b
Tārīḫ-i Vefāt: Y nüshasında (başlık) yok.

71

Tārīḫ-i Naṣūḥī Efendi

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Geldiler üçler didiler Rāsimā tārīḫini
Kürsi-i ʿadnı ide cā-yı Naṣūḥī fātiḥa
1130

72

Tārīḫ-i Şeyḫ-i Balaṭ

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Geldi bir beyt ile ḳalem anıñ
Yazdı tārīḫini çün itdi sükūt

2 İde Seyyid-i Muḥammed Vaḥyī
Menzili ḥāli kürsī-i lāhūt
1130

73

Tārīḫ-i Seyyid Muḥammed Murād Efendi

Fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'ilün

1 Nām-dāş-ı Ḥabīb-i Rabb-i ʿibād
Vāṣıl-ı fāżılān Şeyḫ Murād

2 Nice sāl eyleyüp seyāḥatler
Ehl-i ifṭārı eyledi isʿād

3 Aṣlı Kābilden idi ol pīri
Nisbet-i ḫˇācegān idüp ābād

---

71 Y 22a; İ 29b
Tārīḫ-i Naṣūḥī Efendi: Y nüshasında (başlık) yok.
72 Y 22a; İ 29b
73 Y 22a-22b; İ 30a
Tārīḫ-i Seyyid Muḥammed Murād Efendi: Tārīḫ-i Şeḫy Murād Efendi İ.
2 ifṭārı: aḳṭārı İ.
7 āṣārı: āṣār-ı Y.

4 Ya‘ni Sirhinde vardı Ma‘ṣūma
Anda buldı ṣafā-yı istirşād

5 Ḫˇāce Ma‘ṣūm miyān Muḥammeddir
İbn-i Fārūḳı Aḥmedü’l-irşād

6 Aḥmediñ şöhreti müceddid-i elf
Mis̱li biñde bir olmaya īcād

7 Menba‘-ı feyż idi ikisi de
İder ās̱ārı ṭālibi dil-şād

8 Biri şeş cild içinde *Mektūbāt*
İkisiniñdir ol penāh-ı murād

[22b]

9 Böyle ẕāt-ı şerīfden almış
Ṣoḥbet ile ḫilāfet-i irşād

10 Ḥażret-i Ḫālidiñ olup āḫir
Hem-civārı o ṣāḥibü’l-evrād

11 Anda teslīm-i rūḥ idüp oldı
Medfen-i feyżi buḳ‘a-i dāmād

12 Nice dem ṣoḥbet eyleyüp ben de
Buldum anda hezār-ı kenz-i murād

13 İde tāḳdīs seri ile müfīż
Ṣūrī vü ma‘nevī olam āzād

14 ‘Arabāne yazar bu bir beyti
İki tārīḫi ḫāme-i inşād

15 *Māte fi’z-zühdi ḳuṭbü’l-evtād*
Ṭayyebe’l-ḥayyü bihī ḫayra murād [*]

1132

[*] Hayatın güzelliği kendisiyle hayra ulaşan (kemale eren) kutuplar kutbu zühd içinde öldü.

74

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ḥasretā hem-nām-ı Rūḥu'llāh Aġa-yı celīl
'Ayn-ı a'yān-ı Yeñişehir Fenār ol nükte-dān

2 Gūş-ı hūşı ṣavt-ı *lā yeste'ḫirūn*ı gūş idüp
Mürġ-i cānı ḳıldı ol sā'atde pervāz-ı cinān

3 Ḫāk u āb u dāne çekmişdi Sıtānbula anı
Nāzil oldı anda şām-ı ḳabre ḫayf olup nihān

4 Ḳudsiyān Rāsim urūc itdikde tārīḫin didi
Rūḥ-ı İsānıñ semā-yı ḳudsi buldı āşiyān

1134

75

Tārīḫ-i Vefāt

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / fe'ū lün

1 Yine bād-ı ecel bāġ-ı dehirde
Yıḳup bir naḫl-i nāz-ı serv-vārı

2 Cihāndan ḳaṭ' idüp bīḫ-i hayātın
Fenā buldı vücūdı berg ü bārı

3 Ḫışım Muḥammed Aġa ḫiẕmetinde
Ḫazīne-dārlıḳ olmış idi kārı

4 Umūrın eylemişdi cümle tefvīż
Ḥayātından bulup ol ẕāt 'ārı

[23a]

5 Velī ehl-i cihān fānīdir elbet
Ki olmış 'ādetu'llāh böyle cārī

---

[74] Y 22b; İ nüshasında yok.

[75] Y 22b-23a; İ 29b
Tārīḫ-i Vefāt: Y nüshasında(başlık) yok.
4 ḥayātından: ḫıyānetden Y.

6 Olınca ‘āzim-i rāh-ı beḳā çün
Ḳılup aḥbābı ṣad-feryād u zārı

7 Du‘ā ile didiler böyle tārīḫ
Ḥüseyni vāṣıl ide ḫulde Bārī
1137

76

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Bir nihāl-i gülşen-i ‘irfānı ṣad-ḥayf u füsūs
Pāyimāl itdi ṣalup ḫāk içre dehr-i bī-niẓām

2 Bā-kemāl olmışdı el-ḥaḳ ol vücūd-ı nāzenīn
Tāzelikde ‘ilm ü ‘irfān ile memdūḥ-ı enām

3 Bulmuş idi fenn-i Ḳur’ānda vücūh ile kemāl
Olmadın bāliġ on altı yaşına sinni tamām

4 Līk fehm idüp cihān-ı bī-beḳānıñ ġāyetin
Oldı naḳd-i cān-ile çün ṭālib-i dāru’s-selām

5 Çıḳdı medd-i āh-ı aḥbāb ile ‘arşa bu du‘ā
Gülşen-i ‘adn ola Monla Aḥmede yā Rab maḳām
1138

77

Fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lün

1 Berg-i ‘ömrin ṭaġıdup ṣaldı siyāh-ı ḫāke
Yine bir tāze nihāli felek-i kec-endām

---

[76] Y 23a; İ 30a
1 bī-niẓām: bī-emān Y
4 çün: Y nüshasında yok
5 İ nüshasında bu beyitte başlık mahiyetinde *“Tarih”* kelimesi var. Y’de yok.

[77] Y 23a; İ 30a
1 nihāli: nihāl Y

2 Tāb-ı ḥüsniyle gehi mihre iderken ṭa‘na
Zīr-i ḫāk içre nihān oldı yetīme nā-kām

3 İki tārīḫ gelüp fevtine Rāsim didiler
Bu du‘ā ile idüp hātif-i ġaybı ilhām

4 Fāṭıma Ḫānıma me’vāyı idüp Bārī cā
Eyleye cilve-gehin gülşen-i ḳurb-ı ikrām
1139

78

Tārīḫ-i Şeyḫ-i Mevlevī-ḫāne-i Ġalaṭa

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

Didim tārīḫini Rāsim olınca mevt-i muḫtārı
Beḳāya göçdi Nāyī Mevlevī ‘Os̱mān Efendi vāh
1142

[23b]

79

Tārīḫ-i Emīr Efendi Üstād-ı Ṣāḥib-i Dīvān

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

Yazdı tārīḫin ḳalem ḳalkup dü-pāyi üstine
Seyyidü’l-ḫaṭṭāṭ ‘Abdu’llāh Efendi göçdi ḫayf
1144

80

Tārīḫ-i Bezzāzistānī Dellāl-zāde

Mef’ ū lü / fā’i lā tün / mef’ ū lü / fā’i lā tün

1 Ḥācı Muḥammed Aġa bā-ittifāḳ-ārā
Ṣıdḳ u ḫulūṣa ẕātı olmışdı cā-yı me’men

---

78 Y 23a; İ 30a
Tārīḫ-i Şeyḫ-i Mevlevī-ḫāne-i Ġalaṭa: Ṭārīḫ-i Şeyḫ-i Ġalaṭa ‘Os̱mān Dede Nāẓım-ı Mi‘rāciyye İ.

79 Y 23b; İ 30a
Tārīḫ-i Emīr Efendi Üstād-ı Ṣāḥib-i Dīvān: Tārīḫ-i Üstād-ı Ṣāḥib-i Dīvān İ.

80 Y 23b; İ 30b
8 itdir: itdi İ

2 Ḥaḳḳā ki olmış idi muḫtār-ı ehl-i dāniş
Emr-i ticāret içre ma‘lūmı idi her fen

3 Şīr-i ecel ṣalınca bir pence nāgehānī
Tāb-āver olmadı hiç te’sīs-i bünye-i ten

4 Bir ‘ādet-i ḳadīme sāḳī-i mevt zehrin
Ṣundı aña da āḫir ol kāse-i siyehden

5 Çün emr-i *irci‘īye* cān üzre idi başı
Ḥubb-ı sivā-yı Mevlā olmadı aña reh-zen

6 Eyle be-ḫāk-pā-yı faḫr-i rusül ḥaşirde
‘Avf u keremle ḫandān *yā ẕe’l-‘aṭāi ve’l-men*[*]

7 Ẓıll-i sa‘ādet-i ‘arş altında müsteẓıl ḳıl
Ehl-i ḫaṭā-yı maḥşer zār u fiġān iderken

8 Ser-şār-ı Kevs̱er itdir lûṭf eyle cennet içre
Dest-i sa‘ādet-ile yā Rab ḥabībiñe sen

9 Tārīḫ-i cevher-ile aḥbābı oldı dā‘ī
Ḥācı Muḥammed Aġa firdevsi bula mesken

1155

81

Tārīḫ-i Şeyḫ Aḥmed Efendi Ḳırımī Naḳş-bendī

Fe’i lā tün / me fā’i lün / fe’ilün

1 Şeyḫ Aḥmed Efendi ya‘ni kim
Aḥmedī-ḫulḳ u naḳş-bend-i sükūt

---

* Ey cümertlik ve ikram sahibi.

81 Y 23b-24a; İ 30b
3 sırrı: dāim İ
5 Ya‘ni: Mīr İ
7 hem-çün: hem-çü İ
8 du‘ā-i: du‘ā vü İ

2 Aṣlı Tatar u meslegi aḥrār
Rāh-ı āzāde mürşid-i pür-ḳūt

3 Ḫˇāce Yekdestden almış idi eli
Ola sırrı müeyyed-i melekūt

[24a]

4 Nisbet-i ḫˇāce-gān ile bu faḳīr
Andan olmışdı kām-yāb-ı s̱übūt

5 Ya'ni telḳīn-i ẕikr idüp dir idi
Reviş-i sālikānı tā tābūt

6 Mīr Buḫārīde oldı zāviye-dār
Anda oldı o tārik-i nāsūt

7 Nūr-ı ma'hūd olınca anda bedīd
Baḥr-i vuṣlatda oldı hem-çün ḥūt

8 Bizi sırrıyla ide Ḥaḳ taḳdīs
Oḳı rūḥına gel du'ā-i ḳunūt

9 Ḥarf-i pür-cevherī bu bir beytiñ
Ḳıldı tārīḫi Rāsimā men'ūt

10 Ḫˇāce Aḥmed Efendiye her dem
Cilve-gāh ola kürsī-i lāhūt

1156

82

Tārīḫ

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ḥayf kim ol gül-beden ṭūṭī-veşi
Eyleyüp pejmürde dehr itdi tebeh

[82] Y 24a; İ 30b
Tārīḫ: Y nüshasında (başlık) yok.

2 Ḳıldı āzürde o nev-res ġoncayı
Ḳoydı ḫāke geldi aḥbāba veleh

3 Oldı ol şīrīn-zebān ḥayfā nihān
Dīdelerden şimdi çün nūr-ı nigeh

4 Vālideynine vire bāḳī ‘ömür
Devr ide dehr içre tā ḫurşīd ü meh

5 Çıḳdı bir tārīḫ zebān-ı ḫāmeden
Bu ṣadā buldı ser-i āfāḳa reh

6 Bülbül-i rūḥı Emīne Ḳadınıñ
Ḳıldı gül-zār-ı cinānı cilve-geh

1157

83

Tārīḫ-i Ḫˇāce-i Muḥammed Emīn Tokatī Naḳş-bendī

Fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'ilün

1 *Ṣāḥibü'n-nevbeti emīnü'l-Ḥaḳ*
Şeyḫü feyżin Muḥammedü mecdā

[24b]

2 *Mürşidü'ṭ-ṭavrı Naḳşibendiyyün*
Fāżılun kāmilün hüve'l-etḳā

3 *Zeynü'l-evtādi nüḫbetü'l-ebdāl*
Müşrifü'l-ḳalbi cihbiẕü'l-'ulemā

4 *Min Toḳatin neşā ve sāḥa ve ḳad*
Seleke'l-mesleke li-ehl-i ḫafā

5 *Esedü'l-mevti münşibü'ẓ-ẓufri*
Ḳaddese'llāhü sirrahü'l-ebhā

[83] Y 24a-24b; İ 30b-31a.
Tārīḫ-i Ḫˇāce-i Muḥammed Emīn Tokatī Naḳş-bendī: Tārīḫ-i Ḫˇāce-i Muḥammed Emīn et-Tokatī Naḳş-bendī s̱ümme el-İstanbulī İ.
1 Muḥammedü: Muḥammedün İ.
5 ẓufri: ẓufr İ.

6 *Rāsimün yestemiddü bi'-t-tārīḫ*
Ḳabruhū ḳaṣru cennetin ebedā *

1158

84

Dīger lehū

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Şeyḫ Toḳatī emīnü'l-mürşidīn
Ravża-i ẕātın idüp Ḥaḳ fāyiḥa

2 Şemme-yāb oldı o nevbet-gīr-i vaṣl
Ehl-i 'aşḳa ḳıldı neşr-i rāyiḥa

3 Ḫˇāce-gānıñ kāmili 'ārif idi
Sālike rehber idi bī-nāyiḥa

4 Rū-be-rāh-ı cennet-i vuṣlat olup
Eyledi lāhūta rūḥın sāyiḥa

5 Fātiḥ-i dergāh-ı vuṣlat pīr idi
Geldi tārīḫinde lafẓ-ı fātiḥa

6 Bu du'ādır yazdı kilk-i Rāsimā
Menzili cennāt ola el-fātiḥa

1158

---

* 1. Hakk'ın emini ve tekkenin feyiz veren ulu şeyhi Mehmed Emin Tokadî.
2. Nakşibendî tarikatinin faziletli, kâmil ve müttakî mürşidi.
3. Hakk'a gönül verenlerin seçkini, kutupların süsü; kalpleri aydınlatan, âlimlerin önderi.
4. Tokat'ta doğdu ve yetişti ve ehl-i hafaya (gizli zikir yapan Nakşibendi tarikatına) dâhil oldu.
5.Ölümün arslanı, gençliğin savaş meydanı; Allah onun değerini arttırsın.
6.Rasim bir tarih yazarak ondan meded umdu; Onun kabri ebedî cennet köşklerinden biridir.

84 Y 24b; İ 31a
1 fāyiḥa: fātiḥa İ
2 yāb: bāb Y

85

Tārīḫ-i Şeyḫ Nūreddīn es-Sünbülī

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Didi Rāsim bendesi giryān olup tārīḫini
Oldı Nūreddīn Efendim rāh-yāb-ı nūr-ı Ḥaḳ

1160

86

Tārīḫ-i Aḥmed Efendi el-Ḫalvetī

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Allāh Allāh diyerek terk-i sivāyı tām idüp
Oldı Şeyḫ Aḥmed Efendi ʿāzim-i dār-ı ebed

2 Bī-beḳādır bildi çün ālāyiş-i gerdūn-i dūn
Pādişāh olsa cihāna ʿömri olsa lā-yüʿad

3 *İrciʿī* emriyle cān indi civār-ı raḥmete
[25a] Göçdi Ḳız Aḥmed Efendi ide cā ḫuldi Samed

1160

87

Tārīḫ-i Mīrzā-zāde Aḥmed Efendi

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Rāsimā idüp duʿā ḫāmem didi tārīḫini
Nāil ola ʿadl-ile Neylī Efendi raḥmete

1161

---

85 Y 24b; İ 31a
Tārīḫ-i Şeyḫ Nūreddīn es-Sünbülī: Tārīḫ-i Şeyḫ-i Ḳocamuṣtafāpaşa Y.

86 Y 24b-25a; İ 31a
3 indi: itdi İ // Ḳız: Ḳır Y / ḫuldi: ḫuld İ

87 Y 25a; İ 31a
Tārīḫ-i Mīrzā-zāde Aḥmed Efendi: İ nüshasında (başlık) yok.

88

Tārīḫ-i Maḫdūm-ı Ṣāḥib-i Dīvān[88]

Fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'ilün

1 Ah Emīnim benim ciger-pārem
Ḥayf kim ol şaḳīḳ-i rūḥ-ı hemīn

2 Ṭıfl iken eyleyüp teveccüh-i Ḥaḳ
İtdi cānın fidā-yı Rabb-i Mu'īn

3 Ṣunulup nā-gehān şarāb-ı ecel
Gitdi maḫdūmum ol Muḥammed Emīn

4 *İrci'ī* emrine olup münḳād
Atdı cān ol nihāl-i bāġ-ı berīn

5 Aṣdiḳā ḳıldılar du'ālar anıñ
Sāline yazdılar bu beyti bihīn

6 Cilve-geh gülşen-i cināndan ola
Bülbül-i rūḥuña Muḥammed Emīn

1165

---

[88] Y 25a; İ 31a.
Tārīḫ-i Maḫdūm-ı Ṣāḥib-i Dīvān: Tārīḫ-i Vefāt-ı zāde-i Ṣāḥib-i Dīvān Muḥammed Emīn İ.
2 eyleyüp: bilüp İ.
3 ol: ola İ.
4 emrine: ḥükmine İ.

ĠAZELİYYĀT

Ḥarfü'l-Elif
1

Na't-i Şerīf

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Vücūduñ 'illet-i ġāiyye-i kevneyn idüp Mevlā
Seni ḳıldı cemī'-i enbiyādan efḍal ü a'lā

2 Alanlar tūtiyā ḫāk-i der-i şer'-i şerīfiñden
'Amādan açdılar çeşm-i 'alīli oldılar bīnā

3 Vücūdı mümteni'dir sāyeniñ cism-i laṭīfiñden
Ki def'-i vehm-i şeyne ḳadd-i bī-miṡliñ ider īmā

4 Der-i vālāña teblīġ-i dürūd-ı ümmet itdikce
İder kesb-i şeref-i kerr ü beyān 'ālem-i bālā

[25b]

5 Ola sāyede rū-ḫāk-i der-i vālāña her demde
Budur ancaḳ Efendimden recā-yı Rāsim-i şeydā

2

Rāmī Paşa-zāde 'Abdullāh Beg Efendi ile İştirāken Yapılan Ġazeldir

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün
Me fā' ī lün / me fā' ī lün

[1] Y 25a-25b; İ 31b
3 vehm-i: vehm ü İ.

[2] Y 25b; İ 32a
Rāmī Paşa-zāde 'Abdullāh Beg Efendi ile İştirāken Yapılan Ġazeldir: Müstezad u Müẕeyyel Ġazel-i Müşterek Rāmī-zāde Bey bā-Ṣāḥib-i Dīvān Üstād İ.
1 teşrīf: tenvīr İ.
3 teşrīfiñ: teşrīfiñiñ İ.

1 Gözüm rāh-ı firāḳında güşāde ḳaldı bāb-āsā
Nedendir göz göre ḳaçmaḳ *
Kimiñ ġam-ḫānesin teşrīf idersin āfitāb-āsā
Olur envāra müstaġraḳ

2 Ḫaṭ-ı ‘anber-feşānıñ resmi naḳş olsa n’ola dilde
Bu kilk-i mū-şikāf-ile
Düşürmem bir nefes dest-i ḫayālimden kitāb-āsā
Elimden bu gelür ancaḳ

3 Seniñ teşrīfiñ içün bezm-i meyde cām-ı ṣaḥbāyı
Gelüp gör bir ayaġ evvel
Ṭolaşdırmaḳdadır eṭrāfa sāḳī āsiyāb-āsā
Gelür nevbet müdām el-ḥaḳ

4 Vefā me’mūl iderken ‘āşıḳa cevri revā görme
Yaḳışmaz hiç o sīmāya
Sezā-yı çehre-sā-yı ḫāk-pāyiñdir rikāb-āsā
Degil lāyıḳ anı başmaḳ

5 Ḫadeng-endāz görsem Re’fetā ebrū-yı cānānı
Bu meydān-ı maḥabbetde
Hedefdir cānım oldum Rāsim-i pür-ıżṭırāb-āsā
Mürüvvet mi anı almaḳ

Zeyl li-cāmi‘a

6 O Rāmī-zāde mīr-i ma‘rifetle Rāsim-i üstād
İdince müşterek inşād
Anı dil müstezād itdiñ du‘ā-yı müstecāb-āsā
Ola meskenleri uçmaḳ

---

* Ziyade beyitler ve **zeyl li-câmi‘a** kısmı Y nüshasında yoktur. Müşterek gezel, İ’de bulunan ziyade beyitlerle *müstezad-ı südâsiyye* (uzun mısraları *me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün,* ziyadeler, *me fā’ ī lün / me fā’ ī lün* şeklinde yazılan nazım şekli) hâlini almıştır. Bk. Ferit Devellioğlu**, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2002, s. 752.

Ḫarfü’l-Bā

3[3]

Mef’ū lü / fā’i lā tü / me fā’ī lü / fā’i lün
Mef’ū lü / fā’i lün

1 Tāb-ı ḫayāl-i rūyuñ ile yandı āfitāb
Mir’ata bak dilā [**]
Ey reşk-i āfitāb meded gezme bī-niḳāb
Gösterme yüz şehā

2 Ey ḫoş-ḫırām nāzına aġyāra mı şitāb
Ḥıfẓ eylese Ḫudā
Bu ‘āşıḳ-ı belā-zededen itdiñ ictināb
Virmem bunı saña

3 Nuṭḳ itse āh bir dem-i rūḥ-baḫş ile gehī
Virüp ḥayāt-ı nev
Ṣad-müşkil-i Mesīḥi ider ḥal o la’l-i nāb
Şek yoḳ belī aña

4 Baḥr içre lücce-i ten-i sīmīn-berīn görüp
Āyīne gibi ṣāf
Ol dürre-i melāḥata dikdi gözin ḥabāb
Oldı işi hevā

5 Gül-pister-i ḥüsünde hem-āġūş-ı nāz o şūḫ
Bādām-veş o meġaz
Pā-māl-i ḫāk-i ḥasreti ‘uşşāḳ-ı dil-ḫarāb
Şeb-zinde-i belā

6 Sīr-āb-ı neş’e-i lebiñ aġyār-ı bī-meẕāḳ
Göstermediñ ḫumār
Tāb-ı ġamıñla Rāsimiñ itdiñ dilin serāb
İşrāb idüp cefā

---

[3] Y 25b; İ 31b
2 nāzına: nāz-ile İ
3 āh: cān İ

[**] Gazel, İ nüshasında bulunan ziyade beyitlerle müstezad şeklini almıştır. Ziyade beyitler, Y’de yoktur. Müstezad hakkında bilgi için bk. Haluk İpekten, **Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 2004, ss. 33-38.

4

Muḥmid [*] Muḫammes Şarḳı

[26a]

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

I

1 Ḥasretiñle gülşen-i bezm olmasun bī-āb u tāb
2 İtme aḫşām olmadan nāz ile 'azm-i cāme-ḫˇāb
3 Çıḳmasun āhım sipihre ey meh-i 'ālī-cenāb
4 Olmasun pā-māl-i hicrānıñ dil-i pür-ıżdırāb
5 Şeh-levendim eyleme üftādelerden ictinābII

II

6 Ḥasretiñle çekdigim bilseydiñ ey ḳaşı kemān
7 Tīr-āsā ḫāne-i aġyāra olmazdıñ revān
8 Gel perī-zādım kerem ḳıl ḫāneme bir şeb nihān
9 Olmasun pā-māl-i hicrānıñ dil-i pür-ıżdırāb
10 Şeh-levendim eyleme üftādelerden ictināb

III

11 Ḥadden aşdı telḫi-i cevriñle derd-i iştiyāḳ
12 Gel efendim lûṭf-ile ḳıl bendeñi şīrīn-meẕāḳ
13 İ'timād itme raḳīb-i kāẕib eylerse nifāḳ
14 Olmasun pā-māl-i hicrānıñ dil-i pür-ıżṭırāb
15 Şeh-levendim eyleme üftādelerden ictināb

Ḥarfü't-Tā

5

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Görmedik ol nigeh-i vaḥşīde ṭarf-ı ülfet
Açmadı rāz-ı dehānı bize ḥarf-i ülfet

---

4 Y 25b-26a; İ 31b-32a
Muḥmid Muḫammes Şarḳı: Taḫmīs İ
11 cevriñle: hecriñle İ

* Ateşin alevini bastıran anlamındadır.

5 Y 26a; İ 32a
4 ẓarf: ṭarf İ.

2 Serd-i evżā‘-ı raḳībe olup ol büt me’lūf
Beni efsürde dimāġ itdi o berf-i ülfet

3 Naḳd-i cān virse ider bir pula ‘uşşāḳı fürūḫt
İtme her şāhid-i bāzāra da ṣarf-ı ülfet

4 İtdi la‘l-i leb-i cānān-ile ülfet ṣahbā
Eyleyüp sāġar-ı pür-bādeyi ẓarf-ı ülfet

5 Ol perī Rāsim ile eylemedi ünsiyyet
Görmedik ol nigeh-i vaḥşīde ṭarf-ı ülfet

Ḥarfü’d-Dāl

[26b]

6[6]

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

1 Zebān der-vaṣf-ı ‘aşḳem pīş-i rū-yı yār mī-lerzed
Ki pervāne be-gerd şem‘ çün her bār mī-lerzed

2 Cihān-rā lerze-üfted ki zi-te’s̱īr-i kevākib nist
Zi-berḳ-i nāle-em çarḫ-ı sitem-ger dār mī-lerzed

3 Büt-i men her seḥer der-ḫāne-i aġyār mī-ḫˇābed
Zi-gülbāñg-ı ṣadā-yı yār bem-i esḥār mī-lerzed

4 Ne ez-bād-ı ḫazān der-bīd ü ‘ar‘ar dem-be-dem lerze
Velī ez-bād-ı āhem der-çemen ezhār mī-lerzed

5 Dil-i Rāsim esīr-i ān şeh-i ḫūnī ki her laḥẓa
Zi-tīġ-i ġamzeeş şemşīr-i āteş-bār mī-lerzed **

[6] Y 26a-26b; İ 32a

** 1. Pervane mumun etrafında dönerken titriyor. Sevgilinin karşısında aşkımın vasıflarını anlatırken dil titriyor.
2. Dünyayı bir titreme aldı. Lakin bu yıldızların tesirinden değildir. Ancak benim inleyişimin şimşeğinden bu zalim dünya titriyor.
3. Sevgilim her seher başkalarının hanesinde uyuyor. “Yar” şeklindeki sadâların gülbankından seherlerin bam teli titriyor.
4. Söğüt ve ardıç ağacının titremesi (salınması) hazan yelinden değildir. Lakin benim ahımın rüzgârından çiçekler titriyor.
5. Rasim’in gönlü her an kan dökmekte olan o şahın esiridir. Onun bakışının keskinliğinden ateş saçan kılıçlar bile titriyor.

Rā

7

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

1 'Unf eyleyen ġurūr ile āḫir fütādedir
Pür-çīn olan ḥaṣīr gibi zīr-i pādadır

2 Pā-māl olur lüzūmı olanlar dehirde çün
Gendüm ki zīr-i miḥnet-i seng āsiyādadır

3 Bir ḳad-ḫamīde pīre ḳarīn ol ki tīre tīz
Ḳaṭ'-ı menāzil itdiren eski kepādedir

4 A'lā görüldi fenn-i ḳad ü la'li ol bütüñ
Ṭullāb-ı ders-i 'aşḳı daḫi elf ü bādadır

5 Çoḳ da dolanma çār-sū-yı vaṣlı zāhidā
Yāriñ ḳumaş-ı behceti ġāyet bahādadır

6 Ḫurşīde ṭa'n iderse de āyīne vechi var
Āġūşa almış ol meh-i ḥüsni ṣafādadır

7 Teslīm iderdim eylese raġbet dil ü seri
Rāsim o ser-tırāşa ki 'ālem fütādedir

8

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Dil-i şeydā hevā-yı ḫaṭṭ-ı 'anber-bāra māildir
Gül-i ruḫsār-ı yāri men' iden aġyāra māildir

[27a]

2 Bilür her ḥarfi bir ḳand-i mükerrerdir meẕāḳımda
Anıñ-çün bendesin ol ġonçe-fem āzāra māildir

---

7 Y 26b; İ 32b
4 elf ü: elf-i Y.

8 Y 26b-27a; İ 32a
Bu gazel, İ nüshasında Harfü'd-Dal kısmında *ve lehû* başlığı ile gösterilmiştir.
4 zārı: zārıñ İ // ṣanma ger: ṣanem-gez İ

3 O mest-i ʻişveniñ raḳḳāṣ-ı ṭıfl-i ġamze-i şevḳi
Dil-i zārımla laʻb-i ḫançer-i ġaddāra māildir

4 Hemān öldürmedir ḳaṣdı hezārın ʻāşıḳ-ı zārı
O gül-rū ṣanma ger aġyār ile güftāra māildir

5 Getürdi şevḳe vaṣf-ı ḫaṭṭı kilk-i Rāsimi yāriñ
Belī erbāb dil-i gül-zāra sünbül-zāra māildir

9

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

1 Dil düşdi rişte-i ḫam-ı zülfe belā budur
Taḫlīṣe līk çāh-ı ẕeḳandan rehā budur

2 Cevr itme raḥm ḳıl bize ey şūḫ-ı tünd-ḫū
Āyīn ü resm-i ḥüsnde şarṭ-ı vefā budur

3 Bīmārım itme şerbet-i laʻl-i lebiñ dirīġ
K'ey dil-nüvāz-ı ḫaste-i ʻaşḳa devā budur

4 Zülf-i nigārdan ne ḫaber yoḳ mı bir es̱er
Senden recā vü minnetim ancaḳ ṣabā budur

5 Zerd oldı rūyumuz nigeh-i çeşm-i yārdan
ʻĀlemde Rāsimā var ise kīmiyā budur

10

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Ne dem ṣaḥbā-yı ḫande cām-ı laʻlinden ḫurūş eyler
O mest-i nāz u ʻişve ʻāşıḳı bī-ʻaḳl u hūş eyler

2 Döküp naḳd-i sirişkin pāyine ol ḫˇāce-i ḥüsnüñ
Ḫarīdār-ı metāʻ-ı vaṣlını naḫvet-fürūş eyler

3 Çıḳar bī-gānelerle seyr-i baḥre ol perī baḳmaz
Benim seyl-i sirişkim mevc-i deryā gibi cūş eyler

---

[9] Y 27a; İ nüshasında yok.
[10] Y 27a; İ 32a
İ nüshasında başlık konumunda *"ve lehū"* ibâresi var.

4 Revā mı ‘işretiñ aġyār ile gülşende ‘uşşāḳıñ
Dem-ā-dem bezm-i ġamda ḫūn-ı dilden ‘ī̇ş ü nūş eyler

5 Felek pür-neş’e eyler bāde-i kāmıyla dūnānı
Ḫumār-ı ye’s-ile ehl-i dili Rāsim ḫāmūş eyler

[27b]

11

Me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün

1 Eger inṣāf ile mecbūl ise feryād ḳābildir
Ḳadir-dān-ı cihāna ‘arż-ı isti‘dād ḳābildir

2 Çeker bir nān içün ṣad-renc ü miḥnet ehl-i dil ammā
Temellük eylese dünyāyı bir ırġād ḳābildir

3 Ne ġam i‘rāż idüp nev-devletān olsa hüner düşmez
Kemāl erbābı feyż-i Ḥaḳdan istimdād ḳābildir

4 Ayaġına düşüp ol mest-i nāzıñ eylemek Rāsim
Bizim de ruḫṣat-ı būs-i lebe mu‘tād ḳābildir

12

Me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün / me fā’ ī lün

1 Göñül ey reşk-i gül-zār-ı melāḥat bī-ḳarārıñdır
Bahār-ı behc-ile bir ġonçesin ‘āşıḳ hezārıñdır

2 Bahār oldı ne var ey lāle-ḫad teşrīf-i bāġ itseñ
Hezār-ı zār u gül pür-sūz-ı dāġ-ı intiẓārıñdır

3 Seni ṣaḥbā-yı nāzıñ dem-be-dem pür-neş’e itdikce
Beni bī-hūş iden mestī-i çeşm-i pür-ḫumārıñdır

4 Ṭaġıtma kākülüñ āheste ṭut der-şāne itdikce
Ki şāhım mürġ-i ‘aḳlım anda pā-beste-şikārıñdır

---

11 Y 27b; İ 32b
İ nüshasına başlık şeklinde *“ve lehū”* yazılmıştır.
2 renc ü: renc-i Y

12 Y 27b; İ 32b
1 behc-ile: behcete İ.

5 Yine güm-geşte rāh-ı mevc-i baḥr-i çīn-i zülf olduñ
Ḫaṭā itdiñ göñül ammā mürüvvet rūzigārıñdır

13

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Ber-i sīmīniñe bī-gāne ey meh sīnedir dirler
O baḥr-i nūra vuṣlat āşinā gencīnedir dirler

2 Görürler cilve-baḫş-ı bezm-i aġyār oldıġıñ tenhā
Dil-i ehl-i muḥabbet ey perī āyīnedir dirler

3 Femiñ geldikce āġūş-ı ḫayāle dil olur nālān
Hezārıñ nālişi bir ġonca-i rengīnedir dirler

4 Dolaşma ey dil-i ser-geşte ṭarf-ı çeşm-i mestinde
O ḫūn-rīziñ ki ḳaṣdı 'āşık-ı ġam-gīnedir dirler

5 Ne var gāhīce olsaḳ mekteb-i hecrinden āzāde
Viṣāli ol bütüñ ṭıfl-i dile āẕīnedir dirler

Ḥarfü'z-Zā

[28a]

14

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 O nev-ḫaṭ ġonçe-fem gül-zāra bīñ nāz ile tā çıḳmaz
Açılmaz sünbüli bir ġonçe-i sebzīn ḳabā çıḳmaz

2 Eger her kān-ı behcetden o şūḫ-ı bī-bahā çıḳmaz
Benim gibi de her bir mübtelā sāmān fedā çıḳmaz

3 Dolaşma çār-sū-yı kūyın ol şeh-bender-i nāzıñ
Ḳumāş-ı vaṣlı zāhid teng ü nāzikdir şikā çıḳmaz

---

[13] Y 27b; İ 32b
İ nüshasında *"ve lehū"* şeklinde başlık var.
5 hecrinden: hecriñden İ.

[14] Y 27b-28a; İ 32b-33a
2 kān: gümān İ // fedā: Ḫudā İ / çıḳmaz: İ'de yok.
3 şikā: saña İ / çıḳmaz: İ'de yok.
5 pādişāh-ı: pādişā-i İ

4 Çıḳar bī-gānelerle seyr-i baḥre ol perī ammā
Ġarīḳ-i lücce-i hicrānı görse āşinā çıḳmaz

5 Kimi hem-rāz idinsem vaṣfına āġāz ider yāriñ
'Aceb ol pādişāh-ı ḥüsne var mı mübtelā çıḳmaz

6 Miyān ümmīdi ile ḳılca ḳaldı cānımız Rāsim
Bu şeb ol gül-bedenden ferve-i aġyār-sā çıḳmaz

15

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ṣan'atında çeşm-i ḫūn-āşāmı üstād istemez
Ḳatl-i 'ām eyler teġāfül ġayrı cellād istemez

2 Çille-i saḫt-ı kemān-ı 'aşḳı dil meşḳ itmege
Bir kemān ebrū-geriñ ḳullāb-ı fūlād istemez

3 İtmege mürġ-i dil-i āvāre-i 'uşşāḳı ṣayd
Ḳullanur şeh-bāz-ı çeşmin ġayrı ṣayyād istemez

4 Ḫavf ider āzāri-i hecriñden ey üstād-ı nāz
Ṭıfl-i dil hiç mekteb-i cevriñden āzād istemez

5 Bir sehī ḳaddiñ ḫayāli sāyesinde eglenür
Bāġ-ı dehr içinde Rāsim serv ü şimşād istemez

16

Mef'ū lü / me fā'ī lü / me fā'ī lü / fe'ū lün

1 Çeşm-i siyehiñ bā'iṡ-i feryād mı olmaz
Ya ġamzeleriñ 'āleme cellād mı olmaz

2 Aġyāra nevā senc-i viṣāl oldıġıñ ey şūḫ
'Uşşāḳ işidip nāleye mu'tād mı olmaz

---

15 Y 28a; İ 33a
İ nüshasında başlık olarak *"ve lehū"* var.
3 istemez: İ nüshasında yok.

16 Y 28a-28b; İ 33a

3 Ebrūlarıñı resm ideyor püşt-i lebiñde
Ḥüsnüñ bu ḳadar meşḳ ile Bihzād mı olmaz

[28b]

4 Zühhādı lebiñ itmez ise pāk-‘aḳīde
Ya āyet-i ḥüsnüñ görüp irşād mı olmaz

5 Tā ki ġam-ı hecriñle esīr ola dil-i zār
Sen serv-ḳadiñ bendesi āzād mı olmaz

6 Ḳudret mi yoḳ aḥbābıña peyrevlige gāhī
Rāsim saña hiç feyż-i Ḫudā dād mı olmaz

Ḥarfü'ş-Şın

17

Naẓīre-i Ḥafīd-i Ṣuyolcı-zāde Muḥammed Efendi

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 O şūḫa miḥnet-i hecriñ melāli söylenilmezmiş
Dil-i ġam mübtelānıñ ḥasb-i ḥāli söylenilmezmiş

2 Leālī pīş-i dendānında cānānıñ añılmazmış
O gül-rūya behiştiñ verd-i alı söylenilmezmiş

3 Ḳad-i mevzūnı serve ‘ar‘ara teşbīḥ olınmazmış
Melāḥat bāġınıñ vaṣf-ı nihāli söylenilmezmiş

4 Dil-i ‘aşḳ- āşinā bī-gāneyi maḥrem de eylerse
Yine derd-i maḥabbet lāübālī söylenilmezmiş

5 Adım atdırmadı reftār-ı nāzı serve gülşende
Ḳad-i nāzıñ ḫırām-ı yār-i ḥāli söylenilmezmiş

---

[17] Y 28b; İ 33a
Naẓīre-i Ḥafīd-i Ṣuyolcı-zāde Muḥammed Efendi: İ nüshasında (başlık) yok.
2 verd-i alı: verd-i anı İ
4 derd-i: dürr-i Y
6 ḫaṭıñ: ḫaṭ İ / meḥdinde: medḥiñde Y
7 āfet: Re'fet Y
8 bu: İ nüshasında yok.

6 Miyān baḥs̱inde ḳīl ü ḳāli taḥḳīḳ itdiler ammā
Ḫaṭıñ medḥinde tedḳīḳiñ ḫayāli söylenilmezmiş

7 Raḳīb-i bed-fiāle iltifāt itdikce ol āfet
Ṣadāḳat pīşe-gānıñ infiāli söylenilmezmiş

8 Ne mümkin peyrev olmaḳ Rāsimā ṭarz-ı Necībāya
Süḫanda ḥaḳ bu kim siḥr-i ḥalāli söylenilmez

Ḥarfü'l-Ḳāf

18

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

1 Nigāh-ı mestini fitneyle rū-be-rū gördük
Ḳażā o ġamzeye eylerdi ser-fürū gördük

2 Murādı 'aksini çekmek o serviñ āgūşa
Yine çemende ziyāde ḫurūş-ı cū gördük

[29a]

3 Muḥaḳḳaḳ āyet-i ḥüsnüñde nesḫ olındığını
Risāle-i ḫaṭ-ı reyḥānda mū-be-mū gördük

4 Yaḳında yüz çevirir sübḥa-i riyāsından
Elinde zāhid-i bed-meşrebiñ sebū gördük

5 Sürūra ḳalmamış aṣlā derūnda yer Rāsim
Ġumūm-ı dehr-i denīden 'aceb ġulū gördük

19

Müstezād

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün
Fā'i lā tün / fā'i lün

---

[18] Y 28b-29a; İ 33a
4 numaralı beyit, İ nüshasında yok.
5 numaralı beyit, İ nüshasında yok.

[19] Y 29a; İ 33b
Y nüshasında (başlık) yok.
1 efzādır: efzād İ.

1 Behcet-efzādır ‘araḳ la‘linde ol nāzik femiñ
Der-i şehvār-ı bahā [*]
بيه لا gör em semiñ
Ġonçeye ‘ayn-ı ṭarāvetdir vücūdı şebnemiñ
Cümlesi derī-nümā
Gel ecel def‘ it ġamıñ

2 Bir perīşān ṭavr u ser-keşdir siyeh-dildir ṣaḳın
Göz ḳarar dirsen görüp
Olma sevdāya yaḳın
Yüz virüp başdan çıḳarma kākül-i ḫam-der-ḫamıñ
Ser virir ‘uşşāḳ aña
Görmesünler ol demiñ

3 Ey büt-i ṣayyād i‘cāz āferīn āyā nice
Bilsün anı mū-şikāf
Fikr idüp gündüz gīce
Ṣayd ider mürġ-i dili bī-dāne dām-ı perçemiñ
Diḳḳate bu sır sezā
‘Aḳlın alur ādemiñ

4 İftiḫār-ı dāniş-i ecdād ile gelmez şeref
‘Ārif-i ẕātıñda sen
Alsun āyīne selef
Neş’e virmez nāmı bezm-i bī-meye cām-ı Cemiñ
Bu cihān ‘ibret-nümā
Ṣūreti çoḳ ‘ālemiñ

5 Ülfet-i bisyār olur bādī-i naḳṣ-ı i‘tibār
Eyle ḫiffetden ḥaẕer
Ḳılma naḫvet ḳıl vaḳār
Ḥarf-i vāḥiddir ‘adedde ḥükmi ḥarf-i müdġamıñ
Ṣıḳletini ṣay dilā
Nīk ü bed medḥ u ẕemmiñ

[*] Ziyade beyitler Y nüshasında yok.

6 Sāġar-ı zehr-āb-ı ġamdır mest iden Rāsim dili
Ṣanma mest-i ẕevk ola
Ye's geldi ḥāṣılı
Meclisinde görmedik cām-ı ṣafāsın ʿālemiñ
Ḳaldı merhūn-ı beḳā
Pendi budur ḫ̬āmemiñ

20

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Fāş olaldan o gülüñ derdiyle dāġı lāleniñ
Bezm-i gülşenden kesilmişdir ayaġı lāleniñ

2 Ḳānzelidir bāde-i cām-ı muḥabbetden müdām
Mest-i bī-hūşı içün yoḳdur yasaġı lāleniñ

3 Geldi sulṭān-ı bahārıñ virdi teşrīfin ḫaber
Sünbül-i ḫ̬oş-būy imiş ḳara ḳulaġı lāleniñ

4 Lāle-ḫad bir gül ile seyr-i çerāġān eyleyüp
Sūz-ı tāb-ı ʿaşḳ-ile oldum çerāġı lāleniñ

5 Hep çerāġānı muḥabbetden yanup yaḳılmada
Ḫ̬āndān-ı ʿaşḳıdır Rāsim ocaġı lāleniñ

[29b]

Ḥarfü'l-Lām

21

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 ʿĀşıḳ u dil-dāde olmış ʿārıż-ı dil-dāra gül
Bī-sebeb çāk-ı girībān eylemiş bī-çāre gül

---

20 Y 29a; İ 33b
İ nüshasında başlık konumunda yine *"ve lehū"* ibâresi mevcuttur.
3 būy: bū İ.

21 Y 29b; İ 33b
1 eylemiş: eylemez İ.
4 lāleyle: nāleyle İ.

2 Ġonçe-leb bir seyyid-i gül-çehreye taḳlīd ider
Serde la'līn tāc u sebzīn pūşişin hem-vāre gül

3 Āb u tāb-ı rū-yı alın seyr idüp cānānımıñ
Reşk-ile cism-i laṭīfin eyledi ṣad-pāre gül

4 Tīşter lāleyle nāl itse 'acep mi cismini
Düşdügin gūş eylemiş bülbül miyān-ı ḫāra gül

5 Aġlamış ṣūretli aġyār ile güldüñ oynadıñ
Rāsim-i dil-ḫasteñi aġlatmada yek-pāre gül

22

Şarḳı

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

I

1 Lāle-zār-ı sīne-i pür-dāġı seyrān eyle gel
2 Gel efendim lāle-ruḫsārım çerāġān eyle gel
3 Mihr-i rūyuñla dil-i 'uşşāḳı sūzān eyle gel
4 Gel efendim lāle-ruḫsārım çerāġān eyle gel

II

5 Lāle-zārı maḳdemiñ reşk-i behişt itsün yine
6 Gül açılsun 'azm-i gülşen ile rūyuñ şevḳine
7 'Andelībān başlasun şarḳılara gül üstine
8 Gel efendim lāle-ruḫsārım çerāġān eyle gel

III

9 Rāsimā gülşende zevḳe ehl-i dil āġāz idüp
10 Şevḳ-ile muṭrib terennüm itmede şehnāz idüp
11 Sen de ey gül-çehre bir şeb def'-i ḫˇāb-ı nāz idüp
12 Gel efendim lāle-ruḫsārım çerāġān eyle gel

---

[22] Y 29b; İ 34a
Şarḳı: Ḥarfü'l-Lām İ.
1 dāġı: ẕāġı Y.
10 idüp: olup İ.
11 idüp: olup İ.

Ḥarfü’l-Mīm

23[23]

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Görsem ol ġonçe-femi ey verd-i ḥandānım disem
Bülbül-āsā ‘ālemi pür itdi efġānım disem

[30a]

2 Ol perī tenhāca teşrīf itse bir şeb bezmime
Hāle-i āġūşa alsam māh-ı tābānım disem

3 Bir nigāh itse semend-i nāzınıñ pā-māline
Pāyine düşsem amān devletli ṣultānım disem

4 Tīġ-i tīz-i ġamze itdikçe ḥavāle dem-be-dem
Ey şeh-i ḫūnī ḥelāl olsun saña kanım disem

5 Virse ruḫṣat nāz-ile gāhī niyāza Rāsimā
Şāh-ı ḫūbānım efendim pāk-i dāmānım disem

Ḥarfü’n-Nūn

24[24]

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

1 Gül-i ḥasret açılsun sīnem üzre dāġ dāġ olsun
O gül seyr-i gülistān itsün aġyār ile ṣaġ olsun

2 Yaḳar pervānesin maḥv eyler ol şem‘-i ḥüsün her dem
Ḳomaz kim devlet-i ḥüsnünde sönmez bir çerāġ olsun

3 Bu ceyş-i nāle-i ġamdan cihānı eyle āsūde
Yürüt sāḳī sipāh-ı cām-ı şevḳi bir ayaġ [olsun]

---

[23] Y 29b-30a; İ 34a
4 tīz: tīr İ.
5 pāk: ḫāk Y.

[24] Y 30a; İ 34a
1 o: ol İ / saġ: sa‘ İ.
2 olsun: Y nüshasında yok.
3 olsun: Y ve İ nüshasında yok.
4 olsun: Y ve İ nüshasında yok.
5 olsun: Y ve İ nüshasında yok.
6 olsun: İ nüshasında yok.

4 Gidermiş seyr-i bāġa ol perī aġyār ile tenhā
Ṣabā lûṭf it ḫaber vir nergis ü gül göz ḳulaġ [olsun]

5 İşitmiş ol ḳaşı yayım kiriş geçdigin aġyārıñ
Ḳatı mūḥiş ḫaberdir işidenlerden ıraġ [olsun]

6 O şeh tā böyle mu'tād oldı Rāsim cevre kim dirmiş
Ümīd-i cām-ı vuṣlat devr-i 'aşḳımda yasaġ olsun

25

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Ḳıyāmetler ḳopar ol ḳāmet-i bālā ḳıyāmından [*]
Cihān ser-şār-ı sevdā oldı zülf-i meşk-i fāmından

2 Uyandırma o şūḫuñ būs iderken çeşm-i fettānın
Çıḳartma ġamze-i ḫūn-rīzine tīġın niyāmından

3 Bir iki māhir u her meclisinde eksik olmazken
Geçilmez vā'iẓiñ 'uşşāḳ-ı zārı ittihāmından

4 Ne mümkin çehre-sā-yı dāmen-i tīġ-i nigāh olmaḳ
O ḫūn-rīze ḳırılmış gibi 'uşşāḳıñ ziḥāmından

[30b]

5 Dil-i Rāsim şarābı 'aynına almaz o gül rūyuñ
Olup leb-rīz-i neş'e ġamze-i mest-i müdāmından

26

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Taḥammül eylemem aġyāra ḳarşu cevr-i ānīsin
Görürken nev-be-nev cānānımıñ lûṭf-ı nihānīsin

---

[25] Y 30a-30b; İ 34a
1 ḳopar: ḳoparır İ / ḳıyāmından: ḳıyāmında İ // fāmından: fāmında İ
2 fettānın: fettānıñ İ // niyānımdan: niyāmında İ
3 ittihāmından: ittihāmında İ
4 ziḥāmından: ziḥāmında İ
5 müdāmından: müdāmında İ

[*] Y nüshasında *"Ḥarf-i Nūn"* da bulunan bu ġazel, rediflerdeki farklılıktan *(-ından; -ında)* dolayı İ nüshasında *"Ḥarfü'l-He"* başlığı altına yazılmıştır.

[26] Y 30b; İ 34b
4 ṣabrım: ṣabrı Y.

2 Çıḳınca āsumānı cāmelerle ol meh-i tābān
Çıḳardı göklere ‘āşıḳ ṣadā-yı el-amānīsin

3 Ḫaṭıñ seyr-i ruḫuñdan āyet-i nehy imiş aġyāra
Tetebbu‘ eyledik ser-ṣafḥa-i ḥüsnüñ me‘ānīsin

4 Yine bir āfet-i cān itdi yaġma ‘aḳl u ṣabrım kim
Ḫayālin gördüm ancaḳ ol perīniñ dilde s̱ānīsin

5 Teġāfül der-çeşim ḫançer be-dest ‘uşşāḳa ey Rāsim
O mest-i naḫvetiñ seyr ile nāz-ı imtiḥānīsin

27

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

1 Raḳībi nev-be-nev mest eyleyüp vaṣlıñ şarābından
Beni maḫmūr-ı ḥasret itme sāḳī la‘l-i nābından

2 Deġil ḫaṭ kes̱ret-i naẓẓāre-i aġyārı gördükde
Niḳāb-ı ‘anberīn çekdi o meh farṭ-ı hicābından

3 Remed ṣanma bulandı dīde-i renc-āşinā yāriñ
Fürūġ-ı ṭal‘at-ı mihr-i ‘iẕārı germ ü tābından

4 Muḳaddem fenn-i ‘aşḳı cā-be-cā yazmışdı dil ezber
Anı taṣḥīḥ itdiñ şimdi bir nev-ḫaṭ kitābından

5 Dolandırmış dilin bir şūḫ-ı fettān ġālibā yāriñ
Maḥabbet añlanur ol mūmiyānıñ pīç ü tābından

6 Cihānıñ bilmeyenler naḳş ber-āb oldıġın cāhın
Tetebbu‘ eylesün *Şeh-nāme*niñ bir iki bābından

7 Yine inkār olınmaz ḫayli taḥsīl-i ṣudā‘ itdik
Kibārıñ Rāsimā va‘d-i dürūġ-ı bī-hisābından

---

[27] Y 30b; İ 34b
4 yazmışdı: yamışdı Y / dil: ol Y.
5 yāriñ: yāri İ.

Ḥarfü'l-Hē

[31a]

28

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

1 Sünbül fütāde kākül-i ser-tāb-ı dūşına
Ser-dāde ġonçe bū-yı gül-i kelle-pūşına

2 Bī-hūde ṣanma çāk-ı girībān-ı ġonçeyi
Ey gül-'iẕār vaṣf-ı femiñ girdi gūşına

3 Virmez hezār-ı işret-i cem neş'e sāḳiyā
Bezm-i ġam-ı maḥabbetiniñ cür'a-nūşına

4 Mümted olursa böyle ḫumār-ı ġam-ı firāḳ *
Çoḳ mı gerek bu mıṣṭabanıñ bāde-nūşına

5 Duyduḳça mācerāsını yāriñ raḳīb ile
Olmaz ḳarār seyl-i sirişkiñ ḫurūşına

6 Rāsim rem-i ġazāl-nigāhına rām olup
Vādī-i 'aşḳıñ eyledi ülfet vuḥūşına

29

Naẓīre-i Rāmī Paşa-zāde

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Gider ol dürr-i deryā-yı melāḥat bezm-i aġyāra
Ṣalup 'uşşāḳ-ı dīrīn āşināsın baḥr-i efkāra

2 Meded ḳand-i lebiñ ālūde-i terkīb-i düşnām it
Devā-yı telḫiñ efzūndur ṭabībim lûṭfı bīmāra

---

[28] Y 30b-31a; İ 34b
1 gül: güle İ.
2 girdi: kebīrdi Y.
3 sāḳıyā: senāḳıyā Y.

* 4. ve 5. beyitler Y nüshasında şöyledir:
"Mümted olursa böyle ḫumār-ı ġam-ı firāḳ
Olmaz ḳarār seyl-i sirişkiñ ḫurūşına".

[29] Y 31a; İ 34b
Naẓīre-i Rāmī Paşa-zāde: Ve lehū İ.
4 faṣl-ı vaṣlı: faṣl u vaṣlı İ.

3 Dem-i fāsid-veş iẖrāc eylemek ḳābildi aġyārı
Ṭoḳunsa nīşter-i feryādımız nabż-ı dil-i yāre

4 Güzel ḥal eylemişdir baḥs̱-i faṣl-ı vaṣlı ʻuşşāḳa
Bu şeb diḳḳatle baḳdım nüsẖa-i ḥaṭṭ-ı ruẖ-ı yāre

5 Ne mümkin Ḥażret-i Re’fet Bege tanẓīr ey Rāsim
Semend-i kilk-i nāzıñ cünbüşi geldikce reftāra

6 Veliyy-i mülk-i dāniş mīr-i mīrān-ı hüner-mendān
Füzūn itsün H̱udā iḳbāl-ile ʻömrini hem-vāra

30

Naẓīre-i Kātib-i Gümrük-i Kebīr Ḥıfẓī

Mef’ū lü / fā’i lā tü / me fā’ī lü / fā’i lün
Mef’ū lü / fā’i lün

1 Dil ʻuḳdelendi ebrū-yı dildāra göz göre
Baḳ baḳ neler görür [**]
Durdı ẖadeng-i ġamze-i Tatara göz göre
Bāġçe-serā ṣanur

2 Derd-i teġāfül itdi helāk olmadıḳ sezā
Bir laḥẓa ḥayf kim
Lûṭf-ı nigāh-ı nergis-i bīmāra göz göre
Ḥālā bu derdi gör

[31b]

3 Baḳ mūmiyānı fikri ile zāhid-i ẖarıñ
El-ʻayn-ı ḥaḳ dimez
Bülbül baḳışlarını ruẖ-ı yāra göz göre
Ṭoymaz baḳar durur

---

[30] Y 31a-31b; İ 35a
Naẓīre-i Kātib-i Gümrük-i Kebīr Ḥıfẓī: Ve lehū İ.
1 durdı: ṭurdı İ
4. ve 5. beyitler İ nüshasında şöyledir:
"Rāz-ı nihānı ṭıfl-i sirişk ey dil itdi fāş
Gitmek revā mı ey perī aġyāra göz göre
Rāsim yanarken ateşine intiẓārıñıñ
Ḳaçmaḳ ne sūd vādī-i inkāra göz göre".

[**] Ziyade beyitler, Y nüshasında yok.

4 Rāz-ı nihānı ṭıfl-i sirişk ey dil itdi fāş
Āyā bebek midir
Ḳaçmaḳ ne sūd vādī-i inkāra göz göre
Neyler seni o kör

5 Rāsim yanarken ateşine intiẓārıñıñ
İki göz arası
Gitmek revā mı ey perī aġyāra göz göre
Bī-şek ziyān görür

6 Peyrev olınca Ḥıfẓī-i nāzik edāya kilk
Tanẓīre dīde-bān
Düşmek göründi dāmen-i a'ẕāra göz göre
Çün dem'a-i sürūr

7 Zīrā zemīn-i tāze vü teng içre şüphesiz
Gümrük emīni-veş
Efsūn oḳıtdı ḫāme-i seḥḥāra göz göre
Ḥak ide ġarḳ-ı nūr

31

Ve lehū

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Beni hecriñle ey şūḫ-ı cihānım pür-melāl itme
Efendim ḥasretiñle derd-mendiñ pāyimāl itme

2 İdersem diḳḳat-i vaṣf-ı miyānıñ infi'āl itme
Ḫulūṣa kıl ḳadar māni' deġil egri ḫayāl itme

3 Raḳībe bū-yı misk-i kākülüñden virme ser-rişte
Beni leb-rīz-i sevdā eyleme āşüfte-ḥāl itme

4 Olur ẓulmet-fezā mihr-i ruḫuñ hecriyle her rūzum
Ġam-ı şām-ı firāḳıñ māh-tābım hīç suāl itme

---

[31] Y 31b; İ 35a
Ve lehū: Y nüshasında (başlık) yok.
3 misk: müşkin İ // itme: İ nüshasında yok
4 itme: İ nüshasında yok.
5 zārı: rāzı İ // itme: İ nüshasında yok.

5 Çıḳup bī-gānelerle seyr-i baḥre ʿāşıḳ-ı zārı
İdüp ġarḳ-āb-ı baḥr-i eşk-i ḥasret bī-mecāl itme

6 Ḳadīmī kendi bendeñdir ḳapıñda Rāsim-i bī-dil
Efendim ḥasretiñle derd-mendiñ pāyimāl itme

32

Ve lehū

Mefʼū lü / fāʼi lā tü / me fāʼī lü / fāʼi lün

1 Doymaz naẓāra ʿārıż-ı cānānı görmege
Ṭāḳat gelür mi mihr-i dıraḫşānı görmege

2 Oldı tamām hecriyle hem-reng-i pīrehen
Yaʿḳūb-dīde ol meh-i Kenʿānı görmege

3 Der-ḫˇābdır henüz elem-i intiẓār ile
Yūsuf düşünde sen meh-i Kenʿānı görmege

4 Çeşmi hevā-yı ʿaşḳ-ile dāim bürīdedir
Hem-çün ḥabāb o laʿl-i mey-efşānı görmege

5 Her şām tā-be-ṣubḥ ser-ā-pāy dīdeyiz
Şebnem mis̱āl ol gül-i ḫandānı görmege

[32a]

6 Gördükçe cām-ı vaṣlıñ olur ḥırṣımız füzūn
Ṭoymaz gürisne dīdeler iḥsānı görmege

7 Gel ey ṭabīb-i ḥüsn ü bahā naḳd-i cān virir
Dil-teşne-gān o nergis-i fettānı görmege

8 Ümmīd-i ʿīd-i vaṣl-ile olduḳ naẓāra-dūz
Rāsim hilāl-ebrū-yı cānānı görmege

---

32 Y 31b-32a; İ 35a
Ve lehū: Y nüshasında (başlık) yok.
3 numaralı beyit, Y nüshasında yok.
4 bürīdedir: perīdedir İ // o: ol İ / görmege: İ nüshasında yok.
5 görmege: İ nüshasınd yok.
6 ḥırsımız: ḫırsımız Y // görmege: İ nüshasında yok.
7 görmege: İ nüshasında yok.
8 naẓāra-dūz: neẓā-dūr İ.

33

Mef'ū lü / me fā'ī lü / me fā'ī lü / fe'ū lün

1 Öldürdi tecāhülle bizi yār bilince
Ḳan aġladı dil ḫāṭır-ı cānāna gelince

2 Döndi ḳadimiz farṭ-ı niyāz ile kemāna
Bir būseye ol ḳāmet-i bālā egilince

3 Dil-beste olan zülfine fertūte-i dehriñ
Ye's ile mükāfāt olınurlar emelince

4 Ben añladıġım baḥr ise zāhid kerem-i Ḥaḳ
Noḳṣān mı bulur defter-i 'iṣyānı silince

5 Olmış hele bir āfete meftūn o da Rāsim
Cānān daḫi buldı cezāsın 'amelince

Ḥarfü'l-Yā
34

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Bu şeb taḥrīr-i vaṣf-ı çīn-i zülf-i dil-rübā geçdi
İdüp teşbīh müşke ḫāme tel ḳırdı ḫaṭā geçdi

2 Geçer 'ömr-i şitābānım gibi yār uġramaz bezme
Raḳīb-i ḫar bizi ol nāzenīne ġālibā geçdi

3 Yine başḳa leṭāfet oldı peydā gülde sünbülde
Meger gül-zārdan bū-yı laṭīf-i dil-rübā geçdi

4 Gehī bir pāy-būs-ı cān-baḫşa bin niyāz itdim
Hele ol pādişāh-ı mülk-i nāza bir recā geçdi

---

[33] Y 32a; İ nüshasında yok.
[34] Y 32a-32b; İ 35a-35b
1 müşke: miske Y / geçdi: İ nüshasında yok.
2 geçdi: İ nüshasında yok.
4 geçdi: İ nüshasında yok.
5 geçdi: İ nüshasında yok.

5 Görünce ol büt-i ṭannāzı mest-i nāz meclīsde
Bir iki cām-ile zāhid riyādan ibtidā geçdi

6 Degildir dūd-ı āhım toz ḳopardı ol kemān-ebrū
O dem kim cānıma bī-gān-ı hecri Rāsimā geçdi

[32b]

35

Ve lehū

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün / me fā' ī lün

1 Ne sāmān-ı taḥammül var ne ṣabr-ı bī-vefā ḳaldı
İşim ey çāre-sāz-ı 'āşıḳān āḫir saña ḳaldı

2 Ne çekdimse mükāfāt-ı vefādır baña ammā sen
Ne cevr itdiñse cümle yanıña ey pür-cefā ḳaldı

3 Henüz ās̱ārı ile yād iderler ṣūretā baḳsıñ
Ne İskender ne ḫōd āyīne-i gītī-nümā ḳaldı

4 Ne var gel maḳdemiñle ḫākden ref' ile teşrīf it
Gözüm yollarda ey nūr-ı baṣar çün naḳş-ı pā ḳaldı

5 O rütbe 'arṣa-i ma'nāda irḫā-yı 'inān itdim
Tekāpūdan kümeyt-i ḫāme āḫir Rāsimā ḳaldı

36

Ve lehū

Mef' ū lü / fā' i lā tü / me fā' ī lü / fā' i lün

1 Pīçiş-girift ebrū-yı dirhem çözülmedi
Yāriñ dilinde 'uḳde-i mübhem çözülmedi

---

[35] Y 32b; İ 35b
Ve lehū: Y nüshasında yok.
2 mükāfāt: mükāfāta İ // ḳaldı: İ nüshasında yok.
4 ḳaldı: İ nüshasında yok.

[36] Y 32b; İ 35b
Ve lehū: Y nüshasında yok.
4 ṣaçların: ṣaçlarıñ Y.

2 Ol nāzenīn-i ʿuḳde-i tār-ı taʿalluḳum
Nāz eyledikçe eyledi muḥkem çözülmedi

3 Ṣu sepmedikçe çeşme-i ḫurşīd-i ʿārıżıñ
Efsürde çeşm-i ḥayret-i pür-nem çözülmedi

4 Bāġ-ı ruḫuñda sünbül-i ḫaṭ çözdi ṣaçların
Geçdi bahār-ı ḥüsni o perçem çözülmedi

5 Ṣūfī-i ḫar resenle mi baġlandı meclise
Ayrılmadı o naḥs-ı mücessem çözülmedi

6 Pā-yı göñül bu silsile-i ġamla Rāsimā
Dem-beste ḳaldı olmadı bir dem çözülmedi

37

Ve lehū

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ketm ider ʿaşḳım dehānıñ rāz-ı pinhānım gibi
Kākülüñ ifşā ider ḥāl-i perīşānım gibi

2 Gül-ḫayāliñle yanar cāna çemende lāleler
Ḥasretiñle dāġıdār olmış dil ü cānım gibi

3 Biz hezārān Yūsuf-ı Mıṣr-ı melāḥat görmüşüz
Görmedik bir şāh-ı mülk-i nāz Süleymānım gibi

4 Var iken dilde ḫayāliñ ey perī-zādım henüz
Var mı bir maʿmūre āyā ḳalb-i vīrānım gibi

[33a]

5 Bāġ-ı ḥüsn ü behcete Rāsim daḫi gelmiş degil
Bir nihāl-i ʿişve bu serv-i ḫırāmānım gibi

---

37 Y 32b-33a; İ 35b
Ve lehū: Y nüshasında yok.

Ġazeliyyāt-ı Nāḳıṣa

38

Fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lün

1 Ruḫ-ı pür-tābıñı yaḳmış seniñ ey māh-liḳā
Āfitābı dilerim ateşe yaḳsun Mevlā

2 Ṣan sevād eylediler āyine-i sīmīni
Düşicek sīnesine ‘aks-i ḫaṭ-ı misk-āsā

3 Cebhede çīn ile ebrūda olan cünbişler
Mevce-i mecma‘-ı baḥreyn-i melāḥat-deryā

4 Toz ḳoparmış o bütüñ Rüstem-i rūz-ı ḥüsni
Ebrū-yı nāz kemān-dārı ḳorurken gūyā

39

Mef’ū lü / me fā’ī lü / me fā’ī lü / fe’ū lün

1 Dil derd ü ġam-ı firḳat-i cānāndan uṣanmaz
Sevdāyī olan ülfet-i bārāndan uṣanmaz

2 Feryādını cevriyle ider dem-be-dem efzūn
Ol ġonçe-dehen ‘āşıḳ-ı nālāndan uṣanmaz

40

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

1 Beni pür-dāġ-ı ḥasret eyledi ol lāle-ruḥsārım
Çerāġān ṭarḥ ider ẓan itme cismimde dil-i zārım

2 Beni dūr itme zāhid bād-ı taḫvīfiñle bezminden
Benim pervāne-veş ol şem‘-i ḥüsne yanmadır kārım

---

[38] Y 33a; İ 36a
2 misk-āsā: müşk-āsā İ.

[39] Y 33a; İ 36a

[40] Y 33a; İ 36a
2 taḫvīfiñle: naḥvet-ile İ

41

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Bahār oldı gerekdir gird-i ġamdan dil berī şimdi
Götür sāḳī pey-ā-pey bezme ṣahbā-yı teri şimdi

2 Ḳalem ḳaşlı leṭāfetden mürekkeb la'l-i dil-cūsı
Yazıldıḳ bir ḫaṭ-āver kāġıdīye müşterī şimdi

3 Olurdı ḳayd-ı mūy derd-i serden elbet āzāde
Çeken āġūşa ol āyīne ṭal'at berberi şimdi

42

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 O şem'-i bezm-i ḥüsne tā seḥer pervāne-veş her şeb
Olup pūyende ṣad-şevḳ ile sūzān oldıġım ḳaldı

2 Ṣadā'-ı minnetinden vāyemiz kesdi kibār ammā
Hemān derd-āşinā-yı ṭa'n-ı yārān oldıġım ḳaldı

3 O gül-pūş-ı ḥayā bir kerre bāġa gelmedi Rāsim
Hezār-āsā hemān derdiyle nālān oldıġım ḳaldı

[33b]

43

Ḳıṭ'a ber-Vech-i Tanẓīr

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ḫāller kim rūyına nūr-ı siyehdir her biri
Maşrıḳ-ı ḥüsn-i ruḫında mihr ü mehdir her biri

2 'Ālem-āşūb olalı pertev-fezā-yı 'ārıżıñ
Ḥāl-i ṣabr u 'aḳl u cān u dil-tebehdir her biri

[41] Y 33a; İ 35b
3 berberi: berī İ
[42] Y 33a; İ 35b
1 ṣad: ṣıdḳ Y.
[43] Y 33b; İ 36a

44

Ġalaṭa Sarāyından Sarāy-ı Cedi̇̄de Naḳl Olınmaḳ İçün Bir Def'a Taẖallüf Eyledikde Ṣadr-ı A'ẓam'a Ḳıt'a *

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Niçe dem kesb-i ma'ārifde tekāpū iderek
Bez̲l-i maḳdūr ile ṣūret virilüp ḥüsn-i ẖaṭa

2 Baẖtıñ evżā'-ı ġalaṭ-kārı bu vādi̇̄de beni
Mūṣıl-i rif'at olur diyü düşürdi ġalaṭa

45

Murabba'

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Serdi-i hecriñle efsürde dimāġ-ı arzū
Şu'lelensün ba'd-zi̇̄n dāġ-ı ferāġ-ı arzū

2 Olmadın üşküfte ezhār emel buldı ẖazān
Olmada pejmürde verd-i 'ömr ü bāġ-ı arzū

46

Na't-ı Şeri̇̄f

Me fā'i̇̄ lün / me fā'i̇̄ lün / me fā'i̇̄ lün / me fā'i̇̄ lün

Rıżā-yı pākiñe yok intisābım yā Resūlallāh
Hücūm-ı cürm-ile ẖāne-ẖarābım yā Resūlallāh

[44] Y 33b; İ 36a
* Ġalaṭasarāyından Sarāy-ı Cedi̇̄de Naḳl Olınmaḳ İçün Bir Def 'a Taẖallüf Eyledikde Ṣadr-ı A'ẓam'a Ḳıt'a: Ġalaṭasarāyından Sarāy-ı Cedi̇̄de Naḳl Olınmaḳ Bir Def 'a Taẖallüfünde Ṣadr-ı A'ẓam'a Ḳıt'a Y.
[45] Y 33b; İ 36a
[46] Y 33b; İ 36a

Meṭāli‘

47[47]

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

Çün siyeh-pūş idi hecr ile ser-ā-ser kūh-sār
Geldi sebzīn-cāmeler biçdi emīr-i nev-bahār

48[48]

Mef’ū lü / fā’i lā tü / me fā’ī lü / fā’i lün

Gelmez o şūḫ bezmimize ülfet eylemez
Ādem begenmez ol perī ünsiyyet eylemez

49[49]

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

Dil ider bī-hūde efġān ol cefā-mu‘tāddan
Nāzenīnim ḥaẓ idermiş nāle vü feryāddan

[34a]

50[50]

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

Ḳo çeksün dāmenin cevr eyleyüp nāzın dırāz itsün
Ḫudā ol şūḫ-ı serv-endāmı dāim ser-firāz itsün

51[51]

Fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lün

Bu yıḳılmış göñül oldı göricek dil-dāde
Dil-i vīrānımı yapsa n’ola dülger-zāde

---

[47] Y 33b; İ 36a
[48] Y 33b; İ 36a
[49] Y 33b; İ 36a
[50] Y 34a; İ 36a
[51] Y 34a; İ 36a
1 yapsa: yansa İ.

Müfredāt

52[52]

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

Dil-i ṣad-pāre sūzān oldı pertev-sūz-ı çeşmimle
Nigāh-efgen olınca āfitāb-ı 'āriż-ı yāre

53[53]

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

Bu mevsimlerde ümmīd ü ṭama' lûṭf-ı edānīden
Tereşşuḥ-cū yalaḳdan farḳı yoḳdur āb-ı gevherden

54[54]

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

'Ayār-ı ṭab'ını mey herkesiñ 'ıyān eyler
Seḫā-yı mest-nişān ġınā-yı meşrebdir

55[55]

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

Ṣanma lebinde serd-i hevādan o şerḥalar
Aġyār ile tekellümüne çāk çāk olur

---

[52] Y 34a; İ 36a
[53] Y 34a; İ nüshasında yok.
[54] Y 34a; İ 36a
1 ġınā-yı: ġınāyī Y.
[55] Y 34a; İ 36a
1 şerḥalar: şerḥa İ.

SONUÇ

“Eğrikapılı Mehmed Râsim ve Divançesi (İnceleme-Metin)” adlı çalışmada, Osmanlı Devleti sınırları içerisinde, XVII. yüzyılın son yılları ile XVIII. asrın ilk yarısında yaşayan hattat-şair Eğrikapılı Mehmed Râsim Efendi’nin hayat hikayesi ortaya konulmuş; çevresi, mesleği ve edebî şahsiyetinden bahsedilmiş; eserleri değerlendirilmiş ve *Divançe*’sinin tenkitli metni hazırlanarak; eser, dinî-tasavvufî açıdan incelemeye tabi tutulmuştur.

Mehmed Râsim Efendi’nin yaşadığı dönem, Osmanlı Devleti’nin üç kıt’a üzerindeki itibarını yitirdiği bir zamana rastlamaktadır. XVI. asırda pek çok alanda tekâmülünü tamamlayan ve zirve noktalara ulaşan imparatorluk, XVII. yüzyılda duraklama sürecine girmiş; Mehmed Râsim Efendi’nin yaşadığı XVIII. yüzyılda siyasî ve sosyal alanlarda tam bir dağılma ve çöküş hezimeti yaşamıştır. Bu dağılma ve çöküşü engellemek için çeşitli ıslahat hareketlerine başvurulmuş; ancak muvaffak olunamamıştır.

Siyasî ve sosyal alanda görülen bu talihsizlik, edebî ve kültürel alana aynı ölçüde yansımamıştır. Önceki asırlara nazaran daha düşük seviyede eserler verilmiş olsa da bu dönemde yetişen şair, edip, müellif ve kalem erbabının sayısı hiç de az değildir. Yine bu dönemde Nâbî ekolünün bir süre devam eden hâkimiyeti yanında, bir ekol oluşturan Lâle Devri şairi Nedim ve asrın ikinci yarısında *sebk-i hindî* akımının başarılı örneklerini veren Şeyh Gâlib yetişmiş; kendilerinden sonra gelen pek çok şair ve edibi etkilemişlerdir.

Bunun yanında III. Ahmed gibi padişahlar, Koca Râgıb Paşa, İzzet Ali Paşa, Halil Paşa ve Râtip Ahmed Paşa gibi önemli devlet adamlarının da şiir ve hüsn-i hatla ilgilendikleri ve bu alanlarda başarılı örnekler verdikleri göze çarpmaktadır. Bunların himayelerinin şair ve edipler için münbit ortamlar hazırladığı da vakıadır. Sultan-ı şuara lakabıyla bilinen Osman-zâde Tâib, devlet adamları Kâmî ve Neylî, biyogragi yazarları Müstakîm-zâde Süleyman Sadeddin ile Suyolcu-zâde Mehmed Necîb, tezkireci Safâî ile Sâlim, Mevlevî Esrar Dede, Fıtnat Zübeyde Hanım gibi değişik meslek ve meşrepten olan şair ve edipler yine bu dönemde yetişmişlerdir.

Nakşibendî tarikatine bağlı, hattat bir şair olan Mehmed Râsim Efendi, böyle bir kültürel ve tarihî ortam içerisinde yetişmiş ve eser vermiştir. Ömrünün tamamını İstanbul'da geçiren şair, Galatasarayı ve Topkapı Sarayı'nda meşk hocalığı gibi önemli vazifelerde bulunmuş ve çok sayıda talebe yetiştirmiştir. Kırımlı Tatar Ahmed Efendi'den el alarak Nakşibendî tarikatine intisab eden Mehmed Râsim Efendi'nin Nakşibendî, Halvetî ve Mevlevî meşâyıhından oluşan geniş bir tasavvufî çevresi vardır.

Mehmed Râsim Efendi, döneminin siyasî, sosyal, kültürel, edebî olay ve faaliyetlerine de kayıtsız kalmamış; devletin padişahından, yaşadığı muhitin esnafına kadar geniş bir çevreyle alâkadar olmuş ve eserlerinde onlara yer vermiştir. Şair, yetmiş yıllık hareketli ömrünün sonunda 1169 (1756) yılında vefat etmiş ve doğum yeri olan Eğrikapı semti dışındaki mezarlığa defnedilmiştir.

XVIII. yüzyılın tanınmış hattatları arasında zikredilen Mehmed Râsim Efendi'nin önemli fakat ihmale uğrayan bir yönü edipliğidir. Bu çalışmada, onun edebiyat dünyasına olan katkısından bahsedilmiş ve şairliğine vurgu yapılmıştır. Ayrıca manzumelerini hüsn-i hat terimleriyle süslediği dile getirilmiştir.

Şair, genel itibariyle tefekkür şairi Nâbî gibi hikemî şiirler kaleme alma gayretinde olmuş; fakat muhtemelen mahallileşme cereyanının da etkisiyle Nedim tarzı şiirler yazmaktan kendini alamamıştır. Mehmed Râsim Efendi, gerek çağdaşı, gerekse önceki dönemlerde yaşamış olan kalem erbabından beğenip takdir ettiği şahısların şiirlerini taştir ve tanzir ederek, onları övme inceliğinde bulunmuştur.

Kaside, tarih kıt'ası, gazel, şarkı, tahmis vb. nevileri ihtiva eden *Divançe*'nin dinî-tasavvufî bir muhtevaya sahip olduğu söylenemez. Râsim Efendi, şiirlerini daha çok bir divan şairi edasıyla kaleme almış; dinî-tasavvufî unsurlara çok fazla yer vermemiştir. Tevhid ve münacatın yer almadığı eserde sadece üç na't bulunmaktadır. Azınlıkta olan dinî-tasavvufî kavramlar ise, genelde tarih kıt'alarında şairin tasavvufî çevresini oluşturan tarikat ehlinden bahsedilirken kullanılmıştır.

Arapça ve Farsça manzumeleri de bulunan şairin kaside alanında çok başarılı olduğu söylenemez. Eserleri, döneminin üslûbunu yansıtan Mehmed Râsim Efendi'nin, gazel vadisinde başarılı ve tarih düşürme sanatında usta olduğunu söylemek abartı olmayacaktır.

Edebî eserlerinin şöhret bulmamasının sebebi; mesleğinin hattatlık oluşu, bir sonraki yüzyılda edebiyatın çehresinin değişerek eskiye rağbetin azalması veya şiirlerinin ilim erbabınca orijinal bulunmayışı vs. olabilir. Mehmed Râsim Efendi, yukarıda ifade edildiği gibi özgün yanları bulunmasına rağmen, dönemin birinci sınıf şairlerinden sayılmasa bile, onun *Divançe*'si görüş ve duyuşlarını ortaya koyması bakımından incelenmeye değer bir eserdir.

BİBLİYOGRAFYA

ACLÛNÎ, İsmail b. Muhammed, **Keşfü'l-Hafâ ve Muzîlü'l-İlbâs 'Amme'ş-Tehara mine'l-Ehâdîs 'alâ Elsineti'n-Nâs** (I-II), Dâr-ı İhyâü't-türâsi'l-Arabî, Beyrut 1352 / 1933.

AFYONCU, Erhan, *"İbrahim Müteferrika"*, **DİA**, c. XXI, İstanbul 2000.

AKSUN, Ziya Nur, **Osmanlı Tarihi**, (I-VI), Ötüken Neşr., İstanbul 1994.

AKTEPE, M. Münir, "*Ahmed III*", **DİA**, c. II, İstanbul 1989.

____________, *"Damad İbrahim Paşa, Nevşehirli"*, **DİA,** c. VIII, İstanbul 1993.

____________, *"Hekimoğlu Ali Paşa"*, **DİA**, c. XVII, İstanbul 1998.

ALBAYRAK, Nurettin, *"İzzet Ali Paşa"*, **DİA,** c. XXIII, İstanbul 2001.

ALGÜL, Hüseyin, *"Ebû Eyyûb el-Ensârî"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994.

ALGÜL, Hüseyin vd., **İlmihâl, (İman ve ibadetler)**, (I-II), DİB Yay., Ankara 2004.

ALPARSLAN, Ali, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, Yapı Kredi Yay., İstanbul 1999.

APAY, A. İrfan**, Lale Devri Şairi İzzet Ali Paşa Hayatı-Eserleri-Edebi Kişiliği, Divan Tenkitli Metin, Nigar-nâme Tenkitli Metin,** İstanbul 1998.

APAYDIN, H. Yunus vd., **İlmihâl, (İslam ve Toplum)**, (I-II), DİB Yay., Ankara 2004.

ASLANAPA, Oktay, **Türk Sanatı**, Remzi Kitabevi, İstanbul 2005.

ASYA, Arif Nihat, **Fatihler Ölmez ve Takvimler**, Ötüken Yay., İstanbul 2005.

AYDEMİR, Abdullah, **İslamî Kaynaklara Göre Peygamberler**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2005.

AYDEMİR (TUNÇ), Semra, **Dede Ömer Rûşenî, Hayatı, Eserleri ve Divanı'nın Tenkidli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1990.

AYVAZOĞLU, Beşir, **Aşk Estetiği, (İslam Sanatlarının Estetiği Üzerine Bir Deneme)**, Ötüken Yay., İstanbul 2004.

____________, *"Lâle Devri"*, **Osmanlı Ansiklopedisi (Tarih / Medeniyet / Kültür)**, (I-VII), İz Yayıncılık, İstanbul 1996.

AZAKLI, İmran, **Zübeyde Fıtnat Hanım'ın Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanının Tenkitli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Kırıkkale Üniversitesi SBE, Kırıkkale 1998.

BAKIRCIOĞLU, N. Ziya, **Şah Beyitler**, Ötüken Yay., İstanbul 2004.

BANARLI, Nihad Sâmi, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, (I-II), MEB Yay., İstanbul 2001.

BAYSUN, M. Cavid, *"Eğrikapılı Râsim Efendi"*, **Tarih Dergisi**, c. VII, Sayı: 10'dan ayrı basım, Osman Yalçın Matb., İstanbul, 1954.

BEDİR, Nurcan, **Neylî Hayatı, Eserleri, Divanı'nın Tenkitli Metni**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Selçuk Üniversitesi SBE, Konya 1993.

BELÎĞ, İsmâil**, Nuhbetü'l-Âsâr li-Zeyli Zübdeti'l-Eş'âr,** (hzl. Abdülkadir Abdülkadiroğlu), Gazi Üniversitesi Yay., Ankara 1985.

BİLKAN, Ali Fuat, **Nâbî Dîvânı**, (I-II), MEB Yay., Ankara 1997.

BİRIŞIK, Abdülhamit, *"Kur'an"*, **DİA**, c. XXVI, Ankara 2002.

BURSALI Mehmed Tâhir, **Osmanlı Müellifleri (ve Ahmed Remzî Akyürek Miftâhu'l-Kütüb ve Esâmi-i Müellifîn Fihristi)**, (I-III), (hzl. Mustafa Tatcı, Cemal Kurnaz), Bizim Büro Basımevi Yay., Ankara 2000.

CEBECİOĞLU, Ethem, **Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri Sözlüğü**, Rehber Yayıncılık, Ankara 1997.

ÇELEBİ, Ahmet, **İslam'da Eğitim-Öğretim Tarihi**, (Tercüme Ali Yardım), Damla Yayınevi, İstanbul 1998.

DERMAN, M. Uğur, *"Mehmed Râsim, Eğrikapılı"*, **DİA**, XXVIII, Ankara 2003.

DEVELLİOĞLU, Ferit**, Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lügat**, Aydın Kitabevi, Ankara 2002.

DİKMEN, Hamit, **Seyyid Vehbî ve Divanının Karşılaştırılmalı Metni**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1991.

DİLÇİN, Cem, **Yeni Tarama Sözlüğü**, TDK Yay., Ankara 1983.

DOĞAN, Ahmet, **Açıklamalı ve Örnekli Aruz Bilgisi**, Akçağ Yay., Ankara 2005.

DOĞAN, Güler, **Tâib Mehmed Çelebi ve Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Boğaziçi Üniversitesi SBE, İstanbul 2003.

DOĞAN, Muhammet Nur, *"İshak Efendi, Ebûishakzâde"*, **DİA**, c. XXII, İstanbul 2000.

EMİNOĞLU, Mehmet, **Osmanlı Vesikalarını Okumaya Giriş**, TDV Yay., Ankara 2003.

ERAYDIN, Selçuk, **Tasavvuf ve Tarikatlar**, MÜİFV Yay., İstanbul 2004.

ERCİLASUN, Ahmet B. vd., **İmlâ Klavuzu**, TDK Yay., Ankara 2000.

ERDEM, Sadık, **Neylî ve Divanı**, AKM Yay., Ankara 2005.

ERİŞEN, YAZICI, Gülgün, **Edirneli Kâmî ve Divanının Tenkitli Metni**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 1998.

ESRAR Dede, **Tezkire-i Şu'arâ-yı Mevleviyye**, (hzl. İlhan Genç) AKM Yay., Ankara 2000.

FAYDA, Mustafa, *"Bilâl-i Habeşî"*, **DİA**, c. VI, İstanbul 1992.

____________, *"Ebû Bekir"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994.

____________, *"Hulefâ-yi Râşidîn"*, **DİA**, c. XVIII, İstanbul 1998.

____________, *"Ömer"*, **DİA**, c. XXXIV, İstanbul 2007.

GENÇ, İlhan, **Edebiyat Bilimi (Kuramlar-Akımlar-Yöntemler)**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2007.

____________, **Hoca Neş'et Hayatı, Edebî Kişiliği ve Divanı'nın Tenkitli Metni**, İzmir 2005.

____________, "*Şeyh Galib'in Hayatına Dair Bazı Tespitler*", **Harman**, S. 46, 1996.

____________, **Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Giriş)**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2005.

____________, **Örneklerle Eski Türk Edebiyatı Tarihi (Klâsik Dönem)**, Kanyılmaz Matbaası, İzmir 2010.

GÜNGÖR, Zülfikar, *"Edebiyatımızda Gül Sembolü ve Peygamberimiz"*, **Gül Kitabı Gül Kültürü Üzerine İncelemeler,** (Editör: Bilal Kemikli - Selâmi Turan), Isparta Belediyesi Yay., Isparta 2005.

GÜNGÖRDÜ, Bahri, **Nâyî Osman Dede'nin Mi'râciyyesi'nin Türk Mûsıkîsindeki Yeri**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İTÜSBE, İstanbul 1993.

HAMİDULLAH, Muhammed, **İslâm Peygamberi**, (I-II), (çev. Salih Tuğ), İrfan Yay., İstanbul 1991.

HASKAN, Mehmet Nami, **Eyüpsultan Tarihi**, Eyüpsultan Vakfı Yay., İstanbul 1996.

İPEKTEN, Haluk, **Divan Edebiyatında Edebî Muhitler**, **(Araştırma-İnceleme Dizisi)**, MEB Yay., İstanbul 1996.

____________, **Eski Türk Edebiyatı, Nazım Şekilleri ve Aruz**, Dergâh Yay., İstanbul 2004.

İPEKTEN, Haluk vd., "*İzzet Ali Paşa*" **Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klâsikleri, Tarih / Antoloji / Ansiklopedi**, (I-XII), Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 1987.

____________, *"Münîf"*, **Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klâsikleri, Tarih / Antoloji / Ansiklopedi**, (I-XII), Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 1987.

____________, *"Nevres-i Kadîm"*, **Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klâsikleri, Tarih / Antoloji / Ansiklopedi**, (I-XII), Ötüken-Söğüt Yay., İstanbul 1987.

____________, *"Râsih Bey"*, **Başlangıçtan Günümüze Büyük Türk Klâsikleri, Tarih / Antoloji / Ansiklopedi**, (I-XII), Ötüken-Söğüt Yay., c. VI, İstanbul 1987.

____________, **Tezkirelere Göre Divan Edebiyatı İsimler Sözlüğü**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay., Ankara 1988.

İPŞİRLİ, Mehmet, *"Abdullah Efendi, Yenişehirli"*, **DİA**, c. I, İstanbul 1988.

____________, *"Damadzâde Ahmed Efendi"*, **DİA**, c. VIII, İstanbul 1993.

KANDEMİR, M.Yaşar, *"Ali"*, **DİA**, c. II, İstanbul 1989.

KAPAR, Mehmet Ali, *"Ebû Cehil"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994.

KARAMAN, Fikret vd., **Dinî Kavramlar Sözlüğü**, DİB Yay., Ankara 2007.

KAZICI, Ziya, **Osmanlı'da Eğitim Öğretim**, Bilge Yay., İstanbul 2004.

KILIÇ, Atabey, **Mirza-zâde Ahmed Neylî ve Divanı**, Kitabevi Yay., İstanbul, 2004.

KÖKSAL, M. Asım, **Peygamberler Târihi**, (I-II), TDV Yay., Ankara 2005.

KÖPRÜLÜ, M. Fuad, **Edebiyat Araştırmaları**, (I-II), Akçağ Yay, Ankara 2004.

LEVEND, Agah Sırrı, **Türk Edebiyatı Tarihi**, (I), TTK Yay., Ankara 1988.

MACİT, Muhsin, **Nedim Divanı, (İnceleme-Tenkitli Metin)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi SBE, Ankara 1994.

Mehmed RÂSİM, **Divançe,** Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yz. No: Y 428.

____________, **Divançe,** İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Yz. No: T 9632.

____________, **Münşeat,** Yapı Kredi Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi, Yz. No: Y 428.

____________, **Münşeat,** İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi, Yz. No: T 9632.

Mehmed SÜREYYÂ, **Sicill-i Osmânî (Tezkire-i Meşâhîr-i Osmâniyye)**, (I-IV), Matbaa-i Âmire, İstanbul 1311'den Gregg İnternational Publishers Limited, England 1971.

MENGİ, Mine, **Eski Türk Edebiyatı Tarihi**, **(Edebiyat Tarihi-Metinler),** Akçağ Yay., Ankara 2005.

MİRZA-ZÂDE Sâlim Efendi, **Tezkiretü'ş-Şu'arâ**, (hzl. Adnan İnce), AKM Yay., Ankara 2005.

Muhammed EBÛ ZEHRA, **İslam'da Siyasî ve itikâdî Mezhepler Tarihi,** (çev. Hasan Karakaya, Kerim Aytekin), Hisar Yayınevi, İstanbul 1983.

____________, **İslam'da Fıkhî Mezhepler Tarihi**, (çev. Abdülkadir Şener), Hisar Neşr., İstanbul 1983.

MUSLU, Ramazan, **Osmanlı Toplumunda Tasavvuf**, **18. yy.**, İnsan Yay., İstanbul 2003.

MUTÇALI, Serdar, **Arapça-Türkçe Sözlük**, Dağarcık Yay., İstanbul 1995.

MÜSTAKÎM-ZÂDE, Süleyman Sadeddin, **Tuhfe-i Hattâtîn**, Devlet Matbaası Yay., İstanbul 1928.

NUMANÎ, Mevlânâ Şiblî, **Son Peygamber Hz. Muhammed, Sîretü'n-Nebî**, (I-II), İz Yay., İstanbul 2005.

OKUYUCU, Cihan, **Divan Edebiyatı Estetiği**, Leyla ile Mecnun Yay., İstanbul 2004.

____________, **Gazel Bahçesi, (İnceleme)**, Sütun Yay., İzmir 2006.

ONAY, Ahmet Talât, **Eski Türk Edebiyatında Mazmunlar ve İzahı**, Akçağ Yay., Ankara 2000.

Osmân-zâde Hüseyin VASSÂF, **Sefîne-i Evliyâ**, (I-V), (hzl. Mehmet Akkuş, Ali Yılmaz), Kitabevi Yay., İstanbul 2006.

OZANSOY, Ali Faik, **Nedim ve Lale Devri,** MEB Yay., Ankara 1950.

ÖNKAL, Hakkı, "*İslam'da Ölü Mekânları, (Sosyo-Kültürel Bir Değerlendirme)"*, **Konya Kitabı X**, Konya Tic. Odası, Yeni İpek Yolu Dergisi Özel Sayı, Konya 2007.

ÖZCAN, Abdülkadir, *"Beşir Ağa, Hacı"*, **DİA**, c. V, İstanbul 1992,.

____________, *"Beşir Ağa, Moralı"*, **DİA**, c. V, İstanbul 1992.

____________, *"Mahmud I"*, **DİA**, c. XXVII, Ankara 2003.

ÖZTÜRK, Ali, **XVI. yüzyıl Halvetî Şiirinde Din ve Tasavvuf**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi SBE, Ankara 2003.

PALA, İskender, **Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü**, Ötüken Yayınları, İstanbul 2000.

____________, **Divan Edebiyatı**, Leyla ile Mecnun Yay., İstanbul 2003.

RADO, Şevket, **Türk Hattatları, (XV. yüzyıldan günümüze kadar gelmiş ünlü hattatların hayatları ve yazılarından örnekler)**, Yayın Matb., İstanbul trz.

Râmiz ve Âdâb-ı Zurafâ'sı, (İnceleme-Tenkidli Metin-İndeks-Sözlük), (hzl. Sadık Erdem), AKM Yay., Sayı: 79, Ankara 1994.

SARUHÂNÎ, İbn İsa, **Esmâ-i Hüsnâ Şerhi,** (hzl. Numan Külekçi), Akçağ Yay., Ankara trz.

SERİN, Muhittin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, Kubbealtı Neşr., İstanbul 1999.

SURUÇ, Salih, **Kâinatın Efendisi Peygamberimiz'in Hayatı**, (I-II), Nesil Yay., İstanbul 2006.

Şemseddin SAMİ, **Kâmûs-ı Türkî**, Çağrı Yay., İstanbul 2006.

ŞENER, H. İbrahim, **Türk Edebiyatı'nda Manzum Esmâ-i Hüsnâlar**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ SBE, İzmir 1985.

ŞENGÜN, Necdet, *"La'lî Mehmed Fenâî Efendi ve Divançesi"*, **DEÜİFD**, Sayı: XXV, İzmir 2007.

___________, **Nazîr İbrahim ve Divanı, (Metin-Muhteva-Tahlil)**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), DEÜ SBE, İzmir 2006.

TARLAN, Ali Nihat, **Şeyh Gâlib Hayatı ve Şiirleri**, Ankara 1939.

TİRMİZÎ, **Sünen** (I-IV), (Tahkik: Muhammed Fuâd Abdülbâki), Tunus-İstanbul 1992.

ULUDAĞ, Süleyman, **Tasavvuf Terimleri ve Sözlüğü**, Kabalcı Yayınevi, İstanbul 2005.

UNAT, Faik Reşit, **Hicrî Tarihleri Milâdî Tarihe Çevirme Klavuzu**, TTK Yay., Ankara 1988.

UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı, **Büyük Osmanlı Tarihi**, (I-VI), TTK Yay., Ankara trz.

UZUNPOSTALCI, Mustafa, *"Ebû Hanife"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994,

YAKIT İsmail, **Türk-İslam Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme**, Ötüken Yay., İstanbul 2003.

YARDIM, Ali, **Peygamberimiz'in Şemâili**, Damla Yayınevi, İstanbul 2002.

___________, **Alanya Kitâbeleri, (Tesbit, Tescil, Tasnif ve Değerlendirme)**, İstanbul Fetih Cemiyeti Yay., İstanbul 2002.

YAVUZ, Yusuf Şevki, *"Ehl-i Sünnet"*, **DİA**, c. X, İstanbul 1994.

YENİTERZİ, Emine, **Divan Şiirinde Na't**, TDV Yay., Ankara 1993.

___________, **Türk Edebiyatında Na'tler, (Antoloji)**, TDV Yay., Ankara 1993.

YILMAZ, Ali, "*Türk Edebiyatında Esma-i Hüsna Şerhleri ve İbn-i İsa-yı Saruhani'nin Şerh-i Esma-i Hüsna'sı*", **CÜİFD**, Sivas 1998.

YİĞİT, İsmail, *"Osman"*, **DİA**, XXXIII, İstanbul 2007.

YORULMAZ, Hüseyin**, Koca Râgıb Paşa Divanı**, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul Üniversitesi SBE, İstanbul 1989.

Yüce Kur'an ve Açıklamalı-Yorumlu Meâli, (hzl. Abdülkadir Şener, M. Cemal Sofuoğlu, Mustafa Yıldırım), TDV Yay., İzmir 2008.

EK

[Lügazlar ve Tarihler]

[İ 42a]

1

Fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lün

1 Yine sulṭānıma ihdāya sezā
Bir lüġaz yapdı leṭāfet-efzā

2 Ol nedir ḳuyruġı var aġzı da var
Bī-bedel cilve-nümā ḫidmet-kār

3 Alsa āġūşına bir maṭlūbı
Eli üstünde ṭutar maḥbūbı

4 Ateşi ser-keş iken ol dilber
Rūzigār ile anı zem eyler

5 Bī-vefā meşreb imiş rindāne
Meyli ḥaṣr itmedi bir cānāna

6 Bir yalın yüzlü güzel görse eger
Çeker āġūşına mānend-i kemer

7 Ṭarḥ ider dilberi kendi dāim
Ḥacıyatmaz gibi dāim ḳāim

2

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / fe’ūlün

1 Nedir ol dilber-i mevzūn-ḳāmet
Ḳulaġı işitimez ‘ayn-ı ḥikmet

2 Yanında herkesin bu mu‘teberdir
Ne-berd olduḳda ḥammāl-i ḫaberdir

3 Aña ḳarşu ṭurursa ‘āşıḳ-ı zār
İder ḫançerle ol sā‘at zaḫım-dār

---

1 İ 42a; Y nüshasında yok.
2 İ 42a; Y nüshasında yok.

4 Yer iki başlı ejder bu şeḥīni
Ḳaçar andan bulınca bā-kemīni

5 Ne bilsün tīre-dil bī-fehm-i iẕ‘ān
Nedir işbu lüġazdan ḳaṣd-ı yārān

6 Nedir ol mürġ-i ṣayyād-ı sebük-bār
Vücūdında ḳanadı ḳuyruġı var

7 Ḥarāret menba‘ıdır mübtelāya
Sebebdir gāhi taḥṣīl-i ṣafāya

8 Ne ḥikmetdir anıñ efrādı çoḳdur
Ġarābet bunda kim her yerde yoḳdur

9 Olur ba‘żısı aḳçeyle ḫarīde
Uġurdur evvelīde āḫirīde

10 Lüġaz yapmaḳda yoḳdur i‘tiyādım
Bir üstāda teşebbüs̱dür murādım

3

Me fā' ī lün / me fā' ī lün / fe'ūlün

1 Nedir ol dilber-i ülfete meşreb
Gehī ẓāhirdedir maḥıv olur hep

2 Küçük büyük aña muḥtāc u ṭālib
O da bir sīm-behlü yāra rāġıb

3 Gezer elden ele bir yerde ṭurmaz
Biri āġūşa almasa oṭurmaz

4 Kerīh olsa ‘aceb mi cismi farżā
Temāşā-yı cemāli ḫūbdur ammā

5 Be-nām üç ḥarf ile ‘ālemde ẕātı
Güneşle yoḳdur anıñ iḫtilātı

---

3 İ 42a; Y nüshasında yok.

6 Lüġazda beyt-i taġlīṭ ister ammā
Ne rūşendir bunı eyle temāşā

4

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / fe’ūlün

1 Nedir ol ḳarañu ne ṭurfa heybet
İdinmiş gūşe-i vaḥdetde ülfet

2 Şu rütbe kibr ile olmuş hüveydā
Olur tā ṣadra cālis eks̱eriyyā

3 Edebden ṭaşra çoḳdur işi anıñ
Tamām eyler işini dilberānıñ

4 Aña meyl itse bir ḫūb-ı müsellem
Dü-tā eyler anıñ ḳaddini ol dem

5 Olur ḫidmetde maḥıv aña der-kār
Gehī ‘arż u vaḳārı eyler iẓhār

6 Bir ismi cinsi ile müşterekdir
Biri ta‘bīr yine beş ḥarf gerekdir

7 Bunı idrāk iden erbāb-ı irfān
Lüġaz fetḥinde olur merd-i meydān

[İ 42b]

5

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Ol nedir ki ṣūret-i insānda
Kendi ammā ḫilḳat-i ḥayvānda

2 Gerçi naḫse oldı ru’yāda delīl
İsmi Sa‘d olmış *‘alā vechi’l-cemīl*

3 Ḳıl ile olmış vefāda hem-nevā
Mār ile oynar gezerler dāimā

---

4 İ 42a; Y nüshasında yok.
5 İ 42b; Y nüshasında yok.

4 Her kim anı ṣan‘atıyla ṣayd ider
Ṣalıvirmez gīçe gündüz ķayd ider

5 İsmi yüz ķırķ altıdır bī-iştibāh
Rind ü ķallāşa müşābih cilve-gāh

6 Nıṣfı bāde ‘aks-i nıṣfı oldı ḫˇāb
Söylemez virir işāretle cevāb

7 Vāķı‘ā bu memleketde az olur
Naķl iderler anı lü‘bet-bāz olur

6

Fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lün

1 Nedir ol şaḫṣ-ı ķaṣīru’l-ķāme
Eks̱erī ḫidmet ider aķlāma

2 Ayaġında ṣarılı gerçi ṭomaķ
Bilmez aṣlā hile yazmaķ oķumaķ

3 İşi saḫḫāķa beñizer görünür
Çünki her ķaşı hilāle sürinür

4 Her kim eller ise vardır يوراسى
Yüziniñ kiri eliniñ ķarası

5 Ḥacıyatmaza müşābih resmi
Görinür iki ķamerle ismi

6 ‘Ulemāya ider eks̱er ḫidmet
Gerçi kitāba da elzem elbet

7 ‘Aded-i cümlesini eyle ḥisāb
Cem‘i ṭoķsan beş ise ola ṣavāb

8 Fārisī vü ‘Arabī Türkī zebān
Anı bir ismiyle söyle el’ān

---

6 İ 42b; Y nüshasında yok.

9 Çıḳarup resmini با جقرع nām
İtmiş üstādı bu nām ile be-nām

10 Bir lüġazdır ki ta‘rīf-i Lebīb *
Ḫāṭıra gelmiş idi bir taḳrīb

7

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ol nedir ādeme sermāyedir **
Her umūrında anıñ hem-sāyedir

2 Fi'l-ḥaḳīḳa reh-nümā-yı kārıdır
Līk ẓann itme anı efkārıdır

3 Kimse bilmez ṣūret-i māhiyyetin
Gördiler ḥayvānda vardır sīretin

4 Emr-i maḫfīdir ḳıyās itme hemān
Cümleniñ ma‘lūmıdır söyler ‘ıyān

5 Gerçi menhīdir bu ṣūretden suāl
Türkī ismi şöhreti emr-i muḥāl

6 Elli dört oldı bu lafẓ-ı mu‘teber
Fārisī ta‘bīr olur ise eger

8

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ol nedir ki ber-hevā ma‘nā gibi
Lafẓı var ma‘nāsı var gūyā gibi

2 Söylenür dillerde her dürlü hemān
Emr ü nehye ḥüsn ü ḳubha hem-zebān

---

* Vezinde sıkıntı var.
7 İ 42b; Y nüshasında yok.
** Vezinde sıkıntı var
8 İ 42b; Y nüshasında yok.

3 Ādemi ḥayvānı her dem farḳ ider
Üçi gelse bir yere virmez ḫaber

4 Sāile vāye bize sermāyedir
Ḥāṣılı enfās-ile hem-sāyedir

9

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ol nedir ki iki şaḫṣ-ı bī-bedel
Fi'l-ḥaḳīḳa biri birinden güzel

2 İkisiniñ de ẓuhūrı ma'deni
Dāimā ġālib görürler birini

3 İşleri eks̱er vaḳitde ictimā'
Erle 'avrat gibi eylerler cimā'

4 Cilveye āġāz iderlerse hemān
Bunlara hem-dem olur bir köhne-cān

5 Şevḳ-ile ol demde bir seyrān olur
Ara yerde birisi sūzān olur

6 Ḍarb-ı ḥarbe beñzemiş cünbişleri
Ḥadd-i ẕātında 'abes̱dir işleri

[İ 43a]

7 Dāimā biri ayaḳdāşın döger
Ṣanma kim maġlūbına nevbet deger

8 Ara yerde maḥv iderler s̱ālis̱i
Ḫidmetin s̱ālis̱ olurken bā'is̱i

9 Biriniñ yüz başı bir hem-sāyesi
Biriniñ üç başı var yüz pāyesi

10 Biri gāhi sīn-ile hem-ser-nümā
Tā-i ḫaṭṭı rinde imlāsı sezā

9 İ 42b-43a; Y nüshasında yok.

11 Eks̱er isti‘māli eyyām-ı bahār
Olsa müsta‘mel şitāda vechi var

12 Ḥāṣılı bu üç ‘aded hem-ḥāl olur
Cümleside birden isti‘māl olur

13 İkisi ol mertebe çekmez keder
Dāimā birisine olur żarar

14 Ṣahne-i ṣammā olursa bu lüġaz
Ehl-i dilden sırrını ketm idemez

15 Bir yere cem‘ olsa nār ile türāb
Ġālibā çıḳmaḳ gerek bī-irtiyāb

16 ‘Abd-i Raḥmān bu kelāmı söyledi
Bu Lebīb-i bī-riyā naẓm eyledi

10

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Ol nedir ki ḥāṣıl olmış sebze-zār
İstemez maḥṣūline vaḳt-i bahār

2 Gāh siyāh olur aña reng-i bedīd
Gāh olur ammā siyāh iken sefīd

3 Evvelā başdan idüp şeklin beyān
Ser-be-ser her hem-sere hem-ser hemān

4 Sell-i seyf idüp keserler eks̱eri
Acımaz ammā kesildikce biri

5 Rişte-i zībāya beñzer hey’eti
Dürlü dürlüdür ẓuhūr-ı ṣūreti

6 Er de ‘avrat da olur bī-irtiyāb
Er de ‘avratdan ider maḥva şitāb

[10] İ 43a; Y nüshasında yok.

7 Gāh olur revnaḳ virir ḥüsne sezā
Gāh olur noḳṣān maḥbūbü'l-liḳā

8 Kimini tezyīn iderler bī-bedel
Def'i oldı kiminiñ def'i kesel

9 İtme ism-i cinsine bāri naẓar
Kendi gibi nev'ini taṭvīl ider

10 Her biri bir ism ile mümtāz olur
Tāc-ı ser olursa ser-efrāz olur

11 Eylemez eger ricāli i'tibār
Vech-i dīgerle iderse vechi var

12 Tāc-ı zendir zīver-i behcet-nümā
Sünbüle teşbīh iderler rū-nümā

13 Şi're beñzer naẓm-ile yazdı lüġaz
Ġālibā fetḥi teemmül istemez

11

Fa'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ol nedir ki şa'ra-i şem'a mis̱āl
Müstedīru'l-şekl olur bī-iḥtimāl

2 Ṣad hezārān oldı efrādı anıñ
Dürlü dürlü resm-i īcādı anıñ

3 Kimi olmış ma'denī kimi nebāt
Kār u kesbi dāimā oldı s̱ebāt

4 Yüz çevirmez ḍarb-ı ḥarb-i düşmene
Sīne germiş zaḥm-dār olsa yine

5 Arḳadaşıdır ricāl-i ḳuvvetiñ
Ḳuvvet-i bāzūsı dest-i himmetiñ

[11] İ 43a; Y nüshasında yok.

6 Gāh olur raḫş-ı silāḥ-dāra süvār
Gāh olur hem-dest-i merd-i iḳtidār

7 Gūş-ı ḥayvāna mis̱āl cā-be-cā
Belki olur olsa teşbīh sezā

8 Hiç oturmazken o bī-dest ‘aceb
İsmine ḳāim dimişler bī-sebeb

9 Nāfesi var elleri ḳarnındadır
Ṣanma ya aġzında ya burnındadır

10 Evveli yüz elli oldı pāyesi
Ḳal‘adır tems̱īliniñ sermāyesi

[İ 43b]

12

Eyyūb Sulṭānda Serāy-ı Hümāyūnda Sebt Olan Selsebīl

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

Yapılup Ḫān Ahmed içün nūr-ı ‘ayn-ı bī-‘adīl
Cennet-i ‘adn oldı bezmi aḳdı ‘ayn-ı selsebīl
1124

13

Ḥasbī-i Ḳaramanī

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

Gelüp iki melek gūş eyledim ḥasbī didi tārīḫ
Bisāṭ-ı ṣadr-ı vālāya sa‘īd-i muḳtedī geldi
(1)183

[12] İ(der) 43b; Y nüshasında yok.
[13] İ(der) 43b; Y nüshasında yok.

14

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

Gülerek biri didi tārīḫin
Mescid-i binti Ḥamīd-i s̱ānī
1183

15

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / fe'ū lün

1 Zamānında ḫudāvend-i cihānıñ
Bedīd oldı enāma ḫande-rūyı

2 O Sulṭān Aḥmed-i s̱ālis̱dir ol kim
Olup āfāḳa şāyi' nīk ḫūyı

3 Ne gelmişdir naẓīri bu cihāna
Ne görmüşdür felek bu 'adl ü cūyı

4 Muvaffaḳ bir vezīr-i bī-'adīle
Niẓām-ı ḥāl-i 'ālem güft-i gūyı

5 Ki ya'ni Ḥażret-i hem-nām-ı ḫullet
Ser-i kārıdır el-ḫaḳ dil-rubūyı

6 Ne Āṣaf ṭab'-ı pāki ṣafvetinden
Degil cām-ı Cem 'indinde gedūyı

7 İdüp ḫān-zāde yalısını mevḳıf
Nişāne Āṣaf-ı kerrūb-ı ḫūyı

8 Bu mevḳi'den alup ele tüfengi
Nişāne aldı el-ḥak bir sebūyı

9 Ḳolına ḳuvvet olsun ol Ḫıdivviñ
Urup ḍarbıyla dehre çıḳdı ṣuyı

10 Cihāna oldı peyveste o demde
Ṣadā-yı āferīn-i hāy u hūyı

---

14 İ(der) 43b; Y nüshasında yok.
15 İ 43b; Y nüshasında yok.

11 Ḫudā ḥıfẓ eylesün ẕāt-ı şerīfin
Hemīşe ḳahr ide böyle ‘adūyı

12 Didim bir mıṣra‘-ı ber-ceste tārīḫ
Tefekkürle iderken cüst-i cūyı

13 Cihānı ḳıldı şūr-efgen ol Āṣaf
Tüfeng ile ḳırup ‘ayn-ı sebūyı
1132

16

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

1 Medār-ı şöhret-i levḥ u ḳalem münşī-i ‘Îsā-dem
Muḥammed Rāşid-i Mehdī şiyem nıḥrīr-i fażl-āyīn

2 Dirīġā ḳıldı ḫāke naḳl-i raḫt-ı riḥlet olmışken
Anıñ ṣadr-ı Anaṭolıya ẕātı māye-i tezyīn

3 Du‘ā idüp didim fevtinden āgāh olıcaḳ tārīḫ
İde Ḥaḳ meskeniñ Rāşid Efendi evc-i ‘illiyyīn
1148

[İ 44a]

17

Tarīḫ-i Ḥabeşī-zāde Berāy-ı Riḥlet Paşmaḳcı-zāde ‘Ali Efendi

Me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün / me fā’ī lün

1 Dirīġā devḥa-i şīrīn-nümā-yı ala başımdan
Yine bir servi yıḳdı tünd-i bād-ı dehr-i bed-mīs̱āḳ

2 Ki a‘nī riḥlet idüp Ḥażret-i Müftī-i dīn-perver
Dil-i aḥbābı sūz-ı ḥasret ile eyledi iḥrāḳ

3 Maḳāmı bezm-i cennetde civār-ı aṣfiyā olsun
Revān-ı pākini mesned-nişīn-i ḳurb ide Ḫallāḳ

---

[16] İ(der) 43b; Y nüshasında yok.
[17] İ 44a; Y nüshasında yok.

4 Ḥaḳīḳat üzre sālik olmışıdı is̱r-i ecdāda
Cebīninde necābet-pertevi eyler idi işrāk

5 İdüp ḥal ḳurṣ-ı mihri kilk-i zer-i naḳş-ı dilber-çarḫ
Sezādır vaṣf-ı ẕātın eylese ārāyiş-i nüh-tāḳ

6 Kefen-berdūş oldı reh-neverd-i Ka‘be-i vuṣlat
İdüp şevḳ-i ḫiṭāb-ı *irci‘ī*ye varını infāḳ

7 Yegāne ẕātı gitdikde dinildi fevtine tārīḫ
Beḳāya göçdi es-Seyyid ‘Ali ol müfti-i āfāḳ
1024 [*]

18

Ḫaṭṭ-ı Seng-i Mezār-ı ‘Ali İdrīsī Bayrāmī

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Riḥlet itdi ol ‘azīz-i muḥterem
Ravża-i cennāt-i ‘adn aña ḥarem

2 Raḥmet olsun didiler cümle ümem
Nāmıdır Ḥācı ‘Ali ‘ālī-himem

3 Hem Rebī‘ü’l-evvel ayıñ āḫiri
Biñ yigirmi dört idi sāl-i raḳam
1024

19

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Seyyid-i ‘ālī-neseb Hāşim Muḥammed kān-ı fażl
Ḳadre irüp ‘azm-i firdevs oldı aña lāyiḥa

2 Rūḥ-ı ḳudsiyle o şeb pervāz-ı ‘illiyyīn idüp
Ḫāṭırıma iki tārīḫ oldı feyż-i sāniḥa

---

[*] Tarihin yan tarafında *“sefer ḳıldı beḳāya”* ibâresi var. Bu ibâre 9. tarih olan 1088’e de ait olabilir.
[18] İ 44a; Y nüshasında yok.
[19] İ 44a; Y nüshasında yok.

3 Göçdi çün Hāşim Efendi anı Rabbü’l-‘ālemīn
Hem-civār ide Ḥabīb-i Ekreme el-fātiḥa

1088 [**] **1088**

20

Fe’i lā tün / fe’i lā tün / fe’i lün

1 Nedir ol cā-yı teferrüc fercām
Fi’l-aṣıl oldı güzer-gāh-ı enām

2 Açılur herkese bir kerre o bāb
Bir daḫi ‘avdet olınmaḳ nā-yāb

3 İnebolıda olur nāmı şehīr
Bababurnunda bulunmaz ta‘bīr

4 Ḫāṣ u ‘ām anı bilürler ammā
Keşf ider nükte-i i‘lāmını mā

5 Ol durur dāḫil olan mārānı
Ṣanma tiryāḳ-ı murabbā anı

6 Oldı bir ālet-i meşhūra enīs
Müteḥarrik ise de kendi celīs

7 İsmi ‘aks olsa olur maṭlūbı
‘Arabiyyetde budur mektūbı

8 Vaṣlı Beg eyledi ta‘rīf-i tamām
Ṣorsalar derdim aña ismi be-nām

[İ 44b]

21

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Ol ne ṣāḥib ḫānedir mihmānı çok
Ḫānesiniñ hem der ü derbānı yok

** *“leyle-i ḳadr”* yazılı.
20 İ 44a; Y nüshasında yok.
21 İ 44b; Y nüshasında yok.

2 Ḳurbet-i sulṭān-ile faḫr eylemez
Sırrını nā-maḥremāna söylemez

3 Dāimā tezyīn ider endāmını
Şöhreti yoḳ kimse bilmez nāmını

4 Bir ġulām-pāre ḳuruşdur ‘ārı yoḳ
Şehr içinde andan iri kārı yok

5 Çār ‘unṣurdan degildir ḫilḳati
Hem bilinmez aṣlınıñ māhiyyeti

6 Ṣūretā bir şey’e teşbīh eylesem
Beñzemez ḳat‘ā yalan mı söylesem

7 Meyvedir bir nev‘i yimekden biri
Oġluna virmez anıñ-çün māderi

8 Ḥal idem dirseñ eger bu müşkili
Fehm idersiñ ḳadr-i men deryā dili

22

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Ol nedir kim Ḳasṭamonī bir ḳoca
Cānı yoḳ ammā ḳatı sevmeklice

2 Yalıñız yükrek degildir der-be-der
Ḳarnı büyük aḳça baḳça bir baḳar

3 Ḳoltuġına bir kişi anıñ girer
Gūşe-i bāzārı her sū gezdirir

4 Tā başında ḳorlar ateş ḳarnına
Yidügini götürürler burnına

5 Giydügi dāim gümüşli bir ḳabā
Başına üşer anıñ oġul baba

[22] İ 44b; Y nüshasında yok.

6 Bir ‘imāret şeyḫi itseler olur
Herkesiñ zīrā çanaġın ṭoldurur

7 Ferveyi ḳış güni içinde giyer
Dilkü dinmezse eger keyfi gider

8 Ġayrı şey’ ẓan itmesün ehl-i kemāl
Aña cām-ı bāde dirlerse vebāl

9 Bu lüġazdan ne ola maṭlab diyen
Sūḳ-ı ‘aṭṭār aña varsun isteyen

10 Balaṭa oğlında bulunmazsa ger
Dilkü Ḥācı ‘Aliden alsun ḫaber

23

Fā’i lā tün / fā’i lā tün / fā’i lün

1 Ol nedir kim iki yüzlü dil-rübā
Cismi yoḳdur ismi günden rūşenā

2 Arar isen bulunur insānda
Yeryüzünden āşağı ḥayvānda

3 Nef‘ ü żar tefrīḳına oldı sebeb
Bende yoḳdur diyen olur bī-edeb

4 Mürşid-āsā ṭoġrı söyler ādeme
Ḫalḳ ṭursun lāzım olur ‘āleme

5 Ṭutmaz anıñ nuṣḥını eks̱er kişi
İlerü varmaz anıñ-çün hiç işi

6 Bu lüġaz ne ola diyü ḳıl niyāz
Bulur isen sikkeyi mermerde ḳaz

[23] İ 44b; Y nüshasında yok.

24

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ol ne ḳuşdur bāli yoḳ var ḫānesi
Ya'ni serv üzre yapılmış lānesi

2 Ḳısmetin hep ṭurdığı yerde bulur
Lānesinden uçsa biñ pāre olur

3 Kām alur neẓẓāresiyle çün keşef
Dām-ı kaydına düşen olur telef

4 Dūş olan şibbāke-i müjgānına
El-vedā' eyler o demde cānına

5 Ḳulağından mıḫlı ṣan etmekcidir
Bir ḳarıḳ bābı gīdī-ṭoḳmaḳcıdır

6 Ṣarf-ı naḳd-i nazresiyle aña ḳūt
Ḳarada nān u ġanem deryāda ḥūt

7 Berde itselerdi naḫl-i sūr *
Seyr olurdı belki o nezdīk ü dūr

8 Līk şekli baḥrde ġāyet donuḳ
Ṣanki dikilmiş ṭurur Avc bin Unuḳ

9 Ḥācib olmaz bu lüġaz pek çoḳ söze
İster isen görmege var Beyḳoza

Ol nedir kim …

---

[24] İ 44b; Y nüshasında yok.
* Vezin eksiktir.

[Der-kenārdaki İbāreler]

1

Nevres

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Nihāl-i bī-berem ü bāġıbān nemī-dānem
Maṭīr-i ebr-i bahār u ḫazān nemī-dānem

2

Raḥmī

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Zebān-ı ḥancer-i ān mūmiyān nemī-dānem
Vü gürz-i zaḫm-ı dilem tercümān nemī-dānem

3

Rāġıb

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Ḫayāl-i merdüm-i yārem zebān nemī-dānem
Ḫadeng-i ġamze-i şūḫam amān nemī-dānem

4

Münīf

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Bülend-i seyr-i ḫayālem mekān nemī-dānem
Hümā-yı himmetem ü āşiyān nemī-dānem

5

Necīb

Me fā'i lün / fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Rubūde ebrū-yı yārem kemān nemī-dānem
Helāk-ı tīr-i cefāyem emān nemī-dānem

---

1 İ(der) 19a; Y nüshasında yok.
2 İ(der) 19a; Y nüshasında yok.
3 İ(der) 19a; Y nüshasında yok.
4 İ(der) 19a; Y nüshasında yok.
5 İ(der) 19a; Y nüshasında yok.

6

Lā

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

1 Şeb شلواران mihr ü hezār-zār çü me-güşūdem
Dü ʻaḳd-i nām-ver dīdem yekī tisʻīn yekī ʻışrīn

2 Men üftāde-i miskīn[em] be-pā-yı nīk mī-reftem
Ki her tisʻīn sū-yı ʻışrīn ki her ışrīn sū-yı tisʻīn

7

Maṭlaʻ-ı Ġazāl-i Nesīb-i Mevlevī

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

O mihr ونك mey-i al ile pür-sāġar benānında
Açılmış al-ı güldür ġonçe-i zanbaḳ miyānında

8

Mādiḥ-i Merḥūm

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

Sāḳī vü mādiḥ ü mey ü muṭrib sebū vü cām
Üç çifte zevraġile çeki[l]dik ḥiṣāra dek

9

Mādiḥ

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

Hem-reng-i baḫt-ı mādiḥ-i zār oldılar dirīġ
Çeşm-i siyāhı ḫāl-i ruḫı zülf-i esvedi

---

[6] İ(der) 19a; Y nüshasında yok.
[7] İ(der) 19a; Y nüshasında yok.
[8] İ(der) 19a; Y nüshasında yok.
[9] İ(der) 19a; Y nüshasında yok.

10

Lüġaz-ı Ferdī

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ol ne ʿaḳrebdir ki anıñ nīşi var
Hem يكتدر otuz iki dişi var

2 Serçe gözlüdür daḫi beg yüzlüdür
Āb-ı deryādır ki ġāyet ṭozludur

3 Zevraḳ-āsā şübhesiz ṣuda olur
Mis̱l-i māhī çıḳsa ger ṣudan ölür

4 Hem keser balta uçar ḳuş yer içer
Gūyiyā vaḥşīdir ādemden ḳaçar

5 Her ne renge isteseñ mis̱l-i zecāc
Girmede ammā gürisne ḳarnı aç

6 Ḥamiledir ṣankine ʿavrat hemān
Cismi yoḳ olsa nola gözden nihān

7 Bī-vużū olmaġ-ile ḳılmaz namāz
Kimseden pervāsı yoḳdur bī-niyāz

8 Bālimiz olduḳda maḥrūru'l-mizāc
Ṭıbbı bilmez eylemez hergiz ʿilāç

9 Yoḳ yere zaḥmet çeküp saʿy eyleme
Bir lüġazdır bilür isen söyleme

10 Çeşm-i sūzandan geçer mi hīç fīl
Ḫayli yerdir Üsküdāra Erdebīl

[10] İ(der) 19b; Y nüshasında yok.

11

Selīm-i Ṭahrānī

Fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

Mātem ü sūr-i īn cihān-ı ḫarāb
Girye-i mest ü ḫande بنكيست

12

Ṣāḥib Efendi

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

Ḥisāb itdikçe dāġ-ı sīne mecrūḥı sehiv itdim
Ṣayılsa derd-i hecr-i yār ne nāḳıṣdır ne zāiddir
208 **208**

13

Fāide

………… / ………… / ………… / …………..

Lafẓ-ı selām bir kelime-i 'Arabiyyedir ki cümlesi selām
Vü nıṣfı selām vü rub'ının rub'ı gitse selām
Vü rub'ı selām vü selāmdaki elfiniñ her yanı selām

14

لواحد mine'ş-şu'arā

………. / ………. / ………. / ……….

1 Üffin li-rizḳı الكتبه üffin lehū ماالعبه
يكتمس er-rızḳa bihī min şaḳḳı tilke'l-ḳaṣabe

2 Yā felemmā yerfa'u fi'ṭ-ṭırāsi li-vechiye ẕenebe
Mā 'arafe'l-miskīne illā kātibün ẕū metrabe

---

11 İ(der) 20a; Y nüshasında yok.
12 İ(der) 20a; Y nüshasında yok.
13 İ(der) 20a; Y nüshasında yok.
14 İ(der) 20a; Y nüshasında yok.

15

Necīb

Fe'i lā tün / me fā'i lün / fe'i lün

1 Ey kerīmü'r-raḥīmi bī-enbāz
İtmedin dil tażarru'a āġāz

2 Rū-yı maṭlūbı göster āsān-ter
Eylesün luṭfuñ ile nāz-ı niyāz

16

Mes'ele

……… / ………. / ………. / …………

Fī-imra'etin tezevvecet bi-erbea ezvācen
فورتة min külli vāḥidin minhüm nıṣfe mālihī

17

Fehīm

……… / ………. / ………. / …………

Māhir-i 'ilm-i ġam ü ḥazen benim bu tīmār
Serfürū dāşte-i ḫaclet iltizāmımdır
القجبين قوشي

18

Hilālī

………. / ………. / ………..

Ṣubḥ çün ريخت dāne-i encüm
Esmā-yı رنبتر كشت meş'aledüm
İsm-i مرغست

15 İ(der) 20a; Y nüshasında yok.
16 İ(der) 20b; Y nüshasında yok.
17 İ(der) 21a; Y nüshasında yok.
18 İ(der) 21a; Y nüshasında yok.

19

Faṣīḥ

Mef'ū lü / fā'i lā tü / me fā'ī lü / fā'i lün

'Ūdī be-micmerem mene ey rūzigār-ı dūn
Zīn-rūy dūd-ı āteş-i āhım me-kün füzūn
'Ūdī be-micmerem mene rāzı ifşā eyledi ma'nāsına

20

Vaṣṣāf

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

Bī-süḫan çün süḫan-ender süḫan üfted-bāşed
Süḫan-ender süḫanān ez-süḫan ārāyi-i men

21

Şevket

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Bī-baṣīret rā-küned ṣāḥib-baṣīret bī-ḫodī
Çeşm-i kör ez-tūtiyā-yı ḫˇāb rūşen mī-şeved

22

Rāġıb Paşa

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Olmayınca tā-nüvişte fihris taḳdīrde
Ma'nā [vü] maḳṣad bulınmaz nüsḫa-i tedbīrde [*]

19 İ(der) 21a; Y nüshasında yok.
20 İ(der) 21a; Y nüshasında yok.
21 İ(der) 21a; Y nüshasında yok.
22 İ(der) 21a; Y nüshasında yok.
* Bu beyit, Koca Râgıb Paşa'nın gazellerinden birinin matla beytidir. Bilgi için bk. Râgıb Paşa, **Divan**, Bulak 1253, s. 49.

23

Sūrnāme-i Vehbī

Mef'ū lü / me fā' ī lü / me fā' ī lü / fe'ū lün

Bal bal diyerek geçdi nice dilber-i baḳḳāl
Bal vir diyü gül yanına düş sāḳına baḳ ḳāl **

Mütenebbī

24

……… / ………. / ………. / …………

1 Fe-lev semi'ū fī-Mısra evṣāf-i ḫallihī
Le-mā bezelū fī-sūm-i Yūsufe min naḳdin

2 Levāmī Züleyhā levra eyne cebīnehū
لا ثرن bi'l-ḳaṭ'ı'l-ḳulūbi 'ale'l-eydi

25

……… / ………. / ………. / …………

Ve mā hüve illā ravżu hüsnin ve ḫālehū
'Ale'ṣ-ṣıġari şaḫrūru bi-cānib-i salsāli

26

Lüġaz-ı Re'fet

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Ol nedir kim meclise virmez teraḥ
Meyle başı ḫoş degil mis̱l-i ḳadeḥ

---

[23] İ(der) 21a; Y nüshasında yok.

[**] Vehbî (ö.1148/1736)'nin *"1720'de Sultan III. Ahmed'in dört şehzadesinin sünnet düğünü ve üç kızının evlenmesi dolayısıyla yazdığı meşhur ve mensur bir Surnâme'si vardır"* Banarlı, **a.g.e.**, s. 750. Muhtemelen bu beyit de *Sûrnâme*'den alınmıştır.

[24] İ(der) 27b; Y nüshasında yok.

[25] İ(der) 27b, Y nüshasında yok.

[26] İ(der) 28a; Y nüshasında yok.

2 Dime baña sende var mey bende mey
Dest-i sāḳīde ya cām-ı bāde mey

3 H̱āṭıra gördükçe gelür çeşm-i yār
Ṣarı vü sürẖ u sefīd ü alı var

4 Gerçi kim bālāda eyler meskeni
Dāġ-ı hicrān ile pür ليكن teni

5 Pertev-i ẖurşīd ile bulur żiyā
Oldığı me'vāyı eyler rūşenā

6 Keşf-i ġayb itdirmez aṣlā ādeme
Mey ḳabūl itse döner cām-ı ceme

7 Maḥrem eyler kendü زينه مردوزن
Farḳı yoḳdur cisminiñ pālūdeden

8 Bu lüġaz ḥallin diyemem bir nefes
Gözleri açılsa olurdı ḳafes

27

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

Yazdı menḳūṭın Lebībā bende ger tārīẖ içün
Ṣadr-ı Rūma virdi Feyżullāh Efendi zīb ü fer
1139

28

Me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün / me fā'ī lün

Oḳur Dervīş Lebīb-āsā ziyāde bir güzel tārīẖ
Bu ra'nā mekteb-i Sulṭān Maḥmūd oldı nev-ābād
1153

---

27 İ 30a; Y nüshasında yok
28 İ 30a; Y nüshasında yok.

29

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Biñde bir düşdi bu mıṣrā'da mükemmel tārīḫ
Oldı taḥrīr-i Lebīb ile du'ā-gūna edā

2 Bī-riyā söyledi iḫlāṣ-ile hem-dem tārīḫ
Emr-i mühründe muvaffaḳ ola Ḥamza Paşa

176

30

Fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lā tün / fā'i lün

1 Hātif-i ġaybī Lebībā bendeñe ilhām-ile
Söyledi bir mıṣra'-ı tārīḫ مسكى el-ḫitām

2 Ḫāme-i mihriyle ṭāḳ-ı 'arşa yazılsa sezā
Nām-dār oldı 'Ali Paşa ile mühr-i benām

1144

31

Ḥāmid Ḥüseyin Paşa'nıñ

Fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lā tün / fe'i lün

1 Didi hātif varaḳ-ı mihre yazıldı böyle
Bī-nuḳaṭ ḥarf-ile tārīḫ bu beyt-i vālā

2 Ġazele oldı şeh-i gūne vezīr-i a'żam
Ṣadr-ı cem kevkebe Dervīş Muḥammed Paşa.

---

[29] İ 30a; Y nüshasında yok.
[30] İ 30a; Y nüshasında yok.
[31] İ(der) 32b; Y nüshasında yok.